

บทลคร เรื่อง อิเหนา

พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ

เล่ม ๑

พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรีพระราชเทวี โปรดให้พิมพ์

ในงานฉลองพระชัณษาซายิด

เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๖๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทย ถนนรองเมือง

บทลคร เรื่อง อิเหนา

พระราชนิพนธ์ พระบาท สมเด็จ ฯ

พระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เล่ม ๑

Inao

A PLAY COMPOSED BY

KING RAMA II.

VOL. I.

WITH A PREFACE

BY

H. R: H. PRINCE DAMRONG RAJANUBHAB.

B. E. 2464.

บทลคร เรื่อง อิเหนา

พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ

เล่ม ๑

พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรีพระราชเทวี โปรดให้พิมพ์

ในงานฉลองพระชัณษาซายิด

เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๖๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทย ถนนรองเมือง

ณ กาลที่ท่านเจ้ามีอายุเจริญมา
บรรจบรอบ ๖๐ ปี อันเปนอภิลักขิตสมัย
ซึ่งสมควรบำเพ็ญการกุศลเปนส่วน
พิเศษ ตามประเพณีนิยมสืบมา ท่าน
เจ้าได้ขอให้กรรมการหอพระสมุดสำหรับ
พระนคร พิมพ์หนังสือบทลครเรื่อง
อิเหนา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ กับ
คำเจรจาลครอิเหนา พระราชนิพนธ์ใน
รัชกาลที่ ๕ สำหรับจะถวายแลตอบ
แทนญาติมิตร ซึ่งมีไมตรีจิตรช่วย
งานบำเพ็ญกุศลพิเศษครั้งนี้ และจะ
ได้แบ่งหนังสือนั้นส่วนหนึ่ง ถวาย
ไว้เปนสมบัติของหอพระสมุดฯ ให้
ประชาชนทั้งหลายได้โอกาศอ่านด้วย

ขอท่านผู้ที่ได้รับแลอ่านหนังสือ
นี้ จงเจริญสวัสดีด้วยพรทั้ง ๘ ประการ
คือ สิริ ๑ โภค ๑ ยศ ๑ กิติคุณ ๑
อายุ ๑ วรรณ ๑ สุข ๑ พล ๑ เปนพร
อันประเสริฐ จงมีประสิทธิ์สถาพรณกาล
ทุกเมื่อ เทอญ

สิริมาล

สารบานบทลครอิเหนา

สารบานรูปภาพ

คำอธิบาย

ว่าด้วยบทลครอิเหนาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ

ในบรรดาบทลครรำที่คนชอบ เรื่องอื่นเห็นจะไม่เสมอด้วยเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ วรรณคดีสโมสรก็ได้ตัดสินเมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๕๙ ว่าเปนยอดของบทลครรำทั้งสิ้น เพราะเปนหนังสือซึ่งแต่งดีพร้อมทั้งความทั้งกลอนทั้งกระบวนที่จะเล่นลครประกอบกันทุกสถาน ที่จริงบรรดาบทลครพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ก็ดีพร้อมเช่นนั้นทุกเรื่อง แต่เรื่องอื่นทรงพระราชนิพนธ์เฉภาะแต่ตอนที่จะเล่นลครหลวง มิได้ทรงทั้งเรื่องเหมือนอย่างเรื่องอิเหนาจึงผิดกัน

หนังสือบทลครอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ นอกจากเปนหนังสือดีในทางวรรณคดีดังกล่าวมา ยังเปนหนังสือดีในทางที่จะศึกษาประเพณีไทยแต่โบราณด้วยอีกสถานหนึ่ง ด้วยประเพณีต่าง ๆ ที่มีในเรื่องอิเหนา ดังเช่นประเพณีสมโภชลูกหลวงประสูตรใหม่ (เมื่ออิเหนาเกิด) ก็ดี ประเพณีการพระเมรุ (ที่เมืองหมันหยา) ก็ดี ประเพณีรับแขกเมือง (เมื่อท้าวดาหารับทูตจรกา) ก็ดี ประเพณีแห่สนานใหญ่ (ที่เมืองกาหลัง) ก็ดี ประเพณีโสกันต์ (สียะตรา) ก็ดี ทรงพระราชนิพนธ์ตรงตามตำราราชประเพณีทุกอย่าง แก้ไขแต่ตรงที่ขัดกับเนื้อเรื่อง ดังเช่นในที่พระภิกษุสงฆ์

เปลี่ยนเปนฤๅษีเปนต้น ถึงที่ว่าด้วยขนบธรรมเนียมในบ้านเมือง ตลอดจนว่าด้วยพื้นอัธยาไศรยผู้คนก็ทรงตรงตามลักษณการที่เปนอยู่ในสมัยซึ่งทรงพระราชนิพนธ์นั้นเปนพื้น เว้นแต่ที่ขัดกับเนื้อเรื่องจึงแก้เปนอย่างอื่น นักเรียนผู้แสวงหาความรู้ประเพณีไทยแต่โบราณ อาจจะศึกษาหาความรู้ได้ในบทลครอิเหนานี้เปนอันมาก เพราะฉนั้น จึงนับว่าวิเศษกว่าบทลครรำเรื่องอื่นที่เปนตำราด้วยอีกอย่างหนึ่ง

แต่บทลครอิเหนาซึ่งเรียกรวมกันทั้ง ๓๘ เล่มสมุดไทย ว่าพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ นั้น ที่จริงหาได้เปนพระราชนิพนธ์ทั้งหมดไม่ มีคำผู้หลักผู้ใหญ่บอกเล่าสืบมาว่า พระราชนิพนธ์ทรงไว้เพียงสึกชี คือเพียงจบเล่ม ๒๙ สมุดไทยที่พิมพ์ในฉบับนี้เท่านั้น ต่อไปอีก ๙ เล่มสมุดไทยว่าเปนของผู้อื่นแต่งเพิ่มเติมต่อเมื่อภายหลัง แต่ใครเปนผู้แต่ง ข้อนี้กล่าวกันเปนหลายอย่าง ไม่มีหลักฐานที่จะสอบสวนให้รู้ได้เปนแน่นอน ได้แต่สังเกตสำนวนหนังสือ เข้าใจว่าเปนของต่อตอน ๑ แล้วมีผู้แทรกเมื่อต่อแล้วอีก ๓ ตอน

ความตอนที่ต่อนั้น[๑] คือพออิเหนาสึกชีแล้ว สียะตราก็ลอยมีสารไปทูลท้าวกุเรปันท้าวดาหา กระษัตริย์ทั้ง ๒ พระนครยกมาเมืองกาหลังให้ทำการอภิเศก แล้วกระษัตริย์ต่างพระนครต่างก็ยกแยกกันกลับไปบ้านเมือง เปนจบเรื่องเพียงนั้น ถ้าว่าตามหนังสือในฉบับ

---

๑ มักกล่าวกันว่า กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ทรงต่อพระราชนิพนธ์อิเหนา แต่ยังไม่พบหลักฐานเปนแน่นอน

ที่พิมพ์นี้ คือสมุดไทยเล่ม ๓๒ เล่ม ๓๓ เล่ม ๓๔ เล่ม ๓๗ รวม ๔ เล่มนี้เข้าใจว่าเปนเรื่องที่แต่งต่อพระราชนิพนธ์ เรื่องที่แต่งแทรก ๓ ตอนนั้น คือเรื่องศึกท้าวมะงาดาตีเมืองกาหลัง กับเรื่องศึกท้าวล่าสำตีเมืองประมอตัน ในสมุดไทยเล่ม ๓๐ กับเล่ม ๓๑ นี้ เข้าใจว่าเปนเรื่องแทรกตอน ๑ เรื่องเกิดวุ่นวายด้วยนางจินตะหราไม่ยอมดีกับอิเหนา ในสมุดไทยเล่ม ๓๕ กับเล่ม ๓๖ ก็เข้าใจว่าเปนเรื่องแทรก[๑] อีกตอน ๑ ความเดิมในตอนที่ต่อพระราชนิพนธ์ เข้าใจว่าเมื่ออภิเศกอิเหนาแล้วนางจินตะหราไม่ดีด้วย ท้าวหมันหยาเรียกนางจินตะหราไปสั่งสอน แล้วอิเหนาก็เข้าห้องดีกับนางจินตะหรา หมดความเรื่องนางจินตะหราชั้นเดิมเพียงเท่านี้ เรื่องนอกนั้นเปนของแทรก ยังเรื่องอภิเศกสังคามารตาในเล่ม ๓๘ อีกตอน ๑ ก็เห็นว่าเปนของแทรกเหมือนกัน บทลครอิเหนาสังเกตโดยสำนวนเห็นว่าจะมีต่อแลแทรกดังแสดงมา

การพิมพ์บทลครอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ เดิมหมอสมิทที่บางคอแหลมได้ต้นฉบับของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ไปพิมพ์ขึ้นก่อนผู้อื่น ได้ออกจำหน่ายเมื่อปีจอ พ. ศ. ๒๔๑๗ แต่นั้นโรงพิมพ์อื่น ๆ ก็พิมพ์กันต่อมา จะพิมพ์กี่แห่งแลพิมพ์กี่ครั้งไม่ทราบแน่ แต่ว่าพิมพ์ต่อ ๆ กันมาตามฉบับหมอสมิททั้งนั้น หาปรากฎว่ามีใครได้เคยสอบชำระต้นฉบับบทลครอิเหนาที่พิมพ์ไม่

---

๑ ตอนนี้มักกล่าวกันว่า กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ทรงแต่งแทรก แต่ก็ยังไม่พบหลักฐานแน่นอน

แม้ฉบับที่หมอสมิทพิมพ์ครั้งแรก ผู้ที่เคยอ่านพระราชนิพนธ์เจนใจก็มักติเตียนว่าวิปลาศคลาศเคลื่อนอยู่หลายแห่ง ครั้นถึงฉบับที่พิมพ์กันชั้นหลัง ๆ มาก็ยิ่งวิปลาศหนักขึ้นทุกที จนเปนเหตุให้ปรารภกันแต่เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ว่า ถ้าปล่อยไว้ไม่คิดป้องกันแก้ไข นานไปน่ากลัวพระราชนิพนธ์จะสูญเสีย เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม. ร. ว. เปีย มาลากุล ณกรุงเทพ) เมื่อยังเปนพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ อธิบดีกรมศึกษาธิการ เปนผู้เริ่มคิดรวบรวมฉบับบทลครอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ หมายจะชำระแล้วพิมพ์รักษาไว้ให้ถาวร พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ ก็ทรงอนุโมทนาในความคิดนั้นแลรับจะทรงช่วย เจ้าพระยาพระเสด็จ ฯ จึงลงมือชำระบทลครอิเหนา ที่สงไสยแห่งใดก็กราบบังคมทูลหารือ ได้รับพระราชทานพระกระแสทรงชี้แจงเนือง ๆ แต่การที่เจ้าพระยาพระเสด็จ ฯ พยายามทำครั้งนั้นหาสำเร็จตลอดไม่ ได้ชำระตั้งแต่ต้นเรื่องจนถึงอิเหนาเข้าห้องนางจินตะหราที่เมืองหมันหยา เปนหนังสือ ๖ เล่มสมุดไทย แล้วก็ค้างอยู่จนสิ้นรัชกาลที่ ๕ เจ้าพระยาพระเสด็จ ฯ ได้ให้พิมพ์เพียงเท่าที่ชำระนั้น เมื่อปีฉลู พ. ศ. ๒๔๕๖

ในรัชกาลปัตยุบันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครเปนธุระรวบรวมพระราชนิพนธ์แต่ก่อนพิมพ์รักษาไว้สำหรับบ้านเมือง กรรมการจึงรวบรวมต้นฉบับบทลครพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตรวจชำระแลพิมพ์

โดยลำดับมา ได้พิมพ์แล้วหมดทุกเรื่อง ยังค้างอยู่แต่เรื่องอิเหนาเรื่องเดียว เพราะเปนเรื่องใหญ่หนังสือมาก กำลังหอพระสมุด ฯ ไม่พอจะพิมพ์ได้เอง แลยังไม่มีผู้ใดจะรับพิมพ์โดยศรัทธาจึงต้องรอมา ครั้นถึงปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพรกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ... มีรับสั่งมายังกรรมการหอพระสมุด ฯ ว่าพระนางเจ้า ฯ พระชนนีมีพระประสงค์จะทรงพิมพ์หนังสือเปนของชำร่วยในงานฉลองพระชัณษาซายิดในเดือนพฤษภาคม ปีระกา พ.ศ. ๒๔๖๔ สักเรื่อง ๑ แลโปรดบทละครอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ถ้ากรรมการหอพระสมุด ฯ จัดการพิมพ์ถวายได้จะทรงยินดีพอพระหฤไทยยิ่งกว่าพิมพ์หนังสือเรื่องอื่น ๆ กรรมการได้ทราบกระแสพระดำริห์ของพระนางเจ้า ฯ ก็ยินดีที่จะรับจัดการถวายให้สมพระประสงค์จึงได้พิมพ์บทละครอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นด้วยเหตุนี้

ในการพิมพ์พระราชนิพนธ์อิเหนาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณครั้งนี้ ต้นฉบับที่ใช้ในการชำระสอบสวน ได้ฉบับหลวงในรัชกาลที่ ๕ ฉบับ ๑ ฉบับของพระนางเจ้า ฯ ประทานมาฉบับ ๑ ฉบับเจ้าพระยาพระเสด็จ ฯ พิมพ์ฉบับ ๑ ฉบับของหอพระสมุด ฯ (เปนหนังสือวังน่าบ้าง หนังสือของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ ฯ บ้างผสมกัน) ฉบับ ๑ รวมสอบกัน ๔ ฉบับ

การชำระต้นฉบับ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา

กับข้าพเจ้าช่วยกันตรวจชำระ แล้วได้กราบทูลขอให้พระนางเจ้า ฯ ช่วยทรงตรวจด้วยอีกชั้น ๑ ลักษณการชำระที่ทำนั้น ถ้าตัวบทตอนพระราชนิพนธ์ต่างฉบับผิดกัน ถือเอาฉบับหลวงเปนสำคัญ ถ้าถ้อยคำผิดกันตัดสินเอาตามที่ได้ความสนิทเปนประมาณ แต่คำที่ได้ตัดสินไปในฉบับนี้ บางทีจะพลาดที่สำคัญอยู่สักคำ ๑ คือชื่อนางมะเหยีซ้าย ในต้นฉบับเดิมเขียนว่านางมะดีหวีบ้าง มะเดหวีบ้าง ได้ยุติตามฉบับเจ้าพระยาพระเสด็จ ฯ ใช้ในหนังสือนี้ว่านางมะดีหวี ครั้นสอบมาถึงตอนอิเหนาเข้าเฝ้าท้าวดาหา จึงเห็นว่าพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแก้เปนนางมะเดหวีไว้ในฉบับหลวง จะแก้ตามก็ไม่ทัน ด้วยได้พิมพ์ตอนต้นเสียแล้ว จึงขอบอกไว้ในที่นี้

อนึ่งวิธีแบ่งเล่มสมุด ต้นฉบับหนังสืออิเหนาเดิมแบ่งเปนสมุดไทย แต่ไม่นิยมด้วยเรื่องความ แล้วแต่ฉบับไหนเขียนหนังสือไปหมดเล่มสมุดลงเพียงไหน ก็ตัดเรื่องว่าจบเล่มสมุดไทยเพียงนั้น เพราะฉนั้นหนังสือต่างฉบับเขียนสมุดขนาดต่างกัน ฤๅเขียนหนังสือจำนวนบรรทัดไม่เท่ากัน จำนวนสมุดไทยก็ผิดกันไปไม่เท่ากัน บางฉบับเปนหนังสือถึง ๔๕ เล่มสมุดไทย เช่นกล่าวไว้ในเพลงยาวข้างท้ายเรื่องอิเหนาที่พิมพ์นี้ บางฉบับ เช่นฉบับที่หมอสมิทพิมพ์ครั้งแรกเปนหนังสือเพียง ๔๑ เล่มสมุดไทย บางฉบับเพียง ๓๗ เล่มสมุดไทยก็มี ตรวจดูเรื่องก็เท่ากันทั้งนั้น ฉบับซึ่งหอพระสมุด ฯ พิมพ์ใหม่ครั้งนี้ การแบ่งเล่มสมุดไทย ได้เอา

จำนวน ๓๘ เล่มสมุดไทยเปนเกณฑ์ เข้าใจว่าตรงกับจำนวนเดิม ซึ่งเปนพระราชประสงค์จะทรงแทนบทลครอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ แต่ได้แก้ไขเอาเรื่องเปนหลักในการที่กำหนดเล่มสมุดไทยจบเล่มสมุดหนึ่งให้พอได้กับเรื่องตอนหนึ่ง ยอมให้หนังสือต่างเล่มยาวแลสั้นผิดกันไปบ้าง ส่วนการที่รวมเปนเล่มสมุดพิมพ์นั้นได้กำหนดหนังสืออิเหนาที่พิมพ์ใหม่ครั้งนี้เปน ๓ เล่ม ด้วยเห็นว่าได้ขนาดพอถืออ่านเหมาะมือ เรื่องก็พอเหมาะที่จะแบ่งเปน ๓ เล่มได้ คือเล่ม ๑ ตั้งแต่ต้นเรื่องจนเสร็จศึกท้าวกะหมังกุหนิง เล่ม ๒ ตั้งแต่อิเหนาเข้าเฝ้าท้าวดาหา จนอุณากรรณกลับบวชเปนนางแอหนัง เล่ม ๓ ตั้งแต่จับเรื่องตอนย่าหรันไปจนจบ

อนึ่งมีบทเจรจาลครอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕ อีกเรื่อง ๑ ทรงพระราชนิพนธ์เองบ้าง ทรงขอแรงพระเจ้าน้องยาเธอ ฯ บางพระองค์ มีกรมหลวงพิชิตปรีชากรเปนต้น ให้แต่งถวายบ้าง ในครั้งเล่นลครหลวงสมโภชพระนครอายุครบ ๑๐๐ ปี เมื่อปีมะเมีย พ. ศ. ๒๔๒๕ มีบทเจรจารวม ๖๘ บทด้วยกัน กรมพระสมมตอมรพันธุ์ได้ทรงรวบรวมรักษาไว้ในหอพระสมุด ฯ ยังมิได้เคยพิมพ์มาแต่ก่อน ครั้งนี้พระนางเจ้า ฯ โปรดให้พิมพ์พระราชนิพนธ์บทเจรจาด้วย เพื่อจะรักษาพระราชนิพนธ์นั้นให้อยู่มั่นคง แลให้คนทั้งหลายได้อ่านกันแพร่หลาย แต่จะพิมพ์แทรกลงในบทลครตรงที่ ๆ เจรจาก็เกรงว่าบทลครจะแปลกรูปไป จึงได้พิมพ์คำเจรจาไว้เปนเล่ม ๑ ต่างหาก นับเปนเล่ม ๔ ของหนังสืออิเหนาฉบับนี้ ได้หมายเลข

บอกไว้ที่บทลครเปนสำคัญ ให้ผู้อ่านรู้ว่าตรงไหนเจรจาบทไหน เมื่ออ่านถึงตรงนั้นก็อาจจะพลิกดูคำเจรจาได้โดยง่าย

อนึ่งเมื่อสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ฯ มีรับสั่งให้พิมพ์พระราชนิพนธ์อิเหนาครั้งนี้ ทรงพระดำริห์ว่ายังมีการอันเนื่องต่อบทลครอิเหนา ซึ่งน่าจะทำขึ้นประกอบกับหนังสือซึ่งพิมพ์ใหม่อีก ๒ อย่าง อย่างหนึ่งคือมีรูปภาพเรื่องอิเหนาซึ่งได้เขียนไว้แต่ก่อน เปนของพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เขียนไว้ก็มาก ทุกวันนี้วิธีพิมพ์จำลองรูปก็อาจจะทำได้โดยฝีมือไทยแล้ว ควรจะเลือกรูปภาพเรื่องอิเหนาที่เขียนไว้แต่ก่อนมาพิมพ์ไว้ในหนังสือนี้ ให้คนทั้งหลายได้เห็นแพร่หลายด้วย จึงได้ทรงเปนพระธุระเลือกสรรรูปภาพเรื่องอิเหนาซึ่งมีอยู่ณะที่ต่าง ๆ แลโปรดให้กรมแผนที่ทหารบกพิมพ์รูปภาพเพิ่มเข้าในหนังสือนี้ด้วย อีกอย่างหนึ่งนั้นทรงพระดำริห์ว่าลครเรื่องอิเหนานี้ นอกจากบทลครยังมีเรื่องตำนานเคยได้ทรงสดับเล่าแถลงถึงการที่เล่นลครอิเหนากันมาแต่ก่อน แลปรากฎชื่อเสียงผู้ที่ยกย่องกันว่าเปนครูลครอิเหนาก็หลายคน ถ้าได้เรียบเรียงเรื่องตำนานลครอิเหนาขึ้นสักเรื่อง ๑ ก็จะน่าอ่านดี ทรงชักชวนให้ข้าพเจ้าแต่งตำนานนั้นให้ทันพิมพ์พร้อมกับบทลครอิเหนาที่พระนางเจ้า ฯ โปรดให้พิมพ์ในคราวนี้ ข้าพเจ้าจึงได้เรียบเรียงเรื่องตำนานขึ้น แล้วให้พิมพ์เปนเล่ม ๑ ต่างหาก หนังสืออิเหนาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณที่พิมพ์ใหม่ครั้งนี้จึงเปนหนังสือชุด คือ

บทลครอิเหนา ๓ เล่ม คำเจรจาลครอิเหนาเล่ม ๑ เรื่องตำนานลครอิเหนาเล่ม ๑ รวมเปนสมุดพิมพ์ ๕ เล่มด้วยกัน

กรรมการหอพระสมุด ฯ ขออนุโมทนาการซึ่งพระนางเจ้าสุขุมาลมารศรีพระราชเทวี โปรดให้พิมพ์พระราชนิพนธ์อิเหนาขึ้นใหม่ในครั้งนี้ แลพร้อมกันขอถวายพระพรโดยความเคารพนับถือ ขอให้พระองค์ทรงพระเจริญศุขศิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล พระชนมายุสถาพรสืบไปตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

ดำรง [signature] สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ
วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

บทละครพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา

เล่ม ๑

ช้า

๏ มาจะกล่าวบทไป ถึงสี่องค์ทรงธรรม์นาถา
เปนหน่อเนื้อเชื้อวงศ์เทวา บิตุเรศมารดาเดียวกัน
รุ่งเรืองฤทธาศักดาเดช ได้ดำรงนคเรศเขตรขัณฑ์
พระเชษฐาครองกรุงกุเรปั่น ถัดนั้นครองดาหาธานี
องค์หนึ่งครองกาหลังบุรีรัตน์ องค์หนึ่งครองสิงหัดส่าหรี
เฉลิมโลกโลกาธาตรี ไม่มีผู้รอต่อฤทธิ
ระบือภาทั่วทุกประเทศ ย่อมเกรงเดชเดชาอาญาสิทธิ์
บำรุงราษฎร์ดับเข็ญอยู่เปนนิจ โดยทางทศพิธราชธรรม์

ฯ ๘ คำ ฯ

ชมตลาด

๏ มีพระมเหษีห้าองค์ ดั่งอนงค์นางฟ้ากระยาหงัน
เลือกล้วนสุริวงศ์พงศ์พันธุ์ กระษัตริย์ครองเขตรขัณฑ์สวรรยา
ตั้งแต่งตามตำแหน่งครบที่ คือประไหมสุหรีเสนหา
มะดีหวีที่สองรองลงมา แล้วมะโตโสภานารี
ที่สี่ลิกูนงเยาว์ ที่ห้านั้นเหมาหลาหงี
อันอรรคชายาทั้งห้านี้ ตั้งได้แต่สี่ภารา
ล้วนอุดมรูปทรงวงศา
ถ้วนหมื่นหกพันกัลยา วิลาศเลิศลักขณาทุกนางใน

สำหรับขับรำบำเรอราช พิณพาทย์จำเรียงเสียงใส
ผลัดกันขึ้นโมงมาคอยใช้ พนักงานของใครระไวระวัง
มีเหล่าเถ้าแก่ท้าวนาง งานเครื่องงานกลางผู้รับสั่ง
โขลนจ่าหลวงแม่เจ้าชาวคลัง จัดแจงแต่งตั้งครบครัน

๏ ๑๒ คำ ๚

ร่าย ๏ มีหมู่มาตยาสามนต์ โยธีรีพลแขงขัน
นับหมื่นพันหาญชาญฉกรรจ์ เคยณรงค์โรมรันไม่ครั่นคร้าม
ม้ารถคชไกรมิใช่ชั่ว แต่ละตัวแกล้วกล้ากลางสนาม
ทนขึ้นยืนยงในสงคราม ฦๅนามข้ามฤทธิ์ทุกทิศไป
นานานัคเรศประเทศราช เข็ดขยาดย่อท้อไม่ต่อได้
ต่างถวายสุวรรณมาไลย โอรสยศไกรแลธิดา

๏ ๖ คำ ๚

ยานี ๏ อันสี่ธานีราชฐาน กว้างใหญ่ไพศาลนักหนา
เทเวศร์นฤมิตรด้วยฤทธา สนุกนั้นดั่งเมืองฟ้าสุราไลย
มีปราสาททั้งสามตามฤดู เสด็จอยู่โดยจินดาอัชฌาไศรย
หลังคาฝาผนังนอกใน แล้วไปด้วยโมราศิลาทอง
ภูเขาเงินรองถานมีมารแบก ยอดแทรกยอดใหญ่ไม้สิบสอง
แก้วไพฑูรย์ทำเปนลำยอง บัญชรช่องชัชวาลย์บานบัง
พระปรัศซ้ายขวาอ่าโถง ท้องพระโรงรจนาน่าหลัง
พระแท่นแก้วกุดั่นบัลลังก์ กางกั้งเสวตรฉัตรอยู่อัตรา

บรรจ์จูรณ์ที่ไสยาศน์อาศน์สุวรรณ มีฉากแก้วแพรวพรรณคั่นฝา
ที่เสวยที่สรงคงคา ที่นั่งเย็นอยู่น่ามณเฑียรทอง
พรรณไม้ดอกลูกปลูกกะถาง ไว้หว่างอ่างแก้วเปนแถวถ้อง
ราบรื่นพื้นชาลาดังน่ากลอง อิฐทองปูลาดสอาดตา
มีทิมที่ล้อมวงองครักษ์ นอนกองเกณฑ์พิทักษ์รักษา
โรงแสงโรงภูษามาลา เรียงเรียบรัถยาน่าพระลาน
โรงเครื่องเนื่องกันเปนหลั่นลด โรงม้าโรงรถคชสาร
ติกาหรังสำหรับพระกุมาร อยู่นอกปราการกำแพงวัง

๑ ๑๒ คำ ๑

ร่าย ◎ ปะตูลักลงท่าชลาไลย มีโรงเรือเรียงไปริมฝั่ง
เรือศรีสุวรรณบัลลังก์ เรือแข่งเรือที่นั่งตั้งบนม้า
เรือกิ่งเอกไชยใส่บุษบก งามกระหนกลวดลายท้ายน่า
พนักงานตำรวจใหญ่ไตรตรา เกณฑ์ไพร่ให้รักษานาวี
ตำหนักแพแลล้ำอำไพ มุขลดพาไลหลังคาสี
ช่อฟ้าน่าบันปราลี ล้วนมณีเนาวรัตน์ชัชวาลย์
ข้างน่าตำหนักน้ำนั้นทำกรง สำหรับราชสุริวงศ์สรงสนาน
เบื้องบนบังสาดดาดเพดาน ผูกม่านมุลี่ลายทอง
ระดูเดือนสิบเอ็ดเสด็จลง ลอยกะทงทรงประทีปเปนแถวถ้อง
ทอดทุ่นท้ายน้ำประจำซอง ตั้งกองล้อมวงพระทรงธรรม์

อันถนนหนทางท้องฉนวน ศิลาลายลาดล้วนเลือกสรร
มีตึกแถวทิมรอบขอบคัน เรือนสนมกำนัลเปนหลั่นมา

ฯ ๑๒ คำ ฯ

สมิงทอง ๏ ท้องสนามแกล้งปรายรายริ้น พ่างพื้นปัถพีไม่มีหญ้า
กว้างใหญ่ไพศาลสุดตา เตียนสอาดคายดาด้วยทรายทอง
มีสุวรรณพลับพลาบนปราการ สูงตระหง่านเงื้อมฟ้าสิบห้าห้อง
ช่อฟ้าปราลีลำยอง ฉลักฉลุบุทองอร่ามไป
สำหรับที่ทอดพระเนตรสระสนาน พ่อแพนผัดพานเปนการใหญ่
ประลองเหล่าทหารชาญไชย ยิงธนูศรใส่ยาพิศม์
ตั้งข้อมหัดขึ้นยิงหุ่น แม่นยำซ้ำกระสุนไม่มีผิด
โล่ห์ดั้งดาบพื้นกระชั้นชิด เพลงกฤชสันทัดทั่วทุกตัวคน
ข้างรำทวนเปลี่ยนท่าบนพาชี ขับขี่เคยศึกฝึกฝน
ประลองคชสารสู้บำรูชน ให้ชำนาญในกลการยุทธ

ฯ ๑๐ คำ ฯ

ร่าย ๏ รอบราชนิเวศน์เขตรขัณฑ์ มีปราการแก้วกั้นสูงสุด
ซุ้มทวารบานสุวรรณชมพูนุท ประตูลักช่องกุฎสลับกัน
มีทิมแถวโรงช้างระวางค่าย เชิงเรียงรายเขื่อนเพ็ชรเขื่อนขันธ์
หอรบแลสล้างนางจรัล ป้อมสูงสามชั้นเปนหลั่นลด
รายขึ้นจินดาจังกาส่อง วางประจำทุกช่องเสมาหมด
เชิงเทินดังเนินบรรพต บันไดลดเลี่ยนลาดสอาดตา

ฯ ๖ คำ ฯ

ชมตลาด ๏ ท่ามกลางทางท้องสถลมาศ ลำดับดาดอิฐแผ่นแน่นหนา
บ้านช่องสองข้างมรรคา ล้วนเคหาน่าดังนั่งร้าน
เหล่าพวกกรมท่าเจ้าภาษี มั่งมีสมบัติพัสถาน
เรือนริมรัถยาฝากระดาน ตึกกว้านบ้านขุนนางนองเนือง
สุเหร่าเรียงเคียงคั่นบันหยา ก่อผนังหลังคามุงกระเบื้อง
ศาลเทพารักษ์หลักเมือง นับถือฦๅเลื่องทั้งกรุงไกร
เสาชิงช้าอาวาศวัดพราหมณ์ ทำตามประเพณีพิธีไสย
หอกลองอยู่กลางเวียงไชย แม้นเกิดไฟไพรีตีสัญญา
ตะพานช้างทางข้ามคชสาร ก่ออิฐปูกระดานไม้หนา
คลองหลอดแลล้วสุดตา น้ำลงคงคาไม่ขอดเคือง
นาวาค้าขายพายขึ้นล่อง ตามแม่น้ำลำคลองแน่นเนือง
แพจอดตลอดท่าน่าเมือง นองเนืองเปนขนัดในนัที
เข้าของต่างต่างเอาวางขาย แพรม้วนมากมายหลายสี
ยกทองล่องจวนเจ็ดตะคีรี พลอยมณีเพ็ชรนิลจินดา
บริบูรณ์ภูลศุขด้วยสมบัติ แก้วเก้าเนาวรัตน์วัตถา
ทุกสิ่งสรรพ์เอมโอชโภชนา ย่อมเยาราคาสารพัน

๚ ๑๖ คำ ๚

เบ้าหลุด ๏ ลูกค้าวานิชทุกนิเวศน์ มาแต่ต่างประเทศเขตรขัณฑ์
สำเภาจอดทอดท่าเรียงรัน สลุบแขกกำปั่นวิลันดา
จีนจามอะแจแซ่ซ้อง คับคั่งทั้งสิบสองภาษา
แสนสนุกนิ์ศุขเกษมเปรมปรา ถ้วนหน้าประชาชนมนตรี

ข้างฝึกสอนคนรำทำบททยาท　พิณพาทย์ระนาดฆ้องอึงมี่
พวกขุนนางต่างหัดมะโหรี　สาวสาวเสียงดีมีหลายคน
ข้างลงท่าโกนจุกสนุกนี่สนาน　มีงานการกึกก้องทุกแห่งหน
ข้างตั้งบ่อนปลากัดนัดไก่ชน　ทรหดอดทนเปนเดิมพัน
ข้างเล่นวิ่งววัวคนโคระแทะ　ชนแพะแกะกระบือคู่ขัน
ข้างเล่นว่าวคุลาคว้าพนัน　ปากเป้าสั้นโห่ฉาววิ่งราวมา
ราตรีมีหนังประชันเชิด　ฉลุฉลักลายเลิศเลขา
ข้างเล่นเพลงครึ่งท่อนกลอนศักรวา　ทั้งสุดใจไก่ป่าสารพัน

ฯ ๑๒ คำ ฯ

ชมตลาด
๏ ฝ่ายฝูงสาวสาวชาวกรุง　ก็บำรุงรูปโฉมเฉิดฉัน
ขัดขมิ้นหนุนเนื้อเจือจันทน์　หวีผมคมสันกันไร
ที่ลูกเหล่าเผ่าพงศ์พวกผู้ดี　รูปทรงส่งศรีผ่องใส
ซ่อนตัวกลัวจะเก็บเปนนางใน　ถึงมีงานการใหญ่ไม่ไปดู
ลางพวกพึ่งดรุณรุ่นสาว　เจ้าบ่าวไปปลูกหอขอสู่
ข้างลอบลักรักเร้นเปนชู้　หมากพลูพวงมาไลยให้กัน
พวกหนุ่มหนุ่มพากเพียรเวียนแวดซาย　มุ่งหมายรักใคร่ไผ่ฝัน
หยอกเอินเดินเคียงเมียงมัน　ติดพันพูดจาเปนแยบคาย
ข้างดีดนิ้วผิวปากทำเพลง　ล้วนนักเลงเจ้าชู้ฉุยฉาย
ลัดเลี้ยวเที่ยวเล่นตามสบาย　หญิงชายเปนศุขทุกคืนวัน

ฯ ๑๐ คำ ฯ

ปะหลิ่ม ๏ ทิศใต้ภายนอกธานี มีสระสวนศรีสตาหมั้น
มิ่งไม้หลายอย่างต่างพรรณ ล้วนแกล้งกลั่นสรรมาปลูกไว้
บ้างเผล็ดผลผการะย้าย้อย ช่อช้อยชูก้านบานไสว
พ่างพื้นรื่นร่มสำราญใจ มีตำหนักน้อยในวารี
อันโบกขรณีสี่เหลี่ยม น้ำเยี่ยมเทียมปากสระศรี
ใสสอาดปราศจากราคี ดังแสงแก้วมณีรจนา
มีพรรณโกสุมภ์ประทุมมาลย์ ตูมบานแย้มกลีบกลีนกล้า
เกสรร่วงลงในคงคา พระพายพาหอมฟุ้งจรุงใจ

ๆ ๘ คำ ๆ

สระบุหร่ง ๏ นอกเมืองมีสระตำบลหนึ่ง วารีลึกซึ้งเย็นใส
ริมรอบขอบคันล้วนพรรณไม้ ระบัดใบบังแสงสุริยง
เปนที่ภูธรแต่ก่อนมา แม้นปรายข้าศึกเสร็จเสด็จสรง
ประดับด้วยโกมุทบุษบง ลิญจงอุบลบัวบาน
มีพลับพลาที่ประทับยับยั้ง อยู่ริมฝั่งสระใหญ่ไพศาล
สำหรับเมืองเนื่องมาแต่บุราณ ทั้งสี่ราชฐานภารา

ๆ ๖ คำ ๆ

พระทอง ๏ แต่กรุงคาหาธานี มีคีรีวิลิศมาหรา
อยู่นอกเมืองข้างเบื้องบูรพา มรรคาวันหนึ่งถึงบรรพต
อารักษ์เรืองฤทธิ์สถิตย์สถาน เชี่ยวชาญเดชาปรากฏ
ย่อมเปนที่นับถือฤๅยศ แห่งชาวชนบทพระบุรี

แม้นมีเหตุเภทพานประการใด ก็บวงบนเทพไทเรืองศรี
ทำตามบุราณราชประเพณี ถึงปีไปเคารพอภิวันท์
ทั้งสี่พระองค์วงศ์เทเวศร์ ดำรงนัคเรศเกษมสันต์
ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสิ้นทั้งนั้น เป็นศุขทุกวันทุกเวลา

๏ ๘ คำ ๏

ช้า
๏ มาจะกล่าวบทไป ถึงพิไชยเขตรขัณฑ์หมันหยา
แสนสนุกนิ์ศุขเกษมเปรมปรา บรรดากรุงชวาไม่เทียมทัด
เปนใหญ่ยิ่งกว่าทุกธานี แต่ก่อนตั้งบุรีสี่กษัตริย์
ประกอบด้วยแก้วเก้าเนาวรัตน์ ไอสูรย์สมบัติศฤงฆาร
มีหมู่มาตยาข้าเฝ้า สองเหล่าพลเรือนแลทหาร
โยธีนับหมื่นพันเชี่ยวชาญ แต่ละคนเคยชำนาญในการรบ
อยู่ยงคงกระพันสาตรา วิชาโล่ห์เขนเจนจบ
ราชรถคชสารสินธพ เลิศลบฦๅกว่าทุกธานี

๏ ๘ คำ ๏

ร่าย
๏ ปางก่อนพระนครหมันหยา ประชาราษฎร์มาตยาเกษมศรี
ตั้งแต่ระตูภูมี สุดสิ้นชีวีทิวงคต
ก็เย็นเยียบเงียบเหงาเปล่าใจ ทั่วนิเวศน์เวียงไชยชนบท
ยังแต่ประไหมสุหรีมียศ โศกศัลย์รันทดทุกเวลา
มีราชธิดาสามองค์ งามทรงวงภักตร์เพียงเลขา
พี่นางทรงนามสมญา ชื่อนิหลาอระตานารี

พระผู้ผ่านพิภพกุเรปั่น ตุนาหงันเป่นประไหมสุหรี
อันระเด่นดาหราวาตี บุตรีที่สองรองลงมา
ท้าวดาหาตุนาหงันไป เป่นประไหมสุหรีในดาหา
ยังแต่น้องนุชสุดโสภา กัลยาแรกรุ่นจำเริญไวย
ชื่อระเด่นจินดาส่าหรี พระชนนีถนอมนักรักใคร่
กระษัตริย์ใดมาขออรไทย ไม่ยินยอมยกให้ไปไกลองค์
หวังจะให้เป่นเอกในเสวตรฉัตร สืบตระกูลกระษัตริย์สูงส่ง
อันท้าวมังกันฤทธิรงค์ ก็เนื่องในสุริวงศ์กันมา
ได้ครอบครองสวรรยาธานี ทรงธรรม์นั้นมีโอรสา
พระคิดถึงระตูผู้มรณา จะบำรุงภาราให้เรืองไป
จึงตกแต่งของมาตุนาหงัน ชนนีนางนั้นก็อวยให้
อภิเศกเอกองค์โอรสไว้ ในพิไชยหมันยาธานี

๏ ๑๘ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ฝ่ายท้าวกุเรปั่นเรืองศรี
เสวยราชสมบัติสวัสดี ศุขเกษมเปรมปรีดิ์มาช้านาน
จึงมีพระโอรสา ด้วยลิกูกัลยายอดสงสาร
ชื่อกะหรัดตะปาตีกุมาร รูปทรงสัณฐานโสภา
พระบิตุเรศมารดาทั้งห้าองค์ พิศวงจงรักหนักหนา
เย็นเช้าเฝ้าชมทุกเวลา แสนสนิทเสนหาดังดวงใจ

๏ ๖ คำ ๏

๏ จึ่งจัดกิดาหยันน้อยน้อย ถ้วนร้อยโปรดปรานประทานให้
ทั้งนางนมพี่เลี้ยงแลสาวใช้ เจ้าขรัวยายผู้ใหญ่ได้บังคับ
ประทานทั้งเงินทองของขวัญ ตามขนบครบครันเครื่องประดับ
สร้อยสุวรรณสังวาลย่านพับ เกี้ยวแก้วแววฉับสำหรับยศ
ให้ตั้งกรรมทำกิจวิทยา พร้อมคณะพระมหาดาบศ
ชุบกฤชประสิทธิให้โอรส เลี้ยงหล้าปรากฏฤทธิไกร
ครั้นท้าวกาหลังมีบุตรี ด้วยลิกูนารีศรีใส
ชื่อบุษบารากายาใจ ตุนาหงันกล่าวไว้แก่ลูกยา

๚ ๘ คำ ๚

๏ คิดจะให้ประไหมสุหรีนั้น ทรงครรภ์พระโอรสา
จะได้สืบสุริวงศ์พงศ์เทวา ดำรงขัณฑเสมาธานี

๚ ๒ คำ ๚

๏ คิดพลางทางถวายเครื่องบวงสรวง บำบวงเทวราชเรืองศรี
ขออารักษ์หลักเมืองเรืองฤทธิ์ ได้ปรานีเชิญช่วยจงสมคิด
ให้ประไหมสุหรีนั้นมีบุตร เปนบุรุษรูปโฉมประโลมจิตร
ได้ครอบครองพระนครขจรฤทธิ ภาสท้านทั่วทิศทั้งปวง
แม้นสมปราถนาดังว่าขาน จะแต่งแก้บนบานบวงสรวง
เทียนทองชวาลาบุบผาพวง พรรณรายรุ้งร่วงด้วยเนาวรัตน์
จะแผ่ทองเนื้อเก้าหุ้มเสาศาล เอาตาดคำทำม่านเพดานดัด
อีกทั้งทิวธงราชวัตร ชุมสายเสวตรฉัตรชัชวาลย์

ทั้งแพะแกะโคกะทิงสิ่งละร้อย จะปล่อยไว้ในเทวสถาน
จะสมโภชเจ็ดทิวาราตรีกาล มีงานมโหรศพครบครัน

ๆ ๑๐ คำ ๆ

ช้า
๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีเฉิดฉัน
ร่วมภิรมย์สมสุขด้วยทรงธรรม์ เมื่อจวนจะมีครรภ์พระลูกรัก
ราตรีเข้าที่พระบรรทม ด้วยบรมนรินทร์ยิ่งนัก
ยังเกิดนิมิตรฝันอัศจรรย์นัก ว่านงลักษณ์นั่งเล่นที่ชาลา
มีพระสุริยงทรงกลด ชักรถมาในเวหา
แจ่มแจ้งแสงสว่างทั้งโลกา ตกลงตรงหน้านางรับไว้
ครั้นนิทราตื่นฟื้นองค์ ให้หลากจิตรพิศวงสงไสย
จึงทูลพระภัศดาทันใด โดยในนิมิตรเยาวมาลย์

ๆ ๘ คำ ๆ

ร่าย
๏ เมื่อนั้น องค์ศรีปัตหราได้ทราบสาร
นิ่งนึกตรึกดูก็แจ้งการ จะมีครรภ์กุมารเปนมั่นคง
พระเร่งเกษมสันต์หรรษา สมถวิลจินดาดังประสงค์
พอรุ่งรางส่างแสงสุริยง ก็อ่าองค์ทรงเครื่องรูจี
เสด็จออกยังท้องพระโรงคัล นั่งเหนือแท่นสุวรรณจำรัสศรี
แล้วเล่าความนิมิตรเทวี แก่โหรเถ้าทั้งสี่ทันใด

ๆ ๖ คำ ๆ

๏ บัดนั้น ทั้งสี่โหราอัชฌาไศรย
พิเคราะห์ดูเห็นแจ้งไม่แคลงใจ ต่างทูลภูวไนยไปพลัน
อันพระสุบินนี้ดีนัก จะได้โอรสรักเปนแม่นมั่น
อาจองทรงเดชดั่งสุริยัน ทุกนิเวศน์เขตรขัณฑ์ไม่ต้านทาน
จะเปนที่ดับเข็ญให้เย็นยุค ราษฎรจะได้ศุขเกษมสานต์
ซึ่งนิมิตรยามจันทร์วันอังคาร จวนเวลากาลอโณไทย
สิ่งใดพระองค์ประสงค์นัก ตำราว่าจักพลันได้
แต่ในสองเดือนถ้าเคลื่อนไป พระอย่าไว้ชีวิตรโหรา

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระทรงภพกุเรปันหรรษา
จึ่งดำรัสตรัสสั่งเสนา ให้จัดเสื้อผ้าแพรพรรณ
ทั้งเงินทองเข้าของหลากหลาย มาให้โหรผู้ทายทำนายฝัน
สั่งเสร็จเสด็จจรจรัล เข้าปราสาทสุวรรณรจนา

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีเสนหา
อยู่เย็นเปนศุขทุกเวลา ประมาณเดือนหนึ่งมาก็มีครรภ์
ยิ่งผุดผาดผิวผ่องลอององค์ ดั่งอนงค์นางฟ้ากระยาหงัน
เมื่อจวนจะถ้วนกำหนดนั้น ให้ยังเกิดอัศจรรย์จลาจล
พสุธาสะเทือนเลื่อนลั่น เปนควันตลบทั้งเวหน
มืดมิดบิดแสงพระสุริยน ฟ้าลั่นอึงอลนภาไลย

แลยพรายเปนสายอินทร์ธนู สักครู่ก็เกิดพายุใหญ่
ไม้ไหลล่ล้มระทมไป แล้วฝนห่าใหญ่ตกลงมา
เปรี้ยงเปรี้ยงเสียงฟ้าฟาดสาย แต่มิได้อันตรายจักผ่า
เย็นทั่วฝูงราษฎร์ประชา ทั้งเจ็ดทิวาราตรี

๚ ๑๐ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวกุเรปันเรืองศรี
เสด็จยังปรางรัตน์มณี ภูมิเห็นนิมิตรผิดใจ
เกิดมาแต่ก่อนบห่อนเห็น จะอุบัติขัดเข็ญเปนไฉน
คิดพลางย่างเยื้องคลาไคล เสด็จออกพระโรงไชยฉับพลัน

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

๏ จึงมีพระราชบรรหาร ถามโหราจารย์คนขยัน
ซึ่งเกิดมหัศอัศจรรย์ ผิดอย่างปางบรรพ์ไม่เคยมี
ฤๅจะเปนเหตุการณ์แก่บ้านเมือง ระคายเคืองขุ่นข้องหมองศรี
จงเร่งทำนายร้ายฤๅดี เราน้ีให้ฉงนสนเท่ห์ใจ

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น ขุนโหรกราบทูลแถลงไข
ข้าพิเคราะห์เห็นไม่เปนไร แต่วันแรกนั้นได้ปฤกษากัน
คูณควณสวนสอบทุกตำรา ดูชะตานคเรศเขตรขัณฑ์
วางลักษณ์อินทพาทยาทจันทร์ ก็ไม่เห็นสำคัญอันตราย
เพราะอานุภาพพระโอรส ให้ปรากฎแก่โลกทั้งหลาย
ซึ่งฟ้าร้องสนั่นลั่นแลยพราย บันดาลเปนสายอินทร์ธนู

จะกึกก้องเกียรติยศทั้งทศทิศ   เรืองฤทธิไม่มีที่เคียงคู่
พระจะเที่ยวโรมรันพันตู   ปราบหมู่อริราชทุกบุรี
อันเกิดพายุใหญ่ไม้ล้ม   ระดูจะบังคมบทศรี
ซึ่งฝนตกเจ็ดวันเจ็ดราตรี   บรรณาการจะมีเนืองมา
เมื่อพระชัณษาสิบห้าขวบ   พระเคราะห์ร้ายประจวบกันหนักหนา
จะพลัดพรากจากเมืองถึงสามครา   แต่ว่าเห็นไม่เปนไรนัก
พระจะไปได้นางในเมืองอื่น   ชมชื่นรื่นรศด้วยยศศักดิ์
แล้วจำเปนจะจากกันทั้งรัก   พระจะได้ทุกข์นักเพราะนารี
นางใดที่ประสงค์จำนงให้   ไม่อาไลยจะสลัดหลีกหนี
ซึ่งเมฆหมอกมืดมัวทั่วธาตรี   บดบังรังษีสุริยน
พระองค์ดั่งดวงทินกร   ทรงเดชขจรทุกแห่งหน
พระโอรสยศยิ่งภูวดล   เหมือนเมฆเกลื่อนกล่นเข้าบังไว้
ซึ่งเปนควันตลบอบอัมพร   ภูธรจะทุกข์ทนหม่นไหม้
ด้วยโอรสาจะคลาไคล   จำเปนจำให้กำจัดกัน
พระจะเที่ยวมะงุมมะงาหรา   ย่ำยีขีฑาทุกเขตรขัณฑ์
สิบสามปีจะคืนกุเรปัน   จะได้สองนางนั้นมาธานี
จึ่งจะเย็นแหล่งหล้าประชากร   สโมสรเปนศุขเกษมศรี
จะสมบูรณ์ยิ่งกว่าทุกวันนี้   พระจะมีมเหษีถึงสิบองค์
บรรดากรุงชวาทั้งปวงนั้น   จะขึ้นแก่กุเรปันเปนส่วยส่ง
ข้าเห็นพร้อมกันเปนมั่นคง   มิได้พะวงสงกา

ฯ ๒๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวกุเรปันนาถา
ฟังคำทำนายโหรา เกษมสันต์หรรษาเปนพ้นนัก
จึงประทานบำเหน็จนานา เสื้อผ้านุ่งห่มสมยศ
ให้โหรเถ้าผู้ทำนายทายทัก แล้วทรงศักดิ์เสด็จจากพระโรงคัล

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีเฉิดฉัน
ตั้งแต่เกิดเหตุมหัศจรรย์ นับได้เจ็ดวันเจ็ดคืนมา
พระครรภ์ครบกำหนดทศมาศ จะประสูตรพระราชโอรสา
ให้เจ็บปวดรวดเร้าทั้งกายา ประหนึ่งว่าชีวันจะอันตราย

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

๏ บัดนั้น ฝูงสุรางค์นางกำนัลทั้งหลาย
ทั้งเถ้าแก่ชะแม่เจ้าขรัวนาย เห็นโฉมฉายยับย่วนประชวรครรภ์
บ้างเข้าหนุนพระขนองประคองรับ กำชับหมอตำแยที่แปรผัน
บ้างไปเฝ้าองค์พระทรงธรรม์ บังคมคัลทูลแถลงให้แจ้งใจ

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านพิภพกรุงใหญ่
ฟังข่าวเร่าร้อนฤๅไทย ภูวไนยก็รีบลีลา

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงพระจึงเสด็จนั่ง เหนือสุวรรณบัลลังก์เลขา
พร้อมสิ้นเหล่ากัลยา สุริวงศ์พงศามากมี

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ประไหมสุหรี
ครั้นได้ฤกษ์พานาที เทวีก็ประสูตรพระกุมาร
ชาวประโคมก็ประโคมแตรสังข์ พร้อมพรั่งจำเรียงเสียงประสาน
อันอัศจรรย์ซึ่งบันดาล ก็อันตรธานทันใด

ฯ ๔ คำ ฯ มะโหรี

๏ เมื่อนั้น องค์มิดหวีศรีใส
จึงเอาข่ายแก้วแววไว รับพระดไนยโฉมยง
แล้วเอาน้ำดอกไม้ใสสด มารินรดชำระสระสรง
ลูบไล้ด้วยเครื่องสุคนธ์ทรง วางลงบนยี่ภู่พานสุวรรณ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ศรีปัตหรารังสรรค์
พิศโฉมลูกยาลาวรรณ สารพันงามสิ้นทั้งอินทรีย์
ดำแดงแน่งเนื้อนวลผจง น่ารักรูปทรงส่งศรี
สมหมายเหมือนถวิลยินดี เสนหาพ้นที่จะพรรณา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ท้าวนางข้างในถ้วนหน้า
ทั้งเถ้าแก่ชะแม่จ่าชา ก็จัดสรรภรรยาเสนี
เปนนางนมสมบูรณ์ด้วยรูปร่าง ครบถ้วนตามอย่างหกสิบสี่
เว้นโทษขาวดำผอมพี ไม่มีต่ำสูงเสมอกัน
แล้วจัดเหล่านารีพี่เลี้ยง ที่ควรเคียงถือต้องประคองขวัญ
สี่องค์ทรงลักษณ์ลาวรรณ ล้วนวงศ์พงศ์พันธุ์กระษัตรา

กับนางกำนัลน้อยน้อย สองร้อยรูปร่างโอ่อ่า
ทั้งเงินทองของขวัญนานา นำมาถวายทันที

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น จึงมหาอำมาตย์ทั้งสี่
กับทั้งเหล่าเสนามนตรี แต่บรรดาที่มีบุตรนั้น
ให้จัดแจงแต่งตัวทั้งแปดร้อย ล้วนน้อยน้อยหน้าตาคมสัน
พาไปเฝ้าพระองค์ทรงธรรม์ ถวายเปนข้าขวัญพระกุมาร

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระยี่ขั้นนัคเรศราชฐาน
ชื่นชมโสมนัศเบิกบาน จึงมีบัญชาการตรัสไป
อันบุตรเสนาปาเตะ ตั้งที่ยะรุเดะพี่เลี้ยงใหญ่
บุตรตำมะหงงเสนาใน ตั้งให้เปนที่ปู่นตา
อันบุตรดะหมังมนตรี ตั้งที่เปนกะระตาหลา
อันบุตรยาสาเสนา ตั้งที่ประสันตาครบครัน
พื้นดรุนรุ่นหนุ่มน้อยน้อย รูปร่างแช่มช้อยเฉิดฉัน
พระสั่งให้ประทานรางวัล ตามหลั่นพี่เลี้ยงแลมนตรี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ฝ่ายสามอนุชาเรืองศรี
อิกองค์สมเด็จพระไอยกี กับประไหมสุหรีหมันหยานั้น

ทั้งระดูภูธรทุกประเทศ ครั้นเห็นเหตุวิปริตผิดผัน
ต่างองค์ทรงคิดอัศจรรย์ ให้สงไสยไหวหวั่นหฤๅไทย
บ้างให้ค้นดูตำหรับข้างที่ จดหมายเหตุคัมภีร์น้อยใหญ่
คนแก่เถ้าก็เอามาซักไซ้ บ้างถามไถ่โหราพฤฒาจารย์
บ้างให้หายี่กูประมาหนา ฤๅษีชีป่าในไพรสาณฑ์
ที่ได้กระษิณอภิญญาณ ก็แจ้งการทำนายมาเหมือนกัน
ต่างรู้ประจักษ์แจ้งแห่งเหตุ ผู้มีเดชลงมาจากสวรรค์
เปนโอรสท้าวกุเรปั่น จะประสูตรจากครรภ์พระชนนี
อันท้าวดาหาแลกาหลัง อีกทั้งท้าวสิงหัดส่าหรี
กับองค์อรรคราชเทวี ชื่นชมยินดีเปนสุดคิด
จึ่งจัดของขวัญพระกุมาร สร้อยสนสังวาลวิภูษิต
มงกุฎแก้วกุณฑลตายทิศ ตามอย่างราชนิติ์บุราณมา
ให้มหาเสนานำของไป ยังกรุงไกรบรมเชษฐา
เฉลิมขวัญพระราชนัดดา โดยตำราตราตั้งจีรังกาล
ฝ่ายองค์สมเด็จพระไอยกี ในหมันหยาธานีราชฐาน
จัดระเด่นดาหยนกุมาร ซึ่งเปนวงศ์วารกระยัตรา
กับทั้งพี่เลี้ยงแลนางนม ล้วนอุดมรูปทรงวงศา
ชายหญิงสิ่งละร้อยโดยตรา มอบให้เสนานำไป

ฯ ๒๐ คำ ฯ

๏ บัดนั้น　　　　เสนาหมันหยากรุงใหญ่
ถวายบังคมลาคลาไคล　　　　ออกจากพิไชยธานี

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ เร่งรัดรีบมาสิบห้าวัน　　　　ก็ลุถึงกุเรปันกรุงศรี
พบทูตทั้งสามพระบุรี　　　　พากันจรลีเข้าในวัง

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ครั้นถึงจึ่งตรงเข้าไปหา　　　　ปาเตะเสนาแลคะหมัง
ต่างแถลงแจ้งความให้ฟัง　　　　แล้วพากันมายังพระโรงไชย

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น　　　　ท้าวนางกำนัลน้อยใหญ่
ครั้นถึงวันสมโภชพระคไนย　　　　ก็วุ่นวายวิ่งไขว่ไปทั้งวัง
เร่งให้หาโหราพราหมณ์ชี　　　　ชาวประโคมคนตรีแตรสังข์
เอาขันสาครใหญ่ในคลัง　　　　มาจัดแจงแต่งตั้งเตียงรอง
ปักสุวรรณราชวัตรฉัตรธง　　　　รายรอบที่สรงเปนแถวถ้อง
ทั้งมะพร้าวเต่าปลาเงินทอง　　　　จัดต้องตามธรรมเนียมเตรียมไว้
ตั้งบายศรีเงินทองสองสำรับ　　　　แซมยอดสอดประดับดอกไม้ไหว
สังข์กรดแว่นเวียนเทียนไชย　　　　แต่งไว้เสร็จถ้วนทุกสิ่งอัน

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　　　องค์ศรีปัตหรารังสรรค์
เวลาควรจวนฤกษ์ก็จรจรัล　　　　ไปปราสาทสุวรรณพระโอรส

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

◎ นั่งเหนือบัลลังก์รัตน์รูจี	พร้อมพระมเหษีทั้งปวงหมด
ต่างกรายยาทยงสุ์พระทรงยศ	พอกำหนดพระฤกษ์เวลา
จึงให้เชื้อพระวงศ์ผู้ใหญ่	เข้าอุ้มองค์พระดไนยเสนหา
เชิญสี่ยี่กูนั้นเข้ามา	จำเริญเกษาพระกุมาร

๚ ๔ คำ ๚

◎ แล้วเชิญลงสรงน้ำในสาคร | อันอบอายเกสรหอมหวาน
ชีพราหมณ์พฤฒาโหราจารย์ | ต่างอ่านพระเวทถวายไชย
ราชครูยี่กู่ทั้งสี่ | เอาสุคนธวารีมาสรงให้
แล้วเชิญลงอู่แก้วแววไว | อ่านมนต์แกว่งไกวไปมา

๚ ๔ คำ ๚

ยานี
◎ มาจะกล่าวบทไป | ถึงองค์อสัญแดหวา
ซึ่งเปนบรมไอยกา | สถิตย์ยังชั้นฟ้าสุราไลย
จึงนิมิตรกฤชแก้วสุรกาญจน์ | นามกรพระหลานจารึกใส่
ครั้นเสร็จเสด็จจากวิมานไชย | เหาะมากรุงไกรกุเรปั่น

๚ ๔ คำ ๚ รัว

ร่าย
◎ ครั้นถึงจึงวางกฤชลง | ข้างองค์พระกุมารหลานขวัญ
อวยไชยให้พรแล้วเทวัญ | กลับคืนกระยาหงันชั้นฟ้า

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

◎ เมื่อนั้น | องค์มะดีหวีเสนหา
ประคองกรช้อนอุ้มพระลูกยา | เชิญมาจากอู่อำไพ

เห็นกฤชนั้นวางอยู่ข้างที่ มารศรีหลากจิตรคิดสงไสย
จึ่งหยิบมาดูด้วยดีใจ แล้วถวายภูวไนยฉับพลัน

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านโภไคยไอสวรรย์
ชื่นชมโสมนัศอัศจรรย์ เอากฤชนั้นออกพิจารณา

๏ ๒ คำ ๏

๏ จึ่งเห็นจารึกอักษร นามกรพระโอรสา
ชื่อหยังหยังหนึ่งหรัดอินครา อุดากันสาหรีปาตี
อิเหนาเองหยังตาหลา เมาะตาริยะกัดดังสุรศรี
ดาหยังอรีราชไพรี เองกะนะกะหรีกุเรปั่น

๏ ๔ คำ ๏

๏ ครั้นอ่านเสร็จสิ้นในอักษร ภูธรยิ่งแสนเกษมสันต์
จึ่งยอกรถวายอภิวันท์ ไอยกาทรงธรรม์เลิศไกร
พระมาช่วยอุประถัมภ์บำรุง จะฦๅเกียรดิทุกกรุงน้อยใหญ่
สมคำโหรทายทำนายไว้ ประจักษ์ในนิมิตรแต่เดิมมา
แล้วสั่งให้ประโคมเปนสำคัญ เฉลิมขวัญพระโอรสา
เอาฤกษ์ได้กฤชเทวา เปนมหามหัศอัศจรรย์

๏ ๖ คำ ๏

๏ ครั้นเสร็จสมโภชพระดไนย พระผู้ผ่านโภไคยไอสวรรย์
จึ่งสั่งพนักงานทั้งปวงนั้น ให้จัดสรรเครื่องใช้แลเครื่องทรง

มงกุฎเพ็ชรพาหุรัดจำรัสเรือง กับเมืองขึ้นสิบเมืองเป่นส่วยส่ง
ทั้งเสนีรพลจัตุรงค์ ประทานองค์โอรสยศไกร

๏ ๔ คำ ๚

๏ ครั้นเสร็จพระเสด็จเยื้องย่าง จากปรางปราสาททองผ่องใส
มายังพระโรงคัลทันใด เสนาในเฝ้าแหนแน่นนันต์

๏ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ บัดนั้น ปาเตะเสนาคนขยัน
จึ่งนำเสนีสี่เมืองนั้น มายังคมคัลมิทันนาน

๏ ๒ คำ ๚

๏ แล้วทูลว่าสามกระษัตริย์ทรงเดช ผู้ดำรงนัคเรศราชฐาน
ให้เสนีนำของมาประทาน พระหลานรักราชสุริวงศ์
แต่องค์สมเด็จพระไอยกี ในหมันหยาธานีสูงส่ง
ให้ระเด่นดาหยนโฉมยง ซึ่งเป่นเชื้อพระวงศ์พงศ์พันธุ์
ทั้งหมู่ชายหญิงสิ่งละร้อย ล้วนหนุ่มน้อยหน้าตาคมสัน
กับพี่เลี้ยงนางนมทั้งนั้น ถวายเป่นข้าขวัญพระนัดดา

๏ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์องค์ศรีบัตหรา
ชื่นชมโสมนัศปรีดา จึ่งมีบัญชาตรัสไป
ซึ่งพระมารดาการุญ พระคุณนั้นหาที่สุดไม่
ท่านจงทูลแถลงให้แจ้งใจ ว่าเรายังคมไปใต้ยาทา

อันพระอนุชาสามขานี้ เรานี้ขอบใจเปนหนักหนา
จงจำเริญศุขทุกเวลา อันตรายโรคาอย่าแผ้วพาน
แล้วประทานเสื้อผ้าแก่เสนี ซึ่งมาแต่สี่ราชฐาน
อันระเด่นดาหยนกุมาร พระประทานเงินทองของพึงใจ
ให้อยู่ยังที่ตึกกาหรัง นิเวศน์วังลูกหลวงอาไศรย
ครั้นเสร็จเสด็จเข้าข้างใน เสนีกลับไปยังธารา

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีหมันหยา
ทรงครรภ์ถ้วนทศมาศตรา ประสูตรมาเปนราชบุตรี
งามงอนอ่อนระทวยนวยแน่ง ดำแดงนวลเนื้อสองสี
ผ่องภักตร์ผิวพรรณดังจันทรี นางในธานีไม่เทียมทัน
องค์พระไอยกีเปนที่รัก ถนอมนักเชยชมภิรมย์ขวัญ
บิตุราชมาตุรงค์แลพงศ์พันธุ์ พร้อมกันประทานนามพระธิดา
ชื่อจินตะหราวาตีศรีสวัสดิ์ เฉลิมวงศ์พงศ์กระษัตริย์ในหมันหยา
อ่อนเดือนกว่าอิเหนาพี่ยา ทั้งสองชัณษาเดียวกัน
พร้อมพระพี่เลี้ยงนางนม นักสนมกรมในสาวสรรค์
ประโลมเลี้ยงพระธิดาดวงจันทร์ ทุกวันทุกเวลาราตรี

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระทรงภพกุเรปั่นเรืองศรี
ทั้งท้าวดาหาธิบดี สองประไหมสุหรีพี่นางนั้น

จึ่งจัดของขวัญอันอุดม ทั้งพี่เลี้ยงนางนมเลือกสรร
ให้เสนาคุมของจรจรัล ไปทำขวัญพระนัดดานารี

๚ ๕ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวสิงหัดส่าหรี
มีโอรสแรกเริ่มเดิมที กับประไหมสุหรีศิริโสภา
เทเวศร์ให้กฤชเปนของขวัญ เหมือนกันกับอิเหนาเชษฐา
จารึกนามใส่ในกฤชมา ชื่อระเด่นสุหรานากง
ครั้นท้าวกาหลังมียุตรี ด้วยประไหมสุหรีนวลหง
ชื่อสการะหนึ่งหรัดโฉมยง รูปทรงโสภายาใจ
จึ่งแต่งของไปตุนาหงัน ยิตุรงค์ทรงธรรม์ก็อวยให้
ตามจารึตวงศาสุราไลย ตุนาหงันกันได้แต่สี่เมือง
อยู่มามีราชยุตรี นวลลอองสองสีขาวเหลือง
ภักตร์ผ่องผิวเนื้อเรือเรือง จึ่งให้นามตามเรื่องพระมารดา
ชื่อระเด่นจินดาส่าหรี พระชนกชนนีเสนหา
สามเมืองส่งเครื่องบรรณา มาทำขวัญพระธิดานารี
แล้วจัดสาวสนมกำนัล เลือกสรรรูปทรงส่งศรี
ตั้งทั้พี่เลี้ยงพระยุตรี เหมือนกันทั้งสี่ธารา

๚ ๑๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีดาหา
อยู่เย็นเปนศุขทุกทิวา นานมาโฉมยงทรงครรภ์

เมื่อจะประสูตรพระดไนย เวลาประจุสไสมยไก่ขัน
ยังเกิดมหัศอัศจรรย์ กลิ่นสุคันธรศรวยริน
ดอกไม้ทุกพรรณก็บันดาล เบิกบานเกสรขจรกลิ่น
ภุมเรศร่อนร้องโบยบิน ประสานเสียงเพียงพิณพาทย์ฆ้อง
ดนตรีแตรสังข์ก็ดังเอง อัศจรรย์บรรเลงกึกก้อง
ครั้นอรุณรุ่งรางส่างแสงทอง ดังแสงรุ้งเรืองรองอร่ามไป
สุรศรีดังสีธรรมชาติ เลื่อมพรายโอภายผ่องใส
จึงประสูตรธิดายาใจ งามวิไลยล้ำเลิศเพริศพราย
อันอัศจรรย์ที่บันดาล ก็อันตรธานสูญหาย
ยังแต่กลิ่นหอมรวยชวยชาย จึงถวายพระนามตามเหตุนั้น
ชื่อระเด่นบุษบาหนึ่งหรัด ลออเอี่ยมเทียมทัดนางสวรรค์
ทั้งในธรณีไม่มีทัน ผิวพรรณผุดผ่องดังทองทา
อันองค์มะดีหวีศักดิ์ ถนอมอุ้มฟูมฟักรักษา
ทั้งสามมเหสีโสภา รักราชธิดาดังดวงใจ

๑ ๑๒ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระผ่านภพดาหากรุงใหญ่
แสนสวาดิพระราชดไนย ดังดวงฤไทยทรงธรรม์
จึงจัดสี่พี่เลี้ยงพระธิดา คนหนึ่งนั้นชื่อว่ายาหยัน
หนึ่งชื่อส่าเหง็ดลาวรรณ หนึ่งชื่อประเสหรันนารี
หนึ่งชื่อปะลาหงันกัลยา ตามตำราชื่อตั้งทั้งสี่
แล้วจัดสรรกำนัลที่รูปดี นารีน้อยน้อยแปดร้อยปลาย

บรรดาบุตรเสนาน้อยใหญ่ ต่างคนเต็มใจเอาไปถวาย
พระประทานรางวัลมากมาย มอบให้เจ้าขรัวยายยังคับ
ข้างหัดร้องลำนำจำเรียง ประสานเสียงซักซ้อมกล่อมขับ
ข้างหัดซอกระจับปี่ติโทนทับ สำหรับบำเรอพระธิดา

๏ ๑๐ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระทรงภพกุเรปั่นนาถา
แจ้งว่าองค์พระอนุชา มีราชธิดาลาวรรณ
พระเริ่งชื่นชมโสมนัส จึ่งให้จัดสิ่งของไปทำขวัญ
กับเครื่องบรรณาการนอกนั้น เป่นของตุนาหงันกัลยา
ขอระเด่นบุษบาโฉมยง ให้องค์อิเหนาโอรสา
ตามจารีตบุราณสืบมา หวังมิให้วงศาอื่นปน
ครั้นเสียศักดิ์สุริวงศ์เทเวศร์ ก็เกิดเหตุอันตรายหลายหน
ไพร่ฟ้าประชากรร้อนรน จลาจลต่างต่างทั้งธานี
ฝ่ายพระอนุชากาหลัง อีกทั้งสิงหัดส่าหรี
ต่างแต่งบรรณาการมากมี ไปทำขวัญบุตรีพระพี่ยา

๏ ๑๐ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระองค์ทรงพิภพดาหา
ตั้งแต่มีราชธิดา ช้านานประมาณมาห้าปี
จึ่งมีโอรสยศยง ด้วยองค์ประไหมสุหรี
งามละม้ายคล้ายกันกับบุตรี ใครเห็นเป่นที่เจริญใจ

องค์อสัญแดหวาวราฤทธิ เศกแสร้งนฤมิตรกฤชให้
วางลงข้างองค์พระดไนย จารึกนามนั้นใส่ในกฤชมา
ชื่อระเด่นสิยะตราหนึ่งหรัด สิบวงศ์พงศ์กระษัตริย์อสัญหยา
พระชนกชนนีก็ปรีดา เสนหาดังดวงฤไทย
สี่เมืองส่งเครื่องบรรณาการ มาทำขวัญพระกุมารประสูตรใหม่
ของขวัญตามตำหรับยังคับไว้ โดยในสุริวงศ์เทวา
แล้วจัดสรรพี่เลี้ยงทั้งสี่ ล้วนลูกเสนีมียศถา
พี่เลี้ยงเอกนั้นชื่อปูนตา หนึ่งกะระตาหลาพี่เลี้ยงรอง
หนึ่งชื่อยะรุเดะพี่เลี้ยงตรี ที่สี่ประสันตาบัญญาว่อง
ล้วนหนุ่มน้อยรุ่นรามทรามคะนอง ตั้งต้องตามขนบครบครัน
ให้บุตรขุนหมื่นพันน้อยน้อย แปดร้อยกุมารากิดาหยัน
ประทานเงินเสื้อผ้าสารพัน ให้เปนของขวัญพระลูกยา

ฯ ๑๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ฝ่ายอิเหนากุเรปันโอรสา
ปรีดิ์เปรมเกษมศุขทุกทิวา จนจำเริญชนมาสิบห้าปี
งามรับสรรพสินสรรพางค์ ยิ่งอย่างเทวาในราศี
ทรงโฉมประโลมใจนารี เปนที่ประดิพัทธผูกพัน
เนาในตึกาหรังวังสุถาน ดังวิมานเมืองฟ้ากระยาหงัน
พร้อมด้วยสุรางค์นางกำนัล พี่เลี้ยงกิดาหยันโยธา

อันศิลปศาตร์สำหรับกระษัตริย์ ทุกสิ่งสารพัดหัดหา
รำกฤชรำกระบี่ขี่อาชา ศึกษาซ้อมเล่นไม่เว้นวัน

. ฯ ๘ คำ ฯ

๏ ครั้นพระสุริฉายบ่ายลง ก็แต่งองค์ทรงเครื่องเรื่องฉัน
เสด็จจากปราสาทแก้วแพรวพรรณ จรจรัลไปท้องสนามไชย

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ครั้นถึงพลับพลาน่าจักรวรรดิ ที่เคยหัดจัตุรงค์น้อยใหญ่
จึงตรัสสั่งกิดาหยันทันใด ให้เรียกมโนไมยเข้ามา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น กิดาหยันรับสั่งใส่เกษา
พลางพยักกวักเรียกกรมม้า ริบจูงอาชามาฉับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวากระยาหงัน
จึงขึ้นทรงม้าเหลืองเครื่องสุวรรณ ระเด่นดาหยนนั้นขี่ม้าแดง
รำท่าเพลงทวนกระบวนรบ ท่อยทีขี่สินธพเข้มแข็ง
ชักเข่นโคมเวียนเปลี่ยนแปลง ประปรายปลายพระแสงทวนทอง

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ แล้วลงทรงกระบี่ติเล่น กับระเด่นดาหยนเคล่าคล่อง
กรีดกรายร่ายรำเปนทำนอง รับรองป้องปัดไปมา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ครั้นเหนื่อยก็หยุดยับยั้ง　　สถิตย์ยังพลับพลาพลันหรรษา
ทอดพระเนตรกีดาหยันโยธา　　ซ้อมหัดสาตราสารพัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ใครดีมีฝีมือแคล่วคล่อง　　ก็ประทานเงินทองทุกสิ่งสรรพ์
พอจวนเวลาสายัณห์　　ก็จรจรัลคืนยังวังใน

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ เสด็จนั่งเหนืออาศน์ลาดปู　　พระยี่ภู่เขนยทองผ่องใส
สาวสุรางค์นางบำเรอบำรุงใจ　　แสนสำราญหฤทัยทุกเวลา

ฯ ๒ คำ ฯ

อิเหนาเล่ม ๒

ช้า
๏ มาจะกล่าวบทไป　　ถึงระตูผู้ผ่านหมันหยา
อยู่จำเนียรกาลนานมา　　พระมารดาสุดสิ้นทิวงคต
มเหษีสุริวงศ์พงศ์พันธุ์　　ต่างแสนโศกศัลย์กำสรด
ทั้งองค์ระตูผู้มียศ　　ก็ระทดพระทัยพันทวี
จึ่งให้เชิญพระศพใส่โกษฐ์ทอง　　สถิตย์ไว้ในห้องปราสาทศรี
ตกแต่งตามตำแหน่งประเพณี　　กระษัตราธิบดีแต่ก่อนมา
แล้วมีพจนาตถ์ประสาทสั่ง　　อำมาตย์ตะหมังยาสา
ท่านจงจัดแจงแต่งตรา　　บอกบรรดาเมืองขึ้นของเรา

ให้ผู้รั้งทั้งปวงหลวงปลัด เกณฑ์ไพร่เร่งรัดไปตัดเสา
กำหนดยาวใหญ่ย่อมกล่อมเกลา ให้ได้เท่าตามอย่างช่างให้การ
ทุกสิ่งสารพัดผัดแผง จัดแจงข้าส่วยให้ช่วยสาน
จงหมายบอกทุกตำแหน่งพนักงาน จะทำการให้เสร็จในปีนี้
แล้วสั่งปาเตะตำมะหงง ท่านจงแต่งราชสารศรี
ไปดาหากุเรปันพระบุรี ว่าพระชนนีนั้นมรณา

๏ ๑๔ คำ ๏

ร่าย
๏ บัดนั้น อำมาตย์ทั้งสี่มียศถา
รับสั่งแล้วบังคมลา ออกมาจากพระโรงรูจี

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

๏ รีบเขียนหนังสือบอกหลายฉบับ แล้วประทับปิดตราพระราชสีห์
ให้ม้าใช้ถือไปทุกธานี ตามมีรับสั่งพระทรงธรรม์
แล้วแต่งราชสารลงลานทอง มอบให้สองสามนต์คนขยัน
จงรีบไปดาหากุเรปัน สิบห้าวันให้ถึงภารา

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น เสนีสองนายซ้ายขวา
คำนับรับราชสารา มาขึ้นม้าแยกย้ายกันไป

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงกุเรปันนัคเรศ ก็เข้าไปในนิเวศน์วังใหญ่
บอกแก่ยาสาเสนาใน แล้วส่งสารให้ทันที

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น ยาสาเสนาบดีศรี
พาอำมาตย์หมันหยาธานี เข้าไปเฝ้าธุลีพระบาทา
ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ
๏ ครั้นถึงจึงถวายบังคม นบนิ้วประนมเหนือเกษา
ทูลแถลงแจ้งความตามกิจจา แล้วถวายสาราพระทรงธรรม์
ฯ ๒ คำ ฯ
๏ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านกรุงไกรไอศวรรย์
คลี่สารอ่านทราบทุกสิ่งอัน จึงมีพระบัญชาไป่
พระประชวรฉันใดก็ไม่รู้ ควรฤๅระตูช่างนิ่งได้
ต่อเมื่อพระสวรรคาไลย จึงให้มาแจ้งกิจจา
ฯ ๔ คำ ฯ
๏ บัดนั้น เสนีที่มาแต่หมันหยา
ได้ฟังพจนาตถ์ประพาศมา จึงสนองบัญชาพระทรงยศ
แต่แรกประชวรมาได้ห้าวัน พระโรคนั้นเห็นพอจะเปลื้องปลด
โภชนาอาหารก็มีรศ เสวยพระโอสถทุกเวลา
ระตูภูธรไว้พระไทย ว่าจะไม่เปนไรหนักหนา
จึงมิได้มีราชสารา มาทูลกิจจาภูวไนย
พระโรคนั้นกลับกลายเมื่อภายหลัง หนักลงเหลือกำลังจะแก้ไข
สองวันก็สวรรคาไลย ภูวไนยจงทราบฝ่าธุลี
ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวกุเรปั่นเรืองศรี
ได้ฟังจะแจ้งแห่งคดี ภูมีจึงสั่งเสนา
จงจัดแจงแต่งของไทยทาน ไปช่วยการพระศพในหมันหยา
สั่งเสร็จเสด็จจลีลา เข้ามหาปราสาทรูจี

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

๏ นั่งเหนือบัลลังก์รัตน์ชัชวาลย์ พร้อมห้าเยาวมาลย์มเหษี
พระจึงยื่นสารนั้นทันที ให้ประไหมสุหรีกัลยา

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีเสนหา
คลี่สารอ่านแจ้งกิจจา ว่าพระมารดาพิราไลย
ดั่งหนึ่งพระกาลชาญฤทธิ์ มาเด็ดดวงชีวิตรไปได้
ชลเนตรฟูมฟองนองใน สอื้นให้ครวญคร่ำรำพรรณ

๚ ๔ คำ ๚ โอด

๏ โอ้ โอ้พระชนนีของลูกเอ๋ย พระคุณเคยปกป้องประคองขวัญ
เชยชมเช้าเย็นเปนนิรันตร์ สารพันมิให้อนาทร
ยังมิได้ทดแทนสนองคุณ ซึ่งการุญรักร่ำพร่ำสอน
ฤๅมาละลูกไว้ให้อาวรณ์ หนีไปอมรเมืองฟ้า
พระประชวรโรคันคุ้งบรรไลย ก็มิได้พิทักษ์รักษา
เสียแรงที่อุ้มท้องประคองมา กัลยาร่ำพลางทางโศกี

๚ ๖ คำ ๚ โอด

ร่าย ๏ ครั้นค่อยเคลื่อนคลายวายเทวศ จึ่งกราบทูลภูวเรศเรืองศรี
ข้าขอบังคมลาผ่าชุลี ไปดูเปลวอัคคีพระมารดา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์องค์ศรียศหรา
นิ่งนึกตรึกไตรไปมา ครั้นจะให้กัลยาคลาไคล
เกลือกระตูผู้ผ่านแผ่นดิน จะดูหมิ่นประมาทหาควรไม่
จะเสียเกียรติยศปรากฏไป ทุกกรุงไกรจะติฉินนินทา
คิดพลางทางปลอบมเหสี อย่ากรรแสงโศกีพึงพี่ว่า
อันเกิดแล้วไม่แคล้วมรณา ถึงพรหมินทอินทร์ทราก็เหมือนกัน
ซึ่งจะไปส่งสการพระมารดร ยังนครหมันหยาเขตรขัณฑ์
กันดารโดยมรคาอารัญ ทั้งทรงครรภ์ได้แปดเดือนปลาย
เกลือกจะเกิดเหตุใหญ่ขึ้นในป่า จะลำบากกายาโฉมฉาย
รู้ไปถึงไหนจะได้อาย เขาจะฉินยินร้ายทุกภารา
เจ้าจงจัดแจงแต่งไทยทาน ส่งสการพระศพดีกว่า
ให้อิเหนาลูกเราลีลา ก็เหมือนกับกัลยาคลาไคล

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีศรีใส
ได้ฟังภิปรายค่อยคลายใจ อรไทยทูลสนองพระวาจา
ซึ่งพระองค์ตรัสโปรดมาทั้งนี้ เห็นชอบท่วงทีเปนนักหนา
ว่าแล้วถวายบังคมลา ลงมาที่อยู่เยาวมาลย์

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ เมื่อนั้น　　พระองค์ผู้ดำรงราชฐาน
จึงตรัสสั่งดะหมังมิทันนาน　　จงรีบไปแจ้งการพระอนุชา
เราจะให้ระเด่นมนตรี　　ไปปลงศพไอยกียังหมันหยา
จะจัดแจงใครไปก็ให้มา　　สองเมืองจะได้พากันคลาไคล

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น　　ดะหมังรับสั่งบังคมไหว้
มาเร่งรัดจัดกันทันใด　　พร้อมเหล่าข่าวไพร่แล้วไคลคลา

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ มาถึงทางร่วมพนาลี　　ก็พบพวกเสนีหมันหยา
ต่างคนต่างรีบเร่งมา　　ก็ถึงกรุงดาหาพร้อมกัน
จึ่งไปหาปาเตะเสนี　　แถลงเล่าคดีขมีขมัน
พอเพลาเฝ้าองค์พระทรงธรรม์　　ก็พากันไปพระโรงรูจี

๏ ๔ คำ ๏

๏ จึ่งก้มเกล้าประนตบทมาลย์　　พระผู้ผ่านดาหากรุงศรี
อำมาตย์หมันหยาข้านี้　　อัญชลีทูลถวายสารา

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　　พระสุริวงศ์องค์ศรีปัตหรา
คลี่สารอ่านแจ้งในกิจจา　　ให้สังเวชวิญญาจาบัลย์
จึ่งสั่งคลังวิเสศศุภรัต　　จงจัดไทยทานทุกสิ่งสรรพ์
แล้วตรัสถามดะหมังกุเรปัน　　พระทรงธรรม์ใช้มาว่าไร

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น　　ตะหมังบังคมแถลงไข
บัดนี้พระเชษฐาบัญชาใช้　　มาทูลให้ทราบธุลีพระบาทา
พระจะให้องค์ระเด่นมนตรี　　เสด็จไปบุรีหมันหยา
อันเครื่องไทยทานการนานา　　ให้พร้อมแต่สิบห้าราตรี

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　ท้าวดาหาสุริวงศ์เรืองศรี
ได้แจ้งแห่งคำเสนี　　ภูมินิ่งนึกตรึกไตร
พระเชษฐาน่าจะแหนงฤๅไทยอยู่　　ด้วยระตูจะประมาทหมิ่นได้
หวังมิให้กัลยาคลาไคล　　จึ่งอุบายเปนไนยมาดังนี้
คิดพลางทางมีบัญชาสั่ง　　ตะหมังจงคืนไปกรุงศรี
ทูลพระเชษฐาธิบดี　　ว่าเราอัญชลีพระบาทา
จะให้เสนานำของไป่　　ยังนิเวศน์เวียงไชยพระเชษฐา
บรรจบกันกับอิเหนานัดดา　　ไปเขตรขัณฑ์หมันหยาธานี
สั่งเสร็จเสด็จยุรยาตร　　ไปปราสาทองค์ประไหมสุหรี
นั่งเหนือบัลลังก์รัตน์รูจี　　พระส่งสารศรีให้กัลยา

๚ ๑๐ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　องค์ประไหมสุหรีเสนหา
คลี่สารอ่านพลันมิทันช้า　　แจ้งว่าชนนีทิวงคต
นางตระหนกอกสั่นขวัญหาย　　เพียงจะวายชีวิตรปลิดปลด
สองกรข้อนอุรารันทด　　พิไรร่ำกำสรดโศกา

๚ ๔ คำ ๚ โอด

โอ้ ๏ โอ้ว่าพระมารดาเจ้า　　พระบาทเคยปกเกล้าเกษา
เฝ้าถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลูกมา　มิให้เคืองวิญญาเท่ายองใย
พระเจ็บไข้ก็มิได้พยาบาล　　จะรู้ข่าวอาการก็หาไม่
จนสุดสิ้นชีวันบรรไลย　　ลูกมิได้เห็นใจพระมารดร
ร่ำพลางทางทรงโศกี　　ทอดองค์ลงกับที่บรรจฐรณ์
ดั่งจะม้วยชีวาด้วยอาวรณ์　　ยังอรไม่เปนสมประดี

๚ ๖ คำ ๚ โอด

ร่าย ๏ ครั้นค่อยคลายอาดูรจึ่งทูลไป ภูวไนยจงโปรดเกษี
ข้าขอบังคมลาไปธานี　　ดูเปลวอัคคีพระมารดา

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　พระองค์ทรงพิภพดาหา
จึ่งโลมเล้าเอาใจไปมา　　เจ้าอย่าอาวรณ์ร้อนฤไทย
อันกำเนิดเกิดมาในสากล　　ใครจะพ้นมรณาก็หาไม่
จงระงับดับความอาไลย　　ถึงโศกไปใช่ที่จะเปนมา
ซึ่งเจ้าว่าจะลาบทจร　　ไปนครเขตรขัณฑ์หมันหยา
ในระดูเดือนนี้จะลีลา　　กันดารโดยมรคาท่าทาง
ฝูงโขมดมายาย่อมอาเภท　　ให้เกิดเหตุอันตรายหลายอย่าง
ใช่จะแกล้งเกียจกันกั้นกาง　　ถึงพี่นางก็ไม่ไคลคลา
โฉมยงจงจัดไทยทาน　　ส่งสักการพระศพจะดีกว่า
ให้เสนีนำไปด้วยนัดดา　　ก็เหมือนกับกัลยาคลาไคล

๚ ๑๐ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีศรีใส
ได้ฟังบัญชาภูวไนย อรไทยค่อยคลายโศกา
จึงมีเสาวนีตรัสสั่ง พนักงานชาวคลังซ้ายขวา
จงจัดเครื่องไทยทานนานา จะให้ไปหมันหยาธานี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ฝ่ายนางพนักงานสาวศรี
รับสั่งแล้วรีบจรลี มาจัดตามเสาวนีกัลยา

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ สิ่งของไทยทานก็เตรียมพร้อม ทั้งเครื่องหอมเนื้อไม้กฤษณา
ครั้นเสร็จให้ขนเข้ามา ถวายองค์กัลยาทันที

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ประไหมสุหรี
เคารพจบพระหัตถ์ด้วยยินดี เทวียมาโทยพระมารดา
จึงตรัสสั่งสาวสรรค์ทันใด ให้ขนของออกไปข้างน่า
มอบให้ตะหมังเสนา ไปด้วยนัดดาโดยลำพัง

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น นางกำนัลคำนับรับสั่ง
จึงขนของออกไปจากในวัง มอบให้ตะหมังทันที

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น ตะหมังนั่งตรวจดูถ้วนถี่
ให้เสมียนจดหมายรายบาญชี ผูกถือใส่ที่แล้วตีตรา

ให้ขนสิ่งของบรรทุกช้าง เหลือนั้นใส่ต่างมหิงยา
ครั้นเสร็จก็ยกโยธา ออกจากภารารีบไป

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

๏ เร่งรัดพลมาสิบห้าวัน ก็ถึงกุเรปั่นกรุงใหญ่
ครั้นเวลาเฝ้าท้าวไท ก็เข้าไปพระโรงรัตนา

๏ ๒ คำ ๏

๏ จึ่งก้มเกล้าประนตบทยงส์ พระองค์ทรงพิภพนาถา
ทูลแถลงแจ้งความตามกิจจา ให้ทราบบาทาทุกสิ่งไป

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวกุเรปั่นเปนใหญ่
ได้ฟังตะหมังเสนาใน จึ่งตรัสไปแก่องค์พระลูกยา
เจ้าจงคุมของสองธานี ไปปลงศพไอยกียังหมันหยา
แทนองค์พระราชมารดา กับประหมันดาหาเวียงไชย
แล้วดูโยธีที่ทำงาน แม้นเห็นการแล่ล้าเปนไฉน
บอกมาจะเพิ่มพลไกร ไปประดมทำให้ทันที
เสร็จแล้วลูกแก้วอย่าอยู่ช้า เร่งกลับมากุเรปั่นกรุงศรี
จึงตรัสสั่งปาเตะเสนี จงตรวจเตรียมโยธีรี้พล
ท่านไปด้วยช่วยดูเปนผู้ใหญ่ เอาใจใส่อย่าให้มีเหตุผล
สั่งเสร็จเสด็จจรดล ขึ้นสู่ไพชยนต์ปราสาทไชย

๏ ๑๐ คำ ๏ เสมอ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีศรีใส
ครั้นเสร็จขึ้นแล้วก็คลาไคล กลับไปที่อยู่พระภูมิ

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น ปาเตะเสนายคีศรี
ออกมาจัดพลโยธี ตามมีพระราชบัญชา

๚ ๒ คำ ๚

ยานี
๏ ขุนช้างต่างผูกคชสาร เคยชำนาญการณรงค์แกล้วกล้า
ขุนม้าก็ผูกอาชา เบาะอานพานหน้าประดับดาว
ขุนรถตรวจเตรียมเทียมพาชี สลับสีเหลืองกะเลียวเขียวขาว
ขุนพลจัดพลเดินท้าว นายหมวดตรวจข่าวพร้อมเพรียง
พวกทำที่ประทับพลับพลา ให้ล่วงน่ารีบไปแต่ในเที่ยง
จัดแจงหายคอนผ่อนเสบียง ตามเยี่ยงอย่างเสด็จยาตรา

๚ ๖ คำ ๚

ร่าย
๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีโอรสา
ครั้นรุ่งรางสางแสงสุริยา เสด็จมาสระสรงสรรพางค์

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

โทน
๏ ลูบไล้สุคนธาอ่าองค์ น้ำมันจันทน์บรรจงทรงพระสาง
สอดใส่สนับเพลาพลาง ทรงภูษาแย่งอย่างลายกระบวน
ฉลององค์โหมดม่วงร่วงระยับ อบอุหรับจับกลิ่นหอมหวน
เจียรบาดตาดทองแล่งล้วน เข็มขัดคาดค่าควรพระนคร

กรองสอสังเวียนวิเชียรช่วง ทับทรวงสังวาลห้อยสร้อยอ่อน
ตาบกุดั่นประดับซับซ้อน ทองกรเก้าคู่ชมพูนุท
ธำมรงค์เพ็ชร์แพรวแววรับ กรรเจียกปรับรับทรงมงกุฎ
เหน็บกฤชฤทธิรอนสำหรับยุทธ งามดั่งเทพบุตรบทจร

๏ ๘ คำ ๚ บาทสกุณี

ร่าย
๏ มาทรงรถแก้วแววไว เสนาในกรายกรานอยู่สลอน
สั่งให้ยกโยธาพลากร บทจรออกจากนิเวศน์วัง

๚ ๒ คำ ๚

โทน
๏ รถเอยราชรถแก้ว จำหลักลายพรายแพร้วพลอยฝั่ง
งามงอนอ่อนแอกแปรกบัง บุษบกที่นั่งบัลลังก์ลอย
น่ากระดานฐานยัดบัวหงาย กระจังรายรจนาตาอ้อย
กระหนกเกริ่นท้ายรถชดช้อย เพลาพลอยประดับทับทิมแดง
เทียมสินธพที่นั่งทั้งสี่ สารถีขี่ขับเข้มแขง
ทหารม้าเกณฑ์หัดจัดแจง เดินแซงสองข้างมรคา
ประดับด้วยเครื่องสูงชุมสาย ธงชายปลายเชือกนั้นนำน่า
เยียดยัดจัตุรงค์โยธา ไคลคลามาในไพรพนม

๚ ๘ คำ ๚ เชิด

ชมดง
๏ เดินเอยเดินทาง สองข้างพ่างพื้นรื่นร่ม
พี่เลี้ยงเคียงคอยบังคม พระชี้ชมรุกขชาติดายเดียร
บ้างผลิดอกออกผลพวงดก ดั่งไม้ฉากกระจกจีนเขียน
ป่าระหงดงยางนางตะเคียน ใต้ต้นแลเตียนสอาดตา

มลิวันพันพุ่มคัดค้าว ระดูดอกออกขาวทั้งราวป่า
บ้างเลื้อยเลี้ยวเกี้ยวกิ่งเหมือนชิงช้า ลมพาพัดแกว่งดั่งแกล้งไกว
ร่มรังบังแสงทินกร ที่หาบคอนเลื่อยล้าเข้าอาไศรย
สารวัดรัดเร่งพลไกร คลาไคลไปตามมรคา

๏ ๘ คำ ๏ เชิด

ร่าย
๏ แต่แรมร้อนนอนในพนาเวศ มาถึงเขตรนครหมันหยา
หยุดประทับยับยั้งโยธา เสด็จขึ้นพลับพลาพนาลี

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ เจรจา

๏ บัดนั้น ขุนด่านแจ้งความถ้วนถี่
จึงเหยียบโกลนโผนเผ่นขึ้นพาชี ขับขี่ควบเข้าเวียงไชย

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงตรงไปหา ทั้งสี่เสนาผู้ใหญ่
เรียนคดีชี้แจงให้แจ้งใจ โดยในอนุสนธิ์แต่ต้นมา

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น เสนีได้ฟังไม่กังขา
ก็เข้าไปในพระโรงรัตนา กราบทูลกิจจาทุกประการ
บัดนี้อิเหนากุเรปั่น ยกพวกพลขันธ์มาถึงด่าน
จะเข้ามาประนตบทมาลย์ ภูบาลจงทราบพระบาทา

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านหมันหยา
ได้ฟังจึงสั่งเสนา จงไปรับนัดดามาธานี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ตำมะหงงรับสั่งใส่เกษี
ออกมาเกณฑ์กันทันที เร่งรัดสัสดีเอาผู้คน
บ้างเบิกเสื้อเบิกหมวกอลหม่าน ทั่วทุกพนักงานสับสน
พรั่งพร้อมโยธีรี้พล เสนานำพหลเกณฑ์แห่ไป

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งถวายอัญชลี องค์ระเด่นมนตรีศรีใส
บังคมทูลแถลงให้แจ้งใจ ระตูให้มารับเข้าบุรี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ได้ฟังตำมะหงงเสนี จึ่งตรัสสั่งทั้งสี่พี่เลี้ยง
วันนี้เราจะเข้าพระนคร อย่าให้ทันแดดร้อนก่อนเที่ยง
จงจัดทหารแห่เป็นคู่เคียง ให้พร้อมเพรียงแต่ในบัดนี้

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงรับสั่งใส่เกษี
มาจัดพลจัดพวกพาชี ทหารแห่ให้ขี่คู่กัน
แล้วนุ่งห่มสมตัวตกแต่ง ตามตำแหน่งเสนากิดาหยัน
ปลายเชือกให้ชาวหมันหยานั้น จัดกันเดินหน้านำพล

เหล่ากำนันเชิญพระแสงสำหรับตาม ล้วนงามงามต้นเหลี่ยมหลังถนน
เข้ากระบวนถ้วนทั่วทุกตัวคน แล้วผูกม้าต้นเตรียมไว้
สารวัดจัดตรวจเปนหมวดกอง ทวนทองธงทิวปลิวไสว
คอยเสด็จยาตราคลาไคล คับคั่งทั้งในแดนดง

๏ ๘ คำ ๏ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีสูงส่ง
เสด็จจากแท่นสุวรรณบรรจง มาสระสรงวารินกลิ่นเกลา

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

ลงสรงสุหร่าย
๏ ทรงสุคนธ์ปนทองชมพูนุท นวลลอองผ่องผุดดังหล่อเหลา
พระฉายตั้งคันฉ่องส่องเงา สอดใส่สนับเพลาเพราผจง
ทรงภูษายกแย่งอย่างนอก พื้นม่วงดวงดอกต้นหยง
โหมดเทศริ้วทองฉลององค์ กระสันทรงเจียรบาดคาดทับ
ปั้นเหน่งเพ็ชรลงยาราชาวดี ทับทรวงดวงมณีสีสลับ
เฟื้องห้อยสร้อยสังวาลบานพับ ทองกรแก้วประดับดวงจินดา
สอดใส่ธำมรงค์เรือนครุธ ทรงมงกุฎห้อยพวงบุษผา
เหน็บกฤชฤทธิไกรแล้วไคลคลา เสด็จมาขึ้นทรงสินธพ

๏ ๘ คำ ๏ เสมอ

โทน
๏ ม้าเอยม้าต้น สามารถอาจผจญเจนจบ
เคล่าคล่องที่ทวนกระบวนรบ ไม่หลีกหลบเลื่อมตื่นปื้นประทัด
เผ่นโผนโจนผ่ามากลางพล ผู้คนเดินกีดกีดีดกัด
ม้ากิดาหยันตามเยียดยัด ม้าแห่เออัดรัถยา

ม้าระเด่นดาหยนเดินรอง ม้าพี่เลี้ยงเคียงสองซ้ายขวา
พนักงานกั้นกลดรจนา บังแสงสุริยาตรัจไตร
อภิรุมชุมสายสีประเทือง ธงเทียวเขียวเหลืองล้วนใหม่ใหม่
สนั่นเสียงฆ้องกลองก้องไพร รีบรันพลไกรเข้าในเมือง

๏ ๘ คำ ๏ เชิด

ร่าย ๏ บัดนั้น หญิงชายระบือฦๅเลื่อง
มาคอยดูภูวไนยนองเนือง นั่งเนื่องแน่นถนนไปจนวัง
บ้างกลัวต่ำสูงจูงลูกหลาน ลงจากร้านขายผ้าน่าถัง
บ้างลดไม้ค้ำผ่าน่ากระซัง มาแทรกเสียดเบียดบังนั่งปน
ที่หญิงปากกล้าก็ด่าทอ เพิดภ้อผลักไสพิไรบ่น
ปะชายโฉงเฉงข่มเหงคน ปากลนปะเตะเล่นก็เปนไร
ที่ทางมึงได้ที่ไหนมา จะนิ่งดูแต่ตาก็ไม่ได้
ขึ้นเสียงเถียงเทลาะกันอึงไป ยึดยัดขัดใจเต็มที
ที่เย่นผู้ใหญ่ก็ห้ามปราม ข้าขอความเอ็นดูอย่ารู้จี้
มิใช่คนชั่วช้าหน้าดีดี ไม่พอที่จะโมโหโกรธา
ครั้นได้เห็นองค์พระทรงธรรม์ งามดังอสัญแดหวา
พิศวงงงไปไม่พริบตา ทั่วทั้งไพร่ฟ้าประชากร
หญิงชายชาวเมืองก็หมอยกราน ทุกน่าบ้านบังคมอยู่สลอน
บ้างร้องอำนวยอวยพร ราษฎรเกษมเปรมปรีดิ์

๏ ๑๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ทหารแห่คับคั่งทั้งวิถี
เห็นผู้หญิงสาวสาวชาวบุรี หน้าไหนใครดีก็แลดู
ข้างกระซิบบุ้ยปากบอกกัน รูปร่างนางคนนั้นขยันอยู่
ที่หนุ่มหนุ่มนักเลงเหล่าเจ้าชู้ เอาปูนพลูซัดหยอกแล้วยิ้มพราย
ข้างชักม้าพยศย่างขวางถนน สดุดคนเหยียบของเขากองขาย
ข้างโผนผกหกมุ่นวุ่นวาย ตื่นตะกายเกะกะเข้าระรั้ว
พวกผู้หญิงวิ่งวุ่นอลวน ลางคนผ้าห่มหายขายหน้าผัว
ข้างแฝงฝาน่าถังยังตัว ข้างหัวข้างโกรธโกรธา

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์อสัญแดหวา
เร่งขับมโนไมยไคลคลา มรคาคับคั่งผู้คน
ครั้นถึงทิมริมที่ทวารวัง เสด็จลงจากหลังม้าต้น
จึงให้หยุดโยธีรพล ชวนระเด่นดาหยนยาตรา

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ เข้าในพระโรงรัตน์รูจี เห็นเสนีเฝ้าแหนแน่นหนา
จึงถวายบังคมคัลวันทา พระผู้ผ่านสวรรยาธานี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระตูหมันหยาเรืองศรี
เห็นอิเหนาเข้ามาอัญชลี จึงมีมธุรศพจมาน
ปราไสไต่ถามพระนัดดา ซึ่งเจ้ามาท่าทางทุรัศสถาน
เดินโดยอรัญกันดาร โยธาทวยหาญยังพร้อมมูล

พระชนกชนนีทั้งสอง ครอบครองโภไคไอสูรย์
เสวยรมย์สมบัติบริบูรณ์ ทั้งประยูรสุริวงศ์พงศ์พันธุ์
อันฝูงไพร่ฟ้าประชาชน ทั้งเสนาสามนต์พลขันธ์
อยู่เย็นเป็นศุขพร้อมกัน เหมือนแต่ก่อนกะนั้นฤๅนัดดา

๏ ๘ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น อิเหนาอภิวันท์หรรษา
ทูลว่าแต่ยกพลมา เดินโดยมรคาสิบห้าวัน
อันพวกพหลพลไกร ไม่มีเหตุเภทภัยในไพรสัณฑ์
สมเด็จพระบิตุรงค์ทรงธรรม์ ก็เสวยไอสวรรย์เปรมปรีดิ์
ถ้วนหน้าผาศุกไม่ทุกข์ร้อน ไพร่ฟ้าประชากรเกษมศรี
ปราศจากอันตรายราคี มิได้มีภัยพานประการใด
แต่องค์พระชนนีนั้น ทรงครรภ์แก่เกือบไม่มาได้
ให้ข้าคุมของสองเวียงไชย มาปลงศพท่านไทไอยกี
แม้นพระเมรุเกณฑ์ทำไม่ทันการ จงแจ้งสารไปให้ทรายบทศรี
พระจะเพิ่มเติมพลมนตรี ทั้งสองบุรีมาทำการ

๏ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวหมันหยายิ้มย่องสนองสาร
ซึ่งสององค์บรรจงไทยทาน ให้หลานมาช่วยถึงภารา
พระคุณนั้นหาที่สุดไม่ จะเลื่องชื่อฦๅไปทุกทิศา
อันการศพสมเด็จพระมารดา ก็จัดแจงทำมาไม่เงือดงด

แต่ยังหาได้ตั้งพระเมรุไม่　　ตัวไม้ปรับปรุงไว้พร้อมหมด
หลานมาน้าสมมโนรถ　　จะรีบทำกำหนดให้แน่ลง
ว่าพลางทางมีบัญชา　　ตรัสสั่งเสนาตำมะหงง
จงแต่งที่ประเสบันอากง　　ให้องค์อิเหนากุเรปั่น

๚ ๘ คำ ๚

๏ บัดนั้น　　ตำมะหงงรับสั่งแล้วผายผัน
มาจัดแจงแต่งที่ประเสบัน　　ช่วยกันอุตลุดทั้งไพร่นาย
ข้างกั้นฉากแพรลับแลตั้ง　　กรมวังวงพระสูตรรูดสาย
จัดแจงแต่งตำหนักยักย้าย　　เพดานดาดรายดาราการ
ข้างตกแต่งพระยี่ภู่ปูอาศน์　　ชาวที่ทอดราชบรรจฐรณ์
ที่เสวยที่สรงสาคร　　เสร็จตามภูธรบัญชาการ

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　พระองค์ผู้ดำรงราชฐาน
จึงตรัสสั่งพฤฒาโหราจารย์　　ให้หาฤกษ์ตั้งการกำหนดวัน

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น　　ขุนโหรผู้ใหญ่คนขยัน
คลี่ตำหรับขับไล่ลักษณ์จันทร์　　ดูโฉลกโชคชั้นทันที
จึงนบนิ้วประนมบังคมทูล　　นเรนทร์สูรจงทราบบทศรี
กำหนดเชิญพระศพฤกษ์ดี　　เดือนสี่สิบค่ำวันอังคาร

๚ ๔ คำ เจรจา

๏ เมื่อนั้น　　ระตูหมันหยาได้ฟังสาร
จึ่งสั่งเสนีพนักงาน　　จงจัดการพระเมรุเกณฑ์กัน
นายมุลขุนหมื่นทุกหมู่หมวด　　สมทบสี่ตำรวจกวดขัน
เครื่องประดับพระศพครบครัน　　รีบทำให้ทันกำหนดไว้
สั่งพลางทางกล่าววาที　　ชวนระเด่นมนตรีศรีใส
ทั้งระเด่นดาหยนคลาไคล　　เสด็จไปไหว้ศพพระไอยกี

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　ระเด่นมนตรีเรืองศรี
จึ่งถวายอภิวันท์อัญชลี　　ศพพระไอยกีด้วยปรีดา

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　ระตูผู้ผ่านหมันหยา
จึ่งมีพระราชบัญชา　　สั่งกำนัลกัลยาฉับพลัน
จงไปเชิญองค์ประไหมสุหรี　　กับบุตรีขึ้นมาขมีขมัน
บอกว่าอิเหนากุเรปั่น　　มาอภิวันท์พระศพอยู่บนนี้

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น　　นางกำนัลประนตบทศรี
รับสั่งพระผู้ทรงธรณี　　แล้วรีบจรลีออกมา

๚ ๒ คำ ๚ ชุบ

๏ ครั้นถึงจึ่งถวายบังคมไหว้　　องค์ประไหมสุหรีเสนหา
ทูลว่าอิเหนานัดดา　　เสด็จมาอยู่ที่พระศพนั้น

บัดนี้พระผู้ผ่านเวียงไชย ให้เชิญสองอรไทยผายผัน
ขึ้นไปเฝ้าองค์พระทรงธรรม์ ยังสุวรรณปราสาทรูจี

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ประไหมสุหรี
จึงชวนจินตะหราวาตี เข้าที่สรงสนานสำราญกาย

๚ ๒ คำ ๚

ชมตลาด ๏ สองกระษัตริย์ขัดสีฉวีวรรณ นางกำนัลตั้งสุคนธ์คอยถวาย
ทรงอุหรับจับกลิ่นอบอาย น้ำกุหลาบละลายกรายกรีดนิ้ว
กวดเกล้าเปลาปลายพระฉายส่อง ผัดภักตร์นวลละอองผ่องผิว
ทรงภูษายกแย่งแพลงพลิ้ว ห่มริ้วทองทับซับใน
สร้อยสอิ้งสังวาลบานพับ ตาบประดับมรกฎสดใส
ทองกรแก้วมณีเจียรไน สอดใส่เนาวรัตน์ธำมรงค์
ทรงมงกุฎสำหรับพระธิดา ห้อยอุบะบุหงาตันหยง
พรั่งพร้อมสุรางค์นางอนงค์ สององค์เสด็จไคลคลา

๚ ๘ คำ ๚ เพลงช้า

ร่าย ๏ ครั้นถึงจึงบังคมบรมศพ แล้วนอบนบอภิวันท์ท้าวหมันหยา
พลางทอดพระเนตรแลมา ดูพระนัดดาธิบดี

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
จึงถวายอภิวันท์อัญชลี องค์ประไหมสุหรีศรีโสภา

แล้วทำทีมิให้ใครสังเกต ชำเลืองเนตรดูระเด่นจินตะหรา
งามงอนอ่อนจริตกิริยา ลักขณาเลิศล้ำนารี
พิศภักตร์งามภักตร์ผุดผ่อง ผิวเนื้อนวลลอองสองสี
อรชรอ้อนแอ้นทั้งอินทรีย์ ภูมีดูนางไม่วางตา

ๆ ๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีเสนหา
พินิจพิศภักตร์พระนัดดา กัลยาแย้มพรายทายทัก
แต่เจ้ากำเนิดเกิดมา ถึงเพียงนี้น้าพึ่งรู้จัก
ทรงโฉมประโลมเลิศลักษณ์ สมศักดิสุริวงศ์เทวัญ

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉิดฉัน
จึงทูลว่าข้าคิดอยู่ก่อนนั้น จะใคร่มาอภิวันท์พระยาทา
พึ่งจะสมจินดาครานี้ มีความยินดีเปนหนักหนา
ทูลพลางทางชำเลืองไนยนา ดูระเด่นจินตะหราด้วยใจรัก

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น จินตะหราวาตีมีศักดิ์
เห็นอิเหนาเฝ้าดูอดสูนัก นงลักษณ์แอบหลังพระชนนี
พลางชม้ายชายเนตรดูเชษฐา ไนยนาแลสบก็หลบหนี
หมอบเมียงเอียงอายเปนท่วงที เทวีขวยเขินสเทินใจ

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรี่ศรีใส
จึงตรัสแก่ธิดาทันใด เปนไรไม่ไหว้พี่ยา
จงฝากตัวไว้ให้รู้จัก จะได้พึ่งพำนักนี้ไปภายน่า
อันองค์อิเหนานัดดา ก็แก่เดือนกว่าเทวี
อย่าทำกระแหน่แง่งอน อะหนะก็อ่อนกว่าพี่
มิใช่ว่าอื่นไกลหาไหนมี เจ้าจงอัญชลีพี่ยา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ระเด่นจินตะหรา
ฟังพระชนนีตรัสมา กัลยาอายเอียงเมียงมัน
เหลือบไปปะเนตรภูวไนย ยิ่งสเทินฤไทยไหวหวั่น
อุส่าห์ขืนอารมณ์บังคมคัล อิเหนากุเรปั่นแล้วก้มภักตร์

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีมีศักดิ์
เหลือบไปรับไหว้นางนงลักษณ์ พิศภักตร์ผิวเนื้อนวลลออง
ลำลำจะใคร่ตรัสปราไส แต่หากเกรงท้าวไททั้งสอง
ให้คิดพิศมัยใจปอง พระนิ่งนึกตรึกตรองไปมา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านหมันหยา
เห็นอิเหนาเผ้าดูธิดา ก็แจ้งในกิริยาอาการ
พระแสร้งทำเฉยเชือนเหมือนไม่รู้ ยิ้มอยู่ในหน้าไม่ว่าขาน
นิ่งนึกตรึกตราไปช้านาน แล้วภูบาลบัญชาพาที

สั่งประไหมสุหรีมีศักดิ์ ว่าหลานรักมาอยู่ในกรุงศรี
จงแต่งโภชนาสาลี ให้นารีไปส่งจงทุกวัน
สั่งพลางทางตรัสแก่นัดดา วันนี้เหนื่อยมาจงผายผัน
ไปหยุดพักอยู่ตำหนักประเสบัน ให้ปรีดิ์เปรมเกษมสันต์สำราญ

๏ ๘ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีได้ฟังสาร
จึงบังคมก้มภักตร์พจมาน จวนเย็นแล้วหลานจะทูลลา
พระคลานคล้อยถอยองค์ออกมาพลาง ชำเลืองเนตรดูนางจินตะหรา
องค์อ่อนถอนฤทัยไปมา แล้วลีลาลงจากอัฒจันท์
ชวนระเด่นดาหยนยุรยาตร มาทรงอัศวราชผายผัน
ทวยหาญแห่แหนแน่นนันต์ ไปยังประเสบันอาถึง

๏ ๖ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงลงจากอัศดร กรายกรยุรยาตรดังราชหงษ์
เข้าในห้องสุวรรณบรรจง ทอดองค์ลงกับที่ไสยา

๏ ๒ คำ ๏

ช้า
๏ พระยอกรก่ายวิลาศพาดภักตร์ ถวิลถึงน้องรักจินตะหรา
โฉมงามทรามสวาดิเพียงบาดตา ใต้ฟ้าหาไหนไม่ทัดเทียม
งามจริตกิริยาเปนน่าชม แต่บังคมพี่ชายก็อายเหนียม
พี่ลอบแลโฉมน้องลองเลียม งามเสงี่ยมเจียมจิตรพี่ติดใจ
เมื่อชม้ายมาสบหลบเนตรหนี ท่วงทีที่ทำยังจำได้
ยิ่งแสนเสนหาอาไลย เร่าร้อนฤทัยเกรียมตรม

จะผ่อนผันฉันใดนะอกเอ๋ย จะได้เชยชวนชิดสนิทสนม
แต่ระทุกตรึกตราเปนอารมณ์ จนบรรธมหลับไปกับไสยา

๚ ๘ คำ ๚ ตระ

ร่าย ๏ บัดนั้น เสนีสี่นายทั้งซ้ายขวา
ให้จับการทุกด้านดังบัญชา ตรวจตราน่าที่ทำพระเมรุ
ลากเสาเข้าที่ทั้งสี่ต้น ผู้คนอึงอัดขัดเขมน
บ้างขุดหลุมลงลุยคุ้ยเลน บ้างกะเกณฑ์กันตั้งนั่งร้าน
เอาเชือกผูกแทงทบครบเสา ได้ฤกษ์เร่งคนเข้าขันกว้าน
ตัวไม้ใช้เดินรอกตะพาน คนประจำทำงานไม่เงือดงด
พวกทำเมรุทิศทั้งนั้น ก็พร้อมกันยกตั้งขึ้นทั้งหมด
ติดตะม่อสองชั้นเปนหลั่นลด นายช่างกำหนดอำนวยการ
เจ้าน่าที่สามส้างต่างมาจับ ชักระดับปลายเสาเสมอสมาน
บ้างใส่สอดรอดพริงตรึงกะดาน เสียงสิ่วเสียงขวานอึงอล

๚ ๑๐ คำ ๚

๏ บัดนั้น พวกวิเสศแต่งสำรับสับสน
ครั้นเพลาจวนเที่ยงจะเลี้ยงคน ก็รีบร้นขนสำรับมาฉับไว
กรมวังนั่งจ่ายให้นายด้าน พวกทำการเมรุทิศเมรุใหญ่
เข้ากะทงส่งมาแต่ข้างใน เจ้าขรัวนายเกณฑ์ให้ทำทุกเรือน
ประชาชนชายหญิงเอาสิ่งของ มาถวายรายกองไว้กล่นเกลื่อน
แจกให้ไพร่สมระดมเดือน ทั้งทหารพลเรือนทั่วกัน

๚ ๖ คำ ๚ เจรจา

๏ บัดนั้น เสนีสี่ตำรวจกวดขัน
นายด้านทำการพระเมรุนั้น ทั้งกลางคืนกลางวันเร่งรัด
ให้ยกดูกผูกเชือกแย่งระยาง ยอดปรางนพศูลสวมฉัตร
ตำรวจในไม้สูงสันทัด ขึ้นผูกแผงผัดจัดกระจัง
ติดชั้นเชิงบาตรบัวหงาย เรียงรายเทพประนมยืนนั่ง
บัญชรชัชวาลย์บานบัง ฝาผนังหลังคากระยารงค์
พนักงานด้านทำพระเมรุทอง ก็ติดตัวลำยองหางหงษ์
น่ากระดานถานบัดไม่ขัดทรง บรรจงตั้งเครื่องพระเบญจา
เพดานดาราระย้าย้อย ผูกห้อยภู่พวงบุปผา
ฉากกระจกยกตั้งบังตา แต่งที่เปนข้างน่าข้างใน
บ้างตั้งไม้กระถางวางรูปสัตว์ รอบจังหวัดบริเวณพระเมรุใหญ่
รูปกินรอ้อนแอ้นเอาใจ วางไว้ริมมุขทุกทิศ
ซุ้มดอกไม้รุ่งรายซ้ายขวา โคมระย้าหลายลูกผูกติด
ราชวัตรทึบตั้งบังมิด ฉัตรเงินทองขึดน้ำตะกู
บ้างยกฉัตรเบญจรงค์เรียงเรียบ เสาตะเกียบปักเคียงเปนคู่คู่
ยักษ์โตตั้งวางข้างประตู ยืนอยู่หูตาน่ากลัว
บ้างทำโรงหุ่นโขนช่องระทา ขึ้นหลังคาดาดแผงผูกจั่ว
ปลูกศาลาฉ้อทานทำครัว เสร็จทั่วทุกตำแหน่งแต่งไว้

ฯ ๑๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ฝ่ายเจ้าพนักงานน้อยใหญ่
ครั้นจวนกำหนดไม่นอนใจ ก็ตระเตรียมเทียมพิไชยราชรถ

รถใหญ่สำหรับใส่พระโกษฐทอง เรืองรองรจนาปรากฏ
รถโยงปรายเข้าตอกเปนหลั่นลด รถอ่านหนังสือรถใส่ท่อนจันทน์
เกณฑ์ไพร่ไว้สำหรับชักฉุด ใส่เสื้อเสนากุฎขบขัน
ที่บ่าวไพร่ใครช้ามาไม่ทัน ก็หากันวิ่งวุ่นทุกมูลนาย
บรรดาหมู่คู่แห่เข้ากระบวน ก็มาถ้วนตามบาญชีซึ่งมีหมาย
ล้วนใส่เสื้อครุยกรุยกราย สมชั่กลายลำพอกถือดอกบัว
คนชักรูปสัตว์จัดหนุ่มหนุ่ม ใส่ศีศะมงครุ่มครอบหัว
ทับทรวงสังวาลลอดสอดพันพัว แต่งตัวนุ่งตาโถงโจงกะเบน
กิดาหยันจัดกันตามตำแหน่ง เชิญพระแสงหอกดาบดั้งเขน
ตั้งตาริ้วรายไปใกล้พระเมรุ พรั่งพร้อมตามเกณฑ์ทั้งไพร่นาย

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ประชาชนพลเมืองทั้งหลาย
จะดูชักพระศพตบแต่งกาย หญิงชายโอ่อวดประกวดกัน
บรรดาเหล่าชาวบางบ้านไกล ก็ลงเรือรีบไปแต่ไก่ขัน
เร่งพายเตือนผัวกลัวไม่ทัน ถุงเถียงเถลาะกันมากลางทาง
ที่บ้านอยู่คนละฟากอยากจะดู แต่เช้าตรู่ก็ลงมาท่าเรือจ้าง
ให้เบี้ยเขาข้ามส่งตรงท่าช้าง บ้างยังค้างคอยอยู่ที่ตะโกน
พวกเมียขุนนางต่างแต่งแง่ มาคอยดูอยู่ที่แคร่น่าโรงโขน
ปะชายขายหน้าประสาโลน ทำเมินเดินโดนผู้หญิงไป
ชาวแพแม่ค้าพาลูกเต้า ผัวพวกนายสำเภาเปนจีนใหม่
พูดจาไม่ชัดสันทัดไทย นั่งไหนหนุ่มหนุ่มก็ล้อมอิง

เมียน้อยเจ้าภายมิใช่ชั่ว หน้าเปนเล่นตัวจนผัวหึง
พวกกินเหล้าเมามาหน้าตึง ปากโย้งโผงอึงอวดตน
เห็นสาวสาวที่ไหนซุมเข้ากลุ้มกลัด แซกสกัดกั้นกางขวางถนน
ตำรวจในไล่ตีผู้คน สับสนอลหม่านไปมา

๏ ๑๔ คำ ๏ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านหมันหยา
ครั้นแสงทองส่องสว่างกระจ่างฟ้า เสด็จมาสรงชลฉับพลัน

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

โทน
๏ ทรงสุคนธ์รวยรินกลิ่นเกลา สอดใส่สนับเพลาสายกระสัน
ทรงภูษาพื้นขาวเขียนสุวรรณ กรวยเชิงสามชั้นบรรจงโจง
ฉลององค์โหมดเทศทองอร่าม อินทรธนูดูงามอ่าโถง
เจียรบาดตาดเงินเงาโง้ง ปั้นเหน่งลายปุโปร่งประดับพลอย
กรองสอสังเวียนวิเชียรช่วง ตาบทิศทับทรวงห่วงห้อย
ทองกรจำหลักเปนรักร้อย ธำมรงค์เพ็ชรพลอยร่วงรุ้ง
กรรเจียกแก้วแพรวพรายทั้งซ้ายขวา ทรงชฎาห้ายอดสอดสะดุ้ง
ห้อยอุบะตันหยงส่งกลิ่นฟุ้ง ครั้นรุ่งก็เสด็จจรจรัล

๏ ๘ คำ ๏ เสมอ

ร่าย
๏ มายังเกยมณีที่ข้างน่า พระราชาขึ้นทรงอุสงหงัน
เสนีแห่แหนแน่นนัน อิเหนากุเรปั่นก็ตามไป

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงหยุดประทับพลับพลา พร้อมหมู่มาตยาน้อยใหญ่
หมอบเฝ้าคอยฟังรับสั่งใช้ ตำรวจในพิทักษ์รักษาองค์

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ประไหมสุหรีมีศักดิ์สูงส่ง
ชวนระเด่นจินตะหราโฉมยง มาทรงวอสุวรรณกั้นกาง
เสด็จโดยฉนวนในไคลคลา โขลนจ่าร้องให้ปิดประตูข้าง
พร้อมหมู่สาวสรรค์กำนัลนาง ต่างต่างตามเสด็จจรลี

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงชวนพระธิดา หยุดประทับพลับพลาหลังคาสี
คอยดูชักศพพระไอยกี เลิกมู่ลี่แลลอดสอดตา

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น เสนีซ้ายขวา
เร่งรัดจัดถ้วนกระบวนตรา พอเวลาไขศรีรวีวรรณ
จึงให้เชิญพระศพในปราสาท ขึ้นสู่ยานุมาศผายผัน
เกณฑ์แห่แห่แหนแน่นนั้น มายังเกยสุวรรณที่ประทับ
พนักงานเชิญพระโกษฐ์ขึ้นตั้ง บนบัลลังก์รถทรงเสร็จสรรพ
คู่แห่แตรสังข์คั่งคับ เปนลำดับเดินโดยมรคา
เชื้อพระวงศ์ทรงรถเรียงรอง มือถือแว่นทองซองสลา
โขมพัตรพับยาวโยงมา พาดเหนืออังษาทรงไว้
รถพระวงศ์เชื้อสายปรายเข้าตอก ใส่ชฎาลำพอกดอกไม้ไหว
รถปิฎกดูหนังสืออ่านไป รถหลังตั้งเนื้อไม้ท่อนจันทน์

เครื่องสูงเคียงคู่ทั้งสองข้าง พระกลดหักทองขวางกางกั้น
อินทร์พรหมพร้อมเพรียงเรียงกัน เสียงประโคมครึ้นครั่นสนั่นไป่
รูปสัตว์สิ่งละคู่ดูต่างต่าง ตามตำแหน่งขุนนางน้อยใหญ่
บุษยกบัลลังก์ตั้งผ้าไตร ชักไปเปนขนัดอัดมา
ระเด่นดาหยนสุริวงศ์ ทั้งเผ่าพงศ์ประยูรในหมันหยา
ต่างองค์ทรงเครื่องใส่ชฎา ขี่ม้าตามไปในกระบวน

ฯ ๑๖ คำ ฯ กลองโยน

๏ บัดนั้น หญิงชายหนุ่มสาวชาวเรือกสวน
ลูกเต้าหลานเหลนอยู่เปนพวน เห็นกระบวนแห่น่ามาแต่ไกล
พวกผู้หญิงชิงช่องราชวัตร ค่าทอภ้อตัดผลักไส
บ้างลุกขึ้นชี้หน้าแล้วว่าไป ทำไมมาตะกายเอานายกู
ลูกผัวพี่น้องทั้งสองข้าง วิ่งวางเข้าช่วยเหมือนมวยหมู่
พวกผู้ชายเฮฮาเข้ามาดู ตำรวจในไล่ขู่ห้ามปราม
ผู้คนคั่งคับนับแสน นั่งแน่นไปทั้งท้องสนาม
บ้างชมรถรัตน์สารพัดงาม พระโกษฐ์ทองอร่ามรูจี
ท้าวนางข้างในออกไปดู นั่งอยู่น่าพลับพลาหลังคาสี
บ้างพูดถึงครั้งการบ้านเมืองดี ว่างามยิ่งกว่านี้มากมาย
เมียขุนนางลางคนติผัว แต่งตัวใส่ลำพอกพานจะหงาย
สกิดเพื่อนเตือนให้ดูท่านผู้ชาย แย้มยิ้มพริ้มพรายไปมา

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พวกพระวงศ์พงศ์พันธุ์ในหมันหยา
ทั้งขุนนางข้างภูยามาลา ครั้นพระศพชักมาถึงพระเมรุ
ให้เชิญโกษฐลงจากบุษบก พยุงยกฮึดฮัดขัดเขมน
ใส่ที่นั่งบัลลังก์ราเชนทร์ เวียนรอบบริเวณพระเมรุมา

๚ ๔ คำ ๚ กลองโยน

๏ ครั้นครบคำรบสามตามธรรมเนียม พนักงานคอยเตรียมอยู่พร้อมหน้า
จึงเชิญพระโกษฐแก้วแววฟ้า ขึ้นตั้งบนเบญจาห้าชั้น
พวกประโคมสังข์แตรแซ่เสียง สำเนียงกลองชนะครื้นครั่น
ชาววังชักรูดพระสูตรสุวรรณ บังแสงสุริยันตรัจไตร

๚ ๔ คำ ๚ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระตูหมันหยาเปนใหญ่
ชวนอิเหนานัดดาคลาไคล เข้าไปในพระเมรุรจนา
ครั้นถึงจึงยังคมเคารพ พระศพไอยกีนาถา
แล้วทรงจุดธูปเทียนบูชา เครื่องสุวรรณบุบผามาลี

๚ ๔ คำ ๚ สาธุการ

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ประไหมสุหรี
ทั้งระเด่นจินตะหราวาดี จรลีมายังพระเมรุทอง

๚ ๒ คำ ๚

๏ จึงจุดธูปเทียนนมัสการ เยาวมาลย์กำสรดเศร้าหมอง
สาวสนมกรมในเนืองนอง ฟูมฟองชลนาจาบัลย์

๚ ๒ คำ ๚ โอด

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านไอสวรรย์
ให้สังฆการีนิมนต์พระนักธรรม์ พร้อมกันเข้ามาสดัปกรณ์

๚ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ แล้วถวายวัตถุไทยทาน บริขารเสื่อร่มพรมหมอน
โสมนัศศรัทธาสถาวร ภูธรเสด็จกลับมาพลับพลา

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ นั่งเหนือพระยี่ภู่ปูลาด หมู่อำมาตย์เฝ้าแหนแน่นหนา
ประชาชนกล่นเกลื่อนกันมา จึงตรัสสั่งเสนาให้ทิ้งทาน

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น เสนีที่เฝ้าอยู่หน้าฉาน
รับสั่งแล้ววิ่งไปลนลาน โยกมือให้ทิ้งทานโปรยปราย

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น ขุนหมื่นชาวคลังทั้งหลาย
นั่งประจำกำมพฤกษ์รอบราย ต่างถวายบังคมแล้วขึ้นทิ้ง
ผู้คนคั่งคับสับสน ปนละวนวุ่นวายทั้งชายหญิง
บ้างโดดโลดลอยคอยชิง ชุลีวิ่งร่มรับลูกมะนาว
บ้างตบมือเพรียกเรียกร้อง ไล่ตะครุบทุบถองกันอื้อฉาว
เป็นหมู่หมู่วิ่งกรูเกรียวกราว ประชาชาวบุรีปรีดา

๚ ๖ คำ ๚ เจรจา

๏ บัดนั้น พนักงานการเล่นทุกภาษา
ทั้งหุ่นโขนโรงใหญ่ช่องระทา มานอนโรงคอยท่าแต่ราตรี
ครั้นพระศพชักมาถึงน่าเมรุ ก็โห่ฉาวกราวเชนขึ้นอึงมี่
ต่างเล่นเต้นรำทำท่วงที เสียงฆ้องกลองตีทุกโรงงาน

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น ฝูงประชามาสิ้นทุกถิ่นฐาน
พวกผู้หญิงสาวสาวชาวร้าน เดินเที่ยวดูงานพล่านไป
นักเลงเหล่าเจ้าชู้ฉุยฉาย นุ่งลายฉีกย้าคัดตัดผมใหม่
คัดจริตบิดขมับทาไพล ห่มแพรหนังไก่สองเพลาะ
เห็นสาวสาวเหล่าข้าหลวงเรือนนอก สกิดบอกเพื่อนกันคนนั้นเหมาะ
บ้างเดินเวียนแวดซายร่ายเราะ พูดปะเหลาะลดเลี้ยวเกี้ยวพาน
พวกดูโขนโคลนตมก็ไม่ว่า สู้ทนฝนฟ้าไม่ไปบ้าน
บ้างยืนนั่งตั้งใจจะดูงาน สับสนอลหม่านเล้าลุม
พวกผู้ชายรายยืนอยู่สองข้าง แหวกทางให้ผู้หญิงถลำหลุม
ที่ลื่นล้มกลางถนนคนชุม หนุ่มหนุ่มสรวลเสเฮฮา

ฯ ๑๐ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านเขตรขัณฑ์หมันหยา
ตวันบ่ายชายยังหลังพลับพลา ให้เรียกมวยเข้ามาฉับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น คู่มวยลุกขึ้นขมีขมัน
ย่างเท้าสาวหมัดกัดฟัน ตั้งมั่นตาเขม้นคอยรับ

ชกนอกหลอกหลอนลวงให้ไล่ ว่องไวได้ทีตีเท้ากลับ
ยังไม่ทันถึงยกฟกบวมยับ อดเหนียวเคี่ยวขับไม่รับแพ้
มุทะลุไล่สุ่มตะลุมบอน ชกซ้อนถูกถนัดหมัดทอดแห
ล้มลงกลอกคอทำท้อแท้ เรียกหมอมาแก้แล้วหยุดไว้

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระตูหมันหยาเปนใหญ่
ทรงพระสรวลตรัสสั่งเสนาใน จงไปเปรียบมวยผู้หญิงดู
เลือกล่ำงามงามตามสมัค ที่ใจรักชกตีจะมีอยู่
ลูกเมียของใครก็ไม่รู้ ได้คู่คาดหมัดมาขัดนี้

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น เสนารับสั่งใส่เกษี
มาเปรียบมวยผู้หญิงเปนสิงคลี ตามมีพระราชบัญชา

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ คู่แรกหัวไรจุกจับกระเหม่า หน้าเง้าเจ้าคารมผมประบ่า
แต่งตัวผัวเศกขมิ้นทา ห่มผ้าแพรแดงตะแบงมาน
คาดหมัดขัดเขมนมงคลใส่ แล้วไปยังสนามน่าฉาน
ทุบหลังลงให้นั่งกราบกราน พระผู้ผ่านสวรรยาธานี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวหมันหยาปรีดิ์เปรมเกษมศรี
จึงว่าซอยกลอยู่คู่นี้ ชกให้ดีดีอย่าเกี้ยวกัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ขัดนั้น คู่มวยผู้หญิงคนขยัน
กรายลงแล้วลุกขึ้นฉับพลัน ตั้งมั่นเหม่นเหม่ไม่มีแรง
ย่างเท้าสาวหมัดเมินหน้า หลับตาทุบถองกันพล่องแพล่ง
เลี้ยวลอดกอดกัดวัดแวง ล้มตะแคงคนดูเฮฮา

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านหมันหยา
ทอดพระเนตรอยู่บนพลับพลา จนโพล้เพล้เวลาจะใกล้พลบ

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ขัดนั้น พนักงานด้านพระเมรุเจนจบ
พร้าขอตะกร้อน้ำเตรียมครบ น่าพลับพลาจุดคบรายไป

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวหมันหยาเปนใหญ่
ให้จุดพุ่มระทาดอกไม้ ไสวสว่างช่วงดังดวงดาว

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ขัดนั้น พวกหนังต่างประชันโห่ฉาว
ข้างหยุดพากย์เจรจาว่าเรื่องราว ข้างเชิดข้างกราวอึงไป

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ ขัดนั้น ประชาชนอลหม่านไม่นับได้
เปนหมู่หมู่มาดูดอกไม้ แล้วไปดูหนังฟังเจรจา
พวกผู้ดีหนุ่มหนุ่มคลุมศีศะ เดินปะใครพบก็หลบหน้า
ปลอมปนมิให้คนสงกา เที่ยวเล่นตามประสาหนุ่มคนอง

พวกผู้หญิงชาวร้านบ้านใกล้ ตามได้นั่งรายขายของ
หมากพลูบุหรี่ใส่ซอง เห็นใครเดินมาร้องเรียกให้ซื้อ
พวกบันทิตติดจะเคอะเข้านั่งใกล้ ช่วยเขียนได้อ่านอวดสวดหนังสือ
ปะเหล่าโลนลำพองคะนองมือ เอาอิฐถือลอยทิ้งจนนิ่งไป
พวกผู้ชายโฉงเฉงนักเลงถั่ว แต่งตัวนุ่งผ้าพกใหญ่
เห็นย่อนตั้งหลังระทาดอกไม้ ก็แวะวางเข้าไปนั่งแทง
บ้างยักขึ้นเส้นเล่นพกเปล่า ครั้นเสียเข้าก็นั่งทำหน้าแห้ง
บ้างปลอมเปลี่ยนสับขับเงินแดง ที่ติดพันยื้อแย่งกันรุงรัง
ลางเหล่าลอยจุดประทัดทิ้ง พวกผู้หญิงเปนหมู่มาดูหนัง
บ้างโกรธบ้างว่าน่าชัง บ้างนั่งดูสนุกบ้างลุกไป

๚ ๑๔ คำ ๚ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีศรีใส
ครั้นค่ำคำนึงถึงทรามไวย ภูวไนยนิ่งนึกตรึกตรา
จะเข้าไปคอยอยู่ที่พระศพ จะได้พบพุ่มพวงดวงยิหวา
คิดพลางย่างเยื้องลีลา เข้ามาเมรุสุวรรณชั้นใน

๚ ๔ คำ ๚ เพลงช้า

๏ ครั้นถึงจึ่งถวายอัญชลี พระศพไอยกีเปนใหญ่
จึ่งจุดธูปเทียนทันใด ด้วยใจเคารพบูชา

๚ ๒ คำ ๚ สาธุการ

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีเสนหา
สถิตย์ยังสุวรรณพลับพลา ครั้นสิ้นแสงสุริยาเวลาพลบ

จึ่งชวนพระธิดายาใจ　　จะเข้าไปทักษิณพระศพ
โขลนจ่าข้าหลวงวิ่งกระทบ　　จุดคบโคมส่องเสด็จมา

ฯ ๔ คำ ฯ เพลงช้า

๏ ครั้นถึงบริเวณพระเมรุใหญ่　　เห็นนายไพร่พร้อมพรั่งนั่งรักษา
จึ่งหยุดยืนอยู่แทบทวารา　　ทั้งสองกระยัตราไม่คลาไคล

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น　　นางโขลนผู้มีอัชฌาไศรย
วิ่งวางมาขับฉับไว　　พวกผู้ชายออกไปเสียให้พ้น

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น　　ระเด่นมนตรีแจ้งเหตุผล
จึ่งขับเสนาสามนต์　　ผู้คนทั้งนั้นออกมา
แต่องค์เดียวเสด็จจรจรัล　　ไปรับประหมันด้วยหรรษา
น้อมองค์ลงถวายวันทา　　แล้วแลดูจินตะหราวาตี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　โฉมยงองค์ประไหมสุหรี
จึ่งตรัสชวนระเด่นมนตรี　　มาทักษิณไอยกีด้วยกัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　ระเด่นมนตรีเกษมสันต์
สมคิดดังจิตรผูกพัน　　จึ่งเสด็จจรจรัลตามมา
พระแสร้งทำทักษิณไปพลาง　　ชำเลืองเนตรดูนางจินตะหรา
แสงเพลิงส่องจับกับภักตรา　　โสภาเพียงบุหลันลอยโพยม

ดูไหนให้เพลินจำเริญจิตร ยิ่งคิดพิศมัยที่ในโฉม
ครั้นถึงช่องกลางหว่างโคม ลำลำจะใคร่โลมนางเทวี

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหรามารศรี
ดำเนินเดินเคียงพระภูมี ทำท่วงทีอายเอียงเมียงเมิน
แลสบหลบเนตรเชษฐา กัลยายิ่งระทวยขวยเขิน
ให้อดสูจิตรคิดสเทิน พลางเดินก้มภักตร์ทักษิณไป

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีศรีใส
เห็นท่วงทีอิเหนาก็เข้าใจ ทำเมินเดินไปไม่นำพา

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น พี่เลี้ยงกำนัลในซ้ายขวา
แจ้งใจในทีกิริยา ชายตาดูองค์พระทรงธรรม์
เห็นดำเนินเดินชิดพระธิดา กิริยาแยบคายคมสัน
บ้างบอกเพื่อนสนิทสกิดกัน นางกำนัลซุบซิบกระหยิบตา
ที่มีอัชฌาไศรยมิใคร่เดิน ทำเมินยิ้มละไมอยู่ในหน้า
บ้างรอรั้งยั้งยืนพูดจา ตามเสด็จเดินมาแต่ไกลไกล

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีศรีใส
เดินเคียงกัลยาคลาไคล เห็นนางห่างไกลพระชนนี

จึ่งเอาพลูรอยกัดซัดต้ององค์ โฉมยงสดุ้งเดินเมินหนี
พระรีบไปพลันทันเทวี ภูมียิ้มพรายชายตา
เห็นนางเดินเมินเมียงเลี่ยงหลบ พระแกล้งทำกระทบอังษา
นาสิกสูบรศสุคนธา กัลยาเคืองค้อนงอนงาม
แต่เวียนวงทักษิณรอบพระศพ จนจวนถ้วนครบคำรบสาม
ให้อาไลยที่จะไกลนงราม ด้วยความประดิพัทธพันทวี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ประไหมสุหรี
ครั้นเสร็จทักษิณศพพระไอยกี ก็จรลีมาสุวรรณพลับพลา

ฯ ๒ คำ ฯ เพลงเรว

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวเจ้าเมืองหมันหยา
สมโภชพระศพเสร็จเจ็ดทิวา ครั้นเพลาบ่ายแสงสุริยง
จึ่งให้เชิญพระโกษฐทองลองใน ขึ้นใส่เชิงตะกอนสูงส่ง
พร้อมพระมเหษีสุริวงศ์ ทั้งองค์อิเหนานัดดา
ต่างถือธูปเทียนดอกไม้ เข้าไปประนมน้อมพร้อมหน้า
จบพระหัดถ์มัสการขอษมา อย่าให้มีเวราสืบไป
ครั้นเสร็จจึ่งจุดเพลิงพลัน สารพันเครื่องหอมซัดใส่
คับคั่งทั้งข้างน่าข้างใน ต่างคนเข้าไปจุดอัคคี

ฯ ๘ คำ ฯ ปี่กลอง

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ประไหมสุหรี
ทั้งระเด่นจินตะหราวาตี ดูเปลวอัคคีชัชวาลย์

นางยิ่งระทดสลดจิตร   อาไลยให้คิดสงสาร
ต่างองค์ยกหัตถ์นมัสการ   เยาวมาลย์ข้อนทรวงเข้าโศกา

๏ ๔ คำ ๏ โอด

โอ้บูชากุณฑ์
๏ โอ้ว่าพระทูลกระหม่อมเอ๋ย   พระคุณเคยปกเกล้าเกษา
เฝ้าถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลูกมา   ไม่นิราศคลาศคลาสักคืนวัน
พระพี่นางทั้งสองมาเชิญไป   ก็มิได้จำนงผายผัน
เพราะรักใคร่ในลูกผูกพัน   ประโลมเลี้ยงหลานขวัญทุกเวลา
ทีนี้ตั้งแต่จะแลลับ   ที่ไหนจะได้กลับมาเห็นหน้า
ร่ำพลางนางทรงโศกา   กัลยาเพียงจะสิ้นสมประดี

๏ ๖ คำ ๏ โอด

ร่าย
๏ เมื่อนั้น   พระผู้ผ่านหมันหยากรุงศรี
ครั้นเสร็จส่งสการพระไอยกี   ภูมิสร้อยเศร้าเปล่าวิญญา
จึ่งชวนมเหษีโฉมยง   กับองค์บุตรีเสนหา
พร้อมฝูงกำนัลกัลยา   ลีลาเข้ายังวังใน

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

๏ เมื่อนั้น   ระเด่นมนตรีศรีใส
ครั้นท้าวหมันหยาคลาไคล   ก็กลับไปที่อยู่พระภูธร

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

๏ ครั้นถึงห้องสุวรรณบรรจง   ทอดองค์ลงกับที่บรรจฐรณ์
ถวิลถึงวนิดายิ่งอาวรณ์   พลางสท้อนถอนใจไปมา

กรกอดเขนยข้างไว้หว่างทรวง สำคัญว่าพุ่มพวงดวงยิหวา
เคลิ้มเคล้นเหมือนจะเห็นกัลยา พระหลงไหลไขว่คว้าม่านมอง
ครั้นรู้สึกสมประดีว่ามิใช่ ก็เศร้าเสียพระไทยหม่นหมอง
ให้โศกศัลย์รัญจวนถึงนวลน้อง นิ่งนึกตรึกตรองจนหลับไป

ฯ ๖ คำ ฯ ตระ

๏ เมื่อนั้น ระตูหมันหยาเปนใหญ่
ครั้นรุ่งรางส่างแสงอโณไทย ภูวไนยแต่งองค์อลงการ
ครั้นเสร็จเสด็จจรลี มายังที่เกยลาน่าฉาน
ขึ้นทรงยานุมาศสามคาน พนักงานแห่แหนแน่นนันต์
องค์ประไหมสุหรีกับธิดา เสด็จมาในแนวฉนวนกั้น
ระเด่นมนตรีกุเรปั่น ก็ตามมาเมรุสุวรรณบรรจง

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งชวนพระวงศา เชิญหาพระธาตุกวาดเผ้าผง
เก็บได้ใส่ขันสุวรรณลง โสรจสรงสุคนธาวารี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหรามารศรี
เชิญหาพระธาตุไอยกี เทวีพลางทรงโศกาลัย

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีศรีใส
เห็นนางหยิบลงที่แห่งไร ภูวไนยหยิบลงที่ตรงนั้น

พระกรกระทบกรนางเทวี ทำทีเยยคายคมสั้น
แล้วแสร้งทรงโศกาจาบัลย์ มิให้สองประหม้นกินใจ

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านหมันหยาเปนใหญ่
เสร็จสรงพระธาตุทันใด ใส่ในโกษฐรัตน์ชัชวาลย์
ให้เชิญเข้าไปไว้ในวัง สถิตย์ยังปราสาทราชฐาน
แล้วสั่งให้ลอยพระอังคาร ตามจาริตบุราณแต่ก่อนมา

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น เสนีรับสั่งใส่เกษา
มาจัดแจงแต่งตามพระบัญชา ชาวมาลาไปกวาดพระอังคาร
เอาห่อหุ้มคลุมผ้าโขมพัตร แล้วผูกรัดพันเข้าทั้งเท่าถ่าน
ใส่ในขันทองรองพาน เชิญขึ้นพระยานุมาศมา
คู่แห่แต่ล้วนใส่ลำพอก พนมมือถือดอกบุบผา
เสียงประโคมฆ้องกลองก้องโกลา แห่ไปยังท่าชลาไลย

๚ ๖ คำ ๚ กลองโยน

๏ ครั้นถึงตะพานเหนือตำหนักแพ เรือแห่ซงทิวปลิวไสว
จึงเชิญพระอังคารลงไป เรือที่นั่งเอกไชยฉัยพลัน
พลพายนั่งพายเปนคู่คู่ ใส่เสื้อปี่ศตูดูขบขัน
เรือขุนนางเรือที่นั่งดั้งกรร แห่แหนแน่นนันต์นทีธาร

๚ ๔ คำ ๚

๏ ครั้นถึงกึ่งกลางสาชล เปนวังวนกว้างใหญ่ไพศาล
ชาวภูษามาลาพนักงาน ก็เชิญพระอังคารลอยลง

ฯ ๒ คำ ฯ

อิเหนาเล่ม ๓

๏ เมื่อนั้น ระตูหมันหยาสูงส่ง
ครั้นเสร็จถวายพระเพลิงปลง จึ่งชวนองค์ระเด่นมนตรี
จะไปสรงสนานสำราญใจ ที่สระใหญ่อยู่นอกกรุงศรี
ตามอย่างทางราชประเพณี กระษัตราธิบดีสืบมา
ว่าแล้วลีลาคลาไคล เสนาในแห่แหนแน่นหนา
องค์ประไหมสุหรีศรีโสภา กับธิดาเสด็จตามกันไป

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ มาเอยมาถึง ยังโบกขรณีสระใหญ่
ร่มรอบขอบคันล้วนพรรณไม้ โศกไทรสาขาริมวารี
ขยบงส่งกลิ่นอายอบ หอมตระหลบไปทั้งสระศรี
ต่างองค์เกษมเปรมปรีดิ์ จรลีลงสรงคงคา

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

สระบุหร่ง ๏ ชำระสระสนานสำราญกาย เย็นสบายซ่านซาบมังษา
เสด็จนั่งยังแท่นแผ่นศิลา ชุ่มแช่กายาในวารี

นางกำนัลบรรดาที่โปรดปราน ประคององค์เอางานแล้วขัดสี
บ้างชำเลืองแลดูพระภูมิ ทำท่วงทีแยบยนต์กลใน
ลางนางบ้างเก็บบัวเผื่อน ชวนเพื่อนหักห้อยเปนสร้อยใส่
บ้างแหวกว่ายคงคาชลาไลย เลี้ยวไล่สัพยอกหยอกกัน
ลางนางบ้างเก็บใบบัว มาบังตัวถือเล่นเปนร่มกั้น
บ้างเก็บโกมุทบุษบัน ฝูงกำนัลเล่นน้ำสำราญ

๏ ๘ คำ ๏ ลงสรง

ร่าย
๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเกษมสานต์
สรงพลางทางดูเยาวมาลย์ ฤดีดาลเดือดดิ้นในวิญญา
พระแกล้งแสร้งเสด้วยเล่ห์กล ว่ายไปให้พ้นท้าวหมันหยา
เข้าแฝงกอโกสุมภ์ประทุมา ลอบดูพระธิดาในวารี

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหรามารศรี
สรงสนานอยู่ในชลธี กับกำนัลนารีพี่เลี้ยง
ต่างชิงกันเก็บโกสุมภ์ บ้างบานตูมหุ้มกลีบกลิ่นเกลี้ยง
โฉมฉายว่ายแซงแข่งเคียง กับยาหยันพี่เลี้ยงร่วมใจ
เด็ดฝักหักดอกประทุมมาลย์ ขาวแดงแบ่งบานอยู่ไสว
เพลิดเพลินจำเริญหฤทัย จนใกล้อิเหนาเข้ามา

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงวงศ์อสัญแดหวา
แฝงใบบุษบงในคงคา เห็นกัลยามาใกล้ก็ได้ที

จึงยื่นกรช้อนสอดไปสัมผัส นางสบัดสบัดเบี่ยงหนี
พระแกล้งแสร้งสาดวารี ให้ชลชีถูกองค์นงคราญ
ครั้นยาหยันผันหน้ามาตรง ก็ทำเปนส่องค์สรงสนาน
แล้วเก็บโกสุมภ์ประทุมมาลย์ มาประทานยาหยันกัลยา

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น จินตะหราวาตีเสนหา
แย้มพรายชายชำเลืองในยนา สบเนตรเชษฐาก็อายใจ
จึงเสแสร้งแกล้งว่าพี่ยาหยัน อะไรนั่นช่างพาเข้ามาใกล้
อัปรยศอดสูเปนพ้นไป ทำผลักไสหยิกตีพี่เลี้ยง

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ยาหยันยิ้มพลางทางทูลเถียง
พี่มิได้แกล้งพามาใกล้เคียง พระมาเมียงอยู่เมื่อไรก็ไม่รู้
ชรอยเปนวาศนาของยาหยัน เห็นติดพันชั้นเชิงชอบกลอยู่
ปากข้าว่าแม่นเหมือนหมอดู โฉมตรูอย่ากริ้วโกรธา

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ระเด่นจินตะหรา
ค้อนให้แล้วตอบวาจา เอาอะไรมาว่าเปนน่าชัง
ช่างไม่เจียมตัวแต่สักนิด เกลียดจริตกิริยาเหมือนย้าหลัง
ว่าแล้วลัดแลงแฝงบัวบัง มายังที่อยู่พระชนนี

๏ ๔ คำ ๏ เพลงฉิ่ง

๏ เมื่อนั้น ระตูหมันหยาเรืองศรี
เสร็จสรงคงคาวารี ภูมีสำอางอ่าองค์
แล้วชวนมเหษีโสภา กับธิดาแน่งน้อยนวลหง
พร้อมฝูงสุรางค์นางอนงค์ เสด็จตรงเข้ายังวังใน

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีศรีใส
เสด็จทรงอาชาคลาไคล กลับไปยังที่ประเสบัน

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงลงจากอัศดร ภูธรย่างเยื้องผายผัน
เข้าในห้องแก้วแพรวพรรณ ทรงธรรม์ถอนฤๅไทยไปมา

ฯ ๒ คำ ฯ

ช้า
๏ ทอดองค์ลงกับที่ไสยาศน์ ยอกรก่ายวิลาศถวิลหา
ทีนี้เสร็จการจะนานช้า จึงจะได้เห็นหน้านางเทวี
จะผ่อนผันฉันใดนะอกกู จะได้อยู่หมันหยากรุงศรี
พระบิดาให้กลับไปธานี มิรู้ที่จะทำประการใด
ยังมิได้สนิทเสนหา จะนิราศคลาศคลากะไรได้
แม้นมิสมดังจิตรที่คิดไว้ ก็ไม่ไปภาราฎุเรขั้น
แต่ครวญคร่ำกำสรดสลดจิตร ต้องติดหฤๅไทยใฝ่ฝัน
แสนสวาดิมาดหมายผูกพัน จนบรรธมหลับไปกับไสยา

ฯ ๘ คำ ฯ ตระ

ร่าย
๏ เมื่อนั้น　　พระผู้ผ่านไอสวรรย์หมันหยา
ครั้นรุ่งรางสางแสงสุริยา　　ก็แต่งองค์โอ่อ่าเอาใจ
จึงตรัสชวนอัคเรศมเหษี　　กับราชบุตรีศรีใส
พรั่งพร้อมฝูงสุรางค์นางใน　　เสด็จไปสู่สีหบัญชร

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

๏ ลดองค์ลงนั่งบัลลังก์อาศน์　　อำมาตย์หมอบเฝ้าอยู่สลอน
ว่าขานกิจการพระนคร　　ภูธรเกษมเปรมปรีดิ์

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　　ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ครั้นรุ่งรางสว่างราตรี　　ภูมีตื่นจากที่ไสยา
เข้าที่สรงสนานสำราญองค์　　บรรจงทรงเครื่องโอ่อ่า
ชวนระเด่นดาหยนยาตรา　　ทรงม้าที่นั่งเข้าวังใน

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นมาถึงที่ราชฐาน　　พระผู้ผ่านสวรรยาเปนใหญ่
จึงลงจากอาชาคลาไคล　　เข้าไปเฝ้าองค์พระทรงธรรม์

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

๏ เมื่อนั้น　　ท้าวหมันหยาปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
เห็นอิเหนาเข้ามาบังคมคัล　　จึงปราไสไปพลันทันที
ได้ยินเขาระบือฦๅเล่า　　ว่าเจ้าชำนาญการกระบี่
ท่าทางทำนองคล่องดี　　วันนี้จงรำให้น้าดู

แล้วให้เสนากิดาหยัน จัดกันขึ้นตีทีละคู่
โล่ห์ดั้งดาบเซลยมลายู จะได้ดูเล่นเปนขวัญตา

๑ ๖ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงวงศ์อสัญแดหวา
คำนับรับราชบัญชา แล้วแลดูจินตะหราวาตี
แต่รอรั้งยั้งหยุดอยู่เปนครู่ ให้คิดอดสูนางโฉมศรี
ยิ้มละไมในภักตร์เปนท่วงที ต่อภูมีซ้ำเตือนจึงเคลื่อนคลาย

๑ ๔ คำ ๑

๏ บัดนั้น ประสันตาหยิบกระบี่มาถวาย
ค่อยกระซิบทูลว่าพระอย่าอาย ครั้งนี้ตีหมายเอารางวัล

๑ ๒ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉิดฉัน
ยิ้มพลางทางว่าอย่าเยาะกัน ดีแต่พูดเช่นนั้นอัตรา
แล้วพยักเรียกระเด่นดาหยนไป ต่างองค์บังคมไหว้ท้าวหมันหยา
ลุกขึ้นร่ายรำทำกิริยา ทรงกระบี่เบี่ยงขวากรีดกราย
ประเท้าก้าวกระหยับย่างเยื้อง ชำเลืองไนยนาสอดส่าย
แลสบเนตรนางพลางยิ้มพราย แล้วประปรายปลายกระบี่ตีกัน

๑ ๖ คำ ๑ กลองแขก

๏ บัดนั้น ผ้ายฝูงสุรางค์นางสาวสรรค์
ทั้งเถ้าแก่ซะแม่นางกำนัล แอบดูอยู่ที่ชั้นชาลา

เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวาอัชฌาไศรย
ผันผัดบิดบ้องว่องไว ท่อยทีหนีไล่ไปมา

น่า ๗๗

ข้างนิยมชมระเด่นมนตรี รำกระบี่น่ารักนักหนา
บุญตัวได้เห็นเปนขวัญตา งามดั่งเทวาสุราไลย
ลางนางนั่งชิดสกิดเพื่อน แย้มเยื้อนพูดจาอัชฌาไศรย
ดูที่ทำนองภูวไนย จะมีที่ต้องใจสักสิ่งอัน
ข้างว่าข้าเห็นเปนแยบคาย ในยนาสอดส่ายคมสัน
ข้างซุบซิบกระหยิบตากัน นางกำนัลลอบดูพระภูธร

๚ ๘ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหราดวงสมร
เมียงมองอยู่ที่ช่องบัญชร บังอรแลลอดสอดตา
ครั้นสบเนตรเชษฐาที่ไร อรไทยสเทินเมินหน้า
เสหยอกบาหยันด้วยมารยา ชายตาแย้มยิ้มพริ้มไป

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวาอัชฌาไศรย
ผันผัดขัดข้องว่องไว ท่อยทีหนีไล่ไปมา
ครั้นระเด่นดาหยนเสียที ภูมิติต้องหัตถา
บรรดาพี่เลี้ยงแลเสนา ก็สรวลเสเฮฮาขึ้นพร้อมกัน

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น ประสันตาแสนกลคนขยัน
คลานเข้าไปรับกระบี่พลัน อภิวันท์แล้วกระซิบทูลพลาง
ข้าเห็นพระองค์ทรงกระบี่ ท่วงทีเคล่าคล่องทั้งสองอย่าง
ไหนจะกรายร่ายรำทำท่าทาง ไหนจะดูอยู่ข้างบัญชรไชย

แต่ส่ายสอดทอดพระเนตรอยู่อย่างนี้ ยังทรงติมิไชยซำนะได้
ชอบเอาของที่ต้องพระหฤไทย มาราง วัลภูวไนยจะสมควร

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีแย้มสรวล
จึ่งตรัสว่าอย่าเย้าเผ้ากวน ดีแต่ชวนพูดเล่นเช่นนั้น

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านกรุงไกรไอสวรรย์
ตรัสชมอิเหนากุเรปั่น การกระบี่ดีครันขยันนัก
ไม่มีใครเปนคู่สู้ได้ ทั้งในแดนชวาอาณาจักร
สมเปนวงศาสุรารักษ์ ยศศักดิ์ประเสริฐเลิศชาย

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองฉาย
ให้เสนีพี่เลี้ยงตัวนาย รำถวายทีละคู่สู้กัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พี่เลี้ยงเสนากิดาหยัน
รับสั่งแล้วบังคมคัล ก็จัดคู่สู้กันทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ กลองแขก

๏ เมื่อนั้น ท้าวหมันหยายิ้มย่องผ่องใส
ทอดพระเนตรอยู่บนบัญชรไชย แสนสำราญหฤไทยพระทรงธรรม์
จึ่งสั่งให้เอาของมาประทาน ทวยหาญเสนากิดาหยัน
ทั้งเงินทองเสื้อผ้าแพรพรรณ รางวัลให้ทั่วทุกตัวคน

อันองค์ระเด่นมนตรี ให้จัดของดีดีเครื่องต้น
ธำมรงค์มงกุฎกุณฑล สร้อยสนสังวาลแววไว
อันระเด่นดาหยนวงศา เอาชฎาเดินหนมาให้
ทั้งทองกรพาหุรัดตรัจไตร เร่งไปเอามาบัดนี้

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น เสนารับสั่งใส่เกษี
อภิวันท์แล้ววิ่งเปนสิงคลี ออกมาสั่งดังมีบัญชาการ
คลังวิเสศภูษามาลา ก็ขนของเข้ามายังน่าฉาน
กรายถวายบังคมก้มกราน แล้วเอาของมาประทานทันใด

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระตูหมันหยาเปนใหญ่
เสร็จสรรพก็หับบัญชรไชย เข้าในปราสาทแก้วแพรวพรรณ

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉิดฉัน
เสด็จทรงอัศดรจรจรัล กลับไปประเสบันอากง

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงลงจากม้าที่นั่ง ให้คลุ้มคลั่งหฤไทยใหลหลง
ไม่ทันจะเปลื้องเครื่องทรง เสด็จตรงเข้าไปที่ไสยา

ฯ ๒ คำ ฯ

ช้า
๏ ทอดองค์ลงกับที่บรรจฐรณ์ ให้อาวรณ์หวังถวิลถึงจินตะหรา
องค์อ่อนถอนฤไทยไปมา มิได้ตรัสจำนรรจาพาที

ลืมเลยเสวยสรงทรงสุคนธ์ แต่พลิกกลับสับสนอยู่บนที่
ไม่เปนอารมณ์สมประดี ภูมิกลัดกลุ้มคลุ้มใจ
พระหัตถ์ซ้ายก่ายเขนยคนึงคิด เจ็บจิตรประชวรเช่นเปนไข้
แสนกระสันรันทดหฤทัย พระมิได้วายอาวรณ์ร้อนรน

๚ ๖ คำ ๚

ร่าย
◎ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงประหลาดจิตรคิดฉงน
ดูพระจริตติดพิกล บรรธมทั้งเครื่องต้นที่ทรงมา
จึ่งเข้าไปช่วยเปลื้องเครื่องทรง ให้พระองค์ทรงผลัดภูษา
แล้วกราบทูลไปมิได้ช้า พระจงอุส่าห์สกดใจ

๚ ๔ คำ ๚

◎ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีศรีใส
จึ่งตอบทั้งสี่พี่เลี้ยงไป เมื่อไม่เห็นวิตกในอกเลย
อันความทุกข์เหลือทุกข์ครั้งนี้ จะคิดฉันใดดีณพี่เอ๋ย
แม้นมิได้สู่สมชมเชย ที่ไหนเลยน้องจะมีชีวา

๚ ๔ คำ ๚

◎ บัดนั้น พี่เลี้ยงบังคมเหนือเกษา
จึ่งทูลปลอบให้ชอบอัชฌา พระอย่ารันทดกำสรดทรง
จงระงับดับโศกเสียก่อน ภูธรอุส่าห์เสวยสรง
อันพระธิดาโฉมยง ไหนจะพ้นพระองค์อย่าสงกา

จะทูลโลมเล้าสักเท่าใด พระมิได้วายเทวศถวิลหา
พี่เลี้ยงทั้งสี่มีอัชฌา ชุบชีบปฤกษาพาที

๏ ๖ คำ ๏ เจรจา

๏ บัดนั้น ปาเตะเสนาบดีศรี
เวลาเช้าก็เข้ามาอัญชลี เห็นภูมิไสยาศน์ประหลาดใจ
จึ่งถามยะรุเดะลูกชาย พระโฉมฉายประชวรฤๅไฉน
ช่างไม่บอกสักคำทำอย่างไร เหตุผลก็มิให้ผู้ใหญ่รู้

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ยะรุเดะอึดเอื้อนเอื้อนอยู่
หันหน้ามายังบานประตู ยิ้มพลางทางดูตากัน

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น ประสันตาแสนกลคนขยัน
ทำเฉยหน้าแล้วว่าไปพลัน ประชวรมาแต่วันถึงเวียงไชย
พระโรคเรื้อรังประทังอยู่ ไม่สุดรู้มดหมอพอแก้ไข
ฤๅชรอยทรงกระบี่วันนี้ไซ้ จะเปนไข้เนื้อขาดประหลาดนัก
ดูอาการที่ทำให้คร่ำครวญ จะประชวรสิ่งใดไม่ประจักษ์
แม้นได้โอสถรศรัก เห็นไม่พักนวดฟั้นจะพลันคลาย
เจ้าจอมหม่อมลุงได้เมตตา ช่วยเข้าไปขอยามาถวาย
ที่พระร้อนรนกระวนกระวาย นั่นและเห็นจะหายเปนมั่นคง

๏ ๘ คำ ๏

๏ บัดนั้น ปาเตะตกใจตลึงหลง
จึ่งทูลเล้าโลมพระโฉมยง พระบิตุรงค์กำชับรับสั่งมา
การพระศพเสร็จสรรพให้กลับไป ปานนี้ภูวไนยจะคอยหา
อันพระน้องนุชยุบยา พระบิตุเรศเจตนาไปกล่าวไว้
ยังแต่จะเศกสองให้ครองกัน เป็นขึ้นกุเรปั่นกรุงใหญ่
อันจะเลี้ยงพระน้องสองเวียงไชย รู้ไปถึงดาหาขานี้
เกลือกจะไม่ปลดปลงให้นงลักษณ์ จะเกิดเหตุใหญ่นักพระโฉมศรี
ทั้งจะได้เคืองแค้นแสนทวี พระภูมีจงถวิลจินดา

๏ ๘ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์อสัญแดหวา
ไม่ตอบถ้อยคำจำนรรจา ให้เคืองขัดอัธยาในอารมณ์
พระผินผันหันภักตร์เมินหนี แล้วหยิบผ้ามาคลี่ทรงห่ม
พลางสท้อนถอนถ่ายระบายลม แกล้งทำเหมือนบรรธมหลับไป

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ปาเตะเสนาอัชฌาไศรย
มิรู้ที่จะผ่อนผันฉันใด ก็ออกไปจากที่แท่นทอง

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงทรงโศกเศร้าหมอง
ยิ่งคิดพิศมัยใจปอง พระนิ่งนึกตรึกตรองไปมา
อันระเด่นบุษยาตุนาหงัน ตามวงศ์อสัญแดหวา
แต่มิได้มีใจเจตนา เหมือนระเด่นจินตะหรายุพาพาล

ชรอยวาศนาได้สร้างไว้ พเอิญให้จงรักสมัคสมาน
จะว่าไปก็ในวงศ์วาร เยาวมาลย์ก็มิใช่หาไหนมา
มาทแม้นสองกระษัตริย์จะขัดเคือง มิให้กูอยู่เมืองหมันหยา
ก็จะพาดวงใจไคลคลา ไปมะงุมมะงาหราสำราญ
แต่บรรธมนิ่งนึกตรึกไตร จนอุไทยรุ่งแจ้งแสงฉาน
เสด็จจากแท่นรัตน์ชัชวาลย์ มาสระสรงชลธารทันใด

๚ ๑๐ คำ ๚

๏ ลูบไล้สุคนธาอ่าองค์ บรรจงทรงเครื่องประทานใหม่
แล้วทรงอาชาคลาไคล เสนาในตามเสด็จจรลี

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงลงจากอัศดร บทจรเข้าในปราสาทศรี
บังคมสองประหมันทันที พลางดูเทวีไม่วางตา

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านหมันหยา
ทอดพระเนตรดูอิเหนานัดดา เห็นภักตราสร้อยเศร้าก็เข้าใจ
จึ่งขัญชาถามด้วยความรัก เปนไรผิวภักตร์จึ่งหม่นไหม้
ฤๅโรคาพยาธิประการใด ด่วนเข้ามาไยไม่สบาย

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองฉาย
ประสานหัตถ์เคารพอภิปราย วันก่อนระยะถวายภูวไนย

ให้ติงตัวไปทั่วสารพางค์ จิตรใจเหมือนอย่างจะเปนไข้
หยุดช้ากลัวว่าจะมากไป จึ่งแขงใจเข้ามาอัญชลี
ทูลพลางทางซ่ำเลืองแลมา ดูระเด่นจินตะหรามารศรี
ความรักสลักทรวงแสนทวี ภูมิถอนใจไปมา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีเสนหา
พิศดูรู้รหัศพระนัดดา จึ่งกล่าวรศพจนาพาที
เพียงพระเข้าสู่สวรรคต ก็ตั้งแต่กำสรดหมองศรี
พร่ำกินน้ำตาทุกนาที น้านเปลี่ยวเปล่าเศร้าใจ
ได้เห็นหน้านัดดาค่อยผาศุก พอบันเทาเบาทุกข์ที่โหยไห้
เจ้าจงอยู่ด้วยน้าอย่าคลาไคล สักเดือนหนึ่งจึ่งไปภารา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น อิเหนากุเรปันก็หรรษา
ชื่นชมด้วยสมดั่งจินดา รับรศพจนาวาที
พลางเยือนแย้มยิ้มพริ้มเพรา ค่อยบันเทาทุกข์ที่หมองศรี
แล้วซ่ำเลืองแลดูพระบุตรี ภูมิประดิพัทธผูกพัน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านไอสวรรย์
ครั้นเวลาสายศรีรวิวรรณ ก็จรจรัลเข้าที่บรรธมใน

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีศรีใส
เสด็จทรงอาชาคลาไคล กลับไปประเสบันมิทันช้า

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงลงจากม้าที่นั่ง ขึ้นยังตำหนักที่ข้างน่า
เปลื้องเครื่องประดับองค์แล้วตรงมา เข้าห้องไสยาฉับพลัน

๚ ๒ คำ ๚

๏ พระนิ่งนึกตรึกคิดพิศวง ตลึงหลงอาไลยใฝ่ฝัน
ทอดองค์ลงกับที่แท่นสุวรรณ แสนวิโยคโศกศัลย์รัญจวน
โอ้จะคิดผ่อนผันฉันใด จึ่งจะได้โฉมงามทรามสงวน
พลางสท้อนถอนใจใคร่ครวญ ปั่นป่วนไม่เปนสมประดี
พระลืมล่วงเวลาสรงเสวย กรกอดกับเขนยอยู่ในที่
ความรักหนักทรวงแสนทวี ภูมิเศร้าสร้อยลห้อยใจ

๚ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น ปาเตะเสนาอัชฌาไศรย
เห็นพระองค์ร่ำรักนั้นหนักไป จะผ่อนผันฉันใดก็สุดคิด
ได้ทูลขัดทัดทานเปนหลายครั้ง พระมิได้เชื่อฟังแต่สักหนิด
กลัวความทั้งนี้จะมิมิด จนจิตรกอดเข่าเข้าเปนทุกข์
เสียแรงพระชุบเลี้ยงถึงเพียงนี้ ได้มั่งมีอยู่เย็นเปนศุข
จะมานิ่งนอนใจให้เกิดยุค เห็นความจะลามลุกวุ่นวาย
แม้นทราบถึงองค์ศรีบัตหรา โทษาจะมีเปนมากหลาย
ฉวยพระไม่ได้ถามสิงามตาย จะลงร้ายเอาว่ารู้ด้วยภูธร

จำจะลอยบอกความตามจริงไป กราบทูลภูวไนยให้แจ้งก่อน
จึงเรียกนายรองเข้าห้องนอน ให้เขียนอักษรสารา
ครั้นเสร็จแล้วส่งให้เสนี นำคดีไปแจ้งแก่ยาสา
กราบทูลบทมาลย์พระผ่านฟ้า ตามในกิจจาให้แจ้งการ

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น เสนีดีใจได้ไปบ้าน
อำลาปาเตะมิทันนาน มาขึ้นพาชีชาญฉับไว
ออกจากหมันหยาธานี รีบตีอาชาเข้าป่าใหญ่
นอนทางค้างแรมมาในไพร ตรงไปกุเรปันภารา

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงศาลาน่าทิมดาบ ตรงเข้าไปกราบท่านยาสา
แถลงเล่าเหตุผลแต่ต้นมา แล้วส่งสาราให้ทันที

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ยาสาแจ้งใจในสารศรี
ก็รีบพาเสนาจรลี มายังที่พระโรงรจนา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ จึงบังคมทูลทันใด ว่าปาเตะที่ไปหมันหยา
แต่งคนให้ถือหนังสือมา จงทราบบาทาผ่าธุลี

ฯ ๒ คำ ฯ

ช้า ๏ เมื่อนั้น องค์ศรีปัตหราเรืองศรี
รับสารามาจากเสนี พระองค์ทรงคลี่ออกอ่านพลัน

ว่าป่าเตะถวายอภิวาท เบื้องบาทพระผู้ผ่านไอสวรรย์
ด้วยพระโอรสาลาวรรณ กำสรดทรงโศกศัลย์ทุกวันไป
ตั้งแต่คลั่งไคล้ใหลหลง ในองค์พระบุตรีศรีใส
ทั้งสองประหม่านก็เปนใจ แยบเยื้อนเหมือนจะให้เยาวมาลย์
ข้าได้ทูลเตือนเปนหลายครั้ง พระไม่ฟังพจนาว่าขาน
มิรู้ที่จะขืนขัดทัดทาน จงทรายบทมาลย์พระภูมิ

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย
๏ ครั้นอ่านเสร็จสิ้นในอักษร ภูธรเคืองข้องหมองศรี
จึงส่งสารามาทันที ให้ประไหมสุหรีทัศนา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีเสนหา
อ่านสารสิ้นเรื่องเคืองอุรา จึงทูลพระภัศดาทันใด
เหตุนี้ผู้ใหญ่แกล้งหน่วงเหนี่ยว จะโทษเด็กข้างเดียวก็ไม่ได้
ประสาหนุ่มจึงลุ่มหลงไป จะทำให้ผิดกันด้วยฉันทา
ครั้นจะนิ่งดูที่ยังนี้เล่า ไหนอิเหนาจะจากหมันหยา
แม้นมิให้ไปหาตัวมา ก็เห็นว่าจะไม่เงื่อดงด
จงเอาอาการข้านี้บอกไป ว่าตั้งใจครวญคร่ำกำสรด
ด้วยครรภ์ถ้วนจวนคลอดโอรส กำหนดให้ลูกรักเร่งมา

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระองค์ทรงพิภพนาถา
เห็นต้องระบอบชอบอัชฌา จึงตรัสเรียกยาสาทันที

ทรงสั่งให้ร่างราชสาร แจ้งการตามคำประไหมสุหรี
ให้ลูกยากลับมาธานี แต่ในเจ็ดราตรีอย่านอนใจ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ยาสารับสั่งบังคมไหว้
ออกมาศาลาลูกขุนใน เร่งให้เขียนราชสารา
ครั้นเสร็จจึงสั่งเสนี จงถือสารศรีไปหมันหยา
ทูลเชิญเสด็จพระลูกยา ให้กลับมาอย่านานเปนการร้อน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น เสนาคำนับรับอักษร
อำลามาขึ้นอัศดร ออกจากพระนครรีบไป

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงหมันหยาไม่หยุดยั้ง ตรงไปติกาหรังที่อาไศรย
เข้าหาพี่เลี้ยงภูวไนย เอาสาราส่งให้ทันที

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น จึงพระพี่เลี้ยงทั้งสี่
ซักไซ้ได้ความตามคดี แล้วเข้าไปในที่ไสยา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ จึงบังคมทูลแถลงแจ้งเหตุ ว่าพระบิตุเรศนาถา
ให้เสนีถือหนังสือมา แล้วถวายสาราภูวไนย

ฯ ๒ คำ ฯ

◎ เมื่อนั้น　　ระเด่นมนตรีศรีใส
ฟังข่าวผ่าวร้อนหฤทัย　　จำใจคลี่สารออกอ่านพลัน

๏ ๒ คำ ๏

ช้า
◎ ในสารานั้นว่าพระมารดร　　ให้อาวรณ์วิโยคโศกศัลย์
แต่คอยคอยลูกยาเห็นช้าวัน　　ด้วยครรภ์นั้นถ้วนทศมาศตรา
เห็นอาการเจ็บจวนอยู่เนืองนิตย์　　ให้หนักจิตรที่จะคลอดโอรสา
เกลือกจะอันตรายวายชีวา　　ไหนเลยลูกยาจะเห็นใจ
จงเร่งกลับมายังธานี　　แต่ในเจ็ดราตรีให้จงได้
แม้นช้ากว่าที่กำหนดไว้　　ถึงจะมาก็ไม่ต้องการ

๏ ๖ คำ ๏

ร่าย
◎ ครั้นอ่านเสร็จสิ้นในอักษร　　เร่าร้อนหฤทัยดังไฟผลาญ
ให้อาไลยที่จะไกลเยาวมาลย์　　จะเบือนบิดคิดอ่านเห็นสุดที
จำจะไปทูลลาสองประหมัน　　กลับไปกุเรปันกรุงศรี
คิดแล้วมาทรงพาชี　　จรลีเข้ายังวังใน

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

◎ ครั้นถึงจึงลงจากม้าต้น　　ขึ้นยนปราสาททองผ่องใส
บังคมสองประหมันทันใด　　แล้วทูลไปให้แจ้งกิจจา
บัดนี้สมเด็จพระบิดร　　มีศุภอักษรให้หา
พระชนนีเจ็บครรภ์หลายวันมา　　หลานรักจักลาไปธานี

ถ้าไปไม่ทันพระบรรหาร เนิ่นนานก็จะเคืองยทศริ
แม้นองค์พระชนกชนนี มีความสวัสดิ์จะกลับมา

ๆ ๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านหมันหยา
ทั้งประไหมสุหรีศรีโสภา ฟังพระหลานลาก็อาไลย
คิดจะใคร่ทานทัดตรัสห้าม ก็เกรงความนินทาไม่ว่าได้
สององค์จึงอำนวยอวยไชย เจ้าจงไปเปนศุขทุกเวลา
นี้น้อยู่หลังทั้งสอง จะทุกข์ทนหม่นหมองลห้อยหา
เช้าเย็นเคยเห็นพระนัดดา ทีนี้น้ำจะเปลี่ยวเปล่าเศร้าใจ

ๆ ๖ คำ ๆ

๏ จึงมีพจนาบัญชาสั่ง ตะหมังเสนาอัชฌาไศรย
จงจัดของขวัญทั้งนั้นไซ้ ตามในสุริวงศ์เทวัญ
ทั้งพี่เลี้ยงนางนมสมศักดิ์ อุดมด้วยนรลักษณ์เลือกสรร
ชายหญิงสิ่งละร้อยครบครัน ฝากไปทำขวัญพระนัดดา

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ บัดนั้น ตะหมังรับสั่งใส่เกษา
มาจัดของขวัญดังบัญชา แล้วมอบให้เสนากุเรปั่น

ๆ ๒ คำ ๆ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีเฉิดฉัน
พิศภักตร์พระนัดดาลาวรรณ เห็นโศกศัลย์สร้อยเศร้าก็เข้าใจ

จึ่งตรัสเรียกราชบุตรี เข้ามานั่งถึงนี่ให้ใกล้
อิเหนาเขาจะลาคลาไคล เจ้าจงบังคมไหว้พี่ยา

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ระเด่นจินตะหรา
ได้ฟังชนนีตรัสมา ให้ขวยเขินวิญญาอารมณ์
ต่อบิตุเรศเตือนจึ่งเคลื่อนคลาย ระวังชายทรงสพักชักห่ม
ครั้นถึงน่าที่นั่งก็บังคม กรายก้มภักตราไม่พาที

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
คำนับรับไหว้นางเทวี ภูมีดูนางไม่วางตา
ความรักหนักอุราด้วยอาไลย จะจำไกลพุ่มพวงดวงยิหวา
องค์อ่อนถอนฤๅไทยไปมา เหมือนจะบอกกัลยาให้รู้ที

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ฝ่ายฝูงสุรางค์นางสาวศรี
ต่างดูระเด่นมนตรี แล้วพาทีซุบซิบสกิดกัน
พระจริตเห็นผิดกิริยา ภักตราเศร้าสร้อยโศกศัลย์
น่าจะทุกข์ทรมานรำคาญครัน สงสารทรงธรรม์เปนพ้นไป
เมื่อกี้ดูเหมือนจะเยือนสั่ง ใครใครเห็นมั่งฤๅหาไม่
ชลเนตรคลอเนตรแล้วถอนใจ เห็นอาไลยในองค์พระธิดา
บ้างว่าน่ารักพระโฉมตรู จะใคร่ให้เสด็จอยู่หมั้นหยา
ถ้าได้กับพระบุตรีศรีโสภา ดังจินดาประดับรับเรือนทอง

ลางนางบ้างว่าข้าชอบใจ ทั้งในธรณีไม่มีสอง
ต่างคิดพิศมัยใจปอง หม่นหมองไปทุกหน้านางกำนัล

๏ ๑๐ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวากระยาหงัน
อาไลยมิใคร่จะจรจรัล จึ่งทูลสองประหมันทันที
แต่ตัวนี้หากจะจากไป จำใจไกลเบื้องบทศรี
แม้นมิกังวลด้วยชนนี หลานนี้ก็ยังไม่จากจร
ทูลพลางทางถวายบังคมลา แล้วแลดูพระธิดาดวงสมร
ทำที่เหมือนจะสั่งบังอร ภูธรถอนใจอาไลยลา
มาทรงพาชีฉับพลัน หวั่นหวั่นถวิลถึงจินตะหรา
จึ่งขับมโนไมยไคลคลา ตรงมาที่อยู่ภูวไนย

๏ ๘ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงลงจากม้าที่นั่ง ขึ้นยังตำหนักที่อาไศรย
จึ่งสั่งพี่เลี้ยงผู้ร่วมใจ จงไปจัดพหลมนตรี
แต่ในย่ำรุ่งให้เสร็จสรรพ พรุ่งนี้จะกลับไปกรุงศรี
สั่งพลางย่างเยื้องจรลี เข้าไปในที่ไสยา

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

๏ พระบรรธมรำพึงถึงความรัก ไม่ประจักษ์แจ้งจิตรขนิษฐา
จะจำใจกลับไปภารา อนิจาจะทำประการใด

อันความทุกข์สุดทุกข์แสนทวี เจ้าจะเห็นอกพี่บ้างฤๅไม่
คิดจะใคร่แจ้งความแก่ทรามวัย จึ่งสั่งให้หาดอกลำเจียกมา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น วิเยนกิดาหยันหรรษา
รับสั่งแล้วบังคมลา ออกมายังสวนมาลี
เก็บได้ดอกปะหนันมิทันนาน ใส่พานเข้าไปในที่
ประนมก้มเกล้าดุษฎี แล้วถวายมาลีภูวไนย

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวาอัษฎาไศรย
จึ่งหยิบมาลามาทันใด ภูวไนยนิ่งนึกตรึกตรอง
เอาเนขาจารึกกลีบปะหนัน ผูกพันเพลงยาวเคล่าคล่อง
แจ้งความตามซึ่งคนึงน้อง เป็นทำนองครวญคร่ำรำพรรณ
แล้วเอาซ่าโบะห่อดอกไม้ ส่งให้วิเยนกิดาหยัน
ธำมรงค์สองวงนอกนั้น ให้พี่เลี้ยงสาวสรรค์กัลยา
จงรับแหวนไว้พลางพลาง เป็นค่าจ้างวานถวายบุหงา
อันซ่าโบะของเราเอามา ขอเปลี่ยนผ้าสไบพระบุตรี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น วิเยนรับสั่งใส่เกษี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ออกจากที่ไสยาแล้วคลาไคล

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ มาถึงทิมริมโรงขอเฝ้า ก็แวะเข้านั่งหยุดอาไศรย
พอเห็นนางค่อมมาแต่ไกล เดินเคียงเข้าใกล้แล้วพาที
จะเข้าไปในวังข้าสั่งด้วย เอนดูช่วยบอกพี่เลี้ยงสองศรี
ขาหยั่นซ่าเหง็ดชนนี ว่าลูกนี้จะลาไปเวียงไชย

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น นางค่อมงวยงงไม่สงไสย
รับคำแล้วรีบคลาไคล เข้าในท้องฉนวนด่วนมา

๚ ๒ คำ ๚ ฉยฉาย

๏ จึ่งบอกสองพี่เลี้ยงนารี บัดนี้เจ้าข่าวน้อยมาคอยหา
ให้บอกสองท่านผู้มารดา มีธุระจะลาไปธานี

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงจึงว่าแก่ทาษี
หลากใจใครหนอช่างพาที ล้อเล่นเช่นนี้น่าน้อยใจ
ร้ายดีจะไปดูให้รู้จัก ลูกรักของข้ามาแต่ไหน
จึ่งพาดุหวาค่อมคลาไคล ออกไปยังนอกทวารา

๚ ๔ คำ ๚ เพลง

๏ บัดนั้น วิเยนเห็นสองนางก็มาหา
นั่งไหว้แล้วแถลงแจ้งกิจจา โดยดังบัญชาพระทรงธรรม์
แหวนนี้ประทานมารดร จงช่วยธุระร้อนผ่อนผัน
ถึงใจให้พลางเปนรางวัล วานถวายดอกปะหนันนงเยาว์

อันซ่าโบะรอยทรงจงพระไทย จะขอเปลี่ยนสไบโฉมเฉลา
แจ้งความตามสั่งสินสำเนา แล้วเอาธำมรงค์ส่งให้นาง

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พี่เลี้ยงทั้งสองไม่หมองหมาง
ยิ้มอยู่ในหน้าแล้วว่าพลาง ชิช่างฉลาดหลอกให้ออกมา
จึงรับเอาแหวนทั้งสองวง กับผ้าทรงที่ห่อบุหงา
จะถวายให้ตามพระบัญชา ว่าแล้วก็พากันกลับไป

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ ครั้นถึงจึงเข้าไปในห้อง ทั้งสองพิศวงสงไสย
จึงคลี่ห่อปะหนันออกทันใด เห็นอักษรเขียนใส่กลีบมาลา
ถ้อยคำร่ำว่าโอดครวญ น้ำนวลน่ารักเปนนักหนา
แต่เผ้าอ่านสารซ้ำไปมา สรวลสันต์หรรษาพาที

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหรามารศรี
ได้ยินเสียงสรวลระริกซิกซี้ จึงจรลีมาดูด้วยพลัน
เห็นสองพี่เลี้ยงกัลยา พิศดูบุหงาแล้วสรวลสันต์
เมื่อกี้พี่ว่าอะไรกัน บุหงาปะหนันนั้นของใคร

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ทั้งสองกัลยาอัชฌาไศรย
ดูตากันยิ้มพริ้มไป แล้วทูลอรไทยพระธิดา

ข้าไปสตาหมันวันนี้ เคราะห์ดีได้บุหงาในห่อผ้า
นึกเดาเจ้าของลองบุญญา ไม่รู้ว่าจะเปนของใคร

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น จินตะหราพาซื่อไม่สงไสย
หยิบบุหงามาดูทันใด อรไทยเห็นสารก็อ่านพลัน

ๆ ๒ คำ ๆ

ช้า
๏ ในลักษณ์อักษรเสนหา ของพี่ยาจาริกกลีบปะหนัน
มาแจ้งความทรามไวยวิไลยวรรณ ด้วยผูกพันพิศวาศไม่คลาศคลาย
แต่ทุกข์ตรอมจนผอมผิดร่าง เจ้าไม่เห็นบ้างฤๅโฉมฉาย
ถึงจะม้วยชีวันอันตราย ก็ไม่หมายว่าจะคืนภารา
นี่เนื่องชรอยกรรมได้ทำไว้ จะจำไกลพุ่มพวงดวงยิหวา
มิรู้ที่จะแขงขัดพระบัญชา จะขอลาโฉมยงอยู่จงดี
ซ่าโยะจะขอเปลี่ยนสไบบาง ไปชมพลางต่างภักตร์ยาหยี
กับทั้งซานสลาจงปรานี เหมือนช่วยชูชีวิของพี่ไว้
ถึงกลับไปก็ไม่อยู่ช้า จะคืนมาชมชิดพิศมัย
จงเปนมิตรไมตรีแต่นี้ไป ดังได้ตุนาหงันกันมา

ๆ ๑๐ คำ ๆ

ร่าย
๏ ครั้นอ่านเสร็จสิ้นอักษร ชอบพระไทยในกลอนที่วอนว่า
แต่เล่ห์กลสัตรีมีมารยา ทำโกรธาทิ้งปะหนันเสียทันใด
จึ่งว่าชอบขอบใจพี่เจ้า ช่างเอาบุหงาใครมาให้
แยบเยื้อนเหมือนหนึ่งไม่เข้าใจ ยิ้มละไมในหน้าพาที

จะมาเสใส่ข้าว่าไรเล่า พิศมัยก็เอาเปนผัวพี่
ผู้ใหญ่อะไรอย่างนี้ ไม่มีความคิดสักนิดเดียว
ช่างเชื่อลิ้นหลงเล่ห์ลมชาย หวานนักมักกลายเปนเปรี้ยว
อย่าพักพูดย่ายเยี่ยงเลี่ยงเลี้ยว ล่อลวงหน่วงเหนี่ยวเกี่ยวพัน
ไม่เจียมตนจะไปปนที่สูงศักดิ ์ เห็นเกินหน้าน้องนักพี่ยาหยัน
ดังกระต่ายหมายชมดวงจันทร์ อะไรนั่นพาทีไม่มีอาย

๚ ๑๐ คำ ๚

๏ ยัดนั้น สองพี่เลี้ยงเล้าโลมโฉมฉาย
ใช่จะแกล้งแสร้งเสเพทุบาย คิดหมายว่ามิใช่หาไหนมา
ก็นับในสุริวงศ์พงศ์พันธุ์ จะกระไรกว่ากันนักหนา
สมศักดิสมสกูลทั้งสองรา นี่พี่หากว่าประสากัน
ถึงมาทไม่จงจิตรคิดปอง แต่อย่าข้องเคืองเคียดเคียดฉัน
สงสารพระองค์วงศ์เทวัญ โศกศัลย์วอนว่าน่าปรานี
ในสาราว่าจะขอเปลี่ยนสไบ จะบิดเบือนมิให้ก็ใช่ที่
โฉมยงทรงคิดดูจงดี พระภูมีจะละห้อยน้อยใจ

๚ ๘ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น จินตะหราวาติศรีใส
ฟังพี่เลี้ยงสนองต้องฤไทย ให้อาไลยในองค์พระทรงธรรม์
แต่ปากนางหากทำเปนว่า สมเพชเวทนาพี่ยาหยัน
ช่างลุ่มหลงงงงวยไปด้วยกัน สารพันล้วนเห็นว่าเปนดี

อย่ามาเย้าเซ้าซี้ให้ขัดใจ จะอย่างไรก็ตามความคิดพี่
ว่าพลางย่างเยื้องจรลี เข้าไปในที่ไสยา

๏ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น สองศรีพี่เลี้ยงเสนหา
แจ้งใจในที่พระธิดา ก็ตามมายังที่บรรธม
ครั้นถึงจึ่งประนตบทมาลย์ นบนอบหมอบคลานกรานก้ม
ยาหยันทำสนิทชิดชม บังคมแล้วทูลไปทันใด
โฉมยงจงทรงพระเมตตา วันนี้ข้าหนาวเย็นเหมือนเปนไข้
จะขอผ้ารอยทรงองค์อรไทย แม้นโปรดให้ได้ห่มจะค่อยคลาย
ว่าพลางทางทำเฉยหน้า หยิบยกพานผ้ามาถวาย
แต่เย้าเตือนเยือนยิ้มพริ้มพราย จงเปลี่ยนเปลื้องจากกายกัลยา

๏ ๘ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ระเด่นจินตะหรา
เสแสร้งแกล้งกล่าววาจา รำคาญวานอย่าให้ขัดใจ
น้องๆ จะรู้เท่าทัน เชิงชั้นแยบยนต์คนผู้ใหญ่
นางค้อนเคืองเปลื้องเปลี่ยนผ้าสไบ ทำทิ้งประชดให้ด้วยมารยา

๏ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงยาหยันหรรยา
หยิบสไบรอยทรงนั้นมา พัยพาดอังยาแล้วพาที

ครั้งนี้เห็นแท้แน่ตระหนัก ว่าโฉมยงนงลักษณ์รักพี่
ว่าพลางทางทำยินดี อัญชลีแลดูตากัน

๑ ๔ คำ ๑

๏ บัดนั้น ซ่าเหง็ดรู้กิริยาบาหยัน
จึงทูลองค์อรไทยวิไลยวรรณ ทำเจ็บพั่นปวดป่วยเป่นพ้นไป
รำมะนาดเจ้ากรรมทำวิยาก จะเคี้ยวสลาอ้าปากก็ไม่ได้
จึงหยิบหมากมาถวายทันใด ทรามไวยได้โปรดเคี้ยวประทาน

๑ ๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหราจึงว่าขาน
อะไรนี่มิแต่บอกอาการ ข้างขอผ้าขอซานรำคาญใจ
เวทนามาเผ้าเซ้าซี้ เช่นนี้น่าซังมั่งฤๅไม่
จึงรับหมากมาเคี้ยวประเดี๋ยวใจ แล้วส่งให้ซ่าเหง็ดด้วยเมตตา

๑ ๔ คำ ๑

๏ บัดนั้น ซ่าเหง็ดได้ประทานซานสลา
สกิดเตือนบาหยันกัลยา บังคมลามาจากเยาวมาลย์
เดินด่วนชวนกันเข้าในห้อง ทั้งสองประดิษฐ์คิดอ่าน
เจียนตองแต่พอห่อซาน ใส่ผะอบเอาพานทองรอง
แล้วพับผ้ารอยทรงองค์อรไทย ซ่อนใส่สไบห่มขีดข้อง
มิให้ใครสงไสยในทำนอง ทั้งสองกัลยาคลาไคล

๑ ๖ คำ ๑ เพลง

๏ ถึงฉนวนก็ชวนกันหยุดอยู่ ตรงประตูหูช้างข้างใต้
แกล้งส่งเสียงดังกระทั่งไอ พยักให้วิเยนเปนสำคัญ

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น วิเยนรู้แยบคายก็ผายผัน
เข้ามานั่งลงที่ตรงนั้น ไหว้สองสาวสรรค์กัลยา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ซ่าเหง็ดยาหยันก็หรรษา
ครั้นเห็นวิเยนเข้ามา เหลียวซ้ายแลขวาไม่เห็นใคร
จึ่งหยิบซานสลากับผ้าทรง สองนางนั่งลงแล้วส่งให้
สั่งว่าข้าถวายบังคมไป ด้วยตั้งใจจงรักภักดี
เสด็จไปอย่าได้อยู่ช้า เร่งกลับมาหมันหยากรุงศรี
จงจำถ้อยคำของข้านี้ ไปทูลพระภูมีดังวาจา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น วิเยนยินดีเปนหนักหนา
คำนับรับคำแล้วอำลา กลับมาที่อยู่พระภูมี

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งถวายผ้าสไบ กับผะอบซึ่งใส่ซานพระศรี
แล้วแถลงแจ้งความตามคดี โดยที่พี่เลี้ยงสั่งมา

ฯ ๒ คำ ฯ

ช้า
๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวัญหรรษา
ชื่นชมด้วยสมดังจินดา พระราชาเสวยซานสำราญใจ

ซึ่งทรงแสนโศกสร้อยเศร้า ค่อยบันเทาทุกข์ทนหม่นไหม้
จึ่งหยิบผ้ารอยทรงทรามไวย ภูวไนยเอาคลี่คลุมองค์
กลิ่นร่ำน้ำกุหลาบอาบอบ หอมตระหลบจับใจไหลหลง
คล้ายคล้ายหมายเหมือนรูปทรง โฉมยงนงเยาว์เข้ามา
พระแย้มยิ้มพริ้มพรายทายทัก พลางพยักกวักเรียกขนิษฐา
หยุดอยู่นั่นไยไม่ใคลคลา เชิญมาพาทีด้วยพี่ชาย
แต่ตลึงแลเล็งเพ่งพิศ เห็นผิดมิใช่นางโฉมฉาย
พระผินผันบรรทมสเทินอาย กรก่ายเขนยนิ่งจนหลับไป

ฯ ๑๐ คำ ฯ

ร่าย
◎ บัดนั้น เสนาปาเตะผู้ใหญ่
ทั้งสี่เลี้ยงภูวไนย ออกไปเร่งรัดจัดพล

ฯ ๒ คำ ฯ

ยานี
◎ ขุนช้างผูกช้างในกลางคืน มายืนเยียดยัดอัดถนน
บ้างขนของเครื่องอานอลวน ประทุกขนสัประคับคชา
ขุนม้าผูกม้าพาชี เคยขี่ควบขับสำหรับขา
ขุนรถเร่งเทียมอาชา ประทับเกยคอยท่าภูธร
ขุนพลตรวจพลนายไพร่ เจ็บปวดป่วยไข้ให้ไปก่อน
สับสนอลหม่านไม่หลับนอน หาบคอนผ่อนล่วงแต่กลางคืน

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย
◎ บัดนั้น เสนานายมุลขุนหมื่น
บ้างเต้นรำทำเพลงเครงครื้น ดีใจจะได้คืนไปภารา

ที่ป่วยเจ็บจับไข้ได้ข่าว ก็หายหนาวไม่พักห่มผ้า
เรียกเพื่อนสูบฝิ่นกินน้ำชา พูดจาเย้าหยอกกันออกอึง
บ้างหาสิ่งของสำรองไป จะได้ให้กำนันกันเมียหึงษ์
ถึงแม่ยายพ่อตาจะมินตึง ได้เล็กน้อยน่อยหนึ่งก็จะคลาย
ที่มีภรรยาเปนข้าหลวง ก็เปนห่วงด้วยหาของถวาย
แพรหลีนเลี่ยงโผโล่ลาย หวังจะให้เจ้านายโปรดปราน
พวกนักเลงกลองแขกก็เสาะหา หนังแพะหนาหนาทำน่าต่าน
ต่างคนหาของที่ต้องการ จะไปบ้านมิให้เสียคราว
พวกสันทัดกาพย์กลอนก็นอนคิด แต่งลิลิตโคลงกระทู้ให้ชู้สาว
บ้างทำเรื่องนิราศเพลงยาว ว่ากล่าวบทกลอนเพราะพริ้ง
ที่มีแม่เลี้ยงก็ไปหา อาไลยลาละห้อยอ้อยอิ่ง
ขอยืมผ้าห่มนอนวอนวิง ทำทางเล่นทางจริงลองใจ
บรรดาโยธีทุกหมวดกอง คับคั่งทั้งท้องถนนใหญ่
เสียงตีฆ้องกระแตเซ่ไป นายไพร่ตรวจตราหากัน

ฯ ๑๖ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉิดฉัน
ครั้นจะใกล้ไขศรีรวีวรรณ ทรงธรรม์บรรธมตื่นพ้นองค์
เสียงไก่กระชั้นขันขาน แซ่ประสานสำเนียงเสียงบุหรง
เสด็จจากแท่นสุวรรณบรรจง มาชำระสระสรงสินธู

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

โทน
๏ น้ำใสไขฝักประทุมทอง ผินผันหันขนองเข้ารองสู้
ทรงสุคนธ์ปนสุวรรณกำภู หอมระรื่นชื่นชูกลิ่นชะมด
สอดใส่สนับเพลาเนาหน่วง โขมพัตรพื้นม่วงก้านขด
ฉลององค์อินทร์ธนูสบัดคต ดุมประดับมรกฎรจนา
เจียรบาดตาดสุวรรณแววววับ กรองสอซ้อนสลับทับอังษา
ตาบทิศทับทรวงดวงจินดา พาหาพาหุรัดทองกร
ธำมรงค์ลงยาประดับเพ็ชร แต่ละเม็ดยอดใหญ่เท่าบัวอ่อน
ทรงมหามงกุฎกรรเจียกจร กรายกรกุมกฤชรจรลี

ฯ ๘ คำ ฯ เพลง

ร่าย
๏ มาทรงรถแก้วแววไว พอฤทัยเรืองรองส่องศรี
พรั่งพร้อมพหลมนตรี คลายคลี่รี่พลยาตรา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

โอ้ร่าย
๏ ครั้นออกมานอกทวารวัง เหลียวหลังดูปราสาทจินตะหรา
ตั้งแต่แลตลิ่งจนลับตา ยิ่งเปลี่ยวเปล่าวิญญาเยือกเย็น
โอ้ดวงยิหวายาใจพี่ แต่นี้นานช้าจะมาเห็น
จะทุกข์ถึงคนึงนางไม่ว่างเว้น ด้วยจำเปนจำใจไคลคลา
พระเสด็จมาในพิไชยรถ เร่งระทดฤทัยถวิลหา
รีบรัดจัตุรงค์ตรงมา เดินโดยมรคาพนาดร

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

ร่าย
๏ ครั้นถึงที่ประทับยับยั้ง พระสุริฉายบ่ายบังคิงขร
จึ่งหยุดโยธาพลากร ภูธรเสด็จขึ้นพลับพลา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ บัดนั้น ปาเตะเสนีมียศถา
ออกมาสั่งกำชับโยธา ให้ตรวจตราตระเวนเกณฑ์กัน
ข้างนั่งยามตีเกราะเคาะฆ้อง ทุกกองทุกหมวดกวดขัน
ตั้งตาริ้วรายหลายชั้น รอบสุวรรณพลับพลาพนาลี

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ครั้นล่วงปฐมยามราตรี ก็เข้าสู่แท่นที่ไสยา

ฯ ๒ คำ ฯ

ช้า
๏ พระกรก่ายภักตราจาบัลย์ หวั่นหวั่นถวิลถึงจินตะหรา
ป่านฉนี้โฉมตรูอยู่ภารา จะนิทราหลับแล้วฤๅฉันใด
เจ้าจะมีมิตรจิตรคิดคนึง รำฦกถึงพี่บ้างฤๅหาไม่
เห็นทีขนิษฐายาใจ จะโหยหาอาไลยถึงพี่ชาย
แต่ครุ่นครวญรวนเรคเนนึก จนยามดึกเดือนส่องแสงฉาย
พระเผยม่านสุวรรณพรรณราย ลมชายตามช่องมาต้ององค์
น้ำค้างพร่างพรมสุมามาลย์ แย่งยานแย้มกลีบกลิ่นส่ง
หอมลม้ายคล้ายกลิ่นโฉมยง พระเคลิ้มองค์หลงขับขึ้นฉับพลัน

ฯ ๘ คำ ฯ

พัดชา
๏ ดวงเอยดวงยิหวา งามอย่างนางฟ้ากระยาหงัน
นวลละอองผ่องภักตร์ผิวพรรณ ดั่งบุหลันทรงกลดหมดมลทิน
งามเนตรดั่งเนตรมฤคมาศ งามขนงวงวาดดั่งวงศิลป์
อรชรอ้อนแอ้นดั่งกินริน งามสิ้นทุกสิ่งพริ้งพร้อม
แต่เห็นน้องก็ต้องหฤไทย พิศมัยไม่วายหวังถนอม
แสนทุกข์ระทมตรมตรอม จนผ่ายผอมผิดรูปซูบทรง
โอ้ว่ายาหยีของพี่เอ๋ย เมื่อไรเลยจะได้ดังประสงค์
พระชมสไบบางต่างโฉมยง เอนองค์ลงบรรธมหลับไป

๚ ๘ คำ ๚ ตระประธมไพร

อิเหนาเล่ม ๔

ช้า
๏ เมื่อนั้น ผ่ายประไหมสุหรีศรีใส
แต่ลห้อยคอยหาพระดไนย นางไม่เปนศุขสักเวลา
พระครรภ์ได้สิบเดือนโดยกำหนด จะประสูตรโอรสเสนหา
ให้เจ็บปวดรวดเร้าทั้งกายา ประหนึ่งว่าโฉมฉายจะวายปราณ

๚ ๔ คำ ๚

ร่าย
๏ บัดนั้น กำนัลนางต่างคนอลหม่าน
บ้างเข้าประคององค์นงคราญ หมอผู้หญิงอยู่งานผันแปร
เหล่าพวกข้าหลวงก็ตกใจ บ้างวิ่งไปบอกกล่าวท่านเถ้าแก่
เจ้าขรัวนายออกมานั่งสั่งหุ้มแพร ให้เตรียมแตรพิณพาทย์ฆ้องไชย

แล้วหมายบอกไปเบิกน้ำสุรา สำหรับยาจะได้ต้องสักสองไห
เตือนเจ้าพนักงานทหารใน ให้ยกที่ประชุมไฟเข้าไปพลาง
เชื้อพระวงศ์ทรงถือเขนยทอง นั่งหนุนพระขนองทั้งสองข้าง
เห็นโฉมฉายประชวรครวญคราง กำนัลนางน้อยน้อยพลอยตีทรวง
ข้างเร่งหาหมอยาหมอนวด เรียกตำรวจเข้ามาผูกผ้าหน่วง
ข้างต้มน้ำทำการทั้งปวง ในเรือนหลวงวิ่งไขว่กันไปมา
ที่นับถือผีสางลางคน ก็บวงบนเอาเขี้ยวขึ้นเหนียบฝา
ข้างอวดรู้ดูยามสามตา จะประสูตรไม่ช้าเวลานี้
เหล่าพวกเจ้าจอมหม่อมอยู่งาน ก็ลนลานคลานเข้าไปในที่
ชิงกันเอาหน้าพาที ทูลคดีให้ทรายยาทา

๚ ๑๔ คำ ๚ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระผ่านภพกุเรปันนาถา
ครั้นแจ้งกิริยลีลา ลงมาที่อยู่เยาวมาลย์
ทรงนั่งบัลลังก์รัตน์รูจี พิศภักตร์มเหษีแล้วสงสาร
จึงกำชับหมอผู้หญิงที่อยู่งาน ดูอาการกัลยายิ่งอาวรณ์

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีศรีสมร
เจ็บจวนประชวรพระอุทร บังอรไม่เปนสมประดี
ครั้นบัดจวนไสมยใกล้สว่าง เสียงประโคมดุริยางค์อึงมี่
พอได้ฤกษ์เพลานาที มารศรีประสูตรพระธิดา

๚ ๔ คำ ๚ มโหรี

๏ เมื่อนั้น องค์มดีหวีเสนหา
รับราชบุตรีนั้นมา โสรจสรงชาราทันใด
แล้ววางองค์ลงเหนือพระยี่ภู่ ลาดปู่โขมพัตรผ่องใส
เอาพานทองรองรับตั้งไว้ ที่ในกระโจมแพรแสสุวรรณ
พระวงศามาเฝ้าพิทักษ์ถนอม แน่นนั่งพรั่งพร้อมรับขวัญ
ท้าวนางพระสนมกำนัล ชวนกันชื่นชมยินดี

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านกุเรปันกรุงศรี
พิศโฉมพระราชบุตรี ลออองค์อินทรีย์เพียงนางฟ้า
อันนิมิตรที่เปนให้เห็นนั้น ก็เหมือนกันกับบุตรีดาหา
จึงให้นามตามวงศ์เทวา ชื่อระเด่นวิยะดานารี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ฝ่ายมหาอำมาตย์ทั้งสี่
จึงจัดบุตรเสนาบรรดามี แปดร้อยนารีจำเริญไวย
ทั้งเงินทองของขวัญต่างต่าง ตามอย่างพระธิดาประสูตรใหม่
ให้เถ้าแก่โขลนจ่าพาเข้าไป ยังในนิเวศน์วังพลัน
ต่างบังคมคัลอัญชลี องค์ศรีบัตหรารังสรรค์
ตำมะหงงยาสาเสนานั้น ทูลถวายของขวัญทันที

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวกุเรปันเรืองศรี
ยิ่งทรงโสมนัศพันทวี จึงจัดสี่พี่เลี้ยงพระธิดา

ล้วนบุตรเสนีมีศักดิ์ นรลักษณ์รูปทรงวงศา
คนหนึ่งชื่อยาหยันกัลยา ซ่าเหง็ดโสภานารี
หนึ่งชื่อประเสหรันแน่งน้อย ปะลาหงันเช่มช้อยโฉมศรี
ตำแหน่งที่พี่เลี้ยงพระบุตรี ตั้งได้แต่สี่ภารา
อันบุตรเสนีทั้งนั้น แบ่งเปนกำนัลซ้ายขวา
แล้วประทานสิ่งของนานา เงินทองแพรผ้าสารพัน

๏ ๘ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉิดฉัน
เนาในพลับพลาพนาวัน สุริยันเยี่ยมยอดบรรพต
จึงเข้าที่ชำระสระสรง ทรงเครื่องประดับองค์ลงกฎ
แล้วเสด็จขึ้นยังบัลลังก์รถ ให้เคลื่อนทศโยธาคลาไคล

๏ ๔ คำ เชิด

ชมดง ๏ เดินทางพลางชมรุกขชาติ เดียรดาษดวงดอกออกไสว
หอมประทิ่นเหมือนกลิ่นทรามวัย ภูวนัยถวิลหาปรารภ
สกุณาพาคู่เคียงบิน เหมือนเคียงภักตร์ทักษิณที่พระศพ
โนรีเรียงหน้ายนค่าคบ เหมือนพี่แสร้งแกล้งกระทบองค์ยานาง
นกขมิ้นบินโผเข้าพงพี เหมือนเจ้าเดินหนีพี่ไปให้ห่าง
สีชมพูเหมือนสีสไบบาง ที่เปลี่ยนมากลางทางแทนองค์
นางนวลเล่นน้ำอยู่ในหนอง เหมือนนวลน้องเมื่อสนานในสระสรง
ชมพลางทางระทดกำสรดทรง ให้รีบรัดจัตุรงค์จรลี

๏ ๘ คำ ๚ เชิด

ร่าย
◎ แต่แรมร้อนนอนย่ำสิบห้าวัน ลุถึงกุเรปันกรุงศรี
ให้หยุดรถคชพลพาชี ภูมีเสด็จไปเข้าในวัง

๏ ๒ คำ ๏ เพลง

๏ ครั้นถึงปราสาทพระบิดา ฝูงกำนัลกัลยาพร้อมพรั่ง
พระหยุดแฝงทวารบานบัง ยับยั้งดูทีกิริยา
เห็นพระบิตุเรศมารดร์ สโมสรสรวลสันต์หรรษา
จึงเข้าไปในปราสาทรจนา วันทาพระชนกชนนี

๏ ๔ คำ ๏

ช้า
◎ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ประไหมสุหรี
เห็นอิเหนาเข้ามาอัญชลี จึงมีมธุรศพจนา
นี่หากว่าชีวันไม่บรรไลย จึงได้เห็นภักตร์โอรสา
มิเสียแรงกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงมา เสนหาก็ไม่เสียที

๏ ๔ คำ ๏

ร่าย
◎ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ก้มเกล้าทูลสนองพระเสาวนี อันโทษาลูกนี้ผิดนัก
ได้ทูลลาว่าจะมาเปนหลายหน สองประหมันนั้นก่นแต่หน่วงหนัก
ต่างองค์อาไลยด้วยใจรัก หาญหักห้ามไว้มิให้มา
ต่อได้แจ้งอาการในสารศรี ว่าชนนีจะคลอดโอรสา
พระจึงอวยให้ลูกไคลคลา รีบเดินทั้งทิวาราตรี
จะว่าไปก็ในลูกผิดเอง เหมือนไม่เกรงเบื้องบาทบทศรี
ถึงประหมันมิให้จรลี แม้นมิพึ่งใช่ที่จะทำไม

ตกแต่เกรงผู้อื่นนั้นยิ่งกว่า พระบิตุเรศมารดาเปนใหญ่
ลูกได้พลั้งผิดคิดเบาใจ ขอพระองค์จงได้เมตตา
แล้วทูลถวายของขวัญ สองประหมันประทานขนิษฐา
พระพินิจพิศโฉมวิยดา เสนหาพ่างเพียงดวงใจ
พลางดูท้าวองสองกระษัตริย์ เห็นค่อยคลายเคืองขัดอัชฌาไศรย
จึ่งบังคมลาคลาไคล เสด็จไปที่อยู่พระภูมี

๏ ๑๔ คำ ๏ เสมอ

ช้า
๏ มาจะกล่าวยทไป ถึงท้าวดาหาเรืองศรี
แจ้งว่าพระเชษฐาธิบดี มีราชบุตรีโสภา
จึ่งให้จัดของขวัญทันใด ตามในสุริวงศ์อสัญหยา
ทั้งของตุนาหงันกัลยา ให้อะหนะสิยะตราลูกรัก
ตำมะหงงจงนำสารไป กราบทูลภูวไนยให้ประจักษ์
ว่าเรากับขนิษฐาสามิภักดิ์ คิดถึงพระทรงศักดิ์เปนพ้นไป

๏ ๖ คำ ๏

ร่าย
๏ บัดนั้น ตำมะหงงรับสั่งบังคมไหว้
ออกมาจัดของขวัญทันใด ใส่ในราชรถเรียงรัน
ตำมะหงงเสนีนั้นขี่ม้า รี้พลโยธาผายผัน
นอนทางค้างแรมมาหลายวัน ตรงไปกุเรปันธานี

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

๏ พอพบเสนาเมืองกาหลัง อีกทั้งสิงหัดส่าหรี
สามนายก็พากันจรลี เข้าในบุรีกุเรปัน

ไปหายาสาตำมะหงง　จึ่งส่งบรรณาการของขวัญ
เวลาเฝ้าองค์พระทรงธรรม์　ก็พากันเข้าสู่พระโรงไชย

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

๏ ต่างประนมก้มเกล้าเคารพ　พระยิ่นภพกุเรยิ่นเปนใหญ่
ตำมะหงงมหาเสนาใน　ทูลไปให้แจ้งกิจจา
บัดนี้พระอนุชาทั้งสาม　มีความโสมนัศเปนหนักหนา
ให้เสนีนำบรรณาการมา　ทำขวัญพระนัดดายาใจ
แต่ศรีบิ๋ตหราดาหานั้น　ตุนาหงันพระบุตรีศรีใส
ให้สียะตราโอรสยศไกร　ตามในสุริวงศ์เทวา

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　พระผู้ผ่านกุเรยิ่นนาถา
จึ่งมีพระราชบัญชา　ปราไสเสนาทั้งสามคน
ซึ่งมาท่าทางทุรัศสถาน　เทศกาลเปนน่าฟ้าฝน
กันดารโดยมรคาอารญ　ไพร่พลยังพร้อมมูลกัน
อันพระอนุชาทั้งสามองค์　ยังดำรงไอสูรย์เกษมสันต์
อยู่เย็นเปนศุขทุกนิรันตร์　ฤๅโรคันอันตรายสิ่งใด

๏ ๖ คำ ๏

๏ บัดนั้น　สามเสนาทูลสนองไข
เดชะพระเดชปกเกษไป　มรคามาได้สดวกดาย

อันสามสมเด็จพระอนุชา กับพระญาติวงศาทั้งหลาย
มิได้มีภัยยันอันตราย กรายถวายบังคมด้วยภักดี

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระยิ่นภพกุเรยิ่นกรุงศรี
จึงผันภักตรามาพาที กับประไหมสุหรีนงเยาว์
อันระเด่นบุษยาคาหานั้น ได้ไปตุนาหงันให้อิเหนา
บัดนี้วิยดาลูกเรา ฝ่ายเขามาขอให้สียะตรา
ท่อยที่มีใจจำนง มิให้เสียสุริวงศ์อสัญหยา
จะโอนอ่อนผ่อนตามอนุชา กัลยาจะเห็นประการใด

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีศรีใส
เคารพอภิวันท์แล้วทูลไป ตามแต่ภูวไนยจะโปรดปราน
มิใช่ว่าอื่นไกลหาไหนมา สียะตราหนึ่งหรัดก็เปนหลาน
น้องมิได้แขงขัดทัดทาน ให้เคืองบทมาลย์พระผ่านฟ้า

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระผ่านภพกุเรยิ่นหรรษา
จึงดำรัสตรัสสั่งเสนา จงบอกแก่อนุชาทั้งสามเมือง
ว่าเราอำนวยอวยไชย ทุกข์โศกโรคภัยจงปลดเปลื้อง
อย่ารู้มีอันตรายระคายเคือง ให้รุ่งเรืองเดชากฤษฎาการ
ซึ่งพระอนุชาดาหานั้น ให้มาตุนาหงันว่าขาน
ก็ชอบตามระบอบโบราณ มิให้เสียวงศ์วารเทวา

ครั้นเสร็จเสด็จยุรยาตร จากอาศน์สุวรรณเลขา
ชวนประไหมสุหรีลีลา ไปปราสาทวิยดานาริ

๏ ๘ คำ ฯ เสมอ

๏ บัดนั้น เสนาทั้งสามกรุงศรี
ครั้นเสด็จขึ้นแล้วก็จรลี ออกไปจากที่พระโรงคัล
ต่างคนต่างขึ้นอาชา รีบเร่งโยธาผายผัน
มาจากกรุงไกรกุเรปั่น แยกกันไปยังภารา

๏ ๔ คำ ฯ เชิด

ช้า
๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงวงศ์อสัญแดหวา
แต่จากเยาวมาลย์ช้านานมา ไม่วายถวิลหาอาลัย
ยามเข้าไสยาในราตรี ยิ่งทวีทุกข์ทนหม่นไหม้
บรรธมชมเชยแต่สไบ แทนองค์อรไทยทุกเวลา
โอ้ว่ายาหยีของพี่เอ๋ย เมื่อไรเลยจะได้เห็นหน้า
ยังมิทันสู่สมภิรมยา เวราสิ่งใดให้ไกลกัน
แม้นช้าอีกสักห้าราตรี เห็นทีจะได้ดังไฟ้ฝัน
พระรำฤกตรึกตราจาบัลย์ แสนวิโยคโศกศัลย์ไม่เคลื่อนคลาย

๏ ๘ คำ ฯ

ร่าย
๏ ซึ่งทรงกำสรดรศรัก อุส่าห์หักฤไทยเสียให้หาย
แสร้งทำศุขเกษมเปรมปราย มิให้คนทั้งหลายสงกา

๏ ๒ คำ ฯ

๏ ครั้นรุ่งรางส่างแสงสุริยง　　พระแต่งองค์ทรงเครื่องโอ่อ่า
เสด็จทรงมโนไมยไคลคลา　　ขึ้นเฝ้าพระบิดาด้วยพลัน

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ ครั้นถึงลงจากอัศดร　　บทจรย่างเยื้องผายผัน
เข้าไปถวายอภิวันท์　　พระผู้ผ่านไอสวรรย์เวียงไชย

๚ ๒ คำ ๚

ช้า
๏ เมื่อนั้น　　พระยิ้นภพลบโลกเปนใหญ่
แสนสวาดิสองราชดไนย　　พระนิ่งนึกตรึกไตรไปมา
อันองค์อิเหนาเยาวเรศ　　รักดังดวงเนตรเบื้องขวา
อันอะหนะระเด่นวิยดา　　เพียงดวงไนยนาเบื้องซ้าย
พลางพินิจพิศภักตร์พระโอรส　　เห็นกำสรดสร้อยเศร้าไม่เหือดหาย
เหตุที่ทุกข์ใจไม่สบาย　　เพราะมุ่งหมายจินตะหราวาตี
จำจะให้ไปนัดอนุชา　　กำหนดการวิวาห์ภิเศกศรี
เหมือนเอาเสี้ยนบ่งหนามเห็นงามดี　　คิดแล้วจึงมีพระบัญชา

๚ ๘ คำ ๚

ร่าย
๏ ตรัสสั่งดะหมังเสนาใน　　พรุ่งนี้จงไปเมืองดาหา
ทูลแถลงแจ้งแก่พระอนุชา　　จะแต่งการวิวาห์เดือนหกนี้

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น　　ดะหมังรับสั่งใส่เกศี
ถวายบังคมคัลอัญชลี　　ออกมาจากที่พระโรงคัล

จึงบอกข่าวไพร่ให้พร้อมเพรียง ลูกเมียหาเสบียงขมีขมัน
ครั้นรุ่งก็รีบจรจรัล ขึ้นม้าพากันคลาไคล

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ แรมร้อนนอนทางกลางอรัญ สิบห้าวันถึงดาหากรุงใหญ่
พอเวลาเพลาก็เข้าไป ยังท้องพระโรงไชยฉับพลัน

๚ ๒ คำ ๚

๏ จึงถวายอภิวาทยาทยงสุ์ พระผู้พงศ์เทวากระยาหงัน
ทูลว่าพระเชษฐากุเรปั่น มีบัญชาใช้ให้มา
กำหนดนัดการสยุมพร ให้ตกแต่งพระนครไว้ท่า
เดือนหกจะยกยาตรา มาแต่งการวิวาห์พระบุตรี

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ท้าวดาหาปรีดิ์เปรมเกษมศรี
จึงตรัสแก่ตะหมังเสนี ว่าเรานี้ถวายบังคมไป
งดสักสามเดือนจึงยกมา จะตกแต่งภาราเสียใหม่
ท่านจงไปทูลพระภูวไนย ให้ทราบใต้ลอองบาทา

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น ตะหมังกุเรปั่นหรรษา
รับสั่งแล้วบังคมลา มาขึ้นม้ารีบกลับไปฉับไว

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งเข้าไปเฝ้า พระยิ่นเกล้ากุเรยิ่นเปนใหญ่
ทูลแถลงแจ้งความทั้งปวงไป ให้ทรายใต้ยาทาฝ่าลออง

ๆ ๒ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น พระทรงภพลบโลกไม่มีสอง
ได้ฟังก็ดำริห์ตริตรอง ซึ่งพระน้องกำหนดนัดผัดไป
จำเปนจะหย่อนผ่อนผัน จะทำเหมือนนั้นเห็นไม่ได้
คิดแล้วเสด็จคลาไคล เข้าในปราสาทแก้วแพรวพรรณ

ๆ ๔ คำ ๆ เสมอ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉิดฉัน
แจ้งว่าบิตุรงค์ทรงธรรม์ ใช้ให้ดะหมังนั้นไปนัดการ
จัดแจงที่จะแต่งสยุมพร พระเร่งร้อนฤไทยดังไฟผลาญ
แต่โศกาครวญคร่ำรำคาญ จะคิดอ่านผ่อนผันฉันใดดี

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ อย่าเลยจะทูลลาไปเล่นไพร แต่พอได้ออกจากกรุงศรี
แล้วจะไปหมันหยาธานี ให้สมที่จินดาอาวรณ์

ๆ ๒ คำ ๆ

๏ คิดแล้วอ่าองค์ทรงเครื่อง ย่างเยื้องจากแท่นบรรจฐรณ์
มาทรงกัณฐัศว์อัศดร ยทจรเข้ายังวังใน

ๆ ๒ คำ ๆ เสมอ

๏ ครั้นถึงจึ่งถวายอัญชลี พระชนกชนนีเปนใหญ่
เห็นท่วงทีซอยซ่องจึ่งทูลไป ว่าลูกไม่สบายมาหลายวัน

ขอพระองค์จงโปรดปรานี พรุ่งนี้จะลาไปไพรสัณฑ์
เที่ยวไล่มฤคาในอารัญ เจ็ดวันจะกลับมาเวียงไชย

๑ ๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระองค์ทรงพิภพสบไสมย
ฟังโอรสลาไปเล่นไพร ภูวไนยไม่พะวงสงกา
จึงตริตรึกปฤกษาเหมี อีเหนานั้นคนึงถึงจินตะหรา
เศร้าหมองไม่หายหลายเดือนมา จะต้องตามวิญญาให้คลายใจ
ว่าพลางทางมีพจนาดถ์ อนุญาตโดยดังอัชฌาไศรย
ลูกรักจักลาไปเล่นไพร ก็ตามใจแต่อย่าอยู่ช้า
แล้วดำรัสตรัสสั่งดำมะหงง ท่านจงไปด้วยโอรสา
เปนผู้ใหญ่ต่างใจต่างตา อย่าให้พระลูกยาอยู่นาน
กำชับให้กลับในเจ็ดวัน ถึงกรุงกุเรปั่นราชฐาน
สั่งเสร็จเสด็จจากพระโรงธาร ภูบาลเข้าสู่ปราสาทไชย

๑ ๑๐ คำ ๑ เสมอ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีศรีใส
ชื่นชมสมจิตรที่คิดไว้ ก็คลาไคลไปปราสาทวิยดา

๑ ๒ คำ ๑ เสมอ

๏ พอประสบพบองค์มิ่งหวี สถิตย์ที่ห้องทองขนิษฐา
พระลดองค์ลงถวายวันทา ทำทีกิริยาเปรมปรีดิ์
แล้วโอบอุ้มประคองพระน้องรัก มาใส่ตักเชยชมมารศรี
ชัณยายังไม่ถึงกึ่งปี อนิจาพี่นี้จะจากไป

พลางสท้อนถอนจิตรจาบัลย์ สุดที่จะกลั้นกรรแสงได้
ชลเนตรคลอเนตรภูวไนย ผินไปทรงซับเสียฉับพลัน

ๆ ๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น มกิหวิมีศักดิ์เฉิดฉัน
เห็นอิเหนาลูกยาจาบัลย์ จึงตรัสถามไปพลันทันใด
เจ้าอุ้มน้องเชยชมภิรมย์รัก เปนไรนั่นผันภักตร์ไปร้องไห้
เห็นผิดที่เที่ยวป่าพนาไลย เหมือนจะไปอยู่ช้าสักห้าปี

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
เสแสร้งแกล้งทูลพระชนนี เมื่อกี้ผงปลิวเข้าตา
ก้มกรีดชลไนยจะให้หาย ยังระคายเคืองเนตรเช่นหนักหนา
อย่ากินแหนงแคลงใจพระมารดา ใช่ว่าจะโศกศัลย์ด้วยอันใด
ซึ่งลูกจะลาไปอารัญ เจ็ดวันก็จะกลับกรุงใหญ่
ว่าพลางวางองค์พระน้องไว้ ยังคมไหว้มกิหวีแล้วลีลา

ๆ ๖ คำ ๆ เสมอ

๏ ครั้นถึงประเสบันทันที นั่งเหนือแท่นมณีที่ข้างน่า
จึงสั่งสี่พี่เลี้ยงให้ตรวจตรา โยธาสำหรับทัพไชย
จงจัดคนนำทางที่สันทัด ดั้นดัดมรคาป่าใหญ่
พอย่ำยามสามจะยกไป อย่านอนใจให้ทันเวลา

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ บัดนั้น ประสันตารู้ในแต่ไม่ว่า
ทำนัยน์นั้นจะยิ้มยามสามตา เฉยหน้าทูลองค์พระทรงธรรม์
เสด็จในยามนี้เกิดดีจริง จะเกิดลาภสักสิ่งเป็นแม่นมั่น
ถ้ามิได้สมจิตรที่คิดนั้น ขอถวายชีวันประสันตา

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงวงศ์อสัญแดหวา
ยิ้มพลางทางเขม้นไนยนา แล้วตรัสว่าช่างทำนายทายเดา
นี่ใครใช้ให้เจ้าเป็นหมอดู อวดรู้พูดโป้งไปเปล่าเปล่า
จะได้ลาภมิได้ก็ทำเนา มิใช่การอย่าเอามาพาที
ไม่สบายวิญญาจะคลาไคล ก็ย่อมรู้แก่ใจของพี่
รำคาญวานอย่าเฝ้าเซ้าซี้ จงไปจัดโยธีให้พร้อมไว้

๚ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น ยะรุเดะผู้มีอัชฌาไศรย
แย้มยิ้มในหน้าแล้วว่าไป เจ้าพูดไปอย่างนั้นประสันตา
ถึงได้ลาภอะไรก็ไม่ชื่น ไม่เหมือนกินเขตรขัณฑ์หมันหยา
ว่าพลางทางถวายบังคมลา ออกมาน่าจักรวรรดิจัดพล

๚ ๔ คำ ๚ เจรจา

ฉานี ๏ ตั้งกองท้องสนามตามอย่าง ขุนช้างผูกช้างระวางต้น
แต่ละตัวห้าวหาญชาญชน ชนะศึกฝึกฝนมาหลายคราว
ขุนม้าผูกม้าพาชี แซมสีเหลืองกะเลียวเขียวขาว
เลือกล้วนตัวดีมีฝีท้าว ประดับเครื่องกุดั่นดาวนากทอง

ขุนรถเร่งเทียมรถา　　　อาชาฉุดชักเคล่าคล่อง
สารถีขี่ขับตามทำนอง　　　เหน็ยกฤชผักทองถือขนู
ขุนพลจัดพลพร้อมพรั่ง　　　คับคั่งโยธีทั้งสี่หมู่
กรมวังนั่งคอยใขประตู　　　เตรียมท่าพระโฉมตรูจะยาตรา

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

ร่าย
◎ เมื่อนั้น　　　พระโฉมยงวงศ์อสัญแดหวา
ครั้นล่วงปฐมยามเวลา　　　เสด็จมาเข้าที่พระบรรธม

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

ช้า
◎ เอนองค์ลงรำพึงคนึงใน　　　ดังได้โฉมตรูมาสู่สม
ยินดีปรีดาในอารมณ์　　　พลางชมสไบบางต่างเทวี
หอมตระหลบอบซาบนาสา　　　เหมือนกลิ่นจินตะหรามารศรี
นิ่งนึกตรึกไตรในราตรี　　　ภูมีไม่สนิทนิทรา
แต่เผ้าเปรมปริ่มกระหยิ่มใจ　　　เหมือนพรุ่งนี้จะได้ไปเห็นหน้า
พระกรรณตรับนับทุ่มนาฬิกา　　　นั่งคอยเวลาจะคลาไคล

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย
◎ ครั้นประโคมฆ้องย่ำสามยามเศษ　　　ภูวเรศยินดีจะมีไหน
เสด็จจากห้องทองทันใด　　　คลาไคลไปสรงชลธาร

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

โทน
◎ ไขสุหร่ายวารินกลิ่นเกลี้ยง　　　สถิตย์นั่งเหนือเตียงสรงสนาน
ทรงสคนธ์ปนทองรองพาน　　　กลิ่นสุมาลย์ตระหลบอบองค์

สอดใส่สนับเพลาพื้นตาด ปั้กรูปสีหราชเหมหงษ์
ภูษายกแย่งครุธภุชงค์ ฉลององค์อินทร์ขนูงามงอน
เจียรบาดตาดสุวรรณพรรณราย คาดปั้นเหน่งเพ็ชรพรายสายสร้อยอ่อน
ทับทรวงดวงกุดั่นดอกซ้อน ทองกรแก้วมณีเจียรไน
ชำมรงค์ค่าเมืองเรืองระยับ มงกุฎเก็จเพ็ชรประดับดอกไม้ไหว
เหน็บกฤชเทวาแล้วคลาไคล มาทรงมโนไมยในเที่ยงคืน

ๆ ๘ คำ ๆ เชิดฉิ่ง

โทน ๏ ม้าเอยม้าต้น สามารถอาจผจญไม่เต้นตื่น
พ่วงพีมีกำลังยั่งยืน ตัวรู้อยู่ปืนได้ทดลอง
ผูกเครื่องกุดั่นดาวจำหลัก สายถือเทศถักเปนลายสอง
ห้อยหูภู่จามรีกรอง ใยโพธิ์ทองถมยาประดับเพ็ชร
พานหน้าผะนังข้างอย่างนอก ดวงดอกเนาวรัตน์ตรัจเตร็จ
พระทรงแส้สุวรรณกัลเม็ด เสนาตามเสด็จแน่นนันต์
ม้าพี่เลี้ยงเคียงม้าที่นั่งทรง ตำมะหงงนั้นนำพลขันธ์
เดินทางสว่างแจ้งด้วยแสงจันทร์ เร่งกันให้รีบจรลี

ๆ ๘ คำ ๆ เชิด

โอ้ร่าย ๏ เข้าในอรัญวาป่าใหญ่ ภูวไนยคนึงถึงโฉมศรี
โอ้ว่าจินตะหราวาตี ป่านฉนี้ดวงใจจะไสยา
ฤๅจะตื่นนิทราเพลาดึก รำฦกถึงพี่มั่งกระมังหนา
หอมหวนอวลรศสุมาลา พระพายพากลิ่นตระหลบอบอาย

น้ำค้างตกต้องใบพฤกษา จับแสงจันทราจำรัสฉาย
หิ่งห้อยย้อยระยับจับไม้ราย พรายพรายแพร้วแพร้วที่แถวทาง
เสียงนกหรุงร้องก้องพนาวัน สุริฉันจวนแจ้งแสงสว่าง
พอพ้นด่านกุเรปันชั้นกลาง หนทางรื่นรายดังบ่ายไว้

๏ ๘ คำ ๏

ร่าย
๏ พระคิดครู้ระยะมรคา เห็นยังไกลหมั้นหยากรุงใหญ่
จะอุบายขับควบอาชาไนย รีบไปให้เปลี่ยงหนทางจร
คิดแล้วจึงมีบัญชาสั่ง ให้รอรั้งมโนไมยไว้ก่อน
พอรุ่งรางสางแสงทินกร จึงให้ควบอัศดรดูกำลัง

๏ ๔ คำ ๏ เจรจา

๏ แล้ววางม้าทรงลงแส้ ทั้งทวยหาญม้าแห่น่าหลัง
ต่างควบอาชาตาประดัง คับคั่งเคียงแข่งแซงไป
บ้างมุ่นหกผกโผนลำพอง แตกคลองพากระเจิงเข้าเชิงไผ่
แต่กระชากลากฉุดจนอ่อนใจ แก้ไขสิ้นคิดถึงขี่ตา
พวกขี่ขลาดอวดดีขี่เบาะยาง สบัดย่างวางตามเป่นสามขา
รัดอกขาดพลาดพลัดลงมา ปากคอคิ้วตาระยำยับ
บ้างควบปริ๋งตะบึงไปไม่รอรั้ง จนตาลายสิ้นกำลังลมจับ
เหื่อออกอาบหน้าเอาผ้าซับ แล้วรีบขับควบตามเสด็จไป

๏ ๘ คำ ๏ เชิด

๏ ลุล่วงมรคามาถึง ที่หนึ่งธารท่าชลาไหล
เวลาเที่ยงแดดร้อนอ่อนใจ จึงสั่งให้พักพลโยธา

๚ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ขุนหมื่นพันทนายซ้ายขวา
ต่างเปลื้องเครื่องอานอาชา พานหน้าซองหางออกวางไว้
คนเลี้ยงเคียงม้าจูงประจำ มาลงน้ำกินหญ้าในป่าใหญ่
บรรดาคนเดินเท้านั้นไซ้ ก็ตามไปถึงพลันทันที
บ้างหุงโภชนาอาหาร สับสนอลหม่านอึงมี่
บ้างถากเสาเกลาไม้มากมี ทำที่ประทับพลับพลาพลัน

๚ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉิดฉัน
พระเสด็จย่างเยื้องจรจรัล ขึ้นสู่สุวรรณพลับพลาไชย

๚ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ จึงตรัสเรียกระเด่นดาหยน กับพี่เลี้ยงสี่คนเข้ามาใกล้
พระเสแสร้งแกล้งกล่าวเปนกลใน หวังมิให้ตำมะหงงสงกา
เราจะไปประพาศพนาลี ครั้งนี้มิให้อึงออกหน้า
จะแปลงปลอมเปนชาวอรัญวา เที่ยวป่าให้สนุกทุกตำบล
เกลือกจะมีอะไรที่ไหนบ้าง ชาวบ้านยังยางกลางไพรสณฑ์
ถ้าพอพบสบโชคชอบกล จะให้พี่คนละคนที่ดีดี
จงกำชับโยธาทุกหมวดกอง ให้เรียกน้องว่ามิสารปันหยี
แล้วเปลี่ยนนามพหลมนตรี เปนชื่อชาวพนาลีจงทุกคน

ตรัสพลางทางเตือนประสันตา เร่งไปผูกอาชาม้าต้น
แต่พอย่ายแสงสุริยน จะยกพลรีบไปในไพรวัน

๏ ๑๐ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นดาหยนคนขยัน
เข้าใจในที่พระทรงธรรม์ กับพี่เลี้ยงพากันออกมา
เร่งให้ผูกอาชาม้าที่นั่ง แล้วสั่งโยธีถ้วนหน้า
จงทำเปนชาวพนาวา ดัดลิ้นพูดจาพาที
อันพระสุริวงศ์ทรงเดช แปลงเพศเปนชาวพนาศรี
ทรงนามมิสาหรังปะรังตี ขึ้นหยีกัศมาหรังฤทธิรณ
ระเด่นดาหยนพระวงศา ผลัดชื่อกุดาระมาหงน
พวกพี่เลี้ยงเสนาสามนต์ ต่างคนหารือให้ชื่อกัน
ตำมะหงงชื่อสุหรันดากา ปูนตาชื่อตาระมาหงัน
ยะรุเดะพี่เลี้ยงพระทรงธรรม์ ชื่อมาหงันเอ็งหรูกูดา
อันกะระตาหลาพี่เลี้ยงนี้ ชื่อกุดาส่าหรีกันตะหรา
ประสันตาชื่อกุดาระมายา เสนาเปลี่ยนชื่อทุกคนไป

๏ ๑๒ คำ ๏ เจรจา

๏ ครั้นเสร็จก็พากันมาเฝ้า ก้มเกล้ากราบทูลแถลงไข
อันชื่อซึ่งแปลงเปนชาวไพร ทั้งนายไพร่พร้อมกันดังบัญชา

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวัญอสัญหยา
ชื่นชมสมจิตรจินดา จึงปฤกษาพี่เลี้ยงอันร่วมใจ

จะไปโดยมรคานี้ช้านัก แล้วผู้คนจะรู้จักจำได้
จงลอยสั่งพรานป่าให้พาไป ยังเขาใหญ่ชื่อว่าปะราปี้
ตรัสพลางทางเปลื้องเครื่องทรง แปลงองค์เปนชาวพนาศรี
ถือเช็ดหน้าเหน็บกฤชฤทธี มาทรงพาชีฉับพลัน
พร้อมหมู่มาตยาสามนต์ ทวยหาญพหลพลขันธ์
พรานไพรนำน่าจรจรัล เลี้ยวลัดคัดค้นดงมา
๚ ๘ คำ ๚ เชิด
๏ ครั้นถึงภูผาปะราปี้ สมถวิลยินดีเปนหนักหนา
ด้วยเกือบใกล้หมันหยาภารา ดังได้เห็นหน้านางยังอร
จึ่งสั่งตำมะหงงเสนี จะหยุดยั้งโยธีอยู่นี่ก่อน
จงกะเกณฑ์พหลพลนิกร ให้ทำที่ประทับร้อนแรมไพร
๚ ๔ คำ ๚
๏ บัดนั้น ตำมะหงงเสนาผู้ใหญ่
รับสั่งพระองค์ทรงฤทธิไกร ยังคมลาคลาไคลออกไปพลัน
๚ ๒ คำ ๚ เสมอ
๏ จึ่งกะเกณฑ์กันดังบัญชา วัดที่ตั้งพลับพลาพนาสัณฑ์
เอาเชือกชักหลักกรุยเปนสำคัญ แบ่งปันปักฉลากให้ตามกรม
๚ ๒ คำ ๚ เจรจา
๏ บัดนั้น เจ้าหมู่ไพร่หลวงแลเลขสม
รีบเร่งทำงานการระดม ข้างถากที่ทุบถมลุ่มดอน

พวกไปเอาตัวไม้ใส่สาลี่ อึงมี่ลากฉุดไม่หยุดหย่อน
ข้างเจาะเสาเข้าฝาเกลากลอน ถากพื้นขื่นรอนเปนโกลา
ปลูกสุวรรณพลับพลาอ่าโถง เก้าห้องท้องพระโรงหลังน่า
ที่เสวยที่สรงคงคา โรงรถคชาพาชี
ระเนียดรอบขอบคันมั่นคง ทิมกะท่อมล้อมวงประจำที่
ขัดเรือกทำฉนวนลงนที ปลูกพลับพลาวาริไว้ริมธาร
สนามหญ้าทุบปรายรายรื้น ตั้งข้อมหัดยืนตรงน่าฉาน
สารวัดรัดเร่งทำการ ก็แล้วทุกพนักงานพร้อมกัน

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ขุนหยิบเพราเพริศเฉิดฉัน
จึ่งเสด็จย่างเยื้องจรจรัล ขึ้นสุวรรณพลับพลาพนาลี

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ลดองค์ลงนั่งเหนืออาศน์ สำราญราชหฤทัยเกษมศรี
สรวลสันต์หรรษาพาที กับเสนีพี่เลี้ยงผู้ร่วมใจ

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ตำมะหงงกรายทูลแถลงไข
แต่เสด็จมาประพาศพนาลัย ก็นับได้ถึงเจ็ดวันมา
อันพระมารดาบิตุเรศ ป่านนี้จะเทวศถวิลหา
จะยับยั้งอยู่ไยให้เนิ่นช้า เชิญเสด็จลีลาไปธานี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　　　　　　พระโฉมยงองค์มิสารปันหยี
เคืองขัดตรัสตอบไปทันที　　　อะไรนี่มิแต่จะจัณฑาล
ถึงจะถ้วนเจ็ดวันดังสัญญา　　　ท่านจะไปภาราก็ช่างท่าน
ข้าจะอยู่เที่ยวเล่นให้นานนาน　　รำคาญวานอย่าว่าให้ขัดใจ
ตรัสพลางทางเสด็จเข้าในห้อง　　ให้ชักปิดม่านทองสองไข
ไสยาศน์เหนืออาศน์อำไพ　　　ภูวไนยสนิทนิทรา

ฯ ๖ คำ ฯ ตระ

อินาเล่ม ๕

๏ มาจะกล่าวบทไป　　　　　ถึงสามระตูผู้แกล้วกล้า
ร่วมพระบิตุเรศมารดา　　　　เชษฐาครองปั้นจะรากัน
มีราชธิดานารี　　　　　　　ชื่อสการะวาติสาวสรรค์
ระตูผู้น้องถัดนั้น　　　　　　ครองปักมาหงันพระนคร
ท้าวมีพระราชบุตรี　　　　　ชื่อมาหยารัศมีศรีสมร
อันองค์อนุชาบังอร　　　　　นามกรสังคามาระตา
ระตูผู้น้องที่สุด　　　　　　ครองเมืองชื่อบุศสิหนา
ไร้คู่ตุนาหงันกัลยา　　　　　พระเชษฐาสงสารรำคาญใจ
จึงไปขอธิดาปะตาหรำ　　　　มาทำวิวาห์การใหญ่
เสร็จแล้วเลิกพหลพลไกร　　　สามกระษัตริย์จะไปภารา

ฯ ๑๐ คำ ฯ เชิด

๏ มาถึงเนินทรายชายทุ่ง　　เชิงกุหนุงปะราบีภูผา
พระแลไปบนยอดบรรพตา　　เห็นบรรณศาลาก็ยินดี
จึงตรัสชวนอนุชาชาญไชย　　จะแวะขึ้นไปไหว้พระฤๅษี
พลางสั่งให้หยุดโยธี　　แทบที่แนวน้ำลำธาร
ทั้งสามองค์ลงจากราชรถ　　พร้อมทศโยธาทวยหาญ
ไม่ทรงสีวิกามาศราชยาน　　เสด็จเดินไปสถานพระสิทธา

๚ ๖ คำ ๚ เพลง

๏ ถึงบริเวณวงที่จงกรม　　พ่างพื้นรื่นร่มด้วยพฤกษา
จึงเข้าไปในบรรณศาลา　　ต่างถวายวันทาพระมุนี

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　องค์สังปะติเหงะฤๅษี
เห็นสามทรงธรรม์มาอัญชลี　　พระมุนีจึงปราไสไป
ดูราบรมบพิตร　　มีกิจกังวลเปนไฉน
ยกพยุหโยธาคลาไคล　　มาไยในอรัญกันดาร
อันนิเวศน์เขตรขอบบุรีรัตน์　　ยังไพบูลย์ภูลสวัสดิ์เกษมสานต์
ฤๅเกิดเหตุเภทไภยพ้องพาน　　จึงละราชฐานบ้านเมืองมา

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　ท้าวบั่นจรากันเชษฐา
นบนอบตอบคำพระสิทธา　　อาณาจักรนัคราก็ถาวร
ปราศจากศัตรูหมู่ไภยพาล　　ประชาชนชื่นบานสโมสร
ซึ่งโยมยกโยธาพลากร　　ตัดดั้นดงดอนมาทางนี้

ไปแต่งการสยุมพรอนุชา ด้วยธิดาปะตาหรำบุรีศรี
เสร็จสรรพแล้วจะกลับไปธานี จึงแวะมาอัญชลีพระอาจารย์

๏ ๖ คำ ๏

๏ บัดนั้น โยธาสามระตูผู้ห้าวหาญ
เร่งรัดจัดแจงจับการ อลหม่านองมึ่นนั้น
ต่างปลูกที่ประทับพลับพลา หลังคาดาดสีมุ่ลีกั้น
ทั้งสามเหล่าแล้วเสร็จสำเร็จพลัน เรียงรันริมน้ำลำเนา
พลับพลาระตูอยู่ข้างนี้ ยืนหยืออยู่ข้างละฟากเขา
ข้ามละเมาะทุ่งหญ้าป่าแขมเลา ระยะทางพอเช้าชั่วงาย

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ท้าวบุศสีหนาเรืองฉาย
เมื่อจะสิ้นอาสัญวันตาย พเอิญให้ไม่สบายวิญญา
เดือดดาลร่านร้อนอารมณ์ นั่งในอาศรมไม่หรรษา
จึงบังคมพระมุนีลีลา ลงไปพลับพลาเชิงคีรี

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

๏ เข้าในห้องสุวรรณบรรจง นั่งแนบแอบองค์มเหษี
เชยชมสมสุขเปรมปรีดิ์ อยู่บนที่แท่นแก้วแพรวพรรณ

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น ประสันตาพี่เลี้ยงคนขยัน
นึกจะไปต่อนกเล่นสักวัน หาสำคัญคารมให้สมคิด

จึ่งแต่งตัวตามอย่างชาวป่า　โพกพันเกษาผ้าตะบิด
คาดตะกรุดลงยันต์กันสรพิศม์　ถือเสน่าเหน็บกฤชกริดกราย
เรียกบ่าวนักเลงนกหกเจ็ดคน　ริบร้นแต่งตัวกลัวจะสาย
อุ้มพะเนียดถือสล้าวทั้งบ่าวนาย　ออกจากค่ายเข้าดงพงไพร

๚ ๖ คำ ๚ เชิด

๏ ลัดเลี้ยวเที่ยวมาในอารัญ　ได้ยินนกเขาขันเสียงใหญ่
เปลี่ยนซ้ำทำคารมชอบใจ　ก็แฝงไม้หยุดฟังนั่งมอง
เห็นนกยกพะเนียดขึ้นพาดพุ่ม　แอบสุมทุมเมียงหมอบยอบย่อง
นกต่อตัวรู้คูคะนอง　คารมรบรับรองกันเต็มดี
พอนกเถื่อนบินผละประเปรียว　ต่ำเหยี่ยวเฉลี่ยวฉาบถาบหนี
ก็เรียกบ่าวให้ปลดสล้าวทันที　เลาะลัดพนาลีตามมา

๚ ๖ คำ ๚ เชิด

๏ พอแลเห็นม้ารถคชพล　ผู้คนคับคั่งไปทั้งป่า
ให้คิดสงไสยในวิญญา　จะเปนทัพยกมาแต่เมืองใด
ชาวเรามาจะเข้าไปฟังดู　ดีร้ายให้รู้ยังสงไสย
จึงเอาพะเนียดนกซุ่มรกไว้　แล้วพากันเข้าไปใกล้พลับพลา

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

๏ บัดนั้น　พวกทหารกรั้นเห็นก็ร้องว่า
อ้ายนี่บ่าวใครไปไหนมา　กิริยากริดกรายเหมือนเจ้าชู้
ไม่รู้ฤๅว่าพลับพลาไชย　ระดูภูวไนยเสด็จอยู่
ยิ่งว่ายังขืนยืนดู　บ้างจะไสคอขู่สำทับ

เห็นนกยกพเนียดขึ้นพาดพุ่ม   แอบสุมทุมเมียงหมอบยอบย่อง
นกต่อตัวรู้คูคนอง   คารมรบรับรองกันเต็มดี

น่า ๑๓๐

ข้างโยกมือข้างถือคันทิ้ง ก่งกระสุนขึ้นยิงแล้วร้องขับ
ข้างว่าน่าถองเสียให้ยับ ข้างว่าจะจับเอาตัวตี

๏ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ประสันตาไม่ท้อถอยหนี
จึงว่ากูเป็นชาวพนาลี นายชื่อปันหยีชาญไชย
อันจารีตนี้ไสยชาวป่า จะรู้จักท้าวพระยาก็หาไม่
ถึงจะห้ามมิให้เข้าไป เหตุใดไม่บอกแต่ดีมา
นี่ฤๅพลับพลาของระตู แต่ชุมนุมนายกูก็ใหญ่กว่า
มึงอย่าเย่อหยิ่งหยาบช้า ถึงเป็นชาวป่าไม่กลัวใคร

๏ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกทหารได้ฟังก็มันไส้
จึงร้องว่าช้าเฮ้ยอ้ายโจรไพร บังอาจใจขึ้นเสียงเถียงอึง
ว่าไม่รู้กูก็บอกออกให้ ทำไมมากลับโกรธขึ้ง
โอหังอวดกล้าหน้ามึง ถองเล่นคนละตึงก็เหลือตาย
มึงมาเท่านี้สี่ห้าคน ไม่ครือมือพวกพลทั้งหลาย
แม้นรักตัวกลัวชีวิตรวอดวาย อย่าหยาบช้าท้าทายเร่งหนีไป

๏ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ประสันตาแค้นขัดอัชฌาไศรย
จึงร้องตอบไปพลันทันใด มึงจะมาขู่ใครไอ้เช่นนี้

ถึงกูน้อยตัวไม่กลัวเกรง จะต่อสู้กับเองไม่ถอยหนี
หน้าไหนใครเหวยว่ากล้าดี ให้มึงขี่ตอแข่งกันเข้ามา

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น โยธีท้าวยุศสิหนา
ได้ฟังถ้อยคำก็โกรธา จึ่งกรูออกมาทันใด
บ้างฉวยได้ไม้พลองตระบองสั้น สกัดหน้าตากันเข้าล้อมไล่
บ้างกำหมัดขัดเขมนเข้าไป หมายใจจะจับเอาตัว

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ประสันตาชาญไชยมิใช่ชั่ว
กับข่าวห้าวหาญไม่เกรงกลัว ระวังตัวหลีกหลบรบพลาง
แต่ละคนเข้มขันสันทัด รับรองป้องปัดไม่ขัดขวาง
แกว่งอาวุธเงื้องาเปนท่าทาง ล่อไว้ให้ห่างไม่เข้าชิด
เหล่าทหารหักโหมโถมเข้ามา ประสันตาต่อแย้งแทงด้วยกฤช
พลระตูแตกตายวายชีวิตร ได้ทีไล่ประชิดติดพัน

๏ ๖ คำ ๏

๏ แต่บ่าวบาดเจ็บสองคน ทานทนทรหดอดกลั้น
เช็ดเลือดเดือดแค้นขบฟัน หุนหันโมโหโกรธา
พลางร้องว่าท้าทายเยาะเย้ย เหวยเหวยพวกระตูที่อวดกล้า
ถ้าดีให้เจ้ามึงตามมา จะให้นายกูฆ่าเสียบัดนี้

ว่าแล้วรีบพากันคลาไคล ไม่ตรงไปพลับพลาย่นหยี
เข้าแอบซุ่มซ่อนอยู่ดูท่วงที จะพึ่งเหตุร้ายดีให้รู้มา

๏ ๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านยุศสิหนา
ได้ยินเสียงอื้ออึงถึงพลับพลา ขัดใจไคลคลาออกมาพลัน
เสด็จเหนือแท่นที่นั่งบัลลังก์รัตน์ จึงดำรัสตรัสถามกิดาหยัน
ใครวิวาทซกตีกันนี่นั้น จะกลัวเกรงใจกันก็ไม่มี

๏ ๔ คำ ๆ

๏ บัดนั้น กิดาหยันยังคมเหนือเกษี
ทูลสนองภูวไนยไปทันที เมื่อกี้มีพวกโจรไพร
อาจอุกบุกบั่นเข้ามา ชาวเราร้องว่ามันด่าให้
อวดฝีมือถือตัวไม่กลัวใคร ทนงใจเจรจาท้าทาย
ครั้นล้อมไล่จับมันสัประยุทธ พวกเราม้วยมุดเป็นมากหลาย
กราบทูลแต่ต้นจนปลาย บรรยายให้ทราบทุกสิ่งอัน

๏ ๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ระตูขัดแค้นแสนศัลย์
กระทืบบาทกราดกริ้วคือเพลิงกัลป์ จึงกระชั้นสิหนาทตวาดไป
ดูดู๋ผู้คนทั้งกองทัพ แต่จะจับโจรป่าก็ไม่ได้
เกรงกลัวฝีมือมันฤๅไร มันจะมีฤทธิไกรกะไรมา

อ้ายลูกฟานลูกกระจงทนงศักดิ์ โอหังฮึกฮักเปนหนักหนา
เร่งเร็วรีบรัดจัดโยธา จะยกไปเข่นฆ่าเสียบัดนี้

๏ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น เสนาอกสั่นขวัญหนี
รับสั่งแล้ววิ่งเปนสิงคลี ออกมาจัดโยธีทุกกระทรวง

๏ ๒ คำ ๚

ยานี
๏ ตั้งตามกระบวนเบญจเสนา ซ้ายขวาปีกปีกกองหลวง
ทัพน่าทัพหลังทั้งปวง เคยหักโหมโจมจ้วงประจัญบาน
บ้างแต่งตัวปลุกเศกเลขยันต์ ทาน้ำมันเคี้ยวขมิ้นกินว่าน
เนื้อเหนียวหนังเหนียวเชี่ยวชาญ ห้าวหาญทรหดอดทน
บ้างขยพื้นขันขออาสา รู้วิชาบังเหล็กมล่องหน
ต่างต่างตัวดีมีเวทมนต์ ใส่มงคลประคำคาดเครื่องราง
ล้วนถือปืนผาอาวุธ คาบชุดทองปรายหลายอย่าง
ปืนหลักยักกะตราขานกยาง ใส่หลังช้างพลายพังดั้งกัน
สารวัดจัดแจงโยธา ตามตำราสำหรับทัพขัน
ที่เหลือออกนอกตำแหน่งแข่งขัน ให้อยู่เฝ้าสุวรรณพลับพลา

๏ ๑๐ คำ ๚ เจรจา

ร่าย
๏ บัดนั้น ประสันตาแอบดูอยู่ในป่า
เห็นพวกระตูแต่งกายา โยธาเปนทำนองกองทัพ

สำคัญมั่นคงไม่สงไสย ว่าจะไปทำสงครามตามขับ
จึงพาข่าวบุกระนามหนามเกี่ยวยับ มายังที่ประทับพลับพลา

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า ทูลแถลงแจ้งเบาจะเอาหน้า
บัดนี้ระตูเตรียมโยธา จะยกมาหักโหมโจมตี

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงองค์มิสาระบันหยี
ได้ฟังประสันตาพาที ประหลาดใจจึ่งมีพจมาน
ระตูผู้นี้อยู่ที่ไหน ทำไมจะฮึกฮักมาหักหาญ
เมื่อไม่มีสาเหตุเภทพาล คำพี่ว่าขานข้าแคลงใจ
แม้นจะยกโยธามารบจริง คงมีเหตุสักสิ่งจึงเช่นได้
พี่เลี้ยงใครจะเห็นประการใด จงว่าไปให้ต้องทำนองความ

๏ ๖ คำ ๏

๏ บัดนั้น ยะรุเดะได้ฟังรับสั่งถาม
จึงว่าถ้าจะเกิดสงคราม ย่อมมีเหตุก่อความจึงลามไป
นี่เหตุผลไม่มีคดีอยู่ ประสันตาช่างรู้มาแต่ไหน
มีผู้บอกเล่าเจ้าฤๅไร ฤๅได้ไปเห็นแก่ตา

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ประสันตาแสร้งยิ้มแก้หน้า
จึงว่าข้าไปต่อสกุณา ที่ริมเนินภูผาประราบี้

พบพวกระตูเขาเตรียมทัพ ว่าจะยกมาจับบั่นหยี
ถ้าสืบไปไม่สมเหมือนพาที ขอถวายชีวีแก่ภูวไนย

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ปู่นตาได้ฟังยังสงไสย
จะซ้ำซักประสันตาก็เกรงใจ จึงลุกเดินออกไปเที่ยวสอดดู

๏ ๒ คำ ๏

๏ สืบสาวข่าวไพร่ไม่ได้ความ ก็ลดเลี้ยวเที่ยวถามทุกหมวดหมู่
ถึงมุมค่ายเห็นทับงับประตู โลหิตสดหยดอยู่หลายกอง
กริ่งใจเข้าไปด้วยสงกา เห็นคนนอนคลุมผ้าอยู่ทั้งสอง
จึงเลิกผ้าจากหน้าลงนั่งมอง ก็รู้ว่าข่าวของประสันตา
เห็นเนื้อตัวยับย่อยเปนรอยริ้ว ทำโกรธขึ้งคิ้วขู่เข็นจะเข่นฆ่า
มึงไปเที่ยวปล้นใครเขาแทงมา ฤๅอย่างไรเร่งว่าแต่ตามจริง

๏ ๖ คำ ๏

๏ บัดนั้น คนป่วยตกประหม่าก้มหน้านิ่ง
ขอทานโทษโปรดก่อนวอนวิง แล้วเล่าความตามจริงทุกสิ่งอัน

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น ปู่นตาฟังคำเห็นเหมาะมั่น
เหตุผลต้นความพองามกัน ก็รีบมาสุวรรณพลับพลาไชย
จึงบอกแก่ตำมะหงงเสนี โดยดังคดีที่ถามไถ่
ทั้งเลียงแลบรรดาเสนาใน ต่างคนขัดใจประสันตา

๏ ๔ คำ ๏ เจรจา

๏ บัดนั้น ตำมะหงงได้ฟังไม่กังขา
ชี้หน้าว่าไปด้วยโกรธา ชะเจ้าประสันตาตัวดี
ไปเที่ยวชุกซนจนเกิดความ ให้สงครามติดต่อไม่พอที่
ยังกลับมาเอาหน้าพาที ให้กูนี้เชื่อลื่นหลงไป
น้อยฤๅเล่ห์กลเจ้าคนเอก ทำโหยกเหยกให้ระดูหมิ่นได้
ชอบแต่สับเสียงซ้ำให้หนำใจ ตัดศีศะเสียไว้ทั้งไพร่นาย
เสนีพี่เลี้ยงจงปฤกษา โทษตัวประสันตาตามกฎหมาย
ตำมะหงงด่าว่ามากมาย ประสันตาเต็มอายไม่เจรจา

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น มิสารปันหยีสุกาหรา
จึ่งตรัสห้ามตำมะหงงเสนา จะโมโหโกรธาไปว่าไร
ถึงจะเอาประสันตาไปฆ่าฟัน สงครามนั้นจะหายก็หาไม่
มาทแม้นศัตรูรู้ไป จะได้ใจว่าเราครั่นคร้าม
ไหนไหนก็ในจะต่อสู้ ด้วยระตูผู้นี้ไม่เข็ดขาม
คิดไว้ว่าจะใคร่ทำสงคราม พึ่งจะได้ออกสนามครั้งนี้
ตำมะหงงจงเร่งไปจัดทัพ ให้พร้อมสรรพตามกระบวนถ้วนถี่
ประสันตาทำความไว้งามดี ให้ออกตีเป็นทัพโทษแก้ตัว
ทั้งบรรดาข่าวไพร่ในกองนั้น ประกาศกันกำชับให้รู้ทั่ว
ถ้าย่อท้อสงครามคร้ามกลัว จะเอาโทษตัดหัวเสียไว้

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ตำมะหงงเสนาอัชฌาไศรย
มิรู้ที่จะทัดทานประการใด ก็ออกไปเร่งรัดจัดโยธา

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น ขุนหมื่นมุลนายซ้ายขวา
สับสนอลหม่านไปมา นายหมวดตรวจตราหากัน
ที่ขี้ขลาดตาขาวได้ข่าวศึก ยกใจทึกทึกให้นึกพรั่น
ทำเปนเจ็บจับไข้งกงัน ให้เพื่อนกันบอกป่วยมุลนาย
ลางคนใจกล้าบ้าลำโพง ปากโป้งโผงอึงอยู่ในค่าย
อวดรู้เรียนวิชามามากมาย แยบคายของวิเศษเวทมนต์
ที่ไปเที่ยวไกลไกลยังไม่มา ก็ให้ติดตามหาทุกแห่งหน
บ้างรีบรัดจัดแจงแต่งตน ใส่มงคลประคำสวมคอ
โพกประเจียดเครื่องอานอาจารย์ให้ ทาน้ำมันเศกใส่ผงดินสอ
อาพัดเหล้าเมามึนไม่ย่อท้อ ใจคอห้าวเหี้ยมฮึกฮัก
บ้างถือยืนนกสับกำซาบ โล่ห์ดั้งหอกดาบถอดฝัก
ทุกหมวดหมายนายไพร่พร้อมพรัก คอยเสด็จทรงศักดิ์ยาตรา

ฯ ๑๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น มิสารขึ้นหยีสุกาหรา
จึงสระสรงทรงเครื่องมุรธา ตามตำรารณรงค์ยงยุทธ

ฯ ๒ คำ ฯ

โทน
๏ บรรจงทรงสอดสนับเพลา ภูษานุ่งหน่วงเนาไม่เลื่อนหลุด
ฉลององค์เกราะสุวรรณกันอาวุธ เจียรบาดผาดผุดพรรณราย

ตายทิศทับทรวงดวงกุดั่น ตาดเข็มขัดรัดมั่นกระสันสาย
สังวาลประดับทับทิมพราย ทองกรจำหลักลายลงยา
ขำมรงค์ค่าเมืองเรืองระยับ ตาดพับพันโพกเกยา
แต่งเป่นเช่นชาวอรัญวา กุมกฤชฤทธาสำหรับมือ

๏ ๖ คำ ๏

ร่าย ๏ มาทรงอาชาม้าที่นั่ง พระหัตถ์หน่วงเหนี่ยวรั้งสายถือ
ให้คลายเคลื่อนพลขันธ์ยันฤๅ โห่สนั่นอึงอื้อยกไป

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงทุ่งท้ายเขาปะราบ เป่นที่ไชยภูมิกว้างใหญ่
จึงให้หยุดยั้งตั้งทัพไชย ต้องในสีหนามตามตำรา
แล้วเกณฑ์ทนายพันหมื่นปลาย วางหลุมซุ่มรายอยู่ซ้ายขวา
พระโฉมยงนั้นทรงอาชา กั้นกลดรจนาอยู่กลางพล
ม้าพี่เลี้ยงเคียงข้างม้าที่นั่ง ม้าหลังระเด่นดาหยน
ตำมะหงงขี่ม้าออกน่าคน กางกั้นสัปทนยอดทอง
ม้าแซงเสนากิดาหยัน ยืนรายเรียงรันเป่นแถวถ้อง
สารวัดจัดตรวจทุกหมวดกอง ขุนทิวทวนทองไสวไป

๏ ๘ คำ ๏ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระตูบุศสีหนาเป่นใหญ่
เร่งรัดจัดพหลพลไกร นายไพร่พร้อมถ้วนกระบวนทัพ

๏ ๒ คำ ๏

โทน
๏ จึงเข้าที่ชำระสระสนาน สุคนธารกลิ่นกลบอบอุหรับ
พระฉายตั้งเตียงทองรองรับ สอดใส่สนับเพลาพลัน
ภูษายกแย่งครุฑภุชงค์ จัดกลีบจีบประจงทรงกระสัน
ฉลององค์ทรงใส่เกราะสุวรรณ สำหรับกันศาสตราอาวุธ
ห้อยหน้าเจียรบาดคาดทับ ***บั้นเหน่งสายบานพับประดับบุษย์
ใส่สังวาลรณรงค์ยงยุทธ ทองกรชมพูนุทรจนา
สอดทรงธำมรงค์เรือนสุบรรณ มงกุฎกรรเจียกจรซ้ายขวา
เหน็บกฤชฤทธิไกรไคลคลา เสด็จมาห้องสุวรรณเทวี

๚ ๘ คำ ๚

ร่าย
๏ ลดองค์ลงเหนือบัลลังก์รัตน์ จึ่งตรัสแก่ประไหมสุหรี
เมื่อกโจรป่าพนาลี เข้ามาที่นี่สี่ห้าคน
พวกเราขับไล่ก็ไม่พึ่ง โอหังจองหองพองขน
พาลีวิวาทวัดเหวี่ยงเถียงลน องอาจอวดตนเปนพ้นรู้
แล้วสังหารผลาญพลเราล้มตาย เปนน่าแค้นน่าอายอดสู
พี่จะยกทัพขันธ์ไปพันตู ขวัญเข้าค่อยอยู่อย่าอาวรณ์

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น นวลนางดรสาสายสมร
กรายบาทบังคมประนมกร ภูธรอย่าได้เสด็จไป
พระก็เปนเอกองค์พงศ์กระษัตริย์ ดำรงราชสมบัติบุรีใหญ่
ไม่ควรคู่สู้รบกับโจรไพร ถึงมาทแม้นมีไชยก็ไม่งาม

ถ้าฉวยเพลี่ยงพล้ำสิซ้ำร้าย จะเสียยศอดอายกลางสนาม
ให้แต่คนชำนาญการสงคราม ยกทัพติดตามไปต่อตี

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระตูบุศสิหนาเรืองศรี
พึ่งนางพลางตอบวาที ว่าไยอย่างนี้กัลยา
ธรรมดาว่าพวกโจรไพร ย่อมเรืองฤทธิไกรแกล้วกล้า
เคยณรงค์รบราญชำนาญมา ทั่วทุกภาราก็เลื่องฦๅ
จะให้แต่โยธาทั้งนั้น ไปต้านต่อกับมันจะได้ฤๅ
พี่จะใคร่ไปสู้ดูฝีมือ จะมาถือยศศักดิ์ด้วยอันใด
เจ้าอย่าโศกาปรารมภ์ ทุกข์ร้อนเกรียมตรมหม่นไหม้
สั่งเสร็จเสด็จจากห้องใน ออกไปที่ประชุมโยธา

๏ ๘ คำ ๏

๏ จึงเหยียบโกลนโจนขึ้นม้าที่นั่ง ด้วยกำลังแค้นขัดสหัสา
โยกพระหัตถ์ตรัสสั่งเสนา ให้เร่งยกโยธาคลาไคล

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ เลียบเดินตามเนินแนวกุหนุง พอตกทุ่งแลเห็นทัพใหญ่
ธงเทียวเขียวแดงดาดไป เสียงฆ้องกลองไชยนี่นั่น
ระตูเดือดดาลทยานจิตร ปกาสิตสั่งนิกรกองขัน
เร่งโจมตีเข้าไปอย่าไว้มัน ไล่พิฆาฏฟาดฟันให้มรณา

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น นายทัพรับสั่งใส่เกษา
ต่างคนต่างขับโยธา ทั้งกองหนุนกองน่าคาประดัง
เร่งพลพาชี้ตีกระหนาย ตัวนายชักคาบออกไล่หลัง
ทนายขึ้นยิงขึ้นติงตัง เสียงดังครื้นครั่นสนั่นดง

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

๏ บัดนั้น จึ่งมหาเสนาตำมะหงง
แกว่งกระบี่ตีต้อนจัตุรงค์ อาจองออกไล่ทลวงฟัน
ที่เหล่านั่งหลุมซุ่มคอยรับ ก็ปล่อยตับเสียงขึ้นครื้นครั่น
พวกอาสาม้าเซงสามพัน รำทวนสวนควันเข้าโถมแทง
ข้างลุยไล่สพัดซัดหอกคู่ เกาทัณฑ์ธนูน้าวแผลง
พลระตูตายกลาดกลางแปลง เลือดแดงเปนสาดคายดา

๏ ๖ คำ ๏

๏ ประสันตาดีใจเห็นได้ที ถือกระบี่รำออกนำน่า
ข่าวไพร่ไม่คิดแก่ชีวา ต่างเข้าเข่นฆ่าไพรีจามิตร
พวกพลแตกกระจายพ่ายพัง จนกระทั่งทัพระตูไม่ต้านติด
ประสันตาท้าทายทำอวดฤทธิ รำกฤชเยาะเย้ยไปมา

๏ ๔ คำ ๏ กลองมลายู

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านบุศสิหนา
เห็นโจรไพรไล่พลโยธา แตกกระจายพ่ายมาจนน่าทัพ
โกรธนักชักกระบี่ออกตีต้อน ไล่พลนิกรสท้อนกลับ
กองหลวงกองหลังคั่งคับ ไม่หลีกหลบรบรับต้านทาน

ข้างพุ่งผัดสาตราอาวุธ อุดตลุดสัปสนอลหม่าน
หักโหมโรมรันประจัญบาน ตีประดาน่ากระดานเข้าไป

๑ ๖ คำ ๑

๑ เมื่อนั้น ขุนหย็องอาจไม่หวาดไหว
เห็นระตูต้อนพลสกลไกร รุกไล่ติดพันประสันตา
พระไล่พลพาชีกองหลวง โถมทลวงด้วยขับเข้ารับน่า
ข้างรำทวนสวนแทงบนหลังม้า ชักอาชาหมายมุ่งพุ่งหอกซัด
พลดาบดั้งดั้นเข้าฟันฟาด สามารถรับรองป้องปัด
ทนายปืนยืนยิงคนละนัด แล้วหยุดยัดยิงสาดซ้ำไป

๑ ๖ คำ ๑ เชิด

๑ เมื่อนั้น ระตูยุศสิหนาเปนใหญ่
เห็นโยธีรี้พลสกลไกร ชิงไชยไพรีไม่พ่ายพัง
พระยิ่งกริ้วโกรธโกรธา กระระตะอาชาม้าที่นั่ง
ฝ่าพลขึ้นไปมิได้ยั้ง ด้วยโมโหโอหังไม่รั้งรอ
แลเห็นขุนหย็งขี่อาชา โสภาพริ้งเพราดังเหลาหล่อ
น่าจะมีพงศ์เผ่าเหล่ากอ เนื้อหน่อกระษัตริย์ขัติยา
ท่วงทีที่ท่าก็ประหลาด เห็นมิใช่เชื้อชาติชาวป่า
คิดพลางทางมีวาจา ดูราขุนจุเหร็จฤทธิรณ
เปนไฉนหยาบช้าสามาน ชวนกันทำการอกุศล
ตั้งกองซ่องสุมผู้คน จะเที่ยวปล้นภาราฤๅว่าไร

รูปทรงส่งศรีกิริยา จะสมเปนชาวป่าก็หาไม่
ข่าวท่านอาจองทนงใจ เข้าไปถึงน่าพลับพลา
ไล่ผลาญรี้พลเราล้มตาย แล้วหยาบช้าท้าทายเปนหนักหนา
หมื่นเราเผ่าพงศ์กระษัตรา เร่งส่งมันมาแต่โดยดี

๏ ๑๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงองค์มิสารปั้นหยี
ฟังระตูบุศสิหนาพาที ยิ้มพลางทางมีพจมาน
เราเปนชาติชาวป่าพนาไลย เที่ยวอยู่ตามวิไสยในไพรสาณฑ์
มิได้เคยหักโหมโรมราญ ตีบ้านเมืองใครแต่ไรมา
ซึ่งข่าวเราทำละเมิดเกิดวิวาท รุกราชอาจหาญเหมือนท่านว่า
จะให้ส่งตัวนั้นสุดปัญญา ด้วยไม่รู้จักหน้าว่าผู้ใด
พวกพ้องของท่านที่ล้อมวง แต่จะจับชาวดงก็ไม่ได้
ดูเหมือนไม่มีมือฤๅว่าไร นิ่งให้เขาฆ่าขายหน้านาย
ถ้ารู้ไปถึงไหนก็ไม่งาม ชอบแต่คิดปิดความเสียให้หาย
นี่อะไรไม่หนำยังซ้ำร้าย เอาโยธามาตายเสียก่ายกอง
ซึ่งเราช่วยว่าเพราะการุญ อย่าโมโหหันหุนขุ่นข้อง
จงยกทัพกลับไปดังใจปอง ครอบครองภาราให้สำราญ

๏ ๑๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระตูบุศสิหนากล้าหาญ
ฟังปั้นหยีตอบพจมาน ว่าขานแนมเหน็บยิ่งเจ็บใจ

จึงร้องว่าเหวยขุ่นจุเหร็จ เข้ากับข่าวกล่าวเท็จแก้ไข
มิส่งตัวมันมาก็แล้วไป ดีแล้วจะได้เห็นกัน
ว่าพลางทางขับอาชา รำท่าเพลงทวนหวนหัน
เข้าไล่โรมรุกบุกบัน หมายมั่นจะฆ่าชีวาไลย

๚ ๖ คำ ๚ เชิด

๏ เมื่อนั้น ขุ่นหยีไม่พรั่นหวั่นไหว
กะระตะอาชาชิงไชย เลี้ยวไล่ตลบทบทวน
เปลี่ยนท่าผ่าหมากเปนนาคเกี่ยว ล่อเลี้ยวพลัวันหันหวน
ต่างคล่องว่องไวในกระบวน ประปรายปลายทวนแทงกัน

๚ ๔ คำ ๚ พระยาเดิน

๏ เมื่อนั้น ท้าวบุศสิหนาแขงขัน
ขับม้าไล่กระชิดติดพัน ป้องปั้ดผัดผันอาวุธ
วงเวียนเข้าออกเปนปลอกช้าง กัณฐัศว์สบัดย่างไม่ยั้งหยุด
จู่โจมโถมแทงแย้งยุทธ ด้วยกำลังฤทธิรุทราวี

๚ ๔ คำ ๚ เชิดฉิ่ง

๏ เมื่อนั้น จึงองค์มิสารขุ่นหยี
เห็นระตูโรมรุกคลุกคลี พระแกล้งหนีทีทำเป่นย่อท้อ
เยื้องไหล่ให้หลังรั้งรอรบ ชักสินธพหลบหลีกเลี้ยวล่อ
เวียนวงเปนหงษ์สองคอ กลับกลอกหลอกล่อกันไปมา

๚ ๔ คำ ๚

๏ เห็นข้าศึกเสียเชิงละเลิงไล่ พระขับใหญ่เลี้ยวลัดสกัดหน้า
โถมแทงถูกอกตกอาชา สิ้นชีวาวินาศขาดใจ

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ พวกทหารยื่นหยิกโห่ร้อง กึกก้องนี่นั่นหวั่นไหว
ตลุมบอนบุกบั่นฟั้นเข้าไป ลุยไล่พิฆาฎไพรี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พลระตูแตกกระจายพ่ายหนี
บ้างวิ่งวางตรงเข้าพงพี บ้างลงว่ายนทีแทบตาย
บ้างขึ้นเขาข้ามเนินเดินสดุด เครื่องอานอาวุธก็ตกหาย
ผ้าผ่อนทิ้งเสียออกเรียราย ข่าววิ่งเกินนายไม่รอรั้ง
ที่ขี่ขลาดออกได้ไปคนเดียว เสียงโห่เกรียวเกรียวไม่เหลียวหลัง
จวนตัวกลัวตายเต็มกำลัง สิ้นสติลงนั่งภาวนา
บ้างถูกปืนป่วยอยู่สู้คลาน ลนลานลำบากลากขา
ซุกซนค้นดั้นอรัญวา ต่างตื่นตกประหม่าไม่สมประดี

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พวกพหลพลขันธ์ยิ่นหยี
ไล่ตามติดพันทันไพรี ทุบตีแทงตายก่ายกอง
จับนายได้เป่นไม่เข่นฆ่า ริบเอาผ้าเสื้อแสงสิ่งของ
ฉวยได้ดาบคร่ำประคำทอง แล้วทุบถองผูกรัดมัดมือมา

เห็นทวนทองสัปทนที่ทิ้งไว้ ข่าวไพร่ไล่ชิงกันฉาวฉ่า
ลางคนสาละวนวิ่งจับม้า เฮฮาโห่สนั่นพนาไลย

๏ ๖ คำ ๚ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์มิสารขันหยิศรีใส
ครั้นชนะไพรีมีไชย ก็กลับไปที่ประทับพลับพลา

๏ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ บัดนั้น โยธีท้าวบุศสิหนา
ซึ่งเหลือตายค้นดั้นอรัญวา พากันขึ้นมาบนบรรพต
เห็นสองกระษัตริย์เสด็จนั่ง ยับยั้งพูดจากับดาบศ
จึงเข้าไปเฝ้าองค์พระทรงยศ กราบบาทบงกชแล้วโศกี

๏ ๔ คำ ๚ โอด

๏ เมื่อนั้น สองกระษัตริย์สุริวงศ์เรืองศรี
หลากใจไหวหวั่นพันทวี จึงกล่าววาทีถามไป
อ้ายเหล่านี้เป่นไฉนอย่างไรอยู่ ทำไมมาหากูแล้วร้องไห้
มีเหตุเภทพาลประการใด จงบอกไปให้แจ้งกิจจา

๏ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น พวกพลท้าวบุศสิหนา
ได้ฟังสองกระษัตริย์ตรัสมา จึงวันทาทูลสนองพจมาน
มีพวกโจรไพรใจฉกรรจ์ ยกขันเข้ามาถึงน่าฉาน
ใครห้ามไม่ฟังอหังการ ไล่ผลาญรี้พลมนตรี

แล้วกล่าวคำหยาบช้าท้าทาย ขอกว่านายของมันชื่อขุนหยี
พระอนุชายกทหารไปต้านตี เสียทีมอดม้วยมรณา

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น สองระตูภูวเรศเชษฐา
ได้ฟังดังต้องสายฟ้า ตกประหม่าหน้าซีดลงทันใด
น้อยจิตรเจ็บอายเสียดายน้อง ให้ขุ่นข้องแค้นขัดอัชฌาไศรย
มิได้ไต่ถามต่อไป บรรหารให้ตรวจเตรียมโยธี

๏ ๔ คำ ๏

๏ แล้วบังคมคัลวันทา กล่าวคำอำลาพระฤๅษี
โยมจะยกโยธาไปราวี แก้แค้นไพรีอหังการ

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น องค์สังปะตีเหงะฤๅษีสาร
เล็งดูรู้ด้วยอภิญญาณ จึงแจ้งการแก่สองกระษัตรา
อันมิสารขุนหยีนี้ไซ้ มิใช่ขุนจุเหร็จโจรป่า
คืออิเหนาสุริวงศ์เทวา โอรสาองค์ท้าวกุเรปั่น
ใครอาจหาญต้านต่อรอฤทธิ์ จะสุดสิ้นชีวิตรอาสัญ
จงหยุดยั้งชั่งพระไทยทรงธรรม์ อย่าหุนหันฮึกฮักไปชิงไชย

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น สองระตูผู้มิอัชฌาไศรย
แต่ออกนามอิเหนาก็ตกใจ ภูวไนยไหวหวั่นครั่นคร้าม

จึงคิดว่าดาบศพระองค์นี้ เล็งเห็นถ้วนถี่เธอจึงห้าม
ถ้าจะขึ้นรณรงค์สงคราม จะซ้ำร้ายตายตามอนุชา
คิดพลางทางสนองพระมุนี เอนดูโยมครั้งนี้หนักหนา
พระคุณล้ำล้นคณนา จะทำตามวาจาพระอาจารย์
ว่าแล้วอำลาดาบศ ลงจากบรรพตไพศาล
พร้อมพหลมนตรีบริวาร ไปสถานที่ประทับพลับพลาทอง

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงที่สำนักนิตำหนักไพร จึงเสด็จคลาไคลเข้าในห้อง
ให้คิดครวญคนึงถึงพระน้อง ชลเนตรฟูมฟองนองไนย
แล้วตรัสเรียกสองมเหษี มาเล่าความถ้วนถี่แถลงไข
ขันหยันนี้มิใช่ชาวไพร คืออิเหนากรุงไกรกุเรปัน
ฦๅนามขามเดชเดชา ทั้งเปนวงศ์เทวากระยาหงัน
แม้นจะยกพลไกรไปโรมรัน ก็จะซ้ำอาสัญเปนสามคน
หากว่าดาบศผู้ทรงญาณ แจ้งการจึงรู้เหตุผล
จำจะโอนอ่อนผ่อนปรน จึงจะพ้นไภยันต์อันตราย
จะไปออกขันหยันเสียดีกว่า เอาโอรสธิดาไปถวาย
จะได้พึ่งทรงธรรม์คุ้งวันตาย โฉมฉายจะเห็นประการใด

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น สองประไหมสุหรีศรีใส
นบนิ้วสนองพระภูวไนย พระคิดได้ดังนี้ดีนัก

ไปออกแก่มิสารขั้นหยิ   ขานิจะได้พึ่งเปนแหล่งหลัก
เพราะเดชวงศาสุรารักษ์   จะบ่รากฎยศศักดิ์สืบไป
แล้วเรียกราชธิดาเข้ามาสั่ง   ลูบหลังลูบหน้าน้ำตาไหล
สาวสวรรค์ขวัญเข้าอย่าเศร้าใจ   จะได้พึ่งพระองค์วงศ์เทวา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น   สองบุตรีได้ฟังก็กังขา
จึงทูลถามบิตุเรศมารดา   ซึ่งตรัสมาไม่แจ้งยังแคลงใจ
อันสุริวงศ์พงศาสุราฤทธิ์   รูปร่างเพี้ยนผิดเราฤๅไฉน
ไม่อยู่เมืองสวรรค์ด้วยอันใด   เรื่องราวอย่างไรแต่แรกมา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น   สองประไหมสุหรีเสนหา
จึงแถลงแจ้งเหตุแก่ธิดา   ว่าเดิมเมืองหมันหยาธานี
บริบูรณ์ภูลศุขสนุกสนาน   ดังวิมานเมืองฟ้าในราษี
อันระตูผู้ดำรงพระบุรี   มีธิดาทั้งสี่ทรามวัย
ท้าวจะใคร่แต่งการสยุมพร   กระษัตริย์ทุกนครหาควรไม่
เมื่อจะมีเหตุนั้นพระขรรค์ไชย   กับธงผุดขึ้นในน่าพระลาน
ให้ยังเกิดเข้ายากหมากแพง   รบกันพื้นแทงทุกสถาน
ประชาชนฉิบหายวายปราณ   ได้ขุ่นเคืองรำคาญเดือดร้อน
ระตูทุกข์นักหนักจิตร   เห็นผิดเยี่ยงอย่างแต่ปางก่อน
มาเกิดการกระลีกระลัมพร   จึงให้ถอนพระขรรค์กับธงไชย

ใครจะทำอย่างไรก็ไม่หลุด เอาเชือกฉุดก็ไม่ขาดหวาดไหว
จึ่งให้ตีฆ้องร้องป่าวไป ทั่วในแว่นแคว้นแดนชวา
แม้นใครถอนพระขรรค์กับคันธง ขึ้นได้ดังจำนงปราถนา
ท้าวจะให้สมบัติกึ่งภารา ทั้งพระธิดาลาวรรณ
กรุงกระษัตริย์ทั้งสิ้นก็ยินดี จะใคร่ได้พระบุตรีเฉิดฉัน
ยกทัพนับแสนมาแน่นนั้น เข้าถอนธงพระขรรค์ไม่เคลื่อนคลา
จึ่งอสัญแดหวาทั้งสี่ สถิตย์ที่ไกรลาศภูผา
เขจรจากสถานวิมานมา แกล้งแปลงกายาเปนมนุษย์
เข้าในชุมนุมเมืองหมันหยา รูปทรงโสภาผาดผุด
จึ่งจับพระขรรค์กับคันธุช ก็เขยื้อนเคลื่อนหลุดขึ้นทันใด
อันสมบัติที่ระตูอนุญาต เทวราชไม่ประสงค์คงคืนให้
รับแต่พระธิดาพาไป จึ่งสร้างสรรค์พิไชยธานี
กุเรปันดาหากาหลัง อีกทั้งสิงหัดส่าหรี
ต่างเสวยราชย์อยู่ในบุรี มีโอรสบุตรีสืบพงศ์พันธุ์
บุญแล้วจึงได้ไปเปนข้า พระผู้วงศ์เทวากระยาหงัน
อย่าละห้อยน้อยใจจาบัลย์ จะได้พึ่งทรงธรรม์ธิบดี

๏ ๒๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ทั้งสองธิดามารศรี
กราบบาทบิตุราชชนนี โศกีครวญคร่ำร่ำไร

๏ ๒ คำ ๏

โอ้
๏ โอ้ว่าพระทูลกระหม่อมแก้ว ไม่เอ็นดูลูกแล้วฤๅไฉน
จะสลัดซัดเสียให้จำไกล ตกไปเปนข้าบ้าจามิตร
จะมีแต่เกรียมตรมระทมทุกข์ เสื่อมศุขโศกเศร้าเปล่าจิตร
ควรฤๅพระองค์ไม่ทรงคิด ช่างปลดปลิดอาไลยไม่เมตตา
นิจาเอ๋ยเคยเฝ้าอยู่เช้าเย็น จะนับวันว่างเว้นไม่เห็นหน้า
ร่ำพลางข้อนทรวงเข้าโศกา ปิ้มว่าชีวิตรจะวายปราณ

๚ ๖ คำ ๚ โอด

ร่าย
๏ เมื่อนั้น พระบิตุราชมาตุรงค์ก็สังสาร
จึงตรัสปลอบธิดายุพาพาล เยาวมาลย์แม่อย่าโศกาไลย
อันชนกชนนีนี้รักเจ้า เทียมเท่าชีวาก็ว่าได้
ใช่จะแสร้งสลัดซัดเสียไกล เพราะเปนความจำใจของบิดา
ถ้าแม้นมิผ่อนผันฉะนี้ อันตรายจะมีไปเมื่อน่า
อย่าขึ้งเคียดเคียดฉันเลยขวัญตา เหมือนแทนคุณบิดาช่วยดับร้อน
ตรัสพลางทางทรงกรรแสงสั่ง โฉมยงจงฟังซึ่งคำสอน
ตัวเจ้าจะไปอยู่ด้วยภูธร จงโอนอ่อนอุส่าห์รักษาตัว
สู้เสงี่ยมเจียมจิตรคิดว่าข้า อย่าทิฐิถือว่าพระเปนผัว
ยิ่งรักเท่าไรให้ยิ่งกลัว จงหมั่นเฝ้าฝากตัวตามพระไทย

๚ ๑๐ คำ ๚

๏ แล้วอุ้มพระกุมารขึ้นใส่ตัก พิศภักตร์ลูกน้อยละห้อยไห้
สุดสวาดิของแม่ผู้ร่วมใจ เจ้าจงไปเปนเพื่อนพี่นาง

ทั้งสามอุส่าห์รักษากัน อย่าเคียดฉันขุ่นข้องหมองหมาง
สี่กระษัตริย์ตรัสพลางกรรแสงพลาง ยิ้มปางจะสิ้นสมประดี

๏ ๔ คำ ๏ โอด

๏ ครั้นคลายอาดูรภูลเทวศ สองระตูภูวเรศเรืองศรี
จึงเสด็จย่างเยื้องจรลี มายังที่ข้างน่าพลับพลาพลัน

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

๏ ลดองค์ลงนั่งเหนืออาศน์ พร้อมหมู่อำมาตย์กิดาหยัน
จึงตรัสสั่งเสนีทั้งสี่นั้น จงจัดสรรสิ่งของบรรณาการ
จะให้พาโอรสแลบุตรี ไปถวายยังหยีผู้ห้าวหาญ
เร่งตระเตรียมเทียมรถราชยาน ถ้วนทุกพนักงานให้พร้อมไว้

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ทั้งสี่เสนาผู้ใหญ่
รับราชบัญชาแล้วคลาไคล ลงไปจากสุวรรณพลับพลา

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

๏ จึงจัดบรรณาการสิ่งของ บรรทุกช้างจำลองแลรถา
ให้เทียมรถสองราชธิดา ผูกม้าสำหรับพระกุมาร
แล้วตรวจตรามหาดเล็กขอเฝ้า ทั้งสามเหล่าสับสนอลหม่าน
นายไพร่พร้อมกันมิทันนาน มอบหมายเครื่องอานพานทอง

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีทั้งสอง
พาโอรสบุตรีพี่น้อง ไปยังห้องสรงสหัสธารา

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

ชมตลาด
๏ ให้โฉมยงทรงสุคนธาธาร พระกุมารทรงอุหรับจับมังษา
นางนุ่งยกพื้นแดงแย่งนาคา พระน้องทรงภูษาสีต่างกัน
นางห่มตาดสุวรรณบรรจง พระน้องฉลององค์ทรงกระสัน
พี่นางต่างใส่สังวาลวรรณ พระน้องนั้นประดับทับทรวงทรง
นางทรงพาหุรัดตรีไตร พระน้องใส่ทองกรก่องกง
พระพี่ใส่ไพฑูรย์ธำมรงค์ พระน้องทรงมรกฎรจนา
นางทรงมงกุฎพระบุตรี พระน้องใส่เกี้ยวมณีกรอบหน้า
พี่เลี้ยงสาวศรีมิ่งมัชฌา ช่วยแต่งกายาให้ยิ่งอร

๚ ๘ คำ ๚

ร่าย
๏ ครั้นเสร็จทรงเครื่องพระบุตรี สองประไหมสุหรีศรีสมร
จึงพาสามโอรสบทร มาเฝ้าพระภูธรธิบดี

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น สองราชธิดามารศรี
กราบลงแล้วทรงโศกี เทวีสะอื้นไห้ไปมา

๚ ๒ คำ ๚ โอด

๏ เมื่อนั้น สองกระษัตริย์สุริวงศ์นาถา
เห็นโอรสราชธิดา มาภิวาทวันทาจะลาไป

ให้สร้อยเศร้าสลดกำสรดโศก จะวิโยคลูกยาน้ำตาไหล
ต่างตรัสอำนวยอวยไชย เจ้าไปเปนศุขสวัสดิ
สารพัดไภยันต์อันตราย อย่าระคายเคืองข้องหมองศรี
ว่าพลางย่างเยื้องจรลี ไปส่งพระบุตรีแลโอรส

ๅ ๖ คำ ๅ เพลง

๏ ขึ้นเกยที่ประทับฉับพลัน พระพี่น้องโศกศัลย์กำสรด
กรายยาทบิตุรงค์ทรงยศ แล้วประนตชนนีชลีลา
มาทรงรถที่นั่งบัลลังก์ทอง ชักม่านปิดป้องซ้ายขวา
พระกุมารโฉมยงทรงอาชา ไปน่าราชรถบทจร
พร้อมพี่เลี้ยงกำนัลทั้งปวง โขลนจ่าข้าหลวงสลับสลอน
แห่แหนแน่นนันต์พนาดร เสนีนำนิกรจรจรัล

ๅ ๖ คำ ๅ เชิด

๏ ครั้นมาใกล้ค่ายมั่นบันหยี เห็นโยธีตั้งกองกวดขัน
ล้อมวงนอกในหลายชั้น กองตระเวนเกณฑ์กันตรวจตรา
ทั้งสี่มหาเสนาใน คร้ามครั่นพรั่นใจเปนหนักหนา
จึงให้ยับยั้งโยธา หยุดประทับรถาที่ชายดง
แล้วลงจากพาชีขมีขมัน พากันเข้าไปหาตำมะหงง
บอกว่าระตูทั้งสององค์ มีจำนงจงจิตรภักดี
ให้พาสองธิดาดวงสวาดิ กับโอรสราชเรืองศรี
บรรณาการหลายหลากมากมี มาถวายธุลีพระบาทา

ๅ ๘ คำ ๅ เจรจา

๏ บัดนั้น ตำมะหงงกุเรบั่นหรรมา
จึงมายังที่ประทับพลับพลา วันทาทูลแถลงให้แจ้งใจ

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น องค์มิสารยั่นหยิศรีใส
ชื่นชมโสมนัศหัทไทย ภูวไนยแย้มยิ้มพริ้มเพรา
จึงบัญชาสั่งตำมะหงง ท่านจงจัดแจงแต่งรับเขา
อันบุตรีสององค์นงเยาว์ เห็นยังจะเศร้าโศกนัก
ทั้งเปนคนใหม่ไม่คุ้นเคย อย่าเพ่อพามาเลยให้รู้จัก
จงนำอรไทยไปหยุดพัก ยังตำหนักริมน้ำที่ทำไว้

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ตำมะหงงเสนาอัชฌาไศรย
รับราชบัญชาแล้วคลาไคล ออกไปสั่งเจ้าพนักงาน
ให้จัดแจงพลับพลาริมวาริ ผูกมู่ลี่ลายสุวรรณกั้นม่าน
เชิญสองโฉมเฉลาเยาวมาลย์ ไปหยุดพักสำราญฤๅไทย
แล้วรับราชกุมารเข้ามา กับเครื่องบรรณาน้อยใหญ่
นำสี่เสนานั้นคลาไคล เข้าไปยังคมคัลอัญชลี

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงองค์มิสารยั่นหยิ
จึงกล่าวสุนทรวาที ปราไสเสนีทั้งสี่ไป

ซึ่งระตูทั้งสองผู้ครองเมือง ไม่ผูกแค้นขุ่นเคืองอิจฉาใคร
กลับทำไมตรีทั้งนี้ไซ้ ขอบใจเปนพ้นคณนา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น อำมาตย์ทั้งสี่มิยศถา
จึงนบนิ้วสนองพระบัญชา สองกระษัตริย์สั่งมาให้กราบทูล
ว่าชีวิตรอยู่ใต้ฝ่าพระบาท จะขอพึ่งภูวนารถนเรนทร์สูร
ปกป้องสุริวงศ์พงศ์ประยูร ให้เป่นศุขสมบูรณ์บำราศไภย
ซึ่งระตูผู้น้องทำฮึกฮัก มาต่อสู้ทรงศักดิ์จนตักไษย
จะขอประทานเอาศพไป ภูวไนยได้โปรดปรานี

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงองค์มิสารขั้นหยี
แย้มยิ้มพริ้มภักตร์เปรมปรีดิ์ พลางตรัสแก่สี่เสนา
จงทูลแก่กระษัตริย์ทั้งสององค์ ให้รับศพไปปลงดังปราถนา
อันระตูผู้เปนอนุชา อหังการ์มานะเปนพ้นคิด
เราจะว่าเท่าไรก็ไม่เห็น กลับเป่นว่าเข้ากับคนผิด
อกุศลดลใจจึงม้วยมิด อย่าให้สองทรงฤทธิร้อนพระไทย
ซึ่งโอรสสามองค์นงเยาว์ ฝ่ายเราจะบำรุงรักใคร่
เคยสำราญอย่างไรในกรุงไกร จะเลี้ยงให้เปนศุขเหมือนอย่างนั้น
แล้วตรัสเรียกสังคามารตา มานั่งใกล้พี่ยาอย่าเดียดฉัน
จะเลี้ยงเจ้าเท่าน้องร่วมครรภ์ รักร่วมชีวันคุ้งบรรไลย

แล้วประทานเสื้อผ้าเงินทอง แก่เสนาทั้งสองกรุงใหญ่
ครั้นเสร็จเสด็จคลาไคล เข้าในห้องที่ไสยา

๚ ๑๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น เสนีสี่นายก็หรรษา
ออกจากที่ประทับพลับพลา มาขึ้นม้าพาพลกลับไป

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า ต่างคนก้มเกล้ายังคมไหว้
ทูลสองระตูภูวไนย ให้ทราบพระไทยทุกประการ

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ทั้งสองกระษัตริย์ได้ฟังสาร
ค่อยคลายวายทุกข์รำคาญ จึ่งบรรหารตรัสสั่งเสนี
อันศพอนุชาผู้ร่วมจิตร เราจะฌาปนกิจเสียที่นี่
จงกะเกณฑ์ไพร่พลมนตรี เร่งถางที่ทำเมรุรีมบรรพต
ท่านคิดทำให้งามตามของบ้าน เขญจาจงประดับดอกไม้สด
สืบไปจะได้เปนเกียรติยศ สั่งกำหนดให้เสร็จในสองวัน

๚ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น อำมาตย์รับสั่งแล้วผายผัน
ออกมาเร่งรัดจัดกัน แบ่งพวกพลขันธ์ตามบาญชี
การพระเมรุเกณฑ์สี่ตำรวจใน จ่ายไพร่ทั้งสองกรุงศรี
มุลนายหลายกรมที่สมมี เกณฑ์น่าที่สามส้างทุกเสนา

นายงานทหารในระดมกัน ทำพระโกษฐด้วยจันทน์กฤษณา
พวกช่างทั้งปวงบรรดามา ให้ประดับเบญจาด้วยดอกไม้
เลือกเหล่ากิดาหยันมาช่วยร้อย ถ้าเห็นน้อยเติมเหล่าขอเฝ้าให้
กองนอกกับพรานชำนาญไพร จงเที่ยวไปเก็บบุหงาสารพัน
อันพลยุศสิหนานั้นเกณฑ์ด้วย ใครแหล่หลอนผ่อนช่วยเข้าที่นั่น
กองไหนแชเชือนตักเตือนกัน ในสองวันให้เสร็จอย่านอนใจ

ๆ ๑๐ คำ ๆ

๏ บัดนั้น นายมุลขุนหมื่นน้อยใหญ่
ที่เกียจคร้านการงานก็ย่นไป แกล้งเกณฑ์น่าที่ให้เต็มประดา
บ้างคุมไพร่เร่งรัดไปตัดเสา เลือกล้วนเปลาเปลาที่ในย่ำ
ล้มลงทอนตัดแล้ววัดวา ประจบตากล่อมเกลาเท่ากัน
บ้างใส่สาลี่ลากกระชากฉุด อุดตลุดอึงไปในไพรสัณฑ์
บ้างตัดไม้ไผ่ย่ำเอาพร้าฟั่น เสียงสนั่นก้องพงดงดาล
เหล่าพวกเก็บดอกไม้ก็ไปหา พบบุษผาขึ้นหักกิ่งก้าน
บ้างสอดสอยผลพวงดวงมาลย์ ทั้งตูมบานแก่อ่อนผ่อนส่งนาย

ๆ ๘ คำ ๆ

๏ บัดนั้น จึงเจ้าน่าที่ทั้งหลาย
ต่างมาจับฉลากมากมาย วุ่นวายอลหม่านเปนการรุม
เสนีสี่ตำรวจนายด้านเมรุ ก็กะเกณฑ์อุดตลุดขุดหลุม
ชักระดับได้ที่ทั้งสี่มุม ผู้คนเกลื่อนกลุ้มรุมกัน

ยกเสาขึ้นตั้งทั้งสี่ต้น ต่างติดเครื่องบนขมีขมัน
พนักงานหอสวดสามส้างนั้น ก็ยกขึ้นพร้อมกันทันที
ข้างดาดผนังหลังคาผ้าขาว เพดานดาวดอกไม้สลับสี
หุ้มเสาด้วยผ้าแดงโมรี เอาม่านที่พลับพลามากั้นกาง
กองพระเบญจามาประดับ ซ้อนสลับแม่ลายหลายอย่าง
ข้างลอกพลับพลึงกรึงพื้นพลาง เลือกบุษผาต่างต่างเปนตัวซ้อน
ข้างร้อยราชวัตรฉัตรชั้น พื้นพรรณบุษผชาติเกสร
ข้างประดับมาลาเปนจามร รีบร้อนติดกระจังบัลลังก์ลด
บุษยกยกคนเข้ารุมกัน เห็นเหลือมือไม่ทันการกำหนด
คิดแบ่งเบาเอาบุษยกรถ มาแต่งตั้งตามยศกระษัตรา
เครื่องสูงห้าชั้นกั้นกาง ตั้งหว่างชุมสายซ้ายขวา
จัดแจงแต่งตามพระบัญชา ไม่ช้าแล้วเสร็จทุกสิ่งอัน

ฯ ๑๒ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น สองกระษัตริย์กำสรดโศกศัลย์
เนาในพลับพลาพนาวัน ครั้นรุ่งแสงสุริยันตรัจไตร
จึงเข้าที่ชำระสระสรง จะแต่งองค์ทรงเครื่องก็หาไม่
มาขึ้นรถสุวรรณทันใด รีบไปยังศพอนุชา

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ เลี้ยวเหลี่ยมภูผาปะราปี้ เห็นโยธีตายกลาดอยู่นักหนา
ให้แสนสังเวชวิญญา ชลนาไหลหลั่งถั่งลง

เหลือบเห็นอนุชาสิ้นชีวี　　นอนเหนือขนดพีชุลีผง
สลดจิตรดังชีวิตรจะปลดปลง　　ต่างทรงโศกาจาบัลย์

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

๏ ครั้นค่อยคลายวิโยคโศกเศร้า จึงสั่งเหล่าเสนีขมีขมัน
ให้เชิญศพองค์พระน้องนั้น　　ใส่ในโกษฐ์จันทน์ทันใด
แล้วรับขึ้นราชรถทอง　　ประโคมก้องหิมวาข้าใหญ่
แห่แหนตายตาคลาไคล　　ตรงไปพระเมรุมิทันช้า

ฯ ๔ คำ ฯ กลองโยน

๏ ครั้นถึงจึงประทับกับเกย　　พนักงานตามเคยเตรียมท่า
เชิญพระโกษฐ์จากรถรัตนา　　ขึ้นตั้งบนเบญจามาลี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　โฉมนางดรสามารศรี
ครั้นทราบว่าศพพระสามี　　เชิญมาถึงที่พระเมรุทอง

ฯ ๒ คำ ฯ

ชมตลาด
๏ จึงสระสรงทรงสำอางอินทรีย์ วารีชำระรดหมดหมอง
ขัดขมิ้นหนุนเนื้อนวลลออง　　ทรงสุคนธ์ปนทองอุไรเรือง
หวีเกยกันไรใส่กรอบหน้า　　จรจินดาแววววับประดับเนื่อง
กุณฑลห้อยพลอยเพ็ชรค่าเมือง อร่ามเรืองรุ้งร่วงดังดวงดาว
บรรจงทรงภูษาสีเสวตร　　สไบปักทองเทศพื้นขาว
ทองกรสุรกาญจน์สังวาลวาว　　สองแก้วแพรวพราวพรายตา

ชำมรงค์ทรงสอดนิ้วพระหัตถ์ เพ็ชรรัตน์พรรณรายทั้งซ้ายขวา
ครั้นเสร็จเสด็จลีลา ลงจากพลับพลาพนาไลย

๏ ๘ คำ ๏ เสมอ

ร่าย
๏ โฉมยงทรงสีวิกากาญจน์ พร้อมกำนัลนงคราญน้อยใหญ่
เสด็จโดยมรคาข้างใน ตรงไปพระเมรุฉับพลัน

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งเข้าไปนอบนบ บังคมพระศพแล้วโศกศัลย์
ความรักสลักใจจาบัลย์ พิไรร่ำรำพรรณโศกา

๏ ๒ คำ ๏ โอด

โอ้บูชากัณฑ์
๏ โอ้ว่าพระทูลกระหม่อมเอ๋ย ไฉนเลยมาม้วยสังขาร์
ทิ้งข้าน้อยไว้ให้เวทนา หนีไปฟากฟ้าดุษฎี
น้องละบิตุเรศมารดา สุริวงศ์พงศาบุรีศรี
โดยเสด็จมาในพนาลี ด้วยภักดีต่อองค์พระทรงธรรม์
หวังเอาเบื้องบาทภูวเรศ ปกเกษไปกว่าจะอาสัญ
พระจากเมืองเมียมาได้ห้าวัน มาจำตายจากกันด้วยโจรไพร
แม้นพระองค์ทรงพึ่งน้องว่า จะสุดสิ้นชีวาก็หาไม่
ร่ำพลางโศกาอาไลย อรไทยไม่เปนสมประดี

๏ ๘ คำ ๏ โอด

ร่าย
๏ เมื่อนั้น สองกระษัตริย์สุริวงศ์เรืองศรี
ให้ยกโกษฐ์แก่นจันทน์ทันที มาตั้งที่ถวายเพลิงเชิงตะกอน

พระทรงถือธูปเทียนสุคนธา แล้วชวนนางดรสาสายสมร
ทั้งสองมเหสีบังอร ยทจรเข้าจุดอัคคี

๏ ๔ คำ ๏ ปี่กลอง

๏ เมื่อนั้น นวลนางดรสามารศรี
กำสรดโศกศัลย์พันทวี อัญชลีทั้งสองกระษัตรา
แล้วทูลว่าพระองค์ผู้ทรงเดช จงได้โปรดเกษเกษา
ข้าน้อยขอถวายบังคมลา ตายตามภัศดาด้วยภักดี
ขอฝากบิตุราชมาตุรงค์ ทั้งประยูรญาติวงศ์ในกรุงศรี
อันศฤงฆารของข้าบรรดามี ถวายไว้ใต้ธุลียาทา
ทูลพลางประนตบทเรศ สองกระษัตริย์ทรงเดชเชษฐา
บังคมบรมศพภัศดา แล้วกัลยาทักษิณเวียนไป

๏ ๘ คำ ๏

ช้า
๏ ครั้นครบคำรบสามรอบ นบนอบน้อมองค์ลงกรายไหว้
จึงชักเอากฤชภูวไนย มาทูลไว้เหนือเกล้าเมาฬี
กรรแสงพลางทางยมาลาชิกรณ์ ภูธรได้เคืองบทศรี
ด้วยกายกรรมและวจี ขออย่ามีเวราผูกพัน
ประการหนึ่งซึ่งข้าสุจริต สู้ตายมิได้คิดบิดผัน
เดชะความสัตย์ของข้านั้น แม้นทรงธรรม์จะตกไปแห่งใด
ขอให้ได้พบสบประสงค์ บำเรอบาทบงสุ์จงได้
ให้ร่วมศุขร่วมทุกข์ร่วมฤไทย อย่าให้รู้นิราศคลาศคลา

๏ ๘ คำ ๏

ร่าย ๏ ครั้นเสร็จตั้งสัตย์อธิษฐาน เยาวมาลย์กรายงามสามท่า
เห็นเพลิงพลุ่งรุ่งโรจโชตนา ก็แขหลาโจนเข้าในอัคคี

๚ ๒ คำ ๚ กลองแขก โอด

๏ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงนางนมสาวศรี
เห็นพระราชธิดานารี สุดสิ้นชีวิวายปราณ
บ้างตีอกตกใจตลึงหลง ร่ำรักโฉมยงด้วยสงสาร
ดิ้นโดยโหยไห้อาลัยลาญ ขื่นปานจะม้วยชีวา

๚ ๔ คำ ๚ โอด

๏ เมื่อนั้น สองระตูภูวเรศเชษฐา
ครั้นเสร็จส่งสการอนชา ให้ตรวจตราเตรียมพลสกลไกร
พร้อมเสร็จแล้วเสด็จขึ้นทรงรถ ยกทศโยธาทัพใหญ่
ต่างองค์เศร้าสร้อยละห้อยใจ เร่งรีบกลับไปยังธานี

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงองค์มิสารปันหยี
เนาในพลับพลาพนาลี เสนีเฝ้าแหนแน่นนันต์
พระแสนสำราญวิญญา ตรัสเล่นเจรจาเกษมสันต์
ยกความชอบโยธีทั้งนั้น ล้วนแข็งขันพ้นผ่าขับจามิตร
ประสันตาแก้ตัวเต็มประดา ออกรับหน้าข้าศึกไม่ต้านติด
จนระตูเสียทีสิ้นชีวิตร ประสันตาพ้นผิดไม่บรรไลย

แต่เปนคนพาลดื้อข้างขี้เที่ยว จะยกโทษทีเดียวเห็นไม่ได้
คิดจะทาระกำให้หนำใจ พูดอะไรไม่จริงสักสิ่งอัน

ๆ ๘ คำ ๆ เจรจา

๏ บัดนั้น ประสันตาแสนกลคนขยัน
เฉยหน้าว่าไปแก่เพื่อนกัน เมื่อจะต้องโทษทัณฑ์ก็จนใจ
กำลังพระเสาร์เปนคราวเคราะห์ วิบากกรรมจำเภาะมาซัดให้
ครั้นมีไชยได้ลาภสิลับไป ยังนึกเศร้าเสียใจอยู่ไม่วาย
ชอบผิดคิดดูคนละอย่าง พอเกลื่อนกลบลบล้างกันสูญหาย
วาศนาอาภัพกลับกลาย ท่านลงร้ายติดตัวพัวพัน
เมื่อถึงที่ได้ของต้องพระไทย จะว่าดีฤๅไม่เพราะใครนั่น
ชอบแต่เอาลาภนอกนั้น มาประทานรางวัลประสันตา

ๆ ๘ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ปิ่นหยียิ้มพลางทางว่า
อันการพูดแก้จนพ้นปัญญา ช่างแยกหน้าว่าได้ไม่อายใจ
ถ้อยคำสำนวนเหมือนย้ำหลัง ใครเห็นชอบด้วยมั่งฤๅหาไม่
ดีแต่เสียดเซมแนมใน คนอะไรเช่นนี้ก็ยังมี
ตรัสพลางทางดูทินกร เห็นแดดย่ายคลายร้อนรังษี
จึ่งให้ภักตร์พี่เลี้ยงไปเปนที่ เร่งตรวจเตรียมเสนีจัตุรงค์
สั่งเสร็จเสด็จจากแท่นทอง เข้าห้องชำระสระสรง
แต่งอย่างปิ่นจุเหร็จชาวดง แล้วมาทรงมหาพิไชยรถ

ระเด่นสังคามารตา ขี่อาชาเครื่องกุดั่นกั้นกลด
ทั้งสองยุตรมียศ ทรงรถประเทียบเรียบเรียง
ช้างเครื่องตามท้ายรายมา โยขาโห่ลั่นสนั่นเสียง
สองข้างรถาม้าพี่เลี้ยง เดินเคียงขับแข่งแซงไป

๚ ๑๒ คำ ๚ เชิด

๏ ถึงที่แห่งหนึ่งเกษมศุข แสนสนุกธารท่าชลาไหล
พระสั่งให้หยุดยั้งตั้งทัพไชย ที่ร่มไม้ใกล้เนินคีรี
หวังจะให้สองนางค่อยส่างโศก ซึ่งวิโยควงศามารศรี
ทั้งเอาแรงรี้พลมนตรี ให้คลายคลี่ล้าเลื่อยเหนื่อยมา

๚ ๔ คำ ๚ เจรจา

ช้า
๏ มาจะกล่าวยทไป ถึงระตูตันหยงบุหรา
ทั้งระตูติหวังหงันราชา ระตูสันตาหราเรืองไชย
อีกระตูปะกุหวันภูมี ทั้งสี่ธานีอยู่ใกล้
ริมหนทางที่ยิ่นหยีไป ต่างประหวั่นพรั่นใจเปนสุดคิด
ด้วยรู้ข่าวว่าท้าวบุศสิหนา ออกต้านต่อศักดาก็ดับจิตร
สองกระษัตริย์เชษฐาระอาฤทธิ พร้อมคิดกันถวายบรรณาการ
ยอมยกเยาวราชบุตรี ให้แก่ยิ่นหยีผู้ห้าวหาญ
ไม่มีผู้ใดใครต้านทาน เลื่องชื่อฦๅสท้านทุกเวียงไชย

๚ ๘ คำ ๚

ร่าย
๏ อันระตูภูบาลทั้งสี่ โอรสบุตรีหามีไม่
จึงจัดสรรสิ่งของที่ต้องใจ ม้ารถคชไกรแลโยขา

สร้อยสนสังวาลบานพับเพ็ชร   มงกุฎเก็จแก้วมณีมีค่า
ขนใส่ในหีบแล้วตีตรา   มอบให้เสนานำไป

๏ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น   เสนีทั้งสี่กรุงใหญ่
รับราชบัญชาแล้วคลาไคล   ต่างเร่งรีบไปทันที

๏ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงตรงเข้าไปหา   ตำมะหงงเสนาบดีศรี
แถลงเล่าเนื้อความตามคดี   ถ้วนถี่เสร็จสิ้นทุกสิ่งอัน

๏ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ บัดนั้น   ตำมะหงงปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
จึ่งนำเสนีทั้งสี่นั้น   ไปยังสุวรรณพลับพลาไชย

๏ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ ครั้นถึงจึ่งถวายบังคม   กรานก้มกรายทูลแถลงไข
บัดนี้ระตูภูวไนย   ทั้งสี่พีไชยธานี
ตั้งจิตรเสนหาสามิภักดิ์   จงรักเบื้องบาทบทศรี
ถวายบรรณาการมากมี   ให้เสนีสี่นายนำมา

๏ ๔ คำ ๚

ช้าปี่ ๏ เมื่อนั้น   ปิ่นหยิมจิตรหรรษา
จึ่งกล่าวสุนทรวาจา   ปราไสเสนาทั้งสี่ไป

ซึ่งระดูผู้ดำรงราชฐาน ให้เอาบรรณาการนี้มาให้
สามิภักดิ์รักเราชาวไพร ขอบใจเป่นพ้นพ้นทวี

ๆ ๔ คำ ๆ

ร่าย
◎ แล้วประทานเสื้อผ้าแพรพรรณ รางวัลเสนาทั้งสี่
ครั้นเสร็จเสด็จจรลี เข้าสู่ที่สุวรรณพลับพลา

ๆ ๒ คำ ๆ เสมอ

๏ บัดนั้น เสนีสี่เมืองหรรษา
ได้ของประทานพระผ่านฟ้า ต่างขึ้นม้าควบขับกลับไป

ๆ ๒ คำ ๆ เชิด

◎ เมื่อนั้น มิสารปั้นหยีศรีใส
แต่แรมร้อนผ่อนพักอยู่ในไพร ก็ได้ถึงห้าวันมา
พระคนึงถึงสองเยาวมาลย์ แต่มาอยู่ก็นานนักหนา
ยังมิได้รู้จักภักตรา จะทรงโฉมโสภาสักเพียงไร
คิดจะให้ไปเชิญโฉมเฉลา มาโลมเล้าพูดจาปราไส
ก็เกรงจะขามเขินสเทินใจ แต่รัญจวนครวญใคร่อยู่ไปมา

ๆ ๖ คำ ๆ

◎ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงสองนางเสนหา
จึงทูลทั้งสองพระธิดา แต่มาอยู่ก็หลายราตรี
ยังมิได้ไปเฝ้ายาทยงส์ พระโฉมยงองค์มิสารปั้นหยี
แม้นเนิ่นนานช้าไปกว่านี้ เห็นทีจะไม่พ้นพระอาญา

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น สองนางเคืองค้อนแล้วค่อนว่า
ขึ้นหยิ่นชาวอรัญวา สุริวงศ์พงศาไม่แจ้งใจ
จะให้น้องนี้ขึ้นไปเฝ้า พี่เจ้าเอ๋ยจะไปกะไรได้
จะต้องไหว้โจรป่าพนาไลย อายใจเปนพ้นพ้นทวี

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงเล้าโลมนางโฉมศรี
ตรัสไยอย่างนั้นณเทวี พระชนกชนนีก็บอกมา
อันขึ้นหยิ่นมิใช่ชาวดง คืออิเหนาสุริวงศ์อสัญหยา
ถึงสองทรงฤทธิผู้บิดา ผ่านฟ้าก็ถวายบังคมคัล
แม้น้องค์อรไทยมิไปเฝ้า ถ้าผ่านเกล้าเคืองขุ่นหุนหัน
จะให้ลงอาญาฆ่าฟัน เมื่อกระนั้นจะคิดประการใด

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น สองราชบุตรีศรีใส
สุดคิดที่จะบิดเบือนไป อรไทยก้มหน้าไม่พาที
พี่เลี้ยงโลมเล้าเฝ้าวอนว่า จึ่งลีลาออกไปจากในที่
มาสระสรงคงคาวารี ขัดสีพระกายกรายกรีดนิ้ว

๚ ๔ คำ ๚

ชมตลาด
๏ ลูบไล้สุคนธ์ปนทอง ผัดภักตร์นวลลอองผ่องผิว
ทรงน้ำมันกันไรไปล่ปลิว วาดคิ้ววงค้อมพร้อมเพราคม
พี่นางนุ่งเข้มขาบเขียวตอง ห่มตาดทองขึ้กขึ้กแมงทับถม
พระน้องนุ่งยกแย่งเทพประนม ทรงห่มริ้วทองรองซับ

สร้อยนวมสวมใส่พระอังษา ตาบจินดาดวงมณีสีสลับ
สร้อยสายสังวาลบานพับ ทองกรแก้วแววววับประดับเพ็ชร
ธำมรงค์เรือนรูปนาค ทรงมงกุฎพระยศรีตรัจเตร็จ
สพักพวงดวงหันกลัดเม็ด แล้วเสด็จย่างเยื้องจรจรัล

๏ ๘ คำ ๏

ร่าย
๏ ลงจากที่ประทับพลับพลา พร้อมกำนัลกัลยาสาวสรรค์
ต่างเชิญเครื่องอานพานสุวรรณ กั้นกลดคันสั้นเสด็จไป

๏ ๒ คำ ๏ เพลง

๏ ครั้นมาใกล้พลับพลายั้นหยุด สองศรีหยุดอยู่ไม่ไปได้
ให้ประหวั่นครั่นคร้ามขามใจ หฤทัยระทึกไปมา

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงทั้งสองเสนหา
จึงปลอบสองราชธิดา แม่อย่าประหวั่นพรั่นใจ
จะสะเทินเหินห่างอยู่อย่างนี้ พระภูมิจะดำริห์ติได้
อุยหน่ามาตีเอาพี่ไย ว่าพลางผลักไสให้จรลี

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ทั้งสองสุดามารศรี
ผูกคิ้วนิ่วหน้าไม่พาที เทวีจำใจจรจรัล
องค์อ่อนระทวยขวยเขิน ทั้งสะเทินทั้งอายค่อยผายผัน
ถึงพลับพลาน่าที่นั่งทรงธรรม์ ก็ทรุดองค์อภิวันท์อัญชลี

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　　　　พระโฉมยงองค์มิสารขั้นหยิ้
เห็นโฉมสองราชบุตรี　　　　ภูมินกในไปมา
อันนางซึ่งนั่งข้างหลังนั้น　　　　ผิวพรรณผุดผ่องดังเลขา
จะเปนพี่สังคามาระดา　　　　นรลักษณ์ภักตราก็คล้ายกัน
ดูพลางเพลินจิตรพิศวง　　　　ด้วยรูปทรงทั้งสองสาวสวรรค์
จึงยิ้มเยื้อนปราไสไปพลัน　　　　เชิญมาบนสุวรรณพลับพลาไชย

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　　　สองราชบุตรีศรีใส
ฟังรศพจนาดถ์ภูวไนย　　　　ยิ่งสเทินเขินฤไทยยังอร
ต่างองค์ต่างอายไม่ผายผัน　　　　พลางผลักไสกันให้ไปก่อน
ต่อตรัสเรียกหลายคำจึงจำจร　　　　ขึ้นไปซลีกรแล้วก้มภักตร์

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　　　องค์มิสารขั้นหยิ้มิศักดิ์
เห็นสองทรามไวยวิไลยลักษณ์　　　　ยังคมก้มภักตร์ไม่พาที
พระจึงตรัสโลมเล้าเอาใจ　　　　ปราไสสองสุดามารศรี
เจ้าเคยแต่อยู่ในบุรี　　　　ไม่เหมือนที่แว่นแคว้นแดนดง
จะได้ชมถ้ำธารสำราญใจ　　　　ทั้งมิ่งไม้หมู่นกวิหคหงษ์
พลางเรียกอนุชาโฉมยง　　　　เจ้าจงยกพานสลามา
เอาไปสู่พี่นางทั้งสองศรี　　　　ให้เสวยตามมีของชาวป่า
แล้วตรัสสั่งพี่เลี้ยงกัลยา　　　　จงพาสองระเด่นไปเล่นธาร

๚ ๘ คำ ๚

◎ เมื่อนั้น ทั้งสององค์ยอดสงสาร
จึงถวายบังคมก้มกราน เยาวมาลย์ก็กลับไปพลับพลา

ฯ ๒ คำ ฯ

ช้า
◎ เมื่อนั้น พระโฉมยงวงศ์อสัญแดหวา
แลตามทรามไวยจนลับตา เสนหาภูลเพิ่มพันทวี
คิดจะใคร่ภิรมย์สมสวาดิ ด้วยสองราชธิดามารศรี
กลัวเกลือกจินตะหราวาตี จะว่ามีชู้เมียสิเสียการ
จำเปนจะเงือดงดสกดใจ อุส่าห์อดส้มไว้กินหวาน
อย่าให้เคืองขุ่นหมองพ้องพาน แต่คิดอ่านครวญใคร่ไปมา

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย
◎ ครั้นราตรีเข้าที่ไสยาศน์ ถวิลถึงนุชนาฏขนิษฐา
จึงตรัสเรียกสังคามาระตา เข้ามาบรรธมชมชิด

ฯ ๒ คำ ฯ

ชมโฉม
◎ พิศดูรูปทรงส่งศรี เหมือนมาหยารัศมีไม่เพี้ยนผิด
พระเชยปรางพลางอุ้มขึ้นจุมพิต ฤาไทยคิดสำคัญว่ากัลยา
เอวองค์อรชรอ้อนแอ้น เหมือนแม้นพี่นางเปนนักหนา
พิศทรงขนงเนตรอนุชา ละม้ายเหมือนไนยนานางเทวี
ชมพลางพิศวงหลงโลม นึกว่าโฉมมาหยารัศมี
สัพยอกแย้มสรวลชวนพาที จนเข้าที่บรรธมหลับไป

ฯ ๖ คำ ฯ ตระ

ร่าย
๏ ดาวเดือนเลื่อนลับเมฆา สุริยาแย้มเยี่ยมเหลี่ยมไศล
พระตื่นจากที่บรรธมใน ลีลาคลาไคลไปสรงชล
สำอางองค์ทรงเครื่องสรรพเสร็จ แล้วเสด็จไปทรงม้าต้น
พรั่งพร้อมเสนาสามนต์ ให้ยกพลโยธาพลากร

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

ชมดง
๏ เดินเอยเดินทาง ตามหว่างพนาเนินศิงขร
พฤกษาสองข้างที่ทางจร ข้างรบัดใบอ่อนออกผกา
ลมหวนอวลกลิ่นดอกปะหนัน คล้ายกันกับกลิ่นจินตะหรา
เห็นเล็บนางแย่งยานตระการตา เหมือนนขาโฉมงามทรามไวย
การเกดสีเหลืองเรืองเรื่อ เหมือนผิวเนื้อนวลน้องผ่องใส
เห็นชายผ้าสีดาขนค่าไม้ เหมือนสไบชายสไบยังอร
ดูดอกสร้อยฟ้าระย้าย้อย เหมือนสายสร้อยประดับทรวงดวงสมร
ชมพลางถวิลหาอาวรณ์ พระเร่งรัดอัศดรรีบมา

๚ ๘ คำ ๚ เชิด

ร่าย
๏ แรมร้อนนอนทางมาหลายวัน จนใกล้ด่านเขตรขัณฑ์หมันหยา
จึงให้หยุดประทับตั้งพลับพลา ที่ริมชายป่าพนาลี

๚ ๒ คำ ๚ รัว

อิเหนาเล่ม ๖

๏ บัดนั้น ชาวบ้านด่านทางหว่างวิถี
เห็นกองทัพกับคั่งพงพี ช้างม้ามากมีรี้พล
ต่างตกใจกลัวตัวสั่น สำคัญว่าโจรย่ำมาปล้น
ชายหญิงวิ่งปะทะปะปน ต่างคนอลหม่านไม่สมประดี
บ้างอุ้มบุตรฉุดมือภรรยา จูงแม่ยายพ่อตาพาหนี
แบกที่นอนหมอนมุ้งบรรดามี อึงมี่สับสนลนลาน
พวกผู้หญิงวิ่งตามลูกผัว อพยพยกครัวออกจากบ้าน
บรรดาเหล่าชาวพงดงดาล หนีผ่านเข้าป่าพนาลัย

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น ขุนด่านอกสั่นหวั่นไหว
ขึ้นม้าพากันรีบไป ยังพิไชยหมันหยาธานี

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงตรงเข้าไปหา กราบไหว้เสนาทั้งสี่
พลางแถลงแจ้งความตามคดี บัดนี้โจรไพรยกมา
ตั้งทัพยับยั้งอยู่ปลายด่าน พลทหารนับแสนแน่นหนา
เห็นที่จะเข้าตีเอาภารา ขอท่านเสนาจงแจ้งใจ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ ขัดนั้น ทั้งสี่เสนีผู้ใหญ่
ครั้นแจ้งกิจจาก็คลาไคล เข้าไปยังท้องพระโรงคัล

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ ก้มเกล้าประนตบทมาลย์ พระผู้ผ่านโภไคยไอสวรรย์
ทูลความตามคำขุนด่านนั้น รำพรรณให้ทราบทุกสิ่งไป

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ท้าวหมันหยาฟังแจ้งแถลงไข
ให้คิดหวาดหวั่นพรั่นพระไทย จึ่งดำรัสตรัสไปแก่เสนา
ซึ่งข้าศึกฮึกหาญมาทั้งนี้ ชรอยเปนบั้นหยีโจรป่า
ที่ชาวเมืองเลื่องเล่าฦๅชา ว่าฆ่าท้าวบุศสิหนาบรรไลย
ยังแต่สองระตูผู้พี่ ก็เกรงกลัวฤทธิไม่ทานได้
อ่อนง้อขอขึ้นแก่โจรไพร จึ่งมิได้เดือดร้อนรำคาญเคือง
ฝ่ายระตูอยู่รายทางมา ล้วนเหล่าท้าวพระยาที่ฦๅเลื่อง
ไม่ต่อสู้บั้นหยีทั้งสี่เมือง ต่างยอมให้เครื่องบรรณาการ
จำเราจะยกธิดาให้ เกลี่ยไกล่ผูกรักสมัคสมาน
อันจะคิดขึงขันประจัญบาน ไพร่บ้านพลเมืองจะเคืองแค้น
แล้วตรัสสั่งตะหมังไปสืบดู ให้รู้สำคัญจงมั่นแม่น
กองทัพยับยั้งอยู่ปลายแดน โยธาหนาแน่นสักเพียงไร

๚ ๑๒ คำ ๚

๏ ขัดนั้น ตะหมังเสนาผู้ใหญ่
รับสั่งบังคมลาคลาไคล ออกไปจากท้องพระโรงธาร

เรียกหาบ่าวไพร่ที่ใช้ชิด　　เลือกล้วนคนสนิทติดลูกหลาน
ขึ้นขี่ม้าเหลืองผูกเครื่องอาน　　รีบไปปลายด่านภารา

ๆ ๔ คำ ๆ เชิด

๏ บัดนั้น　　หญิงชายชาวเมืองหมันหยา
แจ้งว่าโจรไพรใจหยาบช้า　　ยกมาปลายด่านเวียงไชย
ต่างคนหวาดหวั่นครั่นคร้าม　　เที่ยวซุบซิบสืบความถามไถ่
ชาวตลาดเล่าฦๅอื้อไป　　ก็ตกใจคิดกลัวทุกตัวคน
เปนเหล่าเหล่าเข้าประชุมพูดจา　　ปฤกษาหารือกันสับสน
บ้างว่าจะหนีไปให้พ้น　　เปนทำวลด้วยลูกเต้าเย่าเรือน
บ้างยักย้ายเงินทองของฝั่ง　　มิดชิดปิดบังไม่บอกเพื่อน
หมายที่สำคัญไม่ฟั่นเฟือน　　กลบเกลื่อนเกลี่ยไกล่ไว้ใต้ดิน
บ้างแก้ปะวะหล่ำกำไล　　ที่แต่งใส่ลูกหลานออกเสียสิ้น
ทุกข์ร้อนไม่เปนนอนเปนกิน　　แต่เฝ้าผินหน้าปรับทุกข์กัน
พวกผู้หญิงสาวสาวเหล่าแม่หม้าย　　ก็วุ่นวายหวาดจิตรคิดพรั่น
จะมีผัวกลัวว่าจะไม่ทัน　　พูดกันว่าจะบวชเปนชี
ลางคนบนบานศาลกล่าว　　ให้ยายท้าวคนทรงลงผี
สงไสยไต่ถามถึงธานี　　เหตุการณ์ครั้งนี้ดีฤๅร้าย
บ้างเข้าไม้นาวายาเยียว　　ทำเหมือนจะไปเที่ยวค้าขาย
รู้กันแต่ลูกเมียแม่ยาย　　เข้าของถ่อพายก็เตรียมไว้
ลางชายได้คู่พึ่งสู่ขอ　　เข้าหออยู่ด้วยกันใหม่ใหม่
พิศดูหน้าเมียแล้วเสียใจ　　จะพลัดพรากอย่างไรก็ไม่รู้

อันชาวภาราประชาชน ต่างคนคิดระหนี่ไม่มิสู้
ที่ผู้ใหญ่ได้สติคำริห์ดู ยังนิ่งอยู่คอยฟังตะหมังมา

๚ ๒๐ คำ ๚

ช้าปี่ ๏ เมื่อนั้น พระทรงโฉมประโลมเสนหา
สถิตย์ยังสุวรรณพลับพลา พอเวลาแดดร่มลมชาย
จึ่งชำระสระสรงทรงเครื่อง อร่ามเรืองเนาวรัตน์จำรัสฉาย
กุมกฤชยุรยาตรนาดกราย ผันผายออกน่าพลับพลาไชย

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

ร่าย ๏ ให้ระเด่นสังคามาระตา กับพี่เลี้ยงเสนาน้อยใหญ่
รำทวนบนหลังอาชาไนย ศึกษาสอนไว้ให้ชำนาญ
อันเหล่าโยธากิดาหยัน หัดกันคนละวงตรงน่าฉาน
เปนคู่คู่สู้กันประจัญยาน อลหม่านมึงคนึงไป

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ บัดนั้น ประสันตาผู้มีอัชฌาไศรย
เที่ยวเล่นในป่าพนาไลย แสวงหาต้นไม้ดังจินดา
เห็นตะขบข่อยมะขามสามต้น เอนชายซอยกลหนักหนา
คนเดียวจะขุดสุดปัญญา หมายตาไว้แล้วก็กลับไป

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ พอพบตะหมังมนตรี ยินดีลงนั่งยกมือไหว้
แล้วถามว่าสายัณห์หลงไรไร ลุงมาทำไมในป่านี้

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น　　　　　　　　คะหมังมีใจเกษมศรี
จึงแถลงเล่าความตามมี　　　แล้วพากันจรลีรีบมา

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า　ก้มเกล้ายังคมเหนือเกษา
ทูลว่าหญิงชายชาวภารา　　　ต่างตื่นตกประหม่าว่าโจรไพร
ระตูตรัสใช้ให้ข้านี้　　　　　มาสืบดูร้ายดียังสงไสย
ถ้าแม้นเปนโจรป่าพนาไลย　　จะยกธิดาให้ไม่ต่อตี

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　　　　　　　พระโฉมยงองค์มิสารปั้นหยี
แย้มยิ้มพริ้มภักตร์เปรมปรีดิ์　ภูมิตริตรึกนึกใน
อันชาวหมันหยานี้ชั่วนัก　　　จะถือศักดิ์รักหน้าก็หาไม่
แต่โจรป่าจะมาชิงไชย　　　　ไม่มีใครสามารถอาจผจญ
ทั้งจะเอายาหยีของพี่ยา　　　ไปให้อ้ายชาวป่าพนาสณฑ์
คิดพลางเสแสร้งแกล้งใส่กล　　ให้พระองค์ยกพลมาชิงไชย
ถ้าแม้นย่อท้อไม่ต่อตี　　　　ก็ส่งองค์บุตรีออกมาให้
ท่านอย่าล่อลวงโจรไพร　　　ให้ได้ดังคำจำนรรจา

๚ ๘ คำ ๚

๏ บัดนั้น　　　　　　　　คะหมังยิ้มพลางทางว่า
ขอเชิญผ่านเกล้าเข้าภารา　　เห็นจะสมปราถนาเปนแน่นอน

ข้าจะกลับเข้าไปในนิเวศน์ ทูลเหตุชี้แจงให้แจ้งก่อน
ระตูจะได้คลายหายทุกข์ร้อน ว่าพลางชลีกรแล้วไคลคลา

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงทูลแถลงไข มิใช่โจรไพรดังคำว่า
ระเด่นมนตรีเสด็จมา แต่แกล้งแปลงกายาเปนชาวดง

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระยิ้มย่ำกนัคเรศสูงส่ง
ทั้งประไหมสุหรีโฉมยง ต่างองค์ยินดีปรีดา
จึงสั่งเสนีให้จัดแจง ตามตำแหน่งพนักงานซ้ายขวา
เร่งไปรับอิเหนาเข้ามา แต่ในเวลาพรุ่งนี้

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น อำมาตย์รับสั่งใส่เกษี
มาเร่งรัดจัดกันในราตรี อลหม่านอึงมี่ทั้งไพร่นาย
เกณฑ์ถ้วนกระบวนแห่แตรสังข์ พร้อมทั้งเครื่องสูงชุมสาย
ข้างเขิกหมวกเสื้อแสงแต่งกาย ชาวคลังนั่งจ่ายเปนโกลา

๏ ๔ คำ ๏ เจรจา

๏ ครั้นอรุณรุ่งแจ้งแสงศรี ดะหมังเสนีเสยาสา
พาพวกพลไกรไคลคลา ออกจากภารารีบไป

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเข้าไปยังคม　　นบนิ้วประนมสนองไข
ว่าระตูภูมิดิพระไทย　　ใช้ให้มาเชิญยาทยงส์

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　ปั่นหยีมีศักดิ์สูงส่ง
ชื่นชมด้วยสมดังจำนง　　จึงสั่งตำมะหงงเสนี
จงเกณฑ์กระบวนแห่แต่ห้าพัน　　เลือกสรรรูปทรงส่งศรี
จะนุ่งห่มเสื้อผ้าคร้าน　　ให้ดีกว่าแต่หลังครั้งแรกมา
อันทหารอาสากว่านั้น　　จงตั้งมั่นอยู่พลางที่กลางป่า
กำชับกันทุกหมวดตรวจตรา　　พิทักษ์รักษาสองทรามวัย

๚ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น　　ตำมะหงงเสนาอัชฌาไศรย
รับรศพจนาดถ์ทันใด　　ถวายบังคมไหว้แล้วออกมา

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

ยานี ๏ เร่งรัดจัดถ้วนกระบวนแห่　　เลือกแต่รูปร่างโอ่อ่า
ครบถ้วนห้าพันดังบัญชา　　ให้แต่งกายาละอย่างกัน
พวกเกณฑ์หัดขึ้นแดงแต่งตัว　　โพกหัวผ้าตะบิดเหน็บกฤชสั้น
ใส่เสื้อกระบวนจีนสีจันทร์　　ถือขึ้นลำพันทองปราย
อาสาแซงนอกถือหอกคู่　　โพกผ้าชมพูหูกระต่าย
เสื้อสีม่วงอ่อนหงอนไก่ลาย　　ตัวนายปล่ายเชือกขี่พาชี
ขุนหมื่นนายร้อยน้อยใหญ่　　ล้วนใส่เสื้อดำกำมะหยี่
โพกสีทับทิมบางอย่างดี　　ขัดกระบี่บั้งทองทุกคน

มานั่งพร้อมพรูเป็นหมู่กัน แน่นนันต์มรคาพนาสณฑ์
สารวัดนายหมวดตรวจพล ขลวนวิ่งไขว่ไปมา
เตรียมทั้งพระที่นั่งสินธพ ผูกครบเครื่องอานพานหน้า
ที่นั่งรองนั้นสองอาชา คอยท่าเสด็จจรจรัล

๚ ๑๒ คำ ๚ เจรจา

ร่าย ๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวากระยาหงัน
สถิตย์ยังเกยแก้วแพรวพรรณ ทอดพระเนตรพลขันธ์โยธา
เห็นจัดแจงแต่งตัวตั้งพระไทย ภูวไนยแสนโสมนัศา
จึงเสด็จจลีลาศยาตรา มาสระสรงคงคาอ่าองค์

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

โทน ๏ ไขสหัสธาราวาริน น้ำดอกไม้เทศประทิ่นกลิ่นส่ง
พนักงานเชิญพานภูษาทรง พระผลัดชุบสรงทรงสำอาง
ลูบไล้ผัดผ่องส่องพระฉาย กรีดกรายบรรจงทรงพระสาง
กิดาหยันร่วมฤๅไทยไว้วาง หมอบเมียงเคียงข้างอยู่งานพัด
สอดใส่สนับเพลาภูษาทรง พี่เลี้ยงช่วยโจงผจงจีบจัด
ห้อยหน้าเจียรบาดคาดรัด ฉลององค์อัดตลัดลายสุวรรณ
ทองกรประดับทับทิมพราย เพทายทับทรวงดวงกุดั่น
ธำมรงค์เพ็ชรรัตน์เรือนสุบรรณ ทรงมงกุฎแก้วกรรเจียกจร

๚ ๘ คำ ๚

ร่าย ◎ ทรงกฤชฤทธิไกรแล้วไคลคลาศ สง่างามดังราชไกรสร
บรรจงขับชายกรายกร มาทรงอัศดรตัวดี

๏ ๒ คำ ๏ เชิดฉิ่ง

โทน ◎ ม้าเอยม้าต้น เคยประจญประจามิตรไม่ถอยหนี
งามสรรพพร้อมสิ้นทั้งอินทรีย์ สูงใหญ่พ่วงพีมีกำลัง
สบัดย่างย่องย่ำทำนองน้อย ซ้ำรอยสอดก้าวเท้าหลัง
ครั้นสายถือตึงมือก็รอรั้ง ยืนยั้งหยุดเต้นเผ่นลำพอง
ผูกเครื่องกุดั่นดาวจำรัส เพ็ชรรัตน์รูจีไม่มีสอง
สองระเด่นขี่ม้าที่นั่งรอง ผูกครบเครื่องทองลายแทง
กิดาหยันแต่งอย่างมลายู เปนคู่เคียงเดินเชิญพระแสง
พวกพี่เลี้ยงเคียงสองข้างแซง พนักงานตามตำแหน่งถือเครื่องอาน
แห่แหนแน่นนันต์เปนขนัด มยุรฉัตรธงชายธงฉาน
เสียงประโคมฆ้องกลองก้องดงดาล ให้ยกโยธาหาญเข้าธานี

๏ ๑๐ คำ ๏ กลองโยน

ร่าย ◎ บัดนั้น หญิงชายประชาชาวกรุงศรี
รู้ว่าระเด่นมนตรี เสด็จเข้าธานีก็ปรีดา
บ้างอุ้มลูกอุดตลุดฉุดหลาน ลนลานลงจากเคหา
สาวหนุ่มกลุ้มเกลื่อนกันมา ตั้งตาคอยดูภูวไนย
ครั้นเห็นธงทวนกระบวนแห่ พิศวงหลงแลไม่เมินได้
บ้างชมธงฉานธงไชย ชมพวกพลไกรโยธา

ครั้นเมื่อเห็นองค์พระทรงธรรม์ กั้นกลดพื้นสุวรรณโอ่อ่า
ต่างพินิจพิศพลางไม่วางตา จนลืมวันทาพระภูธร
บ้างอำนวยอวยพรอยู่อึงมี่ ให้ได้กับพระบุตรีดวงสมร
อยู่เย็นเปนศรีพระนคร ราษฎรจะได้พึ่งพระบารมี

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ได้ฟังชาวภาราพาที ถวายพรภักดีนิรันดร์
พระเร่งชื่นชมภิรมย์จิตร สมคิดต้องฤไทยที่ใฝ่ฝัน
ชำเลืองดูประสันตาให้หน้ากัน พลางแย้มยวนสรวลสันต์สำราญใจ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ประสันตารู้แจ้งอัชฌาไศรย
บังคมพลางทางกระซิบทูลไป ได้ทรงฟังมั่งฤๅไม่พระราชา
เมื่อกี้เหล่าไพร่ฟ้าประชาชน เขาพูดจาชอบกลเปนหนักหนา
สมพรปากหากได้เหมือนวาจา ประสันตาจะพลอยดีใจ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีศรีใส
สรวลพลางทางขับมโนไมย เข้าในนิเวศน์วังพลัน
ชวนระเด่นดาหยนบุรยาตร ลงจากอัศวราชผาดผัน
เข้าไปประนมบังคมคัล สองประหม่าอะหยีด้วยปรีดา

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านหมันหยา
ทั้งประไหมสุหรีศรีโสภา เห็นอิเหนาเข้ามาก็ยินดี
จึงตรัสเรียกนัดดามานั่งใกล้ แล้วปราไสด้วยความเกษมศรี
แต่เจ้าจากหมันหยาช้านานนี้ นานนี้คิดถึงเปนพ้นไป
ซึ่งเจ้ากรีธาพลาพล มีธุระกังวลเปนไฉน
จะมาเมืองหมันหยานี้ฤๅไร ฤๅจะไปเมืองไหนพระนัดดา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีก็หรรษา
จึงน้อมเศียรสนองพระบัญชา อันธุระกิจจานั้นไม่มี
หลานมาเที่ยวเล่นป่าพนาไลย พอใกล้จึงแวะเข้ามานี่
หวังจะเยือนพระองค์ทรงธรณี เกลือกจะมีอันตรายโรคา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท่านท้าวเจ้าเมืองหมันหยา
ยิ้มพลางทางตอบวาจา ทุกข์ร้อนโรคาก็บางเบา
อันสามกระษัตริย์สุริวงศ์ บิตุราชมาตุรงค์ของเจ้า
ทั้งยาหยีโฉมยงน้องเยาว์ ยังสบายบันเทาทุกข์ร้อน
อยู่ในกรุงกุเรปั่น เกษมสันต์เปนศุขสโมสร
เสนาในไพร่ฟ้าประชากร นิราศร้อนโรคันต์ฤๅฉันใด

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉลยไข
อันพระบิตุเรศเรืองไชย ทั้งประไหมสุหรีวิยดา

ก็อยู่เย็นเปนศุขทุกนิรันตร์ ทั่วทั้งกุเรปั่นหรรษา
ปราศจากอันตรายโรคา ไพร่ฟ้าประชากรก็สำราญ

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีเกยมสานต์
จึงมีมธุรศพจมาน เมื่อวันวานนี้ภูวาโจรไพร
ต่างตระหนกตกใจทั้งภารา จะรู้ว่านัดดาก็หาไม่
เจ้าจะเที่ยวเล่นป่าพนาไลย เหตุใดจึงทำดังนี้

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ยิ้มพลางทางทูลไปทันที หลานนี้ไม่สบายวิญญา
คิดจะใคร่เที่ยวชมต่างประเทศ จึงแกล้งแปลงเพศเปนชาวป่า
ครั้นว่ามิทำดังนี้มา ก็จะเลื่องภาษาทุกธานี

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านกรุงศรี
สำรวลสรวลสันต์แล้วพาที ตรัสสั่งเสนีทันใด
จงแต่งที่ประเสบันอากง ให้องค์นัดดาอาไศรย
เครื่องเสวยเคยส่งจงส่งไป กว่าจะได้กลับคืนภารา

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ดะหมังยังคมเหนือเกษา
จึงทูลสนองพระบัญชา ที่ข้างน่าแต่งแล้วพระภูวไนย

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวหมันหยาเปนใหญ่
จึงตรัสแก่นัดดาดวงใจ จงไปหยุดพักให้สำราญ

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น อิเหนาคำนับรับบรรหาร
ก้มเกล้าประนตบทมาลย์ แล้วลีลาจากสถานพระโรงคัล

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ ครั้นถึงจึงขึ้นยนตำหนัก ยับยั้งหยุดพักเกษมสันต์
ค่อยสบายคลายใจจาบัลย์ เปนศุขทุกวันเวลา
พระคิดถึงจินตะหราโฉมยง จะใคร่ได้ดังจำนงปราถนา
วันหนึ่งจึงสั่งประสันตา ไปหาสี่เสนามายังนี้

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น ประสันตารับสั่งใส่เกษี
ถวายบังคมคัลอัญชลี รีบไปดังมีบัญชาการ

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงแถลงแจ้งกิจจา รับสั่งใช้มาให้หาท่าน
ขอเชิญไปเฝ้าบทมาลย์ เปนการเร็วร้อนอย่านอนใจ

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น ทั้งสี่เสนาผู้ใหญ่
ครั้นแจ้งก็พากันคลาไคล ไปตำหนักภูวไนยทันที

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ ต่างคนเคารพอภิวาท กราบลงแทบบาทบทศรี
หมอบอยู่ตรงภักตร์พระภูมิ คอยฟังคดีจะตรัสมา

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงทรงโสมนัศา
จึงกล่าวสุนทรวาจา ดูราดะหมังมนตรี
อย่างไรนั้นที่ท่านไปว่าขาน เมื่อออกไปปลายด่านกรุงศรี
หลายวันแล้วมาอยู่ในบุรี ไฉนนี่ไม่เหมือนที่ว่าไว้
ทั้งสี่นายช่วยถวายของสู่ เอนดูเราด้วยช่วยแก้ไข
แม้นมิโปรดปรานประการใด จงพิดทูลให้ได้ท่วงที

๚ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น จึ่งมหาเสนาทั้งสี่
ยิ้มแล้วอภิวันท์อัญชลี ดะหมังมนตรีก็ทูลไป
ซึ่งข้าว่าขานที่ด่านนั้น จะเอาเปนคำมั่นนั้นไม่ได้
แต่คเนดูเห็นไม่เปนไร จะช่วยไปกว่าจะสุดกำลัง

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระทรงฤทธิ์ชื่นชมสมหวัง
จึ่งว่าท่านช่วยร้อนเราสักครั้ง ให้สำเร็จเสร็จดังจินดา
อย่าให้เสียการรำคาญเคือง อายแก่ชาวเมืองหมั้นหยา
เพราะความรักจึงหักหาญมา ก็ย่อมแจ้งกิจจาอยู่ด้วยกัน

ว่าพลางทางจัดสิ่งของ จะถวายทั้งสองประหมัน
มอบให้เสนีทั้งสี่นั้น ท่านผ่อนผันพิดทูลให้จงดี

๏ ๖ คำ ๏

๏ บัดนั้น จึ่งมหาเสนาทั้งสี่
รับของแล้วรีบจรลี ไปยังที่พระโรงรจนา

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ จึ่งให้ขนของถวายเข้าไปตั้ง ตรงน่าที่นั่งท้าวหมันหยา
แล้วกราบทูลความตามกิจจา พระนัดดาจงรักด้วยภักดี
ให้ข้ารับของคำนับทั้งหลาย มาถวายเบื้องบาทยทศรี
ควรมิควรพระองค์จงปรานี ชีวิอยู่ใต้บทมาลย์

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ท้าวหมันหยาฟังแจ้งแถลงสาร
ยิ้มพลางทางตรัสทัดทาน พระนัดดาว่าขานแต่โดยใจ
แม้นพระบิตุรงค์ทรงทราบเหตุ ทรงเดชจะดำริห์ติโทษได้
จงคืนของคำนับนี้กลับไป เราไม่รับไว้ณเสนา

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น อำมาตย์รับสั่งใส่เกษา
ให้ผู้คนขนของไคลคลา กลับมาประเสบันทันที

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ยังคมประนมทูลพระโฉมงาม เล่าแถลงแจ้งความถ้วนถี่
คืนถวายของสู่ของภูมิ ข้างระเด่นมนตรีก็ไม่รับ

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ ทั้งสี่มหาเสนา แต่ขนไปขนมาถึงสามกลับ
ตำมะหงงดะหมังก็บังคับ ให้คนคุมกำกับของไว้
ไม่ตกลงครั้นจะส่งให้ชาวคลัง ก็กลัวผิดรับสั่งยังไม่ได้
ปาเตะยาสาก็ว่าไป เราชวนกันแก้ไขให้ได้การ
ถึงมิโปรดโทษทัณฑ์จะรับผิด เอนดูองค์ทรงฤทธิ์ให้สงสาร
ทั้งสี่เสนาปรีชาชาญ พร้อมจิตรคิดอ่านแล้วจรลี

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงพระโรงคัลทันใด ก็เข้าไปพร้อมพรั่งกันทั้งสี่
เห็นสำราญพระไทยได้ที เสนีเคารพอภิวันท์
ทูลแถลงแจ้งรหัศพระนัดดา ดูทีกิริยานั้นโศกศัลย์
เพราะว่าหวังตั้งพระไทยผูกพัน หมายมั่นไม่สมอารมณ์ปอง
ถึงภูบาลไม่ประทานพระบุตรี ด้วยเกรงศรีปัตหราทั้งสอง
ขอพระองค์ทรงดำริห์ตริตรอง รับแต่ของที่ถวายพอคลายใจ

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวหมันหยาตรัสแจ้งแถลงไข
นัดดาเล่าตัวเข่ล่าอยู่เมื่อไร ตุนาหงันกันไว้กับบุษยา
สองพระองค์ทรงทราบเนื้อความเข้า จะโทษเราผู้ใหญ่ว่าคบหา
แม้นมิกลัวติฉินนินทา จะห้ามหวงจินตะหราไว้ไย

ทั้งนี้ก็ตามแต่น้ำจิตร　　พระนัดดาจะคิดแก้ไข
จะมาพูดกับเราไม่เข้าใจ　　แล้วอย่าให้ความผิดมาถึงกัน

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น　　ทั้งสี่เสนาเกษมสันต์
บังคมลามาจากพระโรงคัล　　ไปยังประเสบันทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ครั้นถึงจึ่งประนตบทมาลย์　　ยิ้มพลางท่างคลานเข้าไปใกล้
ต่างกราบทูลแถลงให้แจ้งใจ　　ตามคำภูวไนยตรัสมา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　พระโฉมยงวงศ์อสัญแดหวา
ได้ฟังวาทีสี่เสนา　　แสนโสมนัศาเปนพ้นนัก
จึงประทานเสื้อผ้าเงินทอง　　สิ่งของสมควรแก่ยศศักดิ์
เราแทนคุณที่ท่านสามิภักดิ์　　จงรักช่วยร้อนเราครั้งนี้

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น　　จึ่งมหาเสนาทั้งสี่
รับของประทานด้วยยินดี　　ต่างถวายอัญชลีลาไป

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น　　ระเด่นมนตรีศรีใส
ครั้นพลบค่ำย่ำฆ้องก็ดีใจ　　ดังได้เสวยสวรรค์ชั้นฟ้า

ฯ ๒ คำ ฯ

ชมตลาด
๏ จึ่งชำระพระองค์สรงวาริน อวลอบตระหลบกลิ่นบุบผา
ลูบไล้สุคนธ์ปนทองทา ประอุราอุหรับจับผิวพรรณ
ทรงภูษาช่อชายลายกระบวน หอมหวนอวลอบดอกปะหนัน
ซ่าโบะสีทับทิมกรองสุวรรณ ขันเหน่งเพ็ชรพรายพรรณบรรจง
พระหัดถ์ขวาทรงกฤชกริดกราย จับชายย่างเยื้องยุระหง
ออกจากประเสบันอากง เสด็จตรงเข้าไปในวัง

๚ ๖ คำ ๚ เพลงฝรั่ง

ร่าย
๏ มาถึงปราสาทจินตะหรา พระปรีดาด้วยสมอารมณ์หวัง
หยุดยืนแฝงทวารบานบัง เห็นโฉมยงทรงนั่งบนแท่นทอง
ฝูงกำนัลแวดล้อมพร้อมเพรียง สองพี่เลี้ยงชิดใช้อยู่ในห้อง
สว่างแสงอัจกลับจับภักตร์น้อง นวลลอองผ่องศรีฉวีวรรณ
งามจริงพริ้งพร้อมทั้งสารพางค์ พระชำเลืองดูนางพลางรับขวัญ
เอานขาเคาะเข้าเปนสำคัญ บอกใบ้ให้บาหยันรู้ที

๚ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงแลกำนัลสาวศรี
ชำเลืองแลดูพระภูมี สกิดกันอัญชลีแล้วออกไป

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีศรีใส
เห็นพี่เลี้ยงกัลยาคลาไคล ก็แฝงเงาเข้าในที่ไสยา

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ระเด่นจินตะหรา
เหลือบเห็นอิเหนาเข้ามา ให้ตระหนกตกประหม่าไม่พาที
ครั้นพระเสด็จนั่งยังแท่นแก้ว นางบังคมแล้วก็ถอยหนี
แอบองค์ลงข้างแท่นมณี มารศรีเมียงม่อยภักตรา

๚ ๔ คำ ๚

หาตรี
๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวัญหรรษา
ยิ้มพลางชายเนตรดูกัลยา พลางมีวาจาตรัสไป
เชิญเจ้าขึ้นมาบนแท่นนี้ เปนเพื่อนพี่พูดจาปราไส
แขกมาหาน้องถึงห้องใน น้อยฤๅนิ่งได้ไม่ทักทาย
เสียแรงพี่จงจิตรพิศวาศ เปนนิจไม่ขาดที่มาดหมาย
ถึงชีวันบรรไลยไม่เสียดาย สู้ตายจะอยู่เปนคู่เคล้า
ว่าแล้วลดองค์ลงนั่งใกล้ ลูบไล้เลียมโลมโฉมเฉลา
ถอยหนีพี่ไยฉนงเยาว์ พระเพลาทับเพลานางไว้
จงผินมาพาทีด้วยพี่บ้าง จะสเทินเหินห่างไปข้างไหน
พระกุมกรกัลยาคลาไคล ขึ้นไปบนที่แท่นทอง
นั่งแอบแนบนางพลางตรัส เจ้าเคืองขัดพี่ไยมิให้ต้อง
ความรักอุส่าห์มาหาน้อง นวลลอองจงได้ปรานี

๚ ๑๒ คำ ๚

ร่าย
๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหรามาระศรี
ผูกคิ้วนิ่วหน้าไม่พาที ผินผันหันหนีพี่ยา

หยิกข่วนผลักไสมิให้ต้อง สลิ้งสลัดบิดบ้องหัดถา
ชายเนตรค้อนสบหลบในยนา กัลยาขวยเขินสเทินใจ

ฯ ๔ คำ ฯ

โลม ๏ น้องเอยน้องรัก นวลลอองผ่องภักตร์เพียงแขไข
งามองค์ทรงลักษณ์วิไลย พิศไหนสารพันเปนขวัญตา
พี่หวังจะฝั่งฝากไมตรีจิตร รักร่วมสนิทเสนหา
ควรฤๅดวงฤไทยไม่เมตตา แต่จะตอบวาจาก็ไม่มี
ช่างผินผันหันหลังไม่แลดู โฉมตรูขัดใจสิ่งไรพี่
เชิญชม้ายชายตามาข้างนี้ จะสลัดเบือนหนีพี่ยาไย
จะเล่าให้เจ้าฟังแต่หลังมา พี่ทุกข์แทบเลือดตาจะหลั่งไหล
เพราะหวังชมสมสวาดิทรามไวย สู้เอาชีวาไลยมาแลกรัก
ควรฤๅไม่เยื้อนช่างเชือนเฉย ไม่เห็นเลยพี่วิตกเพียงอกหัก
อุ่ยหน่าอย่าข่วนพี่ยานัก เสียดายเล็บน้องรักจะหักไป
ถึงเจ้าจะเอากฤชที่พี่เหน็บ แทงเข้าจักเจ็บก็หาไม่
ด้วยความรักร้อนรึงตรึงใจ ดั่งไฟกองกลุ้มสุมกาย

ฯ ๑๒ คำ ฯ

ร่าย ๏ เมื่อนั้น จินตะหราวาตีโฉมฉาย
ก้มภักตร์หมอบเมียงเอียงอาย พลางภิปรายตอบรศพจนา
อนิจาน่าน้อยใจนัก ทำข่มเหงหาญหักเปนหนักหนา
อาจอุกรุกรานเข้ามา แล้วทำหยาบช้าให้ช้ำใจ

ไม่คิดเอ็นดูแก่ผู้ยาก	เห็นว่าน้ำท่วมปากแล้วทำได้
แม้นพระบิตุเรศรู้ไป	จะพลอยได้ความผิดติดพัน

๏ ๖ คำ ๏

โลม
๏ ทรามเอยทรามสงวน	ไม่ควรจะขึ้งเคียดเดียดฉันท์
พี่ว่ากล่าวโดยจริงทุกสิ่งอัน	อย่าหมองหมางอย่างนั้นณเทวี
ซึ่งรุกรานหาญหักเข้ามา	ก็เพราะแสนเสนหามารศรี
ถึงบิตุเรศมารดาของนารี	ก็ย่อมทราบคดีอยู่เต็มใจ
พี่ก็ได้วอนว่าตุนาหงัน	สองประหมันอนุญาตยอมให้
จะเกรงผิดติดพันด้วยอันใด	ใช่ลอบลักรักใคร่เปนใจกัน
วาศนาสองราเราเคยคู่	โฉมตรูอย่ารังเกียจเดียดฉันท์
จะสงวนชวนชื่นทุกคืนวัน	มิให้ขวัญเนตรน้องข้องเคืองใจ

๏ ๘ คำ ๏

ร่าย
๏ น่าเอยน่าสรวล	ถ้อยคำสำนวนช่างแก้ไข
ว่าสองพระองค์ปลงฤไทย	นี่ได้ที่ไหนมาเจรจา
ธรรมดาน้อยหน้าก็เจียมตัว	เห็นมิบุญก็กลัววาศนา
ไม่หมายมาดอาจเอื้อมถึงดอกฟ้า	พระอย่าควรคิดให้ผิดที
ซึ่งว่ารักนักย่อมมักหน่าย	จะเชื่อลิ้นลมชายก็ใช่ที่
อย่าพักลวงโลมเล่นให้เห็นดี	เต็มทีจะรักสักกี่วัน
อันหนึ่งนางบุษบาบังอร	ภูธรก็ได้ตุนาหงัน
สมศักดิ์สมตระกูลเสมอกัน	เปนสุริวงศ์เทวัญทั้งสองรา

อันต่ำช้ายันคาศักดิ์เหมือนน้องนี้ ไม่ควรที่จะสนิทเสนหา
แม้นสองกระษัตริย์ทราบกิจจา ผ่านฟ้าจะเคืองขุ่นฟุนไฟ
น้องจะได้อัปรยศอดสู จะแลดูหน้าคนกะไรได้
จงดำริห์ดูเถิดพระภูวไนย มิใช่จะเกียจกันด้วยฉันทา

๏ ๑๒ คำ ๚

โลม ๏ แสนเอยแสนเฉลียว ช่างเลี้ยงเลี้ยวเหลมหลักหนักหนา
รักเจ้าเท่าดวงชีวา เมื่อไม่เชื่อวาจาก็จำจน
เสียแรงพี่พยายามด้วยความยาก สู้ลำบากบุกป่าพนาสณฑ์
มิได้คิดแก่ชีวิตรจะวายชนม์ หวังจะได้นฤมลมายาใจ
พี่ตั้งใจสุจริตจิตรจง ว่าจะเลี้ยงโฉมยงให้เปนใหญ่
แม้นมิสมดังจิตรที่คิดไว้ อันนางอื่นพี่ไม่ไยดี
ถึงศรีบัตหราจะกริ้วโกรธ ลงโทษก็จะรับใส่เกษี
จะอยู่ชมสมสู่ด้วยเทวี อันดาหาธานีพี่ไม่ไป
ข้อซึ่งต่ำช้ายันคาศักดิ์ น้องรักอย่าว่าหาควรไม่
อันนางบุษบายาใจ ก็ได้เปนน้องของพี่ยา
ถึงตัวของเจ้าก็เปนน้อง ทั้งสองจะกะไรกันหนักหนา
เขารู้อยู่สิ้นทั้งโลกา ใครจะอาจเอื้อมว่านินทาเรา
ว่าพลางพระทางจุมพิต อิงแอบแนบสนิทโฉมเฉลา
ถึงจะหยิกจะข่วนก็ทำเนา แต่นงเยาว์อย่าสลัดตัดไมตรี

๚ ๑๔ คำ ๚

ร่าย ๏ พระเอยพระโฉมยง　　พระจงโปรดเกล้าเกษี
อะไรก่นหยักเย้าเซ้าซี้　　กะนี้ฤๅเรียกว่าเมตตา
น้องยังไม่เห็นที่ความรัก　　ด้วยพระทำหาญหักหนักหนา
เจ็บจิตรเปนพ้นคณนา　　เหตุว่ามิบุญไม่เกรงใคร
พระองค์สิเปนวงศ์เทวราช　　ใครจะอาจติฉินนินทาได้
ที่บุญน้อยคนก็คอยจะไยไพ　　รู้ไปถึงไหนน่าอัประมาณ
เขาจะว่าต่ำศักดิ์สิรักดี　　คบหาสามีของท่าน
จะได้ความเจ็บช้ำรำคาญ　　พวกพงศ์วงศ์วารจะพลอยอาย

ฯ ๘ คำ ฯ

โลม ๏ ดวงเอยดวงสมร　　ฟังคำพี่ก่อนณโฉมฉาย
ใครจะล่วงนินทาว่าร้าย　　ให้ระคายเคืองขัดอัชฌา
ก็ย่อมรู้อยู่กับใจด้วยกัน　　ทั้งชาวกุเรปันแลหมันหยา
ว่าพี่แสนพิศวาสวนิดา　　พยายามตามมาถึงธานี
อันความอัประยศอดสู　　ชอบแต่จะอยู่กับตัวพี่
จะอาวรณ์ร้อนใจไปไยมี　　ไม่พอที่จะรับอัประมาณ
ว่าพลางเลียมลอดสอดเคล้า　　สัพยอกหยอกเย้าเกษมสานต์
ปรานีพี่บ้างเถิดนงคราญ　　อย่ารอนรานเสนหาอาไลย

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ ผ่านเอยผ่านฟ้า　　มารักตรึงตรึงตราไม่ปราไส
ยิ่งห้ามยิ่งลามลวนไป　　เปนใจของใครจะไม่แค้น

ช่างพูดจาเพราะพร้องไม่ข้องขัด แต่หยาบช้าสาหัสเปนเหลือแสน
แกล้งจะให้คนหมิ่นถิ่นแคลน มาทแม้นว่าพระจะเมตตา
สุดแต่น้องห้ามก็ตามคำ นี่สิทำข่มเหงไม่เกรงหน้า
นางผันภักตร์ผลักไสไปมา แกมกลมารยาหยิกตี

๏ ๖ คำ ๏

โลม ๑ ดวงเอยดวงยิหวา อุ่ยหน่าอย่าหักมือพี่
รักนางจึงทำอย่างนี้ มารศรีควรฤๅมาถือใจ
ก่นแต่โกรธขึ้งขึงขัด จะสบั้งสบัดไปถึงไหน
เมื่อได้แนบเนื้อแนมใน จงหยุดยั้งชั่งใจกัลยา
ไม่เห็นทุกข์ที่วิตกเพียงอกหัก แสนรักสุดรักนี้หนักหนา
แต่ร้อนรุมกลุ้มกลัดอยู่อัตรา พึ่งพบทิพสุธายาใจ
แม้นมิสมดังจิตรที่คิดปอง จะออกจากห้องทองนั้นหาไม่
ว่าพลางอุ้มองค์อรไทย ขึ้นไว้เหนือตักสพักชม
อิงแอบแนบชิดเชยภักตร์ แรกรักร่วมห้องสองสม
กรสอดกอดเกี่ยวเกลียวกลม ประคองเคียงบรรธมประทับกาย
อัศจรรย์บันดาลไหวหวาด อสนีกัมปนาทคะนองสาย
เปรี้ยงเปรี้ยงเสียงสนั่นลั่นแลบพราย พระพิรุณโปรยปรายอายลออง
ผกาแก้วโกสุมภ์ประทุมมาลย์ ก็แย่งบานรับแสงสูรย์ส่อง
แมลงภู่ผึ้งภุมรินทอง ร่อนร้องเชยรศสุมาลี

สองกระษัตริย์เกษมสันต์หรรษา ดั่งได้ผ่านเมืองฟ้าราษี
สมหวังดังถวิลยินดี อยู่ในแท่นที่ไสยา

๚ ๑๖ คำ ๚ กล่อม

ร่าย
๏ บัดนั้น พี่เลี้ยงนางกำนัลพร้อมหน้า
นั่งปรับทุกข์กันจำนรรจา ร้อนตัวกลัวอาญาเปนสุดคิด
จะนิ่งเสียฉนี้ก็มิได้ สองกระษัตริย์ทราบไปจะได้ผิด
ควันไฟใครห่อนจะปิดมิด ครั้นคิดกันแล้วก็ขึ้นมา

๚ ๔ คำ ๚ ชุบ

๏ จึ่งนบนิ้วประนมบังคมทูล นเรนทร์สูรสองกระษัตริย์นาถา
บัดนี้องค์อิเหนานัดดา เสด็จมาปราสาทพระบุตรี

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านกรุงศรี
ทั้งองค์อรรคราชเทวี ได้ทราบคดีก็จนใจ
นิ่งนึกตรึกตราดูตากัน พระทรงธรรม์ไม่ตรัสเปนไฉน
ต่างเสด็จลีลาคลาไคล เข้าในห้องทองที่ไสยา

๚ ๔ คำ ๚

ช้า
๏ เมื่อนั้น พระทรงโฉมประโลมเสนหา
เชยชมสมสวาดิวนิดา จนเวลาจวนรุ่งรวีวรรณ
ไก่ขันกระชั้นเสียงก้อง พระสรวมสอดกอดน้องแล้วรับขวัญ
พิศภักตร์วนิดายิ่งจาบัลย์ ทรงธรรม์สท้อนถอนใจ

๚ ๔ คำ ๚

ร่าย
๏ น้องเอยน้องแก้ว ใกล้รุ่งขึ้นแล้วจะทำไฉน
สุดที่พี่ยาจะจากไป ความรักหนักใจเสนทวี
จะใคร่อยู่สู่สมทรามสงวน ถนอมนวลให้อิ่มใจพี่
จะคิดอ่านผ่อนผันฉันใดดี ภูมีระทดระทวยองค์

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหราหวลหง
ให้อาไลยที่จะไกลพระโฉมยง กรายก้มภักตร์ลงแล้วถอนใจ
พลางทูลภูวเรศเชษฐา จะทำออกนอกหน้ากะไรได้
น้องนี้มิใคร่ให้จากไป แต่เห็นไม่งามใจจงทรงคิด
แต่เพียงนี้ก็ละเมิดอยู่หนักหนา พระบิตุเรศมารดาจะเคืองจิตร
เชิญเสด็จก่อนเถิดพระทรงฤทธิ ค่อยคิดต่อไปเปนไรมี

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ได้ฟังจินตะหราพาที ภูมีค่อยคลายวิญญา
พระลูบหลังสั่งความทรามสงวน อย่ารัญจวนเศร้าสร้อยละห้อยหา
แต่พลบค่ำวันนี้พี่จะมา คอยท่าพี่เถิดดวงใจ
สั่งเสร็จเสด็จยุรยาตร แสนสวาดิมิใคร่จะไปได้
เหลียวหลังดูนางพลางถอนใจ พระผินภักตร์หักพระไทยไคลคลา

๚ ๖ คำ ๚ เพลง

๏ ครั้นถึงประเสบันอากง ก็สระสรงทรงอุหรับจับมังษา
สุคนธรสประปรายละลายทา กลบรอยนขานารี

กิดาหยันหมอบกรานอยู่งานพัด พระทรงเครื่องเรืองรัตน์จำรัสศรี
ขับซายกรายกรจรลี ออกมานั่งยังที่แท่นสุวรรณ

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

๏ บัดนั้น ประสันตาลี้นลมคมสัน
ยิ้มพลางทางว่าแก่เพื่อนกัน คืนนี้อัศจรรย์ประหลาดใจ
แต่พลบค่ำย่ำฆ้องจนตีสิบเอ็ด ใครยังรู้ว่าเสด็จไปข้างไหน
ดูดู๋ช่างไม่ระวังระไว ให้พระไปแต่ลำพังไม่บังควร
จนผิวเผือดพิปริตผิดแต่ก่อน ทั้งพระกรก็ยับย่อยเป็นรอยข่วน
กลับมาเมื่อสว่างเห็นครางครวญ จะประชวรฉันใดก็ไม่รู้
เห็นทีจะถูกผีศาจ รังแกร้ายกาจทายาดอยู่
พลางหยิบเบี้ยยื่นขึ้นถือชู เทวดาเอ็นดูได้ปรานี
จะถวายสิ่งของที่ต้องใจ เป็ดไก่แกล้มเหล้าเข้ายุหรี่
ขอให้พระไปดีมาดี ทุกทุกราตรีอย่าเว้นวาย
ให้เสด็จแต่วันอย่าทันค่ำ คลึงเคล้าเฝ้าประจำอยู่จนสาย
จะแต่งเครื่องสังเวยให้มากมาย ข้าจะกินถวายเทวัญ
ว่าพลางทางแกว่งเบี้ยยื่น ทำตามเล่ห์กลคนขยัน
พวกเสนีพี่เลี้ยงทั้งนั้น หัวร่อขึ้นพร้อมกันทันที

๏ ๑๔ คำ ๏ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ตรัสว่าน่าชังเช่นนี้ ไม่พอที่จะเอามาเจรจา

งดปากอยู่ไม่ได้น่าใคร่ถอง ถึงถูกต้องผิสางก็ช่างข้า
ยิ้มพลางทางเสด็จลีลา เข้าห้องไสยาบรรธมใน

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ เมื่อนั้น ระตูหมันหยาเปนใหญ่
ครั้นรุ่งแจ้งแสงสุริโยไทย ภูวไนยสระสรงวารี
ลูบไล้สุคนธาอ่าองค์ บรรจงทรงเครื่องเรืองศรี
พระกรกุมกฤชฤทธิ์ จรลีมายังพระโรงคัล

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ ลดองค์ลงเหนือแท่นที่นั่ง จึงดำรัสตรัสสั่งกิดาหยัน
จงไปหาตำมะหงงกุเรปั่น กับสี่พี่เลี้ยงนั้นเข้ามา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น กิดาหยันรับสั่งใส่เกษา
ก้มเกล้าถวายบังคมลา รีบมาประเสบันทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งแถลงแจ้งคดี แก่ตำมะหงงเสนีผู้ใหญ่
กับสี่พี่เลี้ยงภูวไนย รับสั่งให้ไปเฝ้าบัดนี้

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ตำมะหงงได้ฟังถ้วนถี่
ก็นึกเดาเข้าใจในที ชรอยเหตุคืนนี้เปนมั่นคง

แล้วชวนสี่พี่เลี้ยงพระโฉมงาม มาไปเฝ้าพึ่งความตามประสงค์
ออกจากประเสบันอากง เดินตรงเข้าไปในวัง

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงพระโรงรัตน์ชัชวาลย์ ค่อยคลานเข้ามาน่าที่นั่ง
คิดแก้ตัวพลางทางคอยฟัง จะรับสั่งว่าขานประการใด

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านกรุงใหญ่
จึงตรัสเรียกตำมะหงงเสนาใน กับพี่เลี้ยงมาใกล้แล้วพาที
คนนี้เหนาขึ้นลอยหา อะหนะจินตะหรามารศรี
ตัวเราผู้เปนผู้ใหญ่นี้ มิรู้ที่จะผ่อนผันฉันใด
จึงบอกเล่าเจ้าไว้เปนพยาน พระภูบาลไม่ทราบจะสงไสย
ว่าเรารู้เห็นเปนใจ ยกบุตรีให้แก่นัดดา

๏ ๖ คำ ๏

๏ บัดนั้น ตำมะหงงนบนิ้วเหนือเกษา
กับพี่เลี้ยงทั้งสี่มิอัชฌา ก้มหน้าลงยิ้มพริ้มไป
เข้าใจในที่พระภูธร จึงกราบทูลผันผ่อนแก้ไข
พระนัดดามาจากกรุงไกร เพราะกำลังรักใคร่พระธิดา
ก็ย่อมรู้อยู่สิ้นด้วยกัน ทั้งชาวกุเรปั่นแลหมันหยา
ถึงสองกระษัตริย์ทราบกิจจา ก็เห็นว่าจะไม่เปนไรนัก

ขอพระองค์จงโปรดเกิ้ม พระนัดดาชิบดีมีศักดิ์
ให้สมหวังดังจำนงที่จงรัก ด้วยตั้งภักดิ์หักมาถึงเพียงนี้

๏ ๘ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวหมันหยาเรืองศรี
จึงตอบคำตำมะหงงเสนี เรานี้มิรู้ที่จะคิด
จะหวงแหนธิดาก็หาไม่ ครั้นจะออกปากให้ก็กลัวผิด
เห็นความทั้งนี้จะมิมิด สองพระองค์ทรงฤทธิ์คงจะรู้
ครั้นจะมิให้ก็ใช่ที่ ก็ปรานีนัดดาหนักหนาอยู่
เปนความจนใจจริงจะนิ่งดู เราบอกไว้ให้รู้เปนพยาน

๏ ๖ คำ ๏

๏ บัดนั้น ตำมะหงงได้ฟังพระบรรหาร
ก้มเกล้าประนตบทมาลย์ กราบกรานแล้วพากันออกมา

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งถวายบังคมคัล พระผู้วงศ์เทวัญอสัญหยา
ทูลความตามมีพระบัญชา ให้ทราบบาทาทุกสิ่งอัน

๏ ๒ คำ ๏ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉิดฉัน
ฟังกระแสรับสั่งพระทรงธรรม์ เกษมสันต์สมถวิลยินดี
จึงชำระสระสรงทรงเครื่อง รุ่งเรืองจำรัสรัศมี
กุมกฤชกรายกรจรลี ไปปราสาทมณีกัลยา

๏ ๔ คำ ๏ เพลง

๏ ครั้นถึงจึงขึ้นยนแท่นทอง นั่งแอบแนบน้องเสนหา
พี่เลี้ยงสาวศรีมีอัชฌา สกิดกันวันทาแล้วออกไป
พระเชยชื่นรื่นเริงบรรเทิงจิตร แย้มสรวลชวนชิดพิศมัย
คลึงเคล้าเฝ้าชมภิรมย์ใจ มิได้คลาศคลาสักนาที

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหรามาระศรี
ร่วมภิรมย์สมสวาดิเปรมปรีดิ์ ด้วยระเด่นมนตรีพี่ยา
หมอบเมี่ยงเคียงองค์พระทรงเดช ชำเลืองเนตรรับเนตรพระเชษฐา
ชลีกรงอนงามกิริยา จำนรรจาแย้มยิ้มพริ้มเพรา
พระจุมพิตชิดเชยปรางทอง พลางประคองเล้าโลมโฉมเฉลา
กัลยาหยิกตีที่พระเพลา หยอกเย้าแย้มสรวลชวนสำราญ
เพลิดเพลินจำเริญใจใหลหลง ต่างจำนงจงรักสมัคสมาน
อิงแอบแนบข้างพลางอยู่งาน เยาวมาลย์บำเรอทุกเวลา

๏ ๘ คำ ๏

อิเหนาเล่ม ๗

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงทรงโสมนัศา
แย้มสรวลชวนตรัสจำนรรจา ด้วยระเด่นจินตะหราวาตี
นี่แน่พี่จะเล่าให้เจ้าฟัง ถึงความหลังครั้งมาแต่กรุงศรี
เมื่อเดินทางกลางป่าพนาลี ถึงภูผาปะรายีบรรพต

พบพวกระตูได้สู้กัน พี่ห้ำหั่นชีวิตรปลิดปลด
สองระตูง้องอนหย่อนยศ ยอมให้โอรสแลธิดา
ขอขึ้นเปนเมืองออกพี่ เผ้าฝากบุตรีนั้นหนักหนา
พี่ตั้งจิตรคิดไว้แต่ได้มา หวังว่าจะให้เปนน้อยน้อง
ยังมิได้ถูกต้องสองนาง เกรงเจ้าจะระคางหมางหมอง
เพราะมิได้สมสู่เปนคู่ครอง จึ่งให้สองนางอยู่นอกบุรี

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหรามารศรี
ฟังพระเชษฐาพาที นางชลีกรสนองพระวาจา
พระอย่ากินแหนงแคลงใจ น้องมิได้เคียดขึ้งหึงษา
สงสารสาวสวรรค์กัลยา เร่งให้ไปรับมายังธานี
นางไกลบิตุเรศมารดร พลัดพรากจากนครกรุงศรี
เห็นแต่พระผ่านเกล้าเท่านี้ ควรฤๅภูมีมาทิ้งไว้

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีชอบอัชฌาไศรย
จึ่งตรัสแก่ขนิษฐายาใจ วันนี้พี่จะให้ไปรับมา
ว่าพลางทางสั่งยาหยัน จงไปปะเสบันที่ข้างน่า
บอกพี่เลี้ยงฤๅใครให้ไคลคลา ไปรับสองสุดามาธานี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น　　　บาหยันประนตบทศรี
ชวนเถ้าแก่กำนัลขันที　　　จรลีออกไปจากในวัง

๚ ๒ คำ ๚ ชุบ

๏ ครั้นถึงมณเฑียรที่ข้างน่า　　　เห็นพี่เลี้ยงเสนาอยู่พร้อมพรั่ง
จึ่งแถลงแจ้งความให้ฟัง　　　ตามกระแสรับสั่งภูวไนย

๚ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ บัดนั้น　　　พระพี่เลี้ยงผู้มีอัชฌาไศรย
มาจัดแจงโยธาคลาไคล　　　ออกจากเวียงไชยไปฉับพลัน

๚ ๒ คำ ๚

๏ ครั้นมาถึงปลายด่านภารา　　　ก็ไปยังพลับพลาขมีขมัน
บอกคดีพี่เลี้ยงทั้งสองนั้น　　　ตามรับสั่งทรงธรรม์ทุกประการ

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น　　　สองพี่เลี้ยงได้ฟังเกษมสานต์
จึ่งเข้าไปประนตบทมาลย์　　　ทูลองค์นงคราญทั้งสององค์

๚ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ เมื่อนั้น　　　สองนางแน่งน้อยนวลหง
ได้แจ้งรับสั่งพระโฉมยง　　　ก็สระสรงทรงเครื่องเรืองรูจี
ครั้นเสร็จสองนางก็ลีลา　　　ลงจากพลับพลาหลังคาสี
พร้อมพี่เลี้ยงกำนัลนารี　　　จรลีมาทรงวอสุวรรณ

๚ ๔ คำ ๚ เพลง

๏ บัดนั้น　　　　　　พระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนขยัน
ครั้นประเทียบเรียบพร้อมนางกำนัล ก็เร่งพวกพลขันธ์เข้าภารา

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงประเสบันทันใด　　　　จึงให้หยุดพลไว้ข้างน่า
แล้วนำวอทองสองสุดา　　　　เข้ามาประทับกับวังจันทร์

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　　　　　พระบุตรีทั้งสองสาวสวรรค์
ลีลาศลงจากวอสุวรรณ　　　　จรจรัลขึ้นสู่ตำหนักใน

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ นั่งเหนือแท่นทองทั้งสองศรี　　พร้อมกำนัลนารีน้อยใหญ่
นางค่อยเคลื่อนคลายสบายใจ　　อยู่ในประเสบันอากง

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　　　　　ระเด่นมนตรีสูงส่ง
สถิตย์ที่แท่นสุวรรณบรรจง　　　ด้วยองค์วนิดาดวงจันทร์
แต่คลึงเคล้าเฝ้าชมสมสวาดิ　　ภูวนารถปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
จุมพิตชิดเชยปรางสุวรรณ　　　รับขวัญกัลยาแล้วพาที
พี่จะลาทรามไวยไคลคลา　　　ไปหานางมาหยารัศมี
อย่าขุ่นข้องหมองฤไทยเทวี　　　พอรุ่งราตรีจะกลับมา
อันที่จริงพี่น้องสองนาง　　　　รูปร่างไม่กะไรนักหนา
คิดเห็นแก่ระตูผู้บิดา　　　　　ฝากฝั่งสั่งมาด้วยอาไลย

ครั้นจะละเลยเฉยเสียเล่า จะน้อยใจว่าเราไม่รักใคร่
วันนี้พี่จะลาเจ้าคลาไคล จำใจไปหาสักราตรี

๏ ๑๐ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหรามารศรี
ฟังพระเชษฐาพาที เหวี่ยมพลางทางตอบไป
อย่าพักกล่าวกลบเกลื่อนเอื้อนอำ ว่าแสร้งทำจำจิตรพิศมัย
ถึงจะรักจริงจริงก็เปนไร ใครจะห้ามหวงไว้เมื่อไรมี
เชิญเสด็จภูวไนยออกไปหา กัลยาทั้งสองจะหมองศรี
ระตูได้จงรักภักดี ควรแล้วภูมีที่เมตตา

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวัญหรรษา
ยิ้มพลางทางมีวาจา ช่างแนมเหน็บเก็บว่าสารพัน
ตรัสพลางเชยปรางยังอร ตระกองกรกอดประทับรับขวัญ
สัพยอกเย้ยสรวลสำรวลกัน พอตวันเย็นย่ำค่ำลง

๏ ๔ คำ ๏

ชมตลาด
๏ จึงเสด็จย่างเยื้องจรลี มาเข้าที่ชำระสระสรง
ลูบไล้สุคนธาอ่าองค์ กลิ่นส่งหอมตระหลบอบอาย
กวดขนวงภักตร์ผิวผ่อง จับแสงเทียนทองส่องพระฉาย
ทรงภูษานอกอย่างวางชาย ขึ้นเหน่งเพ็ชรพรรณรายพรายตา

ซ่าโบะขลิบทองกรองสุวรรณ　　ห้อยอุบะปะกันบุหงา
แจ่มแจ้งด้วยแสงจันทรา　　ก็ลีลาออกจากวังใน

๏ ๖ คำ ๏ เพลง

ร่าย
๏ ครั้นถึงประเสบันอากง　　มณเฑียรที่พระองค์อาไศรย
เสด็จยุรยาตราคลาไคล　　ตรงไปในห้องตำหนักนาง
เห็นพี่เลี้ยงกำนัลนอนหลับ　　อัจกลับเทียนยามตามสว่าง
จึงดับเทียนข้างที่บรรธมพลาง　　ขึ้นนั่งบนแท่นนางกัลยา
ยอกรพาดองค์นงลักษณ์　　ทำเทียมน้องรักเข้ามาหา
หวังจะให้โฉมยงสงกา　　ว่าสังคามารตายาใจ
ปลุกพลางกระซิบถามพลาง　　พระพี่นางตื่นอยู่ฤๅหลับใหล
ไม่ผินมาหาน้องนี่ว่าไร　　เคืองแค้นสิ่งใดไม่ไยดี

๏ ๘ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　　นวลนางมาหยารัศมี
แว่วเสียงกระซิบพาที　　เทวีพลิกตัวมัวนิทรา
คิดว่าน้องรักร่วมฤาไทย　　จึงคว้าไปลูบหลังลูบหน้า
แล้วถามว่ามาไยอนุชา　　เวลาดึกแล้วไม่หลับนอน

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　　ระเด่นมนตรีตอบดวงสมร
น้องนี้มีจิตรคิดอาวรณ์　　จะมานอนด้วยพี่ที่ห้องใน

แต่มิได้เห็นหน้ากันช้านาน　ทุกเช้าค่ำรำคาญหม่นไหม้
ตรึกถึงจึงมาด้วยอาลัย　ว่าพลางกอดไว้ไม่เคลื่อนคลาย

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　นางมาหยารัศมีโฉมฉาย
แปลกจิตรผิดท่านองพระน้องชาย　ก็นึกหมายว่าระเด่นมนตรี
มืดอยู่ดูหน้าไม่สนัด　นงลักษณ์ผลักพระหัตถ์แล้วถอยหนี
ร้องปลุกกำนัลไปทันที　เร่งไปจุดอัคคีเข้ามา

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น　พี่เลี้ยงนางกำนัลถ้วนหน้า
ได้ยินเสียงสำเนียงพระธิดา　ก็ตื่นตกใจคว้าหาเทียน
บ้างหลับตาคลำขันน้ำหก　โดนกระจกคันฉ่องฉากเขียน
บ้างละเมอเพ้อคลานวนเวียน　ได้เทียนจุดไฟเข้าไปพลัน

๏ ๔ คำ ๏

๏ ครั้นถึงจึงเห็นพระภูวไนย　ต่างตระหนกตกใจไม่มีขวัญ
บังอรอายก้มบังคมคัล　นางกำนัลลนลานคลานออกไป

๏ ๒ คำ ๏

ชาตรี
๏ เมื่อนั้น　พระโฉมยงยิ้มแย้มแจ่มใส
จึงตรัสว่าแก้วตายาใจ　จะอายเหนียมพี่ไยณน้องรัก
สิเรียกให้จุดไฟเข้ามา　หวังจะดูพี่ยาให้ประจักษ์
เหตุไฉนจึงไม่เงยภักตร์　นงลักษณ์ก้มหน้าเสียว่าไร

ตรัสพลางทางถดเข้าชิด จะอายเอียงเบี่ยงบิดไปข้างไหน
พระยื้อยุดฉุดชายสไบไว้ นางบิดกรค้อนให้ไม่พาที
พี่อุส่าห์มาหาถึงในห้อง ควรฤๅนิ่มน้องช่างเมินหนี
แต่จะทักสักคำก็ไม่มี มารศรีเคืองแค้นด้วยข้อไร

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย
๏ เมื่อนั้น นางมาหยารัศมีศรีใส
ฟังคำขวยเขินสเทินใจ อรไทยจึ่งตอบวาจา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ พระเอยพระโฉมยง พระจงโปรดเกล้าเกษา
เห็นแล้วว่าทรงพระเมตตา สู้เสด็จมาหาถึงห้องทอง
ข้าคิดประหวั่นพรั่นใจ จินตะหรารู้ไปจะเคืองข้อง
จะมีแต่ระกำช้ำใจน้อง ได้อายคนหม่นหมองไม่วายวัน
สู้เจียมตัวอยู่ตามประสายาก เพราะพลัดพรากนัคเรศเขตรขัณฑ์
ไม่พอใจให้ผิดติดพัน ใครนั่นจะมาปรานี
ตกมาอาไศรยในเมืองท่าน จะให้เคืองรำคาญไม่พอที่
รู้ไปถึงไหนก็ไม่ดี ประชาชาวบุรีจะไยไพ

ฯ ๘ คำ ฯ

โลม
๏ สุดเอยสุดสวาดิ ช่างฉลาดเจรจาไม่หาได้
จะรังเกียจเดียดฉันกันไย เหมือนหนึ่งทรามไวยไม่เมตตา
พี่ฤๅจะให้เปนเช่นนั้น อย่าสำคัญแคลงจิตรขนิษฐา
ถ้อยยำคำมั่นจะสัญญา ที่ข้อนางจินตะหราวาดี

พี่มิให้ดูหมิ่นถิ่นแคลนเจ้า　โฉมเฉลาจงเชื่อคำพี่
จะเลี้ยงน้องครองรักร่วมชีวี　ให้ปรีประนีประนอมพร้อมใจ
ไหนไหนก็เมียเหมือนกัน　จะลำเอียงอาธรรม์อย่าสงไสย
ว่าพลางเชยปรางอรไทย　ลูบไล้โลมเล้าเคล้าคลึง

ๆ ๘ คำ ๆ

ร่าย
๏ พระเอยพระผ่านฟ้า　อะไรนี่ปากว่ามือถึง
เวทนามาเฝ้ารำพึง　ทำกระนี้เหมือนหนึ่งไม่ปรานี
ซึ่งพิไรรำพรรณให้สัญญา　จะเชื่อพระบัญชาก็ใช่ที่
วาศนาคนยากแต่เพียงนี้　ฤๅจะเหมือนหนึ่งที่ปลื้มใจ
ซึ่งจะให้ปรีประนีประนอมกัน　แม้นมิสมคิดนั้นจะทำไฉน
ที่บุญน้อยก็สำหรับจะยับไป　ตั้งแต่จะได้เดือดร้อน
ทรงดำริห์ตริดูให้ถ้วนถี่　เชิญเสด็จจรลีกลับไปก่อน
ไหนไหนคงเป่นข้าพระภูธร　จงเมตตาผันผ่อนให้พ้นไภย

ๆ ๘ คำ ๆ

โลม
๏ แสนเอยแสนเฉลียว　จะย่ายเบี่ยงเลี่ยงเลี้ยวไปถึงไหน
ความจริงทุกสิ่งไม่ใส่ไคล้　ว่าไยอย่างนั้นณเทวี
พี่ให้สัตย์สัญญาประสาซื่อ　ควรฤๅนิ่มเนื้อไม่เชื่อพี่
ยังขืนขัดอัธยาไม่ปรานี　ชักช้าพาทีพิรี้พิไร
เสียแรงมาหาเจ้าสู้เฝ้าขับ　อรามรักจักกลับกะไรได้
ถึงจะหยิกจะตีก็มิไป　จะอยู่ให้เห็นจริงของพี่ยา

ว่าพลางอุ้มนางขึ้นใส่ตัก　　เชยภักตร์จุมพิตขนิษฐา
สัมผัสพวงพุ่มประทุมา　　วิญญาด่าวดิ้นแดยัน
เอนแอ่นแนบองค์บังอร　　ตระกองกรกอดประทับรับขวัญ
เกลี่ยวกลมสมสนิทติดพัน　　อยู่บนแท่นสุวรรณพรรณราย
อัศจรรย์บันดาลเป่นฝอยฝน　　ดวงอุบลชื่นแช่มแย้มขยาย
ที่ห่อหุ้มกลีบกล้ำก็จำคลาย　　คลี่ระบายบานแย่งรับแสงจันทร์
ภุมรินบินร้องเร่ร่อน　　แซกไซ้เกสรโกสุมภ์สวรรค์
สองสมสอดคล้องทำนองกัน　　เกษมสันต์หรรษาในราตรี

ๆ ๑๔ คำ ๆ กล่อม

ช้า
๏ เมื่อนั้น　　นวลนางมาหยารัศมี
ร่วมภิรมย์สมสวาดิเปรมปรีดิ์　　ด้วยระเด่นมนตรีสุริวงศ์
แรกรู้รศรักประจักษ์ใจ　　แสนสนิทพิศมัยใหลหลง
หมอบเมี่ยงเคียงข้างไม่ห่างองค์　　โฉมยงแย้มพรายชายชวน
พระจุมพิตชิดเชยสัมผัสต้อง　　นางยั่ดย้องผลักพลิกแล้วหยิกข่วน
หักนิ้วพระหัตถ์ห้ามงามกระบวน　　เริงระริกซิกสรวลสำราญใจ

ๆ ๖ คำ ๆ ตระ

ช้า
๏ เมื่อนั้น　　พระผู้ผ่านกุเรปั่นเปนใหญ่
แจ้งว่าโอรสยศไกร　　ไปอยู่ในหมันหยาธานี
จึงบัญชาใช้อำมาตย์　　จงเร่งแต่งราชสารศรี
ไปหาอิเหนาว่าเรานี้　　ให้กลับคืนบุรีรับมา

ๆ ๔ คำ ๆ

ร่าย ๏ บัดนั้น เสนีรับสั่งใส่เกษา
ออกมาแต่งสารศรีตีตรา แล้วขึ้นม้าควบขับไปฉับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงหมันหยาธานี ลงจากพาชีขมีขมัน
ตรงไปในวังปรเสบัน บังคมคัลระเด่นมนตรี
ทูลว่าองค์ศรีบีตหรา ให้ข้ามาถวายสารศรี
เชิญเสด็จภูธรจรลี กลับไปบุรีกุเรปั่น

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉิดฉัน
ฟังข่าวผ่าวร้อนดั่งเพลิงกัลป์ ให้คิดอัดอั้นตันใจ
จำเป็นจึงรับเอาสาร ถือไว้จะอ่านก็หาไม่
แล้วว่าเสนาจงคลาไคล กลับไปทูลองค์พระทรงธรรม์
ขอถวายบังคมลาอยู่ก่อน จึงจะค่อยคืนนครเขตรขัณฑ์
ตรัสพลางย่างเยื้องจรจรัล ไปปราสาทสุวรรณกัลยา

ฯ ๖ คำ ฯ เสมอ

๏ บัดนั้น เสนีพี่เลี้ยงพร้อมหน้า
เข้าทักทายเพื่อนกันที่มา ซักชวนพูดจาไม่หยุดยั้ง
บ้างถามถึงถิ่นฐานบ้านช่อง ลูกเมียพี่น้องอยู่ข้างหลัง
แล้วเล่าความในให้กันฟัง ล้อมนั่งสนทนาพาที

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น	เสนีที่ถือสารศรี
ครั้นแล้วก็ลาจรลี	ขึ้นพาชีรีบกลับมาฉับไว

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งคลานเข้าไปเฝ้า	ก้มเกล้าประนมบังคมไหว้
ทูลแถลงให้แจ้งพระฤาไทย	โดยดังภูวไนยสั่งมา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น	พระยี่เรณภพกุเรปันนาถา
ได้แจ้งแห่งคำพระลูกยา	ผ่านฟ้าเคืองแค้นแสนทวี
ทั้งเร่าร้อนฤาไทยให้รำคาญ	ด้วยจวนจะแต่งการภิเศกศรี
จึงเสด็จย่างเยื้องจรลี	เข้าปราสาทมณีทันใด

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

ช้า ๏ เมื่อนั้น	ระเด่นมนตรีศรีใส
อยู่ด้วยจินตะหรายาใจ	ที่ในปราสาทแก้วแววฟ้า
คิดถึงนางสการะวาตี	ภูมีจะใคร่ออกไปหา
จึงมีมธุรศพจนา	ตรัสแก่วนิดาลาวรรณ
เจ้าอย่าละห้อยสร้อยเศร้า	เปลี่ยวเปล่าฤาไทยโศกศัลย์
วันนี้พี่จะลาจรจรัล	ออกไปประเสบันอากง

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย ๏ สั่งเสร็จเข้าที่สระสนาน	สุคนธ์ธารประทิ่นกลิ่นส่ง
สอดใส่เครื่องประดับสำหรับองค์	พอเย็นย่ำค่ำลงก็จรลี

ฯ ๒ คำ ฯ เพลง

๏ ครั้นถึงจึงเผยม่านทอง เข้าไปในห้องมารศรี
นั่งลงข้างองค์นางเทวี ทำเฉยอยู่ดูที่กัลยา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น นางสการะวาตีเสนหา
บังคมแล้วเลื่อนองค์ลงมา กัลยาสเทินเมินภักตร์

ฯ ๒ คำ ฯ

ชาตรี
๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีมีศักดิ์
จึงตรัสว่าโฉมยงนงลักษณ์ ช่างผินผันหันภักตร์ไม่ทักทาย
เสียแรงมาหาน้องถึงห้องใน เพราะจงใจผูกพันมั่นหมาย
เชิญมานั่งบนที่ด้วยพี่ชาย จะสเทินเขินอายกันว่าไร
ตรัสพลางอุ้มนางขึ้นแท่นทอง ค่อยประคองเชยชิดพิศมัย
ตระกองกรเลียมลอดสอดไว้ อรไทยผลักพลิกหยิกตี
อนิจาโฉมเฉลาเยาวลักษณ์ ก่นแต่ค้อนควักผลักมือพี่
ไม่เห็นฤๅรักเจ้าเท่าชีวี สาวน้อยถอยหนีพี่ยาไย

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย
๏ เมื่อนั้น นางสการะวาตีศรีใส
เอียงอายอดสูฎวไนย ขึ่ดกรค้อนให้แล้วพาที

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ น้อยเอยน้อยจิตร พระทรงฤทธิ์ไม่โปรดเกษี
มาทำเทียมเลียมเล่นเช่นนี้ นี่ฤๅภูมีว่าเมตตา

แกล้งจะให้ได้ความหม่นหมอง ขุ่นข้องรำคาญเคืองไปเบื้องน่า
ต่ำศักดิ์รักตัวกลัวนินทา ทั้งเปนชเลยมาแต่เมืองไกล
โปรดเถิดขอประทานอย่าหาญหัก เช่นนี้หาประจักษ์ว่ารักไม่
แม้นเสด็จคืนหลังยังวังใน นั่นและจะเห็นใจว่าปรานี

ๆ ๖ คำ ๆ

โลม
๑ แสนเอยแสนคม ลิ้นลมละเมียดเสียดสี
ธรรมเนียมที่ไหนของใครมี อย่างนี้ว่าทำให้รำคาญ
พี่ทำโดยธรรมดาประสารัก อนิจาไม่ประจักษ์ว่าหักหาญ
จะพูดไปไยเล่าไม่เข้าการ อันคนซื่อนั้นนานจะเห็นใจ
ว่าพลางทางถดเข้าชิด อิงแอบแนบสนิทพิศมัย
เจ้าจะผลักพี่ยาเสียว่าไร น้อยฤๅทำได้ไม่เมตตา
ก่นแต่รบเร้าเฝ้าขับ สู้ตายจะกลับอย่าพักว่า
ถ้าแม้นจะให้พี่ไคลคลา จงผ่อนผันหันหากันโดยดี

ๆ ๘ คำ ๆ

ร่าย
๑ พระเอยพระโฉมงาม จะแกล้งให้ได้ความบัดสี
สารพัดตรัสมาทั้งนี้ เห็นดีได้เปรียบข้างภูวไนย
น้องนี้พรั่นจิตรคิดเกรงกลัว ไม่รู้ที่จะไว้ตัวกะไรได้
จะให้หย่อนผ่อนผันตามพระไทย ก็เกรงไภยความผิดจะติดพัน
จงดำริห์ตริตูเถิดภูมี น้องทูลโดยดีไม่เดียดฉัน
เปนความสัตย์จริงทุกสิ่งอัน ไม่ประชดประชันฉันทา

ๆ ๖ คำ ๆ

โลม ๏ เจ้าเอยเจ้าพี่ ว่าไยอย่างนี้ขนิษฐา
อันความที่พี่รักกัลยา ยิ่งกว่าดวงเนตรดวงใจ
จะถนอมเนื้อนวลสงวนน้อง มิให้ข้องเคืองขัดอัชฌาไศรย
เมื่อมิเชื่อโฉมตรูคอยดูไป พี่มิให้เสียสัตย์ซึ่งสัญญา
ถ้าแม้นมิใครหมิ่นถิ่นแคลน ให้เจ็บใจได้แค้นจึงค่อยว่า
ถึงมาหยารัศมิ์ศรีโสภา พี่ก็ได้ปฤกษาหารือ
เขาก็ยินยอมพร้อมใจ เจ้าจะขึ้นขัดไปจะได้ฤๅ
ว่าพลางฉวยฉุดยุดยื้อ น้องรักผลักมือพี่เสียไย

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ น่าเอยน่าสรวล พระบัญชาว่าควรแต่ส่วนได้
ทำไมกับจะอ้างข้างนั้นไป เมื่ออยู่ใต้บาทยงส์พระทรงฤทธิ์
เป็นคนวาศนาน้อยก็พลอยว่า จะแขงขัดวัจนาก็กลัวผิด
ปรานีน้องบ้างยั้งหยุดคิด ใช่จะบิดเบือนไปเมื่อไรมี
ไหนไหนก็ในจะเป็นข้า อันจะพ้นผ่านฟ้าก็ใช่ที่
มาด่วนทำอะไรไยอย่างนี้ ดังจะสิ้นเดือนปีทิวาวัน

ฯ ๖ คำ ฯ

โลม ๏ ทรามเอยทรามเชย ไม่เอนดูบ้างเลยนางสาวสวรรค์
เมื่อความรักร้อนใจดังไฟกัลป์ จะให้กลั้นให้ทนกลใด
เจ้าจะห้ามความอื่นไม่ขืนขัด อันจะห้ามประดิพัทธนี้ไม่ได้
ว่าพลางเชยปรางอรไทย ลูบไล้โลมน้องประคองเคียง

ยันดาลอัศจรรย์หวั่นหวาด　กัมปนาทนี่นันสนั่นเสียง
อสนีคะนองก้องสำเนียง　เปรี้ยงเปรี้ยงปลาบแปลบแวบวับ
เมฆหมอกตระหลบกลบกลุ้ม　ม้วนลมมืดคลุ้มชอุ่มอับ
บดบังดาวเดือนเลื่อนลับ　เป็นพยุพยับโพยมบน
โกสุมภ์เสาวรสก็สดชื่น　ชุ่มชื้นถูกต้องละอองฝน
สองกระษัตริย์เกษมสานต์บานกระมล อยู่บนแท่นทองรูจี

๏ ๑๐ คำ ๏ โลม

ร่าย ๏ ครั้นพระสุริยารุ่งราง　ส่องสว่างจำรัสรัศมี
พระเชยโฉมโลมลาเทวี　แล้วเสด็จจากที่ห้องใน
มาหยุดยังอัฒจันท์ชั้นชาลา　ดำรัสเรียกอนุชาเข้ามาใกล้
สั่งว่าเจ้าจงพาสองทรามไวย　เข้าไปไหว้จินตะหราเวลานี้
จะได้รู้จักกันไปวันน่า　พึ่งพาฝากตัวนางโฉมศรี
สั่งเสร็จเสด็จจรลี　ภูมีเข้ายังวังใน

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

๏ เมื่อนั้น　สังคามารตาอัชฌาไศรย
ครั้นพระเชษฐาคลาไคล　ก็เข้าไปทูลสองกัลยา
บัดนี้มีรับสั่งให้ไปเฝ้า　โฉมยงนงเยาว์จินตะหรา
พระตรัสซ้ำสั่งน้องถึงสองครา　ให้พาจรจรัลในวันนี้

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　ทั้งสองสุดามารศรี
ได้ฟังอนุชาพาที　เทวีแค้นขัดแล้วตรัสไป

แม้นไหว้ระเด่นบุษบา ก็ดีกว่าหาน้อยใจไม่
ควรที่จะเปนข้าช่วงใช้ ด้วยเนื่องในสุริวงศ์เทวา
นี่วาศนานางแต่อย่างนี้ เปนแต่เพียงบุตรีท้าวหมันหยา
แม้นอยู่ยังพระนครเหมือนก่อนมา เห็นหน้าก็จะพอเสมอกัน
ไม่เจียมซ้ำน้ำใจได้เปนน้อย ทีนี้คนจะพลอยเย้ยหยัน
อัปรยศอดสูแก่พงศ์พันธุ์ จะดูหน้านางนั้นฉันใด
จะเด็กกว่าฤๅกะไรก็ไม่แจ้ง จนอยู่ไม่รู้แห่งที่จะไหว้
สองนางขัดแค้นแน่นฤๅไทย ชลไนยไหลหลั่งลงพรั่งพราย

๏ ๑๐ คำ ๏

๏ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงเล้าโลมนางโฉมฉาย
อย่ากำสรดระทดระทวยกาย จะอัปรยศอดอายแก่ใครมี
อันองค์ระเด่นจินตะหรา ก็แก่ชัณษากว่าสองศรี
คราวเดียวกับระเด่นมนตรี เทวีมินบนอบไม่ชอบกล
นี่กว่าวิบากกรรมเปนธรรมดา เหมือนอยู่ใต้ฟ้าจำต้องฝน
แม้นไม่โอนอ่อนผ่อนปรน ไหนจะพ้นความผิดติดพัน
พระบิดาก็เปนเมืองขึ้นอยู่ โฉมตรูอย่ารังเกียจเดียดฉัน
ฉวยพระโกรธาให้ฆ่าฟัน เมื่อกระนั้นจะทำประการใด

๏ ๘ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น สองราชบุตรีศรีใส
ฟังสี่พี่เลี้ยงร่วมใจ อรไทยจึงตอบวาจา

จริงอยู่พี่ว่าข้าเห็นชอบ ต้องระบอบขอบใจเปนหนักหนา
เปนข้าท่านแล้วตามแต่เวรา จะแขงขัดพระบัญชาก็ใช่ที่
แม้นมิคิดนึกหนึ่งด้วยบิตุราช ถึงจะม้วยชีวาตม์ให้รู้ที่
ขัดสนจนใจด้วยข้อนี้ จำเปนแล้วพี่จะจำไป

ฯ ๖ คำ ฯ

ชมตลาด
๏ ว่าพลางทางชวนอนุชา มาสระสรงคงคาเย็นใส
รวยรินด้วยกลิ่นน้ำดอกไม้ ลูบไล้สุคนธาอ่าองค์
ทรงพระสางสอยเส้นเกษา ผัดผิวภักตรานวลหง
นุ่งลายเขียนสุวรรณบรรจง เข็มขัดรัดองค์อำไพ
สไบกรองทองแล่งแสงระยับ ตาบประดับสร้อยนวมสวมใส่
ทองกรเนาวรัตน์ตรัจไตร สังวาลแก้วแววไววิเชียรชู
สพังเพ็ชรพรรณรายลายกุดั่น ห้อยอุบะปะกันเปนพวงภู่
ธำมรงค์รังแตนแหวนงู โฉมตรูทรงมงกุฎพระบุตรี

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย
๏ เสด็จจากห้องแก้วแพรวพรรณ พร้อมสุรางค์นางกำนัลสาวศรี
อนุชานำน่าจรลี เทวีทรงวอเข้าวังใน

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงปราสาทจินตะหรา กัลยาแค้นขัดอัชฌาไศรย
จำเปนหยุดยั้งชั่งใจ ให้ประทับวอไว้ที่อัฒจันท์

จึงสั่งสังคามารตา จงไปทูลพระธิดาสาวสวรรค์
ว่าพี่นี้มาบังคมคัล นางนั้นจะโปรดประการใด

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น สังคามารตาศรีใส
รับสั่งกัลยาแล้วคลาไคล เข้าไปเฝ้าองค์พระบุตรี

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ ครั้นถึงจึงค่อยหมอบคลาน กราบกรานประนตบทศรี
ทูลว่าพี่นางของข้านี้ เข้ามาอัญชลีพระบาทา

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ระเด่นจินตะหรา
จึงสั่งสองพี่เลี้ยงกัลยา ไปเชิญนางเข้ามายังห้องใน

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น สองศรีพี่เลี้ยงบังคมไหว้
รับสั่งแล้วพากันคลาไคล ตรงไปยังสองเทวี

๚ ๒ คำ ๚ ชุบ

๏ จึงทูลว่าบัดนี้พระธิดา ทราบว่าเสด็จมาทั้งสองศรี
มีความโสมนัศยินดี ให้ข้านี้มาเชิญโฉมยง

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระบุตรีแน่งน้อยนวลหง
ลงจากวอทองทั้งสององค์ ฝูงอนงค์ตามเสด็จคลาไคล

๚ ๒ คำ ๚ เพลง

๏ ครั้นถึงจึงค่อยเยื้องย่อง ขึ้นบนปราสาททองผ่องใส
เห็นระเด่นจินตะหราแต่ไกล ก็ทรุดองค์ลงไหว้พอเปนที

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระเด่นจินตะหรามารศรี
จึงตรัสเรียกสองราชเทวี มานั่งถึงนี่ณทรามไวย
ให้ยกพานสลามาสู่ โฉมตรูโอภาปราไส
เจ้าพลัดพรากจากนิเวศน์เวียงไชย จำไกลบิตุเรศมารดา
อย่าคิดรังเกียจเดียดฉัน เราจะร่วมรักกันไปวันน่า
เหมือนพี่น้องร่วมท้องอุทรมา เปนชีวาเดียวกันจนวันตาย

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น สองราชธิดาโฉมฉาย
ได้ฟังเทวีอภิปราย ทักทายเรียกหาด้วยปรานี
ค่อยบันเทาโทมนัศขัดข้อง จึงสนองวาจามารศรี
ซึ่งตรัสโปรดเมตตาข้านี้ พระคุณพ้นที่จะเปรียบไป
น้องไกลบิตุเรศมารดา สุริวงศ์พงศาก็หาไม่
แม้นใครว่าขานประการใด จงถามไถ่ให้แท้แน่นอน
แม้นมาทประมาทจิตรผิดพลั้ง ปรานียับยั้งช่วยสั่งสอน
จะได้ศุขสบายคลายทุกข์ร้อน เพราะบุญบังอรปกไป

๚ ๘ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น จินตะหราวาตีศรีใส
ได้ฟังทั้งสองทรามไวย ให้มีใจกรุณาปรานี

จึงประทานภูษาผ้าทรง ชำมรงค์นพรัตน์จำรัสศรี
ทั้งเครื่องถมเครื่องทองของดีดี ให้สองเทวีด้วยเมตตา
อันเครื่องทรงสำหรับพระกุมาร ก็บรรจงประทานขนิษฐา
แล้วกล่าวสุนทรวาจา ชวนสองสุดายาใจ
เจ้าอย่ากลับไปประเสบัน อยู่ในวังด้วยกันใกล้ ใกล้
แม้นมีทุกข์โศกโรคภัย พี่นี้จะได้ไปมา

๏ ๘ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระบุตรีทั้งสองเสนหา
นบนอบแล้วตอบวาจา ตามแต่พระธิดาจะโปรดปราน

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น จินตะหราเยาวยอดสงสาร
จึงสั่งสาวศรีพนักงาน กับพี่เลี้ยงนงคราญทันใด
เร่งจัดพระปรัศซ้ายขวา ให้สองขนิษฐาอาไศรย
อย่าให้ขัดสนสิ่งใด ดูเอาใจใส่ให้จงดี

๏ ๔ คำ ๏ เจรจา

๏ เมื่อนั้น สองราชธิดามารศรี
ถวายบังคมลาจรลี พี่เลี้ยงนารีพามา

๏ ๒ คำ ๏ เพลง

๏ ครั้นถึงพระปรัศเรืองรอง เสด็จเหนือแท่นทองเลขา
อยู่เย็นเปนศุขทุกเวลา แสนเกษมเปรมปราในธานี

๏ ๒ คำ ๏

ช้า ๏ มาจะกล่าวบทไป ถึงท้าวคาหาเรืองศรี
ตั้งแต่พระเชษฐาธิบดี ให้เสนีมานัดการวิวาห์
อภิเศกโอรสยศยง ตามวงศ์เทวัญอสัญหยา
ก็ซ่อมแปลงแต่งราชภารา สนุกดังเมืองฟ้าโสฬศ
เปนที่เพลิดเพลินจำเริญเนตร แก่นานาประเทศทั้งปวงหมด
คอยท่าพระองค์ผู้ทรงยศ ก็นานเนิ่นเกินกำหนดนัดไว้
จะมีเหตุเภทพานในบ้านเมือง รำคาญเคืองเกิดเข็ญเปนไฉน
คิดพลางทางเสด็จคลาไคล ออกไปยังพระโรงรจนา

๚ ๘ คำ ๚ เสมอ

ร่าย ๏ นั่งเหนือแท่นรัตน์แล้วตรัสสั่ง ดะหมังมนตรีมียศถา
ท่านเร่งรีบไปอย่าได้ช้า ยังพิไชยภารากุเรปั่น
ฟังข่าวราชการบ้านเมือง แล้วทูลเรื่องวิวาห์ตุนาหงัน
สารพัดจัดแจงไว้ครบครัน ตามแต่ทรงธรรม์จะนัดมา

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น ดะหมังรับสั่งใส่เกษา
ก้มเกล้าประนมบังคมลา ออกมาจากท้องพระโรงคัล
เรียกหาข่าวไพร่ได้พร้อมเพรียง จัดเสบียงหาบคอนขมีขมัน
ดะหมังเสนาขึ้นม้าพลัน รีบไปกุเรปั่นทันใด

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงลงจากอาชา เข้าไปหาเสนาผู้ใหญ่
เอากิจจาเล่าแถลงให้แจ้งใจ แล้วเข้าไปในพระโรงรูจี

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ครั้นถึงเคารพอภิวาท แทบบาทบงกชบทศรี
ดะหมังดาหาธานี ทูลความตามมีบัญชาการ

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

ช้า ๏ เมื่อนั้น องค์ศรีปัตหราได้ฟังสาร
นิ่งนึกตรึกตราอยู่ช้านาน จึงมีพจมานตรัสไป
อิเหนาลาเราไปเล่นป่า ยังหากลับมาบุรีไม่
จะให้ตามตัวมายังกรุงไกร จึงจะได้กำหนดการวิวาห์
แล้วพระองค์ทรงแต่งสารศรี ให้ยาสาเสนีไปหมันหยา
แม้นไปถึงวันใดให้เร่งมา ถึงจะนัดผัดผาก็อย่าฟัง

ฯ ๖ คำ ฯ

ร่าย ๏ บัดนั้น ยาสาคำนับรับสั่ง
บังคมลาแล้วออกมาจากวัง โจนขึ้นหลังอาชาแล้วคลาไคล

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ รีบรัดตัดดั้นอรัญวา ลุถึงหมันหยากรุงใหญ่
ตรงไปประเสบันทันใด บังคมไหว้ระเด่นมนตรี
ทูลว่าองค์ศรีปัตหรา ใช้ข้ามาเฝ้าบทศรี
ด้วยพระปิ่นดาหาธิบดี ให้เสนีมานัดการวิวาห์

ขอเชิญพระองค์เสด็จไป บัดนี้ภูวไนยกำหนดท่า
แม้นถึงวันใดให้ไคลคลา แล้วถวายสาราทันที

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ได้ฟังยาสาเสนี ภูมีนิ่งนึกตรึกตรา
อันระเด่นบุษบาดาหานั้น ฤๅจะงามเท่าทันจินตะหรา
เสียแรงรักได้หักหาญมา จะทิ้งดวงยิหวาเสียฉันใด
คิดพลางทางจารึกอักษร เป็นใจความตัดรอนแล้วส่งให้
สั่งว่าข้าถวายบังคมไป แทบใต้บาทบงสุ์พระทรงฤทธิ์
ใช่จะขัดบัญชานั้นหาไม่ แต่จนใจได้เกินสเทินจิตร
จะคืนหลังยังนครนั้นสุดคิด ด้วยโทษผิดติดตัวกลัวอาญา
อนึ่งท้าวดาหาเห็นจะรู้ ว่าเรามาอยู่กับจินตะหรา
น่าจะแค้นเคืองขัดอยู่อัตรา ไหนจะให้บุษบานงเยาว์
ข้าคิดใคร่ครวญดูถ้วนถี่ ถึงไปก็เสียทีเสียเปล่าเปล่า
ยาสาจงนำเอาคำเรา ไปกราบทูลผ่านเกล้าเหมือนวาจา
อันการที่จัดแจงไว้ อย่ามีอาลัยเลยกับข้า
แม้นใครมาขอบุษบา จงให้ตามปรารถนาเขานั้น

๏ ๑๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ยาสาสุดที่จะผ่อนผัน
บังคมลาภูธรจรจรัล กลับไปกุเรปันทันที

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าประนตบทศรี
ถวายสารระเด่นมนตรี แล้วกราบทูลถ้วนถี่ทุกสิ่งไป

ๆ ๒ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวกุเรปั่นเป็นใหญ่
ทราบสารคาลเคืองพระทัย จึงตรัสไปแก่อรรคชายา
อะหนะอิเหนานี้ผิดนัก ไปพะวงหลงรักจินตะหรา
ที่ร่วมวงศ์เทเวศร์ไม่เจตนา ส่วนที่ต่ำช้าสิชอบใจ
ตัดรอนมาตามอำเภอเอง จะยำเกรงวงศาก็หาไม่
แม้นพระอนุชารู้ไป จะน้อยใจด้วยอัปรยศนัก
จำจะคิดขีดขำไกล่เกลี่ย อย่าให้เสียตระกูลประยูรศักดิ์
ถ้าใครรู้ความไม่งามภักตร์ สงสารหลานรักยุยยา
เห็นจะต้องงดการรำคาญจิตร พระยิ่งคิดเคืองแค้นท้าวหมันหยา
ตรัสพลางทางสั่งเสนา เรียกดะหมังดาหาเข้ามาใน

ๆ ๑๐ คำ ๆ

๏ บัดนั้น เสนารับสั่งบังคมไหว้
ออกมายังศาลาทันใด พาดะหมังเข้าไปฉับพลัน

ๆ ๒ คำ ๆ.

๏ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านกรุงไกรไอสวรรย์
จึงบัญชาสั่งดะหมังนั้น เร่งผายผันไปแจ้งอนุชา
บอกว่าเราร้อนใจดังไฟผลาญ รำคาญด้วยอิเหนาหนักหนา
เดิมลาไปเล่นพนาวา แล้วหนีไปหมันหยาเวียงไชย

ให้ไปหาตัวเปนหลายครั้ง แต่ผัดเพี้ยนอยู่ยังหามาไม่
อันใจกูนี้เสนาใน จะหาให้ที่ร่วมสุริวงศ์
แต่โอรสทำความไม่งามหน้า ไปรักใคร่จินตะหราลุ่มหลง
เหตุเพราะผู้ใหญ่นั้นเปนมั่นคง ยยงส่งเสิมจึงเหิมใจ
ดูที่เหมือนจะกลัวด้วยตัวผิด จึงจนจิตรอยู่ยังหามาไม่
การวิวาห์จะต้องเลื่อนเดือนไป แต่พอให้อิเหนากลับมา
แล้วพระองค์ทรงแต่งราชสาร ผัดผ่อนอ่อนหวานเปนหนักหนา
ส่งให้ดะหมังเสนา เอาไปแจ้งอนุชาให้จงดี

๏ ๑๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น ดะหมังรับสั่งใส่เกษี
บังคมลามาขึ้นพาชี กลับไปธานีดาหาพลัน

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเข้าพระโรงไชย บังคมไหว้พระผู้ผ่านไอสวรรย์
ทูลแถลงแจ้งความทุกสิ่งอัน ถวายสารทรงธรรม์ที่ให้มา

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระองค์ทรงพิภพดาหา
ทราบสารเคืองแค้นแน่นอุรา จึงตรัสแก่กัลยาทั้งห้าองค์
จะรีรองอ้อไปไยเล่า อันลูกเราเขาไม่มีประสงค์
พระเชษฐารักศักดิ์สุริวงศ์ จึงทรงอาไลยไกล่เกลี่ยมา
ซึ่งจะคอยท่าหลานตามสารศรี อีกร้อยปีก็ไม่จากเมืองหมันหยา
แต่จะเวียนงดงานการวิวาห์ จะซ้ำร้ายอายหน้ายิ่งนัก

แม้นใครมาขอก็จะให้ ไม่อาไลยที่ระคนปนศักดิ์
ถึงไพร่ประดายชาติทรลักษณ์ จะแต่งให้งามภักตร์พงศ์พันธุ์
ยิ่งคิดยิ่งแค้นแสนทวี พระภูมีกลุ้มกลัดอัดอั้น
เสด็จจากแท่นแก้วแพรวพรรณ จรจรัลเข้าในที่ไสยา

๏ ๑๐ คำ ๏ เสมอ

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีดาหา
ให้คิดแค้นขัดนัดดา สร้วมกอดบุษบาเข้ารำไร

๏ ๒ คำ ๏ โอด

โอ้ ๏ โอ้ว่าลูกรักของแม่เอ๋ย ไม่เห็นเลยว่าจะเปนเช่นนี้ได้
สุดแสนเจ็บช้ำระกำใจ เวราสิ่งใดณลูกรัก
เสียทีที่เจ้าเกิดมา ในตระกูลเทวาอันสูงศักดิ์
รูปทรงยงยิ่งนรลักษณ์ แต่อาภัพอัปรลักษณ์กว่าฝูงคน
แม่เห็นสมสุริวงศ์จึ่งปลงใจ ควรฤๅช่างไม่เปนพักผล
จะได้คู่ไพร่ฟ้าประชาชน ไหนจะพ้นอัปรยศอดอาย
ในแว่นแคว้นแดนชวาจะฦๅทั่ว จะนินทาว่าชั่วไม่รู้หาย
ร่ำพลางทางสลดระทดกาย โฉมฉายกำสรดโศกี

๏ ๘ คำ ๏ โอด

ช้า ๏ มาจะกล่าวบทไป ถึงระเด่นมนตรีเรืองศรี
เนาในหมันหยาธานี กับสามนารีเปนที่รัก
พระชมชิดพิศโฉมจินตะหรา กรตระกองกัลยาไว้กับตัก
โลมลูบปฤษฎางค์พลางเชยภักตร์ นางค้อนควักผลักไสในทำนอง

แล้วฉุดมือมาหยาดัคมี่ มานั่งนิ่งเยาว์ช่วยเกาขนอง
ทำเอนอิงพิงทับประทุมทอง นางเบี่ยงบิดขีดประคองข้องกัน
พระตรัสชวนโฉมยงทรงต่อแต้ม ยิ้มแย้มเย้ายวนสรวลสันต์
ต่างองค์ลงไพ่เปนเชิงชั้น งอนจริตบิดผันพาที
ภูธรประทานซานสลา ให้โฉมงามสามสุดามารศรี
นางหมอยกรานอยู่งานพัชนี ท่อยทีพิศวาศไม่คลาศคลา

๑๐ คำ ฯ เจรจา

ร่าย ๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ระเด่นจินตะหรา
หมอบเมี่ยงเคียงข้างภัศดา กัลยาประดิพัทธผูกพัน
จึ่งบังคมทูลภูวนารถ เชิญเสด็จประพาศสตาหมัน
รุกขชาติหลายอย่างต่างกัน ล้วนแกล้งกลั่นสรรมาปลูกไว้
ฤดูนี้ก็เปนเทศกาล บุหงาบานรื่นรศสดใส
ทั้งสองน้องรักร่วมฤไทย จะได้ไปเกี่ยวเล่นสำราญ

๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเกษมสานต์
รับขวัญกัลยายุพาพาล แล้วมีพจมานตรัสไป
ซึ่งเจ้าจะชวนไปสวนศรี พี่นี้ก็ชอบอัชฌาไศรย
จะได้ชมรุกขชาติปลาดใจ ให้สำราญฤไทยเปรมปรีดิ์
ว่าพลางทางตรัสเรียกหา สังคามารตามาในที่
จงไปสั่งข้างน่ายัดนี้ ให้ผูกม้าเตรียมสี่วิกากาญจน์

อันขอเฝ้าแลเหล่าเกณฑ์แห่ ให้พร้อมแต่ย่ำรุ่งสุริฉาน
พี่จะไปประพาศอุทยาน กับสามเยาวมาลย์สำราญใจ

๚ ๘ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น สังคามารตาอัชฌาไศรย
ถวายบังคมลาคลาไคล ออกไปสั่งความตามบัญชา

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ บัดนั้น จึงเจ้าพนักงานถ้วนหน้า
บ้างจัดแจงแต่งวอช่อฟ้า คาดหลังคาผูกม่านเตรียมไว้
นายเวรปลัดเวรขอเฝ้า ก็สั่งพวกเลวเหล่าข่าวไพร่
เร่งหาไม้น้อยน้อยสอยดอกไม้ ให้มีไปตามเกณฑ์เวรละอัน
พวกเวรออกก็บอกมาระดม จะเสด็จไปชมสตาหมั้น
ที่เกียจคร้านขาดเวรมาหลายวัน ให้เพื่อนกันไปผูกคอมา
บรรดาพวกพี่เลี้ยงแลเสนี ต่างเตรียมพลมนตรีซ้ายขวา
กรมม้าก็ผูกอาชา คอยท่ารับเสด็จพระภูมิ

๚ ๘ คำ ๚ เจรจา

๏ บัดนั้น บาหยันซ่าเหง็ดสาวศรี
มาสั่งกันบรรดานารี พรุ่งนี้จะเสด็จอุทยาน
พวกวิเสศสันทัดจงจัดแจง ตกแต่งเครื่องเสวยคาวหวาน
สาวสาวเหล่าพวกพนักงาน เครื่องอานตามธรรมเนียมเร่งเตรียมไว้

แล้วสั่งสาวใช้ให้ไปบอก ข้าหลวงเรือนนอกที่ใกล้ใกล้
ครั้งนี้สิรู้อยู่เต็มใจ อย่าให้อายชาวกุเรปั้น

๏ ๖ คำ ๏

๏ ยัดนั้น ฝ่ายนางข้าหลวงสาวสรรค์
แจ้งว่าจะเสด็จจรจรัล ไปประพาศสวนขวัญก็ปรีดา
ต่างคนต่างพากันมาเรือน บอกเพื่อนที่สนิทชิดซ้อยหน้า
นั่งจีบพลูพลางทางพูดจา บรรจงเจียนสลาใส่ซอง
ลางคนพึ่งหายไข้ไรรก หยิบกระจกมาตั้งนั่งส่อง
ติดขี้ผึ้งควันเทียนเวียนมอง ผัดหน้านวลลอองยองใย
ข้างนุ่งผ้าตานีเปนทีท่วง ห่มแพรดวงม่วงอ่อนหงอนไก่
นั่งพิศดูตัวเห็นชั่วไป เปลี่ยนผ้าห่มใหม่จะให้งาม
ลางคนปากคอใช่พอดี เสียดสีเปรียบเปรยเย้ยหยาม
ถุ้งเถียงด่าทอต่อความ ลวนลามลำเลิกเทลาะกัน
ลางนางข้างมีที่มุ่งหมาย ก็แต่งกายนุ่งห่มให้คมสัน
มวนบุหรี่ใบจากใส่จันทน์ หวังจะไปให้กันที่กลางทาง
บรรดาข้าหลวงทั้งสามแห่ง ต่างแต่งประกวดอวดรูปร่าง
ที่แสนงอนไม่งดซดลิ้นคาง บุ้ยปากถากถางแล้วยิ้มพราย
ลางนางหลงหลับอยู่กับเพื่อน ข่าวเตือนแต่งตัวกลัวจะสาย
มานั่งพรั่งพร้อมเรียงราย คอยเสด็จโฉมฉายจะยาตรา

๏ ๑๖ คำ ๏

◎ เมื่อนั้น　　พระสุริวงศ์เทวัญหรรษา
จึงชวนสามทรามไวยไคลคลา　　เสด็จมาสรงสนานสำราญกาย

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

ชมตลาด
◎ พระทรงสุคนธ์ธารในพานทอง　　นางผัดภักตร์ผิวผ่องส่องพระฉาย
พระทรงภูษายกกระหนกกลาย　　นางนุ่งลายก้านขดงดงาม
พระสอดใส่ฉลององค์โอภาษ　　นางห่มตาดเครือรองทองอร่าม
พระทรงขั้นเหน่งสายประจำยาม　　โฉมงามคาดเข็มขัดรัดองค์
พระทรงทับทรวงดวงกุดั่น　　นางใส่สร้อยสุวรรณตันหยง
พระสอดสวมพาหุรัดกระหวัดวง　　นางทรงทองกรแก้วประพาฬ
พระทรงธำมรงค์เรืองรยับ　　นางใส่แหวนประดับมุกดาหาร
พระทรงชฎาแก้วสุรกาญจน์　　เยาวมาลย์ทรงมงกุฎพระบุตรี

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย
◎ ครั้นเสร็จพระเสด็จจรจรัล　　ลงจากสุวรรณปราสาทศรี
มาทรงสินธพพาชี　　ทั้งสามเทวีทรงวอทอง
พร้อมพี่เลี้ยงเสนากำนัล　　แห่แหนแน่นนันเป็นแถวถ้อง
อนุชาขี่ม้าที่นั่งรอง　　สาวสนมเนืองนองตามมา

ฯ ๔ คำ ฯ กลองโยน

◎ ครั้นถึงทวาราสดาหมัน　　ยังไม่ทันอุไทยไขแสงกล้า
ลงจากมโนไมยไคลคลา　　สามสุดาตามเสด็จจรลี

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

พระทรงสอยสร้อยฟ้าสารภี ให้มาหยารัศมีแซมผม
เลือกเด็ดดอกลำดวนชวนชม ใส่ผ้าห่มให้สะการวาตี

น่า ๒๓๕

พระทอง ๏ ชี้ชวนนวลนางพลางประพาศ ชมพรรณรุกขชาติในสวนศรี
บ้างระบัดผลัดใบเขียวขจี บ้างคลายคลี่ยอดแย้มแกมผกา
พระโฉมยงทรงเก็บกุหลาบเทศ ประทานองค์อัคเรศจินตะหรา
ทำเทียมเลียมลอดสอดคว้า กัลยาปัดกรค้อนคม
พระทรงสอยสร้อยฟ้าสาระภี ให้มาหยารัศมีแซมผม
เลือกเก็บดอกลำดวนชวนชม ใส่ผ้าห่มให้สการะวาตี
แล้วเอาใบมะพร้าวมาทำงู หลอนหมู่กำนัลสาวศรี
ลางนางแล่นล้มไม่สมประดี สรวลระริกซิกซี้นี่นั่น

๘ คำ ฯ

เบ้าหลุด ๏ เมื่อนั้น จินตะหราวาตีสาวสวรรค์
เดินเคียงข้างองค์พระทรงธรรม์ ประพาศพรรณบุษผาสุมามาลย์
พลางทูลภูวไนยให้เหนี่ยวน้อม เด็ดดวงพวงพยอมหอมหวาน
เบญมาศชาตบุษแย่งยาน เด็ดประทานให้สการะวาตี
สาวหยุดยื่นย้อยห้อยระย้า จงหักให้มาหยารัศมี
เด็ดดอกประยงค์อยู่ตรงนี้ ให้ยาหยีสังคามารตา
ก่นแต่ฉวยฉุดยุดยื้อ นี่ฤๅว่าเก็บบุหงา
ช่างไม่อดสูอนุชา อไรนั่นเปนน่าอายใจ

๘ คำ ฯ

ปะหลิ่ม ๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงยิ้มพลางเฉลยไข
จะอายองค์อนุชาไปว่าไร ใช่คนอื่นไกลหาไหนมา

สามองค์จงมาให้ใกล้พี่ ชวนชี้ชมพรรณบุบผา
พระเก็บสาวหยุดยื่นให้กัลยา เอารศนาสาเปนกลใน
อนิจาเนยเนื้อไม่เชื่อจิตร จะอายเอียงเบี่ยงบิดไปข้างไหน
พลางพระกระชั้นชิดติดตามไป เลี้ยวไล่ไขว่คว้าสามนารี
กุมกรจินตะหราพาเที่ยว ลดเลี้ยวไปในสวนศรี
สัพยอกหยอกหยิกซิกซี้ ท่อยทีบรรเทิงปรีดา

๏ ๘ คำ ๏ เพลงจีน

ร่าย
๏ ครั้นสายแสงศรีรวีวร . ทินกรร้อนแรงแสงกล้า
จึงชวนโฉมงามสามสุดา ลีลาศลงสู่ท่าชลาไลย

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

สระบุหร่ง
๏ สรงสนานสำราญในสระศรี วารีฦกซึ้งเย็นใส
พระสาดน้ำหยอกสามทรามไวย นางแฝงภักตร์บังใบประทุมมาลย์
แล้วโฉมยงทรงเก็บโกสุมภ์ ว่ายกระทุ่มธาราฉ่าฉาน
พระเด็ดดอกบุษยงทิ้งนงคราญ เยาวมาลย์บ้องบิดไปมา
เผ้าเหนี่ยวแนมแกมกลปนไป ฉวยฉุดชายสไบจินตะหรา
ตระหลบหลังเลี้ยวไล่ไขว่คว้า กุมกรสการะวาตี
แล้วหลีกลัดสกัดกั้นกาง นวลนางมาหยารัศมี
สามนางพลางผลักภูมี หยิกตีทำกระบวนให้ยวนใจ
เหล่าฝูงสุรางค์นางกำนัล บ้างชวนกันซ่อนเร้นเล่นไล่
บ้างเที่ยวถอนบัวเผื่อนเกลื่อนไป สำราญใจทุกหน้านารี

๏ ๑๐ คำ ๏ เพลงฉิ่ง

ร่าย
๏ สรงเสร็จเสด็จจากสระสนาน กับสามองค์นงคราญมเหสี
กรายกรยาตรจรลี มายังที่ปราสาทสวนดอกไม้

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ต่างองค์ทรงเครื่องเรืองรยับ มงกุฎเก็จเพ็ชรประดับดอกไม้ไหว
แล้วลีลามาทรงอาชาไนย ทรามไวยทรงสีวิกากาญจน์
พรั่งพร้อมขอเฝ้าเหล่ากำนัล เสนากิดาหยันทวยหาญ
แห่แหนเปนขนัดอัดอุทยาน คืนเข้าราชฐานวังใน

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

อิเหนาเล่ม ๘

ช้า
๏ มาจะกล่าวบทไป ถึงระตูจรกาเปนใหญ่
ท้าวมีพระเชษฐาร่วมฤๅไทย ผ่านเวียงไชยล่าสำสืบพงศ์พันธุ์
มีธิดานารีวิไลยลักษณ์ ผิวภักตร์ผ่องเพียงดวงบุหลัน
ชื่อระเด่นกุสุมาลาวรรณ ตุนาหงันกับสังคามารตา
ระตูรำพึงถึงองค์ ด้วยรูปทรงอัปลักษณ์หนักหนา
ดูไหนมิได้งามทั้งกายา ลักขณาผมหยักภักตร์เพรียง
จมูกใหญ่ไม่สง่าร้าย จะพาทีแห้งแหบแสบเสียง
คิดจะหากัลยาเปนคู่เคียง ที่งามเพียงสาวสวรรค์ให้เกืออองค์

แต่เที่ยวว่าครูปนางต่างภารา ในแว่นแคว้นแดนชวาไม่หลอหลง
พระพินิจพิศดูรูปทรง มิได้ต้องประสงค์จงใจ

๏ ๑๐ คำ ๏

ร่าย ๏ จึงถามเสนาข้าเฝ้า ได้ยินเขาเล่าฦๅข้างฦๅไม่
ในแว่นแคว้นแดนชวาเวียงไชย บุตรีบุรีไรจะโสภา

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น ตำมะหงงบังคมก้มเกษา
จึงทูลว่าออกชื่อฦๅชา แต่กัลยาสององค์ทรงลักษณ์
พระธิดาสิงหัดส่าหรี กับบุตรีดาหาอาณาจักร
ทั้งสององค์วงศาสุรารักษ์ งามนักยิ่งนางในแดนไตร
ข้างสิงหัดส่าหรีพระนคร ตุนาหงันบังอรหามีไม่
แต่บุตรีดาหานั้นไซ้ กล่าวไว้กับอิเหนากุเรปั่น
บัดนี้พระไปเลี้ยงจินตะหรา ยังหมันหยานคเรศเขตรขัณฑ์
ท้าวดาหาเคืองขัดตัดกัน การนั้นเงือดงดมาช้านาน

๏ ๘ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น จรกาปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
จึงตรัสซักไซ้เห็นได้การ แล้วบรรหารหาตัวช่างเขียนมา
เองพากันรีบร้อนจรลี ไปสิงหัดส่าหรีแลดาหา
ว่าดรูปทั้งสองกัลยา ได้แล้วรีบมาอย่านอนใจ

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น　　　　นายช่างทั้งสองบังคมไหว้
ออกมาปฤกษากันทันใด　　　　เราจะไปตาหาธานี
ท่านจงรีบรัดตัดทางจร　　　　ไปนครสิงหัดส่าหรี
สองนายผายผันจากบุรี　　　　แยกกันจรลีเข้าไพรวัน

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นมาถึงทั้งสองนัครา　　　　เข้าอยู่ด้วยผู้รักยาสตาหมัน
ประสมเปนญาติสนิทติดพัน　　　　ต่างพูดจากันไม่กินใจ

๚ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ เมื่อนั้น　　　　ฝ่ายจินตาสาหรีศรีใส
นางแสนสำราญหฤไทย　　　　พร้อมฝูงกำนัลในดังดารา
ครั้นถ้วนคำรบเจ็ดวัน　　　　เคยไปชมสตาหมันหรรษา
จึงทูลเชิญมะดีหวีศรีโสภา　　　　ไปประพาศบุหงาในอุทยาน

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　　　มะดีหวีปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
รับคำรับขวัญเยาวมาลย์　　　　จึงสั่งนางพนักงานทันใด
เราจะพาลูกรักไปชมสวน　　　　อย่าให้จวนสายแสงสุริยใส
แล้วชวนพระธิดายาใจ　　　　คลาไคลไปสรงสาคร

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

ชมตลาด
๏ วารีรดเย็นฉ่ำสำราญ　　　　ทรงเครื่องสุคนธารปรุงเกสร
พระฉายตั้งเตียงสุวรรณตรงบัญชร　　　　บังอรทรงปรัดผัดภักตร์

ทรงยกทองท้องซ้ำระกำไหม สไบน่าเจียรบาดตาดปัก
เข็มขัดเพ็ชรพรรณรายสายซัก ประจำยามจำหลักลงยา
สอดทรงสังวาลบานพับ สร้อยนวมสวมทับพระอังษา
ตาบกุดั่นพลอยประดับระยับตา ล้วนจินดาแวววามอร่ามเรือง
ทองกรรูปพันธุ์บรรจง ธำมรงค์เรือนเก็จเพ็ชรน้ำเหลือง
ทรงมงกุฎชฎาค่าเมือง แล้วย่างเยื้องจากแท่นรูจี

๏ ๘ คำ ๏ เสมอ

ร่าย
๏ สองกระษัตริย์เสด็จยุรยาตร ไปปราสาทประไหมสุหรี
สาวสรรค์กำนัลนารี จรลีตามองค์พระบิดา

๏ ๒ คำ ๏ เพลง

๏ ครั้นถึงจึงเข้าในห้องใน อรไทยนบนิ้วเหนือเกษา
น้องกับบุตรีร่วมชีวา จะทูลลาไปเล่นอุทยาน

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น องค์ประไหมสุหรีได้ฟังสาร
เสนหาพระธิดานงคราญ เยาวมาลย์อนุญาตด้วยยินดี
มานั่งแนบโลมลูบจุมพิตร ลูกรักของแม่จำเริญศรี
เก็บบุหงามาฝากชนนี จะร้อยวางข้างที่พระบิดา

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระบุตรีอภิวันท์หรรษา
ทั้งมะเดหวีซ่าลีลา แล้วไคลคลามาเกยฉับพลัน

๏ ๒ คำ ๏ เพลง

๏ โฉมยงขนทรงพระวอทอง ชักม่านบิดป้องสุริฉัน
ขอเฝ้าแห่แหนแน่นนันต์ สาวสรรค์ตามวอจรลี

๚ ๒ คำ ๚ กลองโยน

๏ ครั้นถึงซึ่งสวนมาลา กัลยาปรีดิ์เปรมเกษมศรี
ลงจากวอสุวรรณทันที พาพระบุตรีเข้าอุทยาน

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

ชมดง
๏ เที่ยวชมพฤกษาสูงไสว เงาไม้ร่มรื่นรโหฐาน
บ้างทรงผลปนดอกแบ่งบาน มะลิหวีเก็บประทานนางกัลยา
พระบุตรีเก็บแก้วกาหลง เด็ดดวงพวงประยงค์แซมเกษา
นางกำนัลน้อยน้อยสอยจำปา บ้างวิ่งมาชิงแย่งแย่งยื้อ
ลางนางบ้างหักกิ่งส้มพวง มิให้ผลหล่นร่วงประจงถือ
บ้างขอร้องให้น้องเถิดที่มือ นี่แลฤๅว่ารักพึ่งเห็นใจ
ลางนางประดิษฐ์คิดขับครวญ โหยหวนสำเนียงเสียงใส
กรายกรฟ้อนรำทำนองใน บ้างเที่ยวเก็บดอกไม้มาให้กัน

๚ ๘ คำ ๚ เพลงฉิ่ง

ร่าย
๏ มะลิหวีหยุดยั้งนั่งเล่น ณ ตำหนักที่นั่งเย็นเกษมสันต์
พระบุตรีเลือกบุหงาสารพัน ชวนกำนัลร้อยกรองสุมามาลย์

๚ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ บัดนั้น นายช่างเลขากล้าหาญ
แอบไม้ลอบดูอยู่ช้านาน พิศภักตร์เยาวมาลย์เพียงดวงเดือน

คลี่กระดาษวาดรูปพระบุตรี ประสานสีเหลืองคล้ายลม้ายเหมือน
ผิวพรรณเพริศพริ้มยิ้มเยื้อน ดั่งจะเตือนใจดูอยู่อัตรา

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น องค์มะดีหวีเสนหา
ครั้นสายัณห์ยังควรจวนเวลา ชวนธิดาทรงวอเข้าวังใน

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ บัดนั้น ช่างเขียนยินดีจะมีไหน
เล็ดลอดหลบหนีจากกรุงไกร ตรงไปจรกาธานี

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเข้าพระโรงคัล อภิวันท์เบื้องบาทบทศรี
ถวายรูปพลางแถลงแจ้งคดี ในสิ่งหัดส่าหรีทุกประการ

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระตูจรกาเกษมสานต์
คลี่กระดาษดูรูปเยาวมาลย์ เฉิดโฉมประโลมลานอาไลยนัก
พิศทรงสอดสมคมขำ งามล้ำนางในไตรจักร
สารพัดโสภาน่ารัก เหมือนจะเยื้อนเยื้อนภักตร์มาพาที
จะไว้เปรียบกับอย่างนางดาหา เลือกโฉมกัลยาทั้งสองศรี
ใครเลิศลักษณ์จักขอเทวี ภูมิเปรมปริ่มกระหยิ่มใจ
แต่เวียนพิศรูปทรงนงคราญ จะว่าขานการเมืองก็หาไม่
ม้วนกระดาษวาดรูปนั้นถือไว้ แล้วเสด็จเข้าในที่ไสยา

๚ ๘ คำ ๚ เสมอ

๏ เมื่อนั้น ฝ่ายองค์มะดีหวีดาหา
นางเห็นระเด่นบุษบา ภักตราสร้อยเศร้าแสนทวี
คิดจะดับโศกศัลย์ให้บันเทา จึงโลมเล้าเอาใจนางโฉมศรี
แต่ทุกข์ทุกข์จะประจวบเข้าขวบปี มิได้ชมมาลีเล่นสำราญ
วันนี้มารดาจะพาไป ประพาศพรรณมิ่งไม้เกยมสานต์
แล้วสั่งนางกำนัลพนักงาน เราจะไปอุทยานกับลูกรัก

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น นางกำนัลนารีมีศักดิ์
รับสั่งอรไทยด้วยใจภักดิ์ ไปสั่งวอนงลักษณ์ทั้งสององค์

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น จึงมะดีหวีนวลหง
ชวนระเด่นบุษบาโฉมยง ไปสระสรงคงคาวารี

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

ชมตลาด
๏ พนักงานไขสุหร่ายดังสายฝน พี่เลี้ยงนฤมลช่วยขัดสี
ทรงสุคนธ์เกสรสารภี จับผิวอินทรีย์นวลลออง
พระบุตรีไม่ปรัดผัดภักตร์ ด้วยนงลักษณ์กำสรดเศร้าหมอง
ทรงภูษาแย่งกนกยกทอง สไบตาดครุยกรองทั้งสองชาย
เข็มขัดเพ็ชรพรรณรายสายประสาน ใส่สังวาลไพฑูรย์จำรูญฉาย
สร้อยนวมเนาวรัตน์ใบพัดราย ตาบประดับเพทายลายลงยา

ทองกรแก้วกุดั่นบรรจง ธำมรงค์เลิศล้วนควรค่า
ทรงมงกุฎสำหรับพระธิดา แล้วไคลคลามาเกยรูจี

๏ ๘ คำ ๏ เพลง

ร่าย ๏ ต่างทรงวอทองประเทืองแสง เกณฑ์แห่เดินแซงไปตามที่
พร้อมฝูงกำนัลนารี ไปยังสวนศรีอุทยาน

๏ ๒ คำ ๏ กลองโยน

๏ ครั้นถึงจึงเสด็จลีลาศ เที่ยวประพาศมิ่งไม้ไพรสาณฑ์
พระบุตรีมิได้ขึ้นบาน เดินตามพระมารดามา

๏ ๒ คำ ๏ เพลง

๏ บัดนั้น นายช่างฉลาดเลขา
ครั้นเห็นระเด่นบุษบา ดั่งนางในชั้นฟ้าสุราไลย
ให้ตลึงลืมตัวมัวแต่ดู จะวาดรูปโฉมตรูก็หาไม่
จนนางบุรยาตรลาศคล้อยไป ก็โกรธใจตัวเองใช่พอดี

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นบุษบามารศรี
ถึงตำหนักในสวนมาลี อรไทยเข้าที่ไสยา

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น นวลนางสาวสรรค์ซ้ายขวา
บรรดาซึ่งตามเสด็จมา หน้าตาเศร้าหมองทุกคนไป

นั่งถอนใจใหญ่ดังไข้เจ็บ　จะเที่ยวเก็บบุหงาก็หาไม่
แต่กำนัลน้อยน้อยนั้นไซ้　เที่ยวไปเก็บบุหงาประสากัน

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น　ระเด่นบุษบาสาวสวรรค์
นางตื่นจากที่บรรธมพลัน　บาหยันถวายเครื่องสุคนธา
พระบุตรีเสด็จนั่งเหนืออาศน์　มิได้ประพาศพฤกษา
มีแต่หมองไหม้ในอุรา　กัลยามิ่งนิ่งตลึงไป

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　องค์มะดีหวีศรีใส
ปลอบประโลมลูกน้อยกลอยใจ　แล้วพาไปเก็บบุหงาสารพัน

ฯ ๒ คำ ฯ เพลง

สมิงทอง ๏ ชี้ชวนให้ชมรุกขชาติ　ดอกผลหล่นกลาดสะตาหมัน
เหล่าฝูงสุรางค์นางกำนัล　ชิงกันเก็บถวายบังอร
มะดีหวีทรงเด็ดดอกสร้อยฟ้า　แซมเกล้าพระธิดาดวงสมร
แล้วชวนเก็บองุ่นยี่สุ่นซ้อน　หวังจะให้คลายร้อนรำคาญ
พระพี่เลี้ยงเคียงทูลนางเทวี　ให้พึ่งเสียงยี่กีขึ้นขาน
กำนัลในมิได้ชื่นบาน　สงสารอรไทยไม่สบาย
บ้างพลอยทุกข์ด้วยเจ้าจะเอาหน้า　ทำเกษาตกแสกแหวกสยาย
ลางนางพาเพื่อนเชือนชาย　เที่ยวกรายไปชมมาลี

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ๏ สองกระษัตริย์นั่งแท่นศิลาล้วน ใต้ต้นลำดวนริมสระศรี
ขับกำนัลลงเล่นนที จะให้พระบุตรีค่อยคลายใจ

๚ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ บัดนั้น ช่างเขียนผู้มีอัชฌาไศรย
เมียงหมอบลอบดูอยู่แต่ไกล วาดรูปอรไทยต้นบรรชม
ไม่ผิดภักตราทรงอาภรณ์ ก็งามงอนระทวยสรวยสม
นายช่างเขียนพลางทางชม นึกนิยมเตือนใจไปมา

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น องค์มะดีหวีเสนหา
ครั้นรอนรอนอ่อนแสงสุริยา ชวนธิดามาตำหนักอุทยาน

๚ ๒ คำ ๚

ชมตลาด ๏ ขึ้นบนเตียงทองในห้องสรง สำอางองค์ขัดสีวารีสนาน
ทรงเครื่องน้ำดอกไม้ใส่พาน สุคนธ์ธารหอมประทิ่นกลิ่นกลาย
ทรงปรัดผัดภักตร์ปลั่งเปล่ง ดั่งดวงจันทร์วันเพ็งบูรณ์ฉาย
ภูษายกพื้นตองทองพราย เข็มขัดสายประจำยามงามพลอย
สไบทรงสอดซับสีทับทิม เพริศพริ้มริมขลิบครุยห้อย
สังวาลวรรณคั่นจินดาดุนลอย ทรงสร้อยอย่างนอกดอกลำดวน
ทองกรแก้วกุดั่นบรรจง ธำมรงค์นพรัตน์จัดถ้วน
ใส่มงกุฎประดับทับทิมล้วน แล้วลงจากปราสาทสวนเสด็จมา

๚ ๘ คำ ๚ เพลง

ร่าย
๏ บัดนั้น　　　　นายช่างชำนาญการเลขา
เห็นเทวีทรงเครื่องเรืองรจนา　　โสภาผุดผ่องลอององค์
ตั้งตาพินิจพิศดูนาง　　เยื้องย่างยุรยาตรดังราชหงษ์
จึงคลี่กระดาษวาดรูปโฉมยง　　เหมือนทั่วทั้งองค์อินทรีย์

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　　　ทั้งสองกระษัตรามารศรี
ต่างทรงวอสุวรรณทันที　　จรลีเข้ายังวังพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น　　　　นายช่างเลขาคนขยัน
ม้วนกระดาษรูปวาดทั้งสองอัน　　ใส่ผ้าโพกพันศีศะไว้
หนีจากพระนครดาหา　　เข้าในอรัญวาป่าใหญ่
เดินทางเร็วร้อนไม่นอนใจ　　รีบไปทั้งทิวาราตรี

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงทางสามแพรกแยกกัน　ที่มานั้นแดนดาหากรุงศรี
ทางหนึ่งกะหมังกุหนิงธานี　　ประจบทางบุรีจรกา
พอพระสุริยาเลียวลับ　　เปนพยับมัวมืดเวหา
นายช่างล้าเลื่อยเหนื่อยมา　　เข้านอนริมมรคาพนาวัน

ฯ ๔ คำ ฯ ตระ

กานี
๏ มาจะกล่าวบทไป　　　　ถึงองค์ไวยกาการะยาหงัน
อาศน์อ่อนเร่าร้อนคือไฟกัลป์　　เทวัญเล็งทิพเนตรดู

แจ้งว่าอิเหนาไปหลงรัก ที่ต่ำศักดิ์ขึ้นเลียงเคียงคู่
จะให้น้องได้ครองกับระตู ไม่เกรงกูผู้เช่นไอยกา
จำจะก่อเหตุเภทไภย ให้มันได้โทมนัศสหัสสา
คิดแล้วสำแดงเดชา เหาะระเห็จลงมาในเที่ยงคืน

๏ ๖ คำ ๏ กลม

ร่าย
๏ ครั้นถึงริมทางกลางดงดอน เห็นช่างนอนหลับใหลยังไม่ตื่น
จึงเข้าไปข้างหลังยั้งยืน ค่อยเปลื้องผืนผ้าโพกออกพลัน
หยิบกระดาษวาดรูปทรงเครื่องไว้ แล้วโพกให้เหมือนเก่ากระหมวดมั่น
ครั้นเสร็จเสด็จจากไพรวัน เหาะไปกระยาหงันชั้นฟ้า

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

๏ บัดนั้น ช่างเขียนตื่นนอนแล้วล้างหน้า
พอรุ่งรางส่างแสงสุริยา ก็รีบไปจรกาธานี

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเข้านิเวศน์วัง ขึ้นยังท้องพระโรงเรืองศรี
ถวายบังคมคัลอัญชลี คอยฟังภูมีบัญชาการ

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ครองราชฐาน
เห็นช่างเขียนมาประนตบทมาลย์ จึงมีบรรหารด้วยโกรธา
กูร่ำกำชับให้รีบร้อน ช่างไปนอนเสียได้ในคาหา
แต่คอยจนห้าเดือนแกล้งเชือนช้า อันโทษาเองนั้นถึงที่ตาย

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น ช่างเขียนอกสั่นขวัญหาย
ก้มเกล้าเคารพอภิปราย บรรยายอนุสนธิ์แต่ต้นมา
ข้าสืบทราบว่าอิเหนากุเรปั่น ตุนาหงันพระบุตรีดาหา
กำหนดนัดจะแต่งการวิวาห์ พระไปเลี้ยงจินตะหราวาตี
แล้วแจ้งอรรถตัดรอนมาเปนเที่ยง ว่าไม่เลี้ยงบุษยามารศรี
พระบิตุรงค์เคืองแค้นแสนทวี ใครขอบุตรีจะแต่งการ
อันไพร่ฟ้าประชาชาวชนบท มิแต่ร่ำกำสรดสงสาร
พระธิดาไม่มาอุทยาน จึ่งเนิ่นนานถึงห้าเดือนปลาย
ทูลพลางทางชักผ้าโพกเปลื้อง ไม่เห็นรูปทรงเครื่องก็ใจหาย
ได้แต่รูปตื่นนอนไม่แต่งกาย จึงถวายต่อหัตถ์พระภูมี

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระตูจรกาเรืองศรี
คลี่กระดาษดูรูปนางนารี ให้เปรมปรีดิ์ประดิพัทธผูกพัน
พิศทั่วนรลักษณ์ภักตรา ดั่งหยาดฟ้ามาแต่กระยาหงัน
รสรักกริ่งใจเพียงไฟกัลป์ ทรงธรรม์ซวนซบสลบลง

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

๏ บัดนั้น ดะหมังยาสาตำมะหงง
เข้าแก้ไขนวดฟั้นบั้นพระองค์ ค่อยดำรงได้สมประดีมา

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวจรกานาถา
ความรักสลักแน่นในอุรา พระจินดาจะใคร่ได้นางเทวี

จึงสั่งยาสาเสนาใน　　เราจะไปล่าสำบุรีศรี
จงตรวจเตรียมพหลมนตรี　　เพลารุ่งพรุ่งนี้จะยกไป
สั่งแล้วม้วนกระดาษวาดรูปนาง　　ถือไว้ไม่วางด้วยรักใคร่
เสด็จจากแท่นแก้วแววไว　　เข้าในปราสาทรจนา

๏ ๖ คำ ๏ เสมอ

ช้า
๏ พระนิ่งนึกตรึกไตรไม่ไสยาศน์　คลี่กระดาษดูรูปเลขา
เคลิ้มองค์หลงชวนจำนรรจา　　ภักตราแย้มยิ้มพริ้มพราย
กรพาดกระดาษรูปแล้วรับขวัญ　　ความเสน่หานั้นไม่เหือดหาย
เอนองค์ลงแอบแนบกาย　　เกษมสันต์มั่นหมายว่านงเยาว์
ครั้นได้คิดพิศดูก็มิใช่　　เสียฤทัยละห้อยสร้อยเศร้า
พระแสนโศกศัลย์ไม่บันเทา　　แล้วลุกขึ้นกอดเข่ารำพึงคิด
โอ้ว่าอกกูเมื่อไรเลย　　จะได้เชยดวงยิหวายาจิตร
เพียงเอ่ยเทวาสุราฤทธิ์　　ขอให้ได้สมสนิทเยาวมาลย์

๏ ๘ คำ ๏

ร่าย
๏ แต่คร่ำครวญหวนไห้อยู่ในที่　จนสุริศรีรุ่งแจ้งแสงฉาน
เสด็จจากแท่นรัตน์ชัชวาลย์　　ไปสระสรงชลธารทันใด

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

โทน
๏ นางในไขประทุมวารี　　ขัดสีฉวีกายให้ผ่องใส
ทรงสุคนธ์จันทน์ปรุงจรุงใจ　　ลูบไล้ปรายประอุรพางค์
สอดใส่สนับเพลาภูษาทรง　　ฉลององค์อินทร์ธนูหักทองขวาง
ห้อยน่าลายทองแสแพรบาง　　เจียรบาดนอกอย่างกระสันพัน

ขึ้นเหน่งถมยาราชาวดี ทับทรวงดวงมณีเฉิดฉัน
ตาบทิศติดสายสังวาลวรรณ ทองกรแก้วกุดั่นพาหุรัด
สอดทรงชำมรงค์มีค่า ใส่ชฎาจีบจรงอนสบัด
พวงอุบะตันหยงทรงทัด เสด็จจากแท่นรัตน์ไปเกยทอง

๚ ๘ คำ ๚ เสมอ

ร่าย ๏ ขึ้นทรงช้างต้นคชาธาร ทวยหาญแห่แหนเปนแถวถ้อง
สังข์แตรแซ่สนั่นฆ้องกลอง ให้ยกพลเนืองนองจากกรุงไกร

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงล่าสำบุรีศรี หยุดพหลมนตรีน้อยใหญ่
คชสารประทับกับเกยไชย เสด็จไปเฝ้าองค์พระพี่ยา

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ น้อมเศียรเคารพอภิปราย ทูลถวายกระดาษรูปเลขา
น้องใช้ช่างเขียนไปวาดมา บุตรีท้าวดาหาวงศ์เทวัญ
เดิมท้าวกุเรปั่นเรืองยศ มากล่าวให้โอรสรังสรรค์
ครั้นจะแต่งมงคลวิวาห์กัน ข้างอิเหนากุเรปั่นตัดรอน
ท้าวดาหาเคืองขัดอัชฌาไศรย ว่าใครขอก็จะให้ดวงสมร
อันความนี้เลื่องฦๅทุกนคร แม้นใครมาว่าก่อนจะเสียที
พระองค์จงโปรดเกษา ให้เสนาไปกล่าวนางโฉมศรี
น้องรักจักได้รอดชีวี ทำทีจะโศกาด้วยอาไลย

๚ ๘ คำ ๚ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ท้าวล่าสำพึงแจ้งแถลงไข
เจ้าอย่าอาวรณ์ร้อนฤทัย พี่จะให้ไปกล่าวดังจินดา
จึงเรียกตำมะหงงมาแต่งสาร ว่าขานอ่อนน้อมไปหนักหนา
แล้วจัดของดีดีมีราคา สำหรับเครื่องบรรณาครบครัน
ให้ตะหมังยาสาอัชฌาไศรย เปนทูตถือสารไปตุนาหงัน
ประทานทั้งเสื้อผ้าสารพัน จงเร่งผายผันไปวันนี้

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ตะหมังยาสาทั้งสองศรี
ถวายบังคมคัลอัญชลี ออกมาที่ศาลาลูกขุนใน
สั่งให้ชักไพร่หลวงสมกำลัง เสบียงคนละถังทุกตัวไพร่
ชาวคลังกำกับกันไป ขนสิ่งของใส่ในรถ
ช้างทรงราชสารพานรอง ลานทองกล่องแก้วมรกฎ
แล้วทูตสองนายแต่งตามยศ ขี่ม้าเคียงรถบรรณาการ
ได้ฤกษ์โห่ร้องก้องภารา เดินคชาออกจากราชฐาน
เข้าในอรัญกันดาร ทหารนำมรคาคลาไคล

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงด่านดาหากรุงศรี ให้โยธีทำทัยอาไศรย
ให้ม้าเร็วควบขับไปฉับไว บอกนายด่านใหญ่ให้แจ้งความ

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น　　　　　　　　นายด่านฮึกฮักซักถาม
ครั้นแน่ใจเห็นว่ามาโดยงาม　　จึงฉวยย่ามใส่บ่าเข้าธานี

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงศาลาลูกขุนใน　　กราบกรานท่านผู้ใหญ่ทั้งสี่
แล้วเรียนให้แจ้งแห่งคดี　　ถ้วนถี่สิ้นความซึ่งถามมา

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น　　　　　　　　ปาเตะได้ฟังไม่กังขา
จึงชวนทั้งสามเสนา　　　เข้ามายังที่พระโรงไชย

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ก้มเกล้าประนตบทศรี　　ได้ทีจึ่งทูลแถลงไข
มีทูตมาแต่ลำสำกรุงไกร　　ถึงด่านเวียงไชยเมื่อวันวาน
จะเข้ามาอภิวาทบาทบงสุ์　　พระผู้วงศ์เทวาศักดาหาญ
ถวายสุวรรณบรรณาการ　　จงทราบบทมาลย์พระผ่านฟ้า

ฯ ๔ คำ ฯ

ช้า
๏ เมื่อนั้น　　　　　　　　องค์ศรีบึตหราดาหา
ได้ฟังปาเตะเสนา　　　　นิ่งนึกตรึกตราประหลาดใจ
เห็นจะมาอ่อนง้อขอลูกรัก　　พระทรงศักดิ์ร้อนรนหม่นไหม้
จำเปนจำสั่งเสนาใน　　　จงออกไปรับตามประเพณี

ฯ ๔ คำ ฯ

ร่าย
๏ บัดนั้น　　　　　　　　ปาเตะรับสั่งใส่เกษี
ออกมาเกณฑ์กันทันที　　ตามมีพระราชบัญชา

เหล่าเวรพนักงานทั้งหลาย　　เรียกเจ้าขุนมูลนายทั่วหน้า
หมายบอกเวียงวังคลังนา　　ให้แต่งของโอชาออกไปทัก
แต่บรรดาข้าเฝ้าตำแหน่งที่　　เจียดกระบี่มาตามให้สมศักดิ์
อันบ้านแขกเมืองเคยสำนัก　　แม้นปรักหักพังเร่งซ่อมแปลง
ริมถนนหนทางปลูกโรงร้าน　　สั่งพวกนครบาลให้ขื่อแย่ง
ให้ล้อมวังตั้งฉายปูนกำแพง　　ริบรัดจัดแจงอย่านอนใจ

ฯ ๘ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น　　บรรดาเสนาน้อยใหญ่
เร่งรัดจัดกันทันใด　　ทำการวุ่นไปทั้งไพร่นาย
พวกไปรับราชสารก็เตรียมแห่　　สังข์แตรกลองชนะเครื่องชุมสาย
แต่งตัวนุ่งห่มสมกาย　　เสร็จแล้วผันผายจากบุรี

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงด่านเขตรขัณฑ์ชั้นนอก จึ่งบอกราชทูตถ้วนถี่
พระบิ้นสวรรยาธานี　　ให้ข้านี้มารับเข้ากรุงไกร

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น　　ราชทูตยินดีจะมีไหน
ให้เที่ยวเรียกกันทันใด　　พร้อมเหล่าข่าวไพร่บรรดามา
เชิญราชสารทรงยานุมาศ　　แห่แหนเดียรดายซ้ายขวา
เสนีชาวเวียงไชยไอลคลา　　เข้าในนัครามิทันนาน

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งพาแขกเมืองไป   คาไค่รยในหอราชสาร
แล้วเลี้ยงดูพูดจากันสำราญ   พนักงานจ่ายเงินให้โยธี

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น   จึ่งมหาเสนาทั้งสี่
วันแขกเมืองจะเฝ้าพระภูมี   ก็จัดแจงแต่งที่ระดมกัน
เกณฑ์ให้ไพร่ใส่เสื้อเสนากุฎ   ถืออาวุธพาดตักมักสัน
สองข้างมรคาเข้ามานั้น   รัวไก่กั้นกลับาทนั่งราย
ราชนิกุลขุนนางตำแหน่งนา   เข้ามาพร้อมพรั่งทั้งสองฝ่าย
ต่างคนต่างนุ่งสมปักลาย   คาดเสื้อครุยกรุยกรายตามทำนอง
ขึ้นพระโรงเตรียมเฝ้าเบียดเสียด   น่าที่นั่งตั้งเจียดเปนแถวถ้อง
ชาวที่คอยไขม่านทอง   ก็คาหยับถือจ้องกรับสัญญา

๚ ๘ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น   ท้าวคาหาสุริวงศ์อสัญหยา
เสร็จเสวยเอมโอชโภชนา   ก็ลีลาจากแท่นทองประเทือง
เข้าที่ชำระสระสรง   สำอางอ่าองค์ทรงเครื่อง
ล้วนจินดาแววามอร่ามเรือง   แล้วย่างเยื้องออกท้องพระโรงไชย

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

๏ ลดองค์ลงเหนือแท่นมณี   ชาวที่พนักงานชักม่านไข
ประโคมฆ้องกลองชนะสนั่นไป   เสนาในอภิวาทดายดา

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น ขุนหมื่นตำรวจวังทั้งซ้ายขวา
จึ่งนำแขกเมืองเข้ามา ในพระโรงรจนาฉัยพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ครั้นถึงประนมบังคมไหว้ พระผู้ผ่านเวียงไชยไอสวรรย์
จึ่งแก้ราชสารลานสุวรรณ บังคมคัลแล้วยื่นให้เสนา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ตำมะหงงเสนีมิยศถา
กะแอมไอพลางใส่แว่นตา คลี่สาราอ่านถวายพระภูมี

ฯ ๒ คำ ฯ

ช้า
๏ ราชสารสองกระษัตริย์ทรงธรรม์ พระพี่นั้นผ่านล่าสำกรุงศรี
พระน้องครองจรกาธานี เปนที่ระงับไภยไพร่ฟ้า
น้อมเศียรเคารพอภิวาท เบื้องบาทพระผู้พงศ์อสัญหยา
ขอเปนเกือกทองรองบาทา ไปกว่าชีวันจะบรรไลย
ให้ดับเข็ญเย็นเกล้าประชากร ทุกนครไปมาอาไศรย
ทั้งศัตรูรอนราญพาลไภย จะเกรงขามคร้ามไปทั้งธาตรี
อันชีวาข้าน้อยทั้งสองเมือง ก็ปองไว้ใต้เบื้องบทศรี
แม้นสิ่งใดระคายเปนราคี พระจงมีเมตตาการุญ
ความนี้มิควรทูลเหตุ ขอพระเดชแผ่เผื่อเกื้อหนุน
วงศ์ระตูไม่คู่เคียงบุญ ต้องเคืองขุ่นบทมาลย์พระภูธร
ดังจอมปลวกกับพระสุเมรุมาศ ดังชาติมฤคกับไกรสร
ดังพื้นปัถพีกับอัมพร บห่อนเปรียบได้เห็นไกลกัน

แม้นมิแจ้งอรรถขัตนี้เล่า อนุชาสร้อยเศร้าโศกศัลย์
ไม่เสียดายไยดีแก่ชีวัน ทรงธรรม์จงโปรดปรานี
แต่พระน้องได้ครองเวียงไชย ยังไม่มีประไหมสุหรี
จะขอพระธิดานารี ไปเปนศรีนครจรกา

ๅ ๑๖ คำ ๅ

ร่าย ๏ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านบุรินทร์ขึ้นคาหา
ได้แจ้งแห่งราชสารา พระคิดแค้นนัดดาเปนพ้นไป
ทั้งมานะกระษัตริย์ตัดขาด จึงอวยอนุญาตประสาทให้
แล้วตรัสปราไสเสนาใน ถามไถ่ถึงระตูสองบุรี
ยังค่อยเกษมศุขสำราญ ฤๅเกิดเหตุเภทพานในกรุงศรี
หนึ่งซึ่งเสนามานี้ เดินดงพงพีมาช้านาน
ไพร่พลโยธามาพร้อมมูล บริบูรณ์ด้วยเสบียงอาหาร
ฤๅฝืดเคืองในอรัญกันดาร เปนประการใดบ้างท่าทางจร

ๅ ๘ คำ ๅ

๏ บัดนั้น ราชทูตกราบทูลผันผ่อน
อนงค์ระตูสองภูธร นัคราถาวรบริบูรณ์
ไพร่ฟ้าปรีดิ์เปรมเกษมสันต์ ไภยันต์อันตรายเสื่อมสูญ
แต่พระอนุชานั้นอาดูร จึงให้ข้ามาทูลสารา
เดชะพระเดชปกเกษไป เดินไพรได้ศุขถ้วนหน้า
ไม่อดอยากขัดสนโภชน่า จงทราบบาทาพระทรงธรรม์

ๅ ๖ คำ ๅ

๏ เมื่อนั้น ท้าวดาหาสุริวงศ์รังสรรค์
จึ่งประทานเสื้อผ้าแพรพรรณ รางวัลราชทูตทั้งโยธี
แล้วตรัสว่าจะจัดแจงแต่งการ ตามวงศ์วารสุรารักษ์ศักดิ์ศรี
อีกสามเดือนจึ่งมายังธานี แล้วภูมีเสด็จเข้าปราสาทพลัน

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

๏ บัดนั้น สองนายราชทูตคนขยัน
นบนิ้วประนมบังคมคัล แล้วผายผันออกจากพระโรงไชย
เดินตามถนนหนทางมา ไม่มีใครพูดจาปราไส
ต่างคนต่างขึ้นอาชาไนย ควบขับกลับไปธานี

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งขึ้นบนปราสาท เคารพอภิวาทบทศรี
แล้วทูลแถลงแจ้งคดี ถ้วนถี่เสร็จสิ้นทุกประการ

๚ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ เมื่อนั้น จรกาปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
ภักตราแดงก่ำสำราญ คลายทุกข์ทรมานในฤๅไทย
ถึงได้เสวยสวรรค์ชั้นฟ้า ไม่เท่าได้ขุยยาพิศมัย
มีแต่แย้มยิ้มกระหยิ่มใจ ภูวไนยคืนเข้าห้องสุวรรณ

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

๏ เมื่อนั้น ฝ่ายท้าวดาหารังสรรค์
จึ่งสั่งทั้งสามเสนานั้น จงแยกกันไปสามธานี

ทูลองค์สมเด็จพระเชษฐา แจ้งกิจจาพระน้องสองกรุงศรี
ด้วยระตูล่าสำบุรี มาขอบุตรีให้อนุชา
ไม่ควรเคียงศักดิ์ก็เข้าใจ แต่ได้ให้เขาตามวาศนา
จะแต่งการเท่าวงศ์เทวา พอแก้หน้าที่ได้ความอัประมาณ

๚ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น สามนายอภิวันท์รับบรรหาร
บังคมลามาขึ้นพาชีชาญ ออกจากราชฐานแยกทางไป

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ นายหนึ่งถึงเมืองกุเรปั่น ผายผันเข้ายังกรุงใหญ่
พอเวลาจวนออกเสนาใน ก็เข้าไปคอยเฝ้าพระภูมิ

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวกุเรปั่นเรืองศรี
เผยสีหบัญชรรูจี ถามคดีกิจการนัครา

๚ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ บัดนั้น เสนาม้าใช้เมืองดาหา
บังคมทูลว่าพระอนุชา ให้ข้ามาเฝ้าพระภูวไนย
ด้วยระตูจรกาธิบดี มาขอพระบุตรีศรีใส
ได้มีพจมานประทานไป กำหนดไว้สามเดือนจะแต่งการ

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวกุเรปั่นได้ฟังสาร
ให้กลุ้มกลัดขัดแค้นในวิญญาณ จึงมีบรรหารด้วยโกรธา

พระน้องไม่ยั้งคิดนี้ผิดนัก ให้เสียศักดิ์สุริวงศ์อสัญหยา
เมื่อเห็นดีให้ยื่นลั่นวาจา จึ่งจะรอมาบอกเล่าเราไย

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น เสนีประนมยังคมไหว้
ออกมาจากน่าพระลานไชย ขึ้นมโนไมยไปธานี

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ บัดนั้น เสนาซึ่งไปสองกรุงศรี
ครั้นถึงกิริยจรลี ขึ้นพระโรงรูจิฉัยพลัน

๚ ๒ คำ ๚

๏ ต่างถวายอภิวาทบาทบงสุ์ ทูลองค์พระผู้ผ่านไอสวรรย์
พระเชษฐาสุริวงศ์เทวัญ ทรงธรรม์ให้มาเฝ้าภูธร
ด้วยระตูจรตำธานี มาขอพระบุตรีดวงสมร
ผ่านฟ้าอนุญาตขาดรอน จะแต่งการสยุมพรพระธิดา

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น สององค์แค้นขัดสหัสสา
จึงมีมธุรศวาจา แต่แรกพระเชษฐาไม่หารือ
ปลงใจให้ระตูตนาหงัน อิเหนานั้นบรรไลยเสียแล้วฤๅ
จะให้ไพร่พลเมืองเลื่องฤๅ ไม่นับถือวงศ์ศาสุราไลย
ทั้งนี้สุดแต่พระเชษฐา นัคราภุเรขึ้นเข่นใหญ่
ถ้าพระองค์ยินยอมพร้อมใจ เรามิได้แขงขัดทัดทาน

๚ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น　　　　　　　　　　สองเสนาในใจหาญ
บังคมลามาขึ้นพาชีชาญ　　　ออกจากราชฐานภารา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ทั้งสามเสนามาพบกัน　　　ในอรัญทางร่วมเมืองดาหา
ต่างคนแจ้งความตามกิจจา　　แล้วรีบไคลคลาเข้าธานี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ครั้นถึงจึ่งตรงเข้าไปเฝ้า　　ก้มเกล้าประนตบทศรี
กราบทูลพระองค์ทรงฤทธิ์　　ตามมีพจนาบัญชาการ

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　　　　　　　　　องค์ศรีปัตหราได้ฟังสาร
จึ่งตรัสแก่เสนาด้วยเดือดดาล　ถึงจะเสียวงศ์วารก็ทำเนา
ตามแต่อนุชาจะว่าไป　　　　ด้วยมิได้เจียซ้ำน้ำใจเขา
อันความแค้นความอายของเรา　จนตรายเท่าสูญสิ้นดินฟ้า
ซึ่งยอมยกบุตรให้ระตู　　　　จะอดสูกะไรหนักหนา
ตรัสแล้วภูวไนยไคลคลา　　　เข้ายังปราสาทสุวรรณบรรจง

ฯ ๖ คำ ฯ เสมอ

อิเหนาเล่ม ๙

ช้า
๏ มาจะกล่าวบทไป　　　　　ถึงสามกระษัตริย์สูงส่ง
ท้าวร่วมปิตุราชมาตุรงค์　　　แต่ละองค์ทรงเดชเดชา

พระเชษฐาครองเมืองกะหมังกุหนิง ปรากฏยศยิ่งทุกทิศา
มีโอรสราชกุมารา ชื่อระเด่นวิหยาสะกำ
พระทนต์แดงดังแสงทับทิม เพริศพริ้มเพราภักตร์คมขำ
ผิวพรรณผุดผ่องเพียงทองคำ วิไลยลักษณ์เลิศล้ำอำไพ
พระมารดาบิตุรงค์ทรงฤทธิ์ แสนรักร่วมชีวิตรพิศมัย
สุริวงศ์พงศาข้าไท ก็รักใคร่ราชบุตรสุดกำลัง

๏ ๘ คำ ๏

ร่าย
๏ ระตูผู้น้องรองลงมา ได้ดำรงนัคราปาหยัง
อันปราสาทราชฐานเวียงวัง สนุกดังเมืองสวรรค์ชั้นฟ้า
มีบุตรีสององค์นงลักษณ์ งามทรงวงภักตร์เพียงเลขา
ชื่อระเด่นรัตนาระติกา องค์หนึ่งชื่อรัตนาวาตี
ระตูผู้น้องสุดนั้น ผ่านประหมันสลัดบุรีศรี
มีโอรสกับราชบุตรี ผู้พี่ชื่อวิหรากะระตา
ขนิษฐาทรงโฉมประโลมจิตร ชื่อบุษยาวิลิศเสนหา
แสนสวาดิบิตุราชมารดา ดั่งว่าดวงเนตรดวงชีวัน

๏ ๘ คำ ๏

ช้าปี่
๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำเฉิดฉัน
อยู่เย็นเปนศุขทุกนิรันตร์ ในปราสาทสุวรรณชัชวาลย์
สาวสนมนารีบำเรอรักษ์ ล้วนเลิศลักษณ์รูปทรงส่งสัณฐาน
หมอบเฝ้าคอยรับสั่งตั้งเครื่องอานรำเพยพานพัชนีวีองค์

ข้างบรรสานคิดสิ่งเรื่อย　　ฉ่ำเฉื่อยชวนฤทัยให้หลง
เพลิดเพลินจำเริญจิตรพระโฉมยง ด้วยฝูงอนงค์นารี

๏ ๖ คำ ๏

ร่าย
๏ อารักษ์ฤทธิรณเข้าดลใจ　　คิดจะใคร่ไปประพาสพนาศรี
จึงตรัสสั่งพี่เลี้ยงผู้ภักดี　　จงตรวจเตรียมโยธีพล
เราจะยกพยุหยาตรยาตรา　　ไปล่าไล่มฤคาในไพรสณฑ์
แต่ย่ำรุ่งเรืองแรงแสงสุริยนต์　　พี่ผูกม้าเตรียมพลให้พร้อมไว้

๏ ๔ คำ ๏

๏ ขัดนั้น　　พระพี่เลี้ยงผู้มีอัชฌาไศรย
รับสั่งพระโอรสยุศไกร　　ออกไปเกณฑ์กันดังบัญชา

๏ ๒ คำ ๏ เจรจา

๏ ขัดนั้น　　โยธีพลถ้วนหน้า
ครั้นอุทัยแสงทองส่องฟ้า　　ก็ตื่นตาแต่งตนอยู่ลนลาน
กรมม้าผูกม้าพระที่นั่ง　　พร้อมพรั่งอาชาม้าทหาร
ประดับเครื่องเรืองรัตน์ชัชวาลย์　　เขาะอานพานหน้าดาราราย
ขุนหมื่นนายหมวดก็ตรวจตรา　　จัดกระบวนโยธาทั้งหลาย
ถือทวนทองธงทิวปลิวปลาย　　ไพร่นายคอยท่าเสด็จจร

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　　วิหยาสะกำกุมารชาญสมร
ครั้นรุ่งรางสร่างแสงทินกร　　ก็บทจรมาสรงคงคา

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

โทน ๏ ทรงสุคนธ์ปนทองชมพูนุท นวลลอองผ่องผุดดั่งเลขา
สอดใส่สนับเพลาเพราตา ภูษาแย่งยกกระหนกพัน
ฉลององค์โหมดเทศทองพราย ขั้นเหน่งเพ็ชรพรรณรายสายกระสัน
ห้อยน่าเจียรบาดตาดสุวรรณ ทับทรวงดวงกุดั่นประดับพลอย
ตาบทิศไพฑูรย์จำรูญเรือง สังวาลวรรณค่าเมืองเฟื่องห้อย
ทองกรจำหลักเปนรักร้อย ธำมรงค์เพ็ชรพร้อยเพราพราย
บรรจงทรงชฎาดอกไม้ทัด กรรเจียกจรจำรัสเรืองฉาย
ถือเช็ดหน้าเหน็บกฤชกริดกราย ผันผายขึ้นเฝ้าพระบิตุรงค์

๚ ๘ คำ ๚ เพลง

ร่าย ๏ ครั้นถึงจึงถวายบังคมทูล นเรนทร์สูรสองกระษัตริย์สูงส่ง
ลูกรักจักลาบาทบงสุ์ ไปล่าไล่บุหรงมฤคี

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงเรืองศรี
ฟังโอรสาพาที จึ่งมีพจมานตรัสไป
เจ้าจะไปล่าไล่มฤคา ก็ตามแต่วิญญูอัชฌาไศรย
ตระวันบ่ายชายแสงอโณไทย ดวงใจของพ่อเร่งกลับมา

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำโอรสา
กราบบาทบทศรีชลีลา ลงจากปรางปราสาทสุวรรณ

๕ ขึ้นทรงสินธพพระที่นั่ง　　พร้อมพรั่งเสนากิดาหยั่น
ทวยหาญแห่แหนแน่นนันต์　　จรจรัลออกจากวังเวียง

ฯ ๔ คำ ฯ กราว

โทน
๏ ม้าเอยม้าต้น　　เริงรณร่านร้องคะนองเสียง
ยกคอย่อท้ายร่ายเรียง　　เผ่นโจนโผนเพียงม้ายนต์
ย่องย่ำทำพยศสบัดย่าง　　หักหันให้ข้างขวางถนน
ฤๅน้อยซอยเต้นมากลางพล　　คนเคียงข้างละคนคอยประจำ
ผูกเครื่องสุวรรณกุดั่นดาว　　แวววาวซัชวาลย์อานคร่ำ
ใบโพธิ์พรายรายบุษราคำ　　ง่องง้ำสายถือถักทอง
กิดาหยันโยธาม้าแซง　　ขับแข่งควบตามเปนแถวถ้อง
ย้างมุ่นหกผกเผ่นลำพอง　　รีบกองน่านำดำเนินไป

ฯ ๘ คำ ฯ เชิด

ร่าย
๏ ข้ามเทินเนินทรายถึงชายป่า ถิ่นที่มฤคาอาไศรย
จึงหยุดยั้งโยธาอาชาไนย　　ห้ามมิให้อึงมี่นี่นัน
แล้วตรัสสั่งพี่เลี้ยงทั้งสี่คน　　จงแบ่งพวกพหลพลขันธ์
ให้แอบอ้อมเข้าไปในไพรวัน　　ล้อมกันฝูงกวางมากลางแปลง
กิดาหยันของเราเหล่านี้　　แต่บรรดาตัวดีขี่ม้าแขง
นายเวรสารวัดจงจัดแจง　　ให้ไปแซงซุ่มรายอยู่ชายไพร

ฯ ๖ คำ ฯ

◎ บัดนั้น　　　　　　　พระพี่เลี้ยงรับสั่งบังคมไหว้
ออกมาเกณฑ์กันทันใด　　　โดยดั่งภูวไนยบัญชา

๚ ๒ คำ ๚

ยานี
◎ มาจะกล่าวยักษ์ไป　　　ถึงองค์อสัญแดหวา
เห็นวิหยาสะกำยกพลมา　　　ล้อมไล่มฤคาในอารัญ
ชื่นชมสมคเนของเทเวศร์　　　จะทำให้เกิดเหตุเภทผล
จึ่งหยิบกระดาษวาดรูปนฤมล　　เหาะจากไพชยนต์วิมานมา

๚ ๔ คำ ๚ กลม

ร่าย
◎ ครั้นถึงหนทางสามแพร่ง　ที่ตำแหน่งต้นไทรใบหนา
ก็ลงยืนยังพื้นพสุธา　　　　แทบริมมรคาพนาไลย
จึ่งเอากระดาษวาดรูปนาง　　แอบวางไว้ใต้ต้นไทรใหญ่
แล้วจำแลงแปลงกายทันใด　　ด้วยฤทธิไกรเทวัญ

๚ ๔ คำ ๚ ตระ

◎ บัดเดี๋ยวก็กลายเปนกวางทอง งามลำยองรูปโฉมเฉิดฉัน
ออกจากชายป่าอารัญ　　　　ผายผันเผ่นโผนโจนทยาน

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

◎ ครั้นใกล้พลไกรกระบวนม้า　แกล้งหยุดยืนกินหญ้าตรงน่าฉาน
เหลียวแลดูคนลนลาน　　　　ทำอาการตื่นเต้นตกใจ

๚ ๒ คำ ๚

(ผ.ท.บ.)

ม้วนกระดาษซ่อนใส่ในรัดองค์ ใจจงด่าวดิ้นถวิลหา
สลบลงบนหลังอาชา กระหมันหรารับรองประคองไว้

๏ เมื่อนั้น　　วิหยาสะกำศรีใส
ทั้งพี่เลี้ยงแลเหล่าเสนาใน　　แลไปเห็นกวางที่กลางเตียน
ผิวพรรณโสภาดังทาทอง　　เยื้องย่องยกย่างอย่างเขียน
สองเขาวาวแววดั่งวิเชียร　　พิศเพียนงามสรรพสรรพางค์
ให้ชอบพระไทยนักรักใคร่　　ดูไหนเห็นงามไปทุกอย่าง
สั่งทหารให้ไล่ล้อมกวาง　　แล้ววางม้าต้นตามมา

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

๏ เมื่อนั้น　　กวางทองปะตาระกาหลา
เห็นวิหยาสะกำกับโยธา　　ขับม้าล้อมไล่เปนสิงคลี
ทำตกใจกระเจิงเริงร้อง　　ลำพองเผ่นโผนโจนหนี
วางวิ่งเวียนวงเข้าพงพี　　แล้วทำทีชะม้อยคอยระวัง
เห็นห่างกวางทองก็หยุดท่า　　ชะเง้อหน้าเหลียบแลเหลียวหลัง
ลัดแลงแฝงไม้ใบบัง　　แกล้งล่อให้คลั่งตามไป

ฯ ๖ คำ ฯ กราวใน

๏ เมื่อนั้น　　วิหยาสะกำศรีใส
ควบขับม้าที่นั่งตั้งพระไทย　　หมายจะจับให้ได้ดังจินดา
จนไกลพลไกรกระบวนแห่　　ตามติดไปแต่กะหมันหรา
พระเร่งรีบม้าทรงลงแส้มา　　ตั้งหน้าไล่ประชิดติดพัน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　กวางทองเทวากระยาหงัน
แกล้งล้อล่อมามิให้ทัน　　เลี้ยวลัดตัดคั้นคงคาล

พอถึงหนทางสามแพร่ง ใกล้ตำแหน่งต้นไทรไพศาล
จึงบี้ยร้องลำพองโผนทยาน แล้วอันตรธานทันที

๏ ๔ คำ ๏ รัวเชิด

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำเรืองศรี
ติดตามสุวรรณมฤคี มาถึงที่ต้นไทรชายดง
กวางทองหายไปกับในยเนตร ภูวเรศหลากจิตรพิศวง
ให้หิวโหยโรยแรงระทวยองค์ ทั้งอาชาม้าทรงสิ้นกำลัง
เห็นแต่กะหมันหรามาคนเดียว ยิ่งสร้อยเศร้าเปล่าเปลี่ยวเหลียวหลัง
เวลาตวันชายบ่ายยัง จึงหยุดยั้งท่าพลที่ต้นไทร

๏ ๖ คำ ๏

๏ บัดนั้น กะหมันหราผู้มีอัชฌาไศรย
เหลือบแลเห็นกระดาษประหลาดใจ โจนจากมโนไมยไปหยิบมา

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำใจกล้า
ให้อัศจรรย์จิตรคิดสงกา จึงตรัสเรียกเอามาฉับพลัน
คลี่ดูเห็นรูปเยาวเรศ ดังแว่นทองส่องเนตรเสียวกระสัน
สุดแสนปดิพัทธผูกพัน ป่วนปั่นหฤไทยไปมา
ม้วนกระดาษซ่อนใส่ในรัดองค์ ใจจงค่าวคิ้นถวิลหา
สลบลงบนหลังอาชา กะหมันหรารับรองประคองไว้

๏ ๖ คำ ๏ โอด

๏ บัดนั้น　　　　　　　　พระพี่เลี้ยงเสนาน้อยใหญ่
มาทันก็ตระหนกตกใจ　　　เข้าแก้ไขนวดฟั้นทันที

ๆ ๒ คำ ๆ เจรจา

๏ ครั้นภูวไนยได้สมประดีมา　จึงทูลถามกิจจาถ้วนถี่
เหตุไฉนทรงม้ามาดีดี　　　สลบลงดังนี้ประหลาดนัก

ๆ ๒ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น　　　　　　　　วิหยาสะกำมีศักดิ์
จึงตอบพี่เลี้ยงผู้ใจภักดิ์　　น้องรักไล่กวางวางม้ามา
มิได้หยุดหย่อนจนอ่อนแรง　คอแห้งกระหายน้ำหนักหนา
ตรัสพลางทางกลับอาชา　　ยกพลไคลคลาเข้าธานี

ๆ ๔ คำ ๆ เชิด

๏ ครั้นถึงลงจากอัศดร　　　บทจรขึ้นสู่ปราสาทศรี
มิได้เปลื้องเครื่องทรงสรงวารี　ตรงไปในที่ไสยา

ๆ ๒ คำ ๆ เสมอ

๏ จึงขึ้ดใบดาลทวารทอง　　อยู่สองแต่กับกะหมันหรา
นิ่งนอนกรก่ายภักตรา　　　โศกากำสรดระทดองค์
แต่เวียนคลี่กระดาษวาดรูปนาง　ดูพลางพินิจพิศวง
ทำไฉนจะได้นางโฉมยง　　เหมือนดังใจจงจำนงคิด
แม้นรู้ว่าอยู่บุรีใด　　　　จะตามไปภิรมย์สมสนิท
ไม่อาลัยไยดีแก่ชีวิตร　　　นี่สุดรู้สุดฤทธิ์สุดอารมณ์

เอารูปแนบอุระประทับไว้ อกเอ๋ยคิดไฉนจะได้สม
แสนถวิลวิตกอกกรม ร่ำไรไม่ประธมแต่โศกี

๏ ๘ คำ ๏ โอด

๏ บัดนั้น กะหมันหราซึ่งเฝ้าอยู่ข้างที่
เห็นภูวไนยไม่เปนสมประดี จึงกล่าววาทีทูลไป
ซึ่งพระจะโศกศัลย์ด้วยรูปทรง จะได้ดังจำนงนั้นหาไม่
จงระงับโศกาอาลัย เชิญไปสรงเสวยโภชนา
เสด็จขึ้นไปเฝ้าพระบิตุเรศ ทูลเหตุให้ทราบเสียดีกว่า
พระจะได้สืบเสาะทุกภารา เห็นจะสมปราถนาที่นึกไว้

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำแถลงไข
รำคาญวานอย่าว่าวุ่นไป ไม่เปนแล้วก็ไม่เห็นใจกัน
ซึ่งจะให้ระงับดับอาวรณ์ สุดรักสุดร้อนจะผ่อนผัน
เมื่อปืนพิศม์ติดทรวงดวงแดยัน นับวันแต่ชีวิตรจะวอดวาย
ถึงจะขึ้นไปทูลพระบิดา พระจะหาไหนมาให้เหมือนหมาย
กิจจาก็จะแจ้งแพร่งพราย อัปรยศอดอายแก่ฝูงคน
ผิดชอบก็จะม้วยด้วยความรัก มิให้ใครประจักษ์เหตุผล
ตรัสพลางอาวรณ์ร้อนรน ฟูมฟายอสุชลร่ำไร

๏ ๘ คำ ๏ โอด

๏ บัดนั้น ฝูงนางกำนัลน้อยใหญ่
เห็นพระบิดบานทวารไว้ มิได้สรงเสวยโภชนา

ได้ยินแต่ครวญคร่ำร่ำร้อง จึงเข้าไปแอบมองที่ช่องฝา
ดูพระจริตผิดกิริยา ก็สงไสยปฤกษาพูดจากัน
จะนิ่งเสียฉนี้ก็มิได้ เราจะต้องโทษไภยเปนแม่นมั่น
จำจะทูลสองพระองค์ทรงธรรม์ ว่าแล้วชวนกันจรลี

๏ ๖ คำ ๏ ชุบ

๏ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าประนตบทศรี
ต่างกราบทูลแถลงแจ้งคดี บัดนี้พระโอรสยศยง
เสด็จมาแต่ไล่มฤคา ไม่เสวยโภชนาโสรจสรง
เข้าในห้องสุวรรณกรรแสงทรง ขอพระองค์จงทราบยาทมูล

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านโภไคยไอสูรย์
ได้ฟังสาวสนมบังคมทูล ก็อาดูรเดือดร้อนหฤไทย
สองกระษัตริย์เสด็จเยื้องย่าง ลงจากปรางปราสาททองผ่องใส
พร้อมฝูงสนมกรมใน คลาไคลไปตำหนักพระลูกยา

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

๏ มาเห็นใบบานทวารปิด ยิ่งอัศจรรย์จิตรคิดกังขา
จึงตรัสเรียกเข้าไปมิได้ช้า กะหมันหราเปิดรับจงฉับไว

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำกรรแสงไห้
ได้ยินเสียงพระชนกก็ตกใจ เอารูปซ่อนเสียในที่ไสยา

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น จึ่งกิดาหยันกะหมันหรา
ออกไปเยี่ยมบานทวารา แล้ววันทาสองกระษัตริย์ทันที

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงเรืองศรี
ทั้งองค์อรรคราชเทวี ก็เข้าไปยังที่แท่นทอง
ทรุดองค์ลงนั่งแล้วพิศภักตร์ เห็นลูกรักกำสรดเศร้าหมอง
พระลูบไล้โลมเล้าเข้าประคอง ปลอบถามทั้งสองกระษัตรา
เจ้าไปเที่ยวเล่นป่าพนาวัน หวังจะให้เกษมสันต์หรรษา
เหตุไฉนฉนี้ณลูกยา จึ่งมานอนโศกาอยู่ว่าไร

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำร่ำไห้
บังคมก้มภักตร์แล้วถอนใจ พลางทูลภูวไนยไปพลัน
อันความที่ทุกข์ทนนี้พ้นคิด เห็นจะวายชีวิตรเป็นแม่นมั่น
ขอลาบาทบงสุ์พระทรงธรรม์ ทูลพลางโศกศัลย์โศกี

ฯ ๔ คำ ฯ โอด

โอ้ ๏ เมื่อนั้น พระบิตุราชมาตุรงค์เรืองศรี
ได้ทรงฟังลูกยาพาที ดังจะสิ้นสมประดีด้วยความรัก
สร้วมสอดกอดองค์โอรสไว้ สอื้นไห้วิตกเพียงอกหัก
เจ้าทุกข์ร้อนอย่างไรหลากใจนัก จงเล่าไปให้ประจักษ์ซึ่งจาบัลย์
ฤๅมุ่งมาตปราถนาสิ่งอันใด บิดาจะหาให้ดังใฝ่ฝัน
เว้นไว้แต่ดาวเดือนตะวัน นอกนั้นจะให้สมอารมณ์คิด

วานพ่ออย่าว่าจะมรณา มารดาบิตุราชจะขาดจิตร
ด้วยรักเจ้าเท่าเทียมชีวิตร ควรฤๅวิปริตปลาดใจ

ฯ ๘ คำ ฯ

ร่าย ◎ แต่เวียนเฝ้าเซ้าซี้ซักถาม พระจะเอื้อนออกความก็หาไม่
สองกระษัตริย์ขัดสนจนพระไทย ก็ครวญคร่ำร่ำไรโศกี

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

◎ แล้วคิดถวิลจินดา ชรอยไปเล่นป่าจะต้องผี
จึงพิเอิญให้เปนเช่นนี้ เห็นผิดท่วงทีกิริยา
คิดพลางทางตรัสไปพลัน ดูก่อนกิดาหยันกะหมันหรา
เร่งไปหาหมอหลวงทั้งปวงมา เร็วเร็วอย่าช้าฉับไว

ฯ ๔ คำ ฯ

◎ บัดนั้น กะหมันหราประนมบังคมไหว้
มาสั่งตำรวจเวรเกณฑ์กันไป โดยดังภูวไนยบัญชาการ

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

◎ บัดนั้น พวกตำรวจสับสนอลหม่าน
วิ่งหาหมอยาหมออยู่งาน รีบรันลนลานเอาตัวมา
ที่บ้านไม่รู้แห่งตำแหน่งไกล ให้พันโรงนำไปเที่ยวตามหา
นายมุลขุนหมื่นก็ตรวจตรา ใครเวรเข้าขาดหน้าให้ผูกคอ
ข้างออกไปหาตัวยายมด เข้ามาหมดพร้อมหน้าบรรดาหมอ
หยุดอยู่ประตูวังรั้งรอ ชะเง้อคอคอยฟังพระโองการ

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น　　ท้าวนางข้างในราชฐาน
จึ่งพาหมอทั้งนั้นมิทันนาน　　เข้าเฝ้าบทมาลย์พระทรงธรรม์

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　ระตูผู้ผ่านไอสวรรย์
จึ่งตรัสแก่หมอหลวงทั้งปวงนั้น　　จงช่วยกันแก้ไขพระลูกรัก
อันอาการกิริยาน่าสงไสย　　จะเจ็บปวดเปนไฉนไม่ประจักษ์
ก่นแต่ครวญคร่ำละล่ำละลัก　　กรรแสงซบภักตรไม่พูดจา
ท่านจงพิเคราะห์ดูให้รู้แท้　　จะเปนไข้อะไรแน่เร่งรักษา
แม้นลูกเราเคลื่อนคลายหายโรคา เงินทองเสื้อผ้าจะรางวัล

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น　　ขุนหมื่นหมอยาคนขยัน
พิเคราะห์ดูพระโรคฉับพลัน　　คภิวันท์ทูลไปด้วยใจจง
อันองค์พระโอรสราช　　เปนสันนิบาตคลั่งไคล้ใหลหลง
จะต้องถ่ายถวายยาทุเลาลง　　พิศม์สงจึ่งจะค่อยเคลื่อนคลาย
บ้างว่าเปนไข้เหนือเพื่อดี　　พระโรคนี้รักษาจะช้าหาย
จึ่งประกอบโอสถยคละลาย　　ใส่ถ้วยมาถวายทันที

ฯ ๖ คำ ฯ เจรจา

๏ หมอนวดก็ประนมก้มกราน　　เข้าไปอยู่งานข้างที่
นวดลองต้องดูพระนาภี　　แล้วชลีทูลสองกระษัตรา

อันพระโรคจะหายเห็นยังภุก　　เพราะเส้นอำมพฤกนั้นพานกล้า
เปนเพื่อพระองค์ทรงอาชา　　ไปเล่นป่าไล่หมู่มฤคี

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ หมอภูตปีศาจก็ทูลทัด　　ว่ารำเพรำพัดต้องผี
ต้องตั้งกิจกรรมทำบัดพลี　　วางไว้ใกล้ที่พระบรรธม
ปั้นรูปคนใส่ให้นุ่งผ้า　　ทั้งเนื้อพล่าปลายำกล้วยส้ม
เศกซัดเข้าสารอ่านอาคม　　มือถือใบมะยมปัดไป

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ ต่างรู้ต่างทำมากหลาย　　พระจะค่อยเคลื่อนคลายก็หาไม่
แต่บรรดาพวกหมอก็ท้อใจ　　จะแก้ไขเห็นสุดปัญญา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　ท้าวกะหมังกุหนิงนาถา
กวักพระหัตถ์ตรัสเรียกยายมดมา แล้วมีบัญชาว่าไป
พระลูกเราคลุ้มคลั่งไปดังนี้　　ขัดสนพ้นที่จะแก้ไข
จะถูกต้องผีสางฤๅอย่างไร　　จงทักไปให้ประจักษ์แจ้งคดี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น　　ยายมดคนทรงลงผี
รับสั่งพระองค์ทรงธรณี　　แล้วให้ตีโทนทับขึ้นฉับพลัน
จึงนุ่งลายอย่างดีมีเชิงช่อ　　ผ้าชมพูคล้องคอเฉิดฉัน
ประนมมือถือเทียนทำงกงัน　　ขัดสมาธิสองชั้นสั่นรัว

หลับตาพยักพย้ำเผยอ　　กะดิกเท้าหาวเรอแล้วเสยหัว
ลุกขึ้นเหลือกตาดูน่ากลัว　　โลดเต้นเล่นตัวไปมา

๏ ๖ คำ ๏ กราวรำ

๏ บัดนั้น　　ลูกสมุนซึ่งนั่งอยู่พร้อมหน้า
ไหว้พลางทางถามกิจจา　　ท่านมาแต่ไหนณเทวัญ
เจ้าเสือเมืองฤๅคือใคร　　เหตุไฉนเคืองขุ่นหุนหัน
มีประสงค์สิ่งไรเร่งบอกกัน　　จะสังเวยเทวัญให้ทันใจ

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น　　ยายมดขบพื้นผันหลังให้
แผดเสียงเกรี้ยวกราดตวาดไป　　กูมิใช่เสือเมืองทรงเมือง
อันถิ่นฐานเราอยู่เขาหลวง　　คนทั้งปวงนับถือฤๅเลื่อง
มีผู้ทำให้ได้แค้นเคือง　　ไปไล่ม้าทรงเครื่องของเรา
อหังการอาจองทนงศักดิ์　　ดูหมิ่นไม่รู้จักปู่เจ้า
อย่าพักบวงบนให้บันเทา　　แค้นนักจักเอาชีวิตรไป

๏ ๖ คำ ๏ เจรจา

๏ เมื่อนั้น　　องค์ประไหมสุหรีศรีใส
สำคัญว่าจริงก็ตกใจ　　อุ้มโอรสไว้แล้วโศกี

๏ ๒ คำ ๏ โอด

๏ กรรแสงพลางนางเหลือบเห็นกระดาษ เปนรูปวาดซ่อนไว้ใต้ที่
จึงหยิบมาถวายพระสามี　　รูปเลขานี้ประหลาดนัก

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านอาณาจักร
คลี่กระดาษดูทรงนางนงลักษณ์ งามหลากใจนักน่าอัศจรรย์
เพ่งพิศสารพันเพียงขวัญตา ดังนางในชั้นฟ้ากระยาหงัน
จึ่งตรัสถามโอรสไปพลัน เจ้าโศกศัลย์ด้วยรูปนี้ฤๅไร

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำบังคมไหว้
นิ่งอยู่เปนครู่ด้วยอายใจ ผินฤๅไทยรับรศพจนา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระบิตุเรศตรัสแก่โอรสา
อันรูปนางอย่างนี้ในโลกา จะจัดหาไม่มีเปนมั่นคง
ชรอยว่าสาวสวรรค์ชั้นฟ้า แกล้งนฤมิตรมาให้ใหลหลง
เจ้าอย่ากำสรดระทดองค์ พึ่งคำบิตุรงค์เถิดลูกรัก

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำมีศักดิ์
ได้ฟังคั่งแค้นฤไทยนัก ดังอัคนิรุธมาจุดใจ
เคลื่อนลงจากตักพระมารดร ยิ่งอาวรณ์โศกสร้อยละห้อยไห้
พระบิตุเรศจะปลอบสักเท่าไร ก็มิได้เงยหน้าพาที

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ประไหมสุหรี
จึ่งบังคมทูลพระสามี จงถามเสนีทั้งหลายดู

เกลือกคนทั้งปวงจะแจ้งใจ หน่อกระษัตริย์กรุงไหนจะมีอยู่
เหมือนรูปเลขาอันงามตรู จะได้สู่ขอให้ดังใจจง

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงสูงส่ง
จึ่งถามโอรสยศยง เจ้าได้รูปนี้ตรงแห่งใด

ๆ ๒ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำแถลงไข
กะหมันหราได้ตกริมต้นไม้ เมื่อลูกไปไล่มฤคา

ๆ ๒ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น พระบิตุเรศจึ่งถามกะหมันหรา
รูปนี้ที่เก็บได้มา ยังจะจำมรคาได้ฤๅไร

ๆ ๒ คำ ๆ

๏ บัดนั้น กะหมันหราผู้มีอัชฌาไศรย
จึ่งบังคมทูลสนองไป อันที่ซึ่งได้รูปนารี
เปนทางร่วมกันกับเมืองจรกา ทางหนึ่งไปดาหากรุงศรี
ทางหนึ่งจะมาเมืองนี้ รูปวางอยู่ที่ตรงนั้น

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านไอสวรรย์
จึ่งว่าแก่โอรสร่วมชีวัน เจ้าอย่าโศกศัลย์โศกา

พ่อจะช่วยสืบสาวเสาะถาม ให้สำเร็จดังความปรารถนา
ปลอยพลางทางถือรูปเขียนมา เสด็จออกข้างน่าทันใด

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

๏ ลดองค์ลงเหนือบัลลังก์รัตน์ จึ่งดำรัสตรัสความถามไถ่
ใครได้เห็นนางอย่างเขียนไว้ ธิดาเมืองไหนยังจะมี

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น ปาเตะจึ่งทูลถ้วนถี่
รูปนี้จะเปนพระบุตรี เมืองดาหาธานีแน่นอน
ด้วยท้าวจรกามาขอไว้ เห็นจะให้วาดรูปไปดูก่อน
จึ่งตกอยู่กลางหนทางจร ที่ต่อแดนพระนครของเรานั้น
อันพระบุตรีเมืองดาหา งามล้ำธิดาทุกเขตรขัณฑ์
เดิมท่องค์ท้าวกุเรปัน ตุนาหงันให้ระเด่นมนตรี
พระสลัดตัดขาดไม่ปรารถนา หนีไปอยู่หมันหยากรุงศรี
องค์ท้าวดาหาธิบดี ภูมิเศร้าสร้อยน้อยพระไทย
จรกาสืบรู้ไปสู่ขอ ท้าวจึงยกยอยอมให้
เขาฦๅอยู่รู้ทั่วทั้งเวียงไชย บัดนี้ยังมิได้แต่งการ

๚ ๑๐ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงได้ฟังสาร
ชื่นชมภิรมย์เบิกบาน จึ่งมีพจมานแก่เสนา
ด้วยระเด่นมนตรีไม่เลี้ยงนาง ฝ่ายข้างจรกาจึ่งมาว่า
เราจะไปตุนาหงันกัลยา แล้วแต่พระบิดาจะปลงใจ

ถึงจะรบพรกาล่าสำนั้น จะเกรงผู้มือกันก็หาไม่
จึงให้แต่งราชสารเปนการไว แจ้งในข้อความตามจำนง
จัดทั้งบรรณาการสิ่งของ เลือกล้วนที่ต้องพระประสงค์
ส่งกระดาษวาดรูปนางโฉมยง ให้ยาสาตำมะหงงโคลคลา
ตรัสบอกไปนอกสารศรี เสนีจงทูลท้าวดาหา
แม้นมิปลงพระไทยให้ธิดา เราจะยกโยธาไปชิงไชย
แล้วผันพระภักตรามาตรัสสั่ง ตะหมังเสนาอัชฌาไศรย
เร่งไปบอกพระน้องสองกรุงไกร กับเมืองขึ้นน้อยใหญ่ของเรานั้น
ให้ยกโยธามาบรรจบ สมทบกระบวนทัพขัน
สั่งเสร็จเสด็จจรจรัล มาสุวรรณปราสาทพระโอรส

๏ ๑๔ คำ ๏ เสมอ

๏ ขึ้นบนบัลลังก์นั่งใกล้ แล้วเล่าเหตุไปให้ฟังหมด
เจ้าอย่าโศกศัลย์รันทด จะได้ดังมโนรถจินดา

๏ ๒ คำ ๏ เจรจา

๏ บัดนั้น ตำมะหงงเสนียาสา
เรียกอาลักษณ์ที่มีผีมือมา จารึกสาราลงลานทอง
เกณฑ์เจ้าพนักงานทหารใน ทำหีบสิบห้าใบใส่สิ่งของ
ให้เตรียมเกวียนโคต่างช้างจำลอง สั่งไปทุกกองให้พร้อมกัน
แล้วม้วนรูปวาดกับราชสาร ใส่กล่องรองพานผูกถือมั่น
บรรณาการต่างต่างทุกอย่างนั้น เอาลงหีบกำบั้นลั่นกุญแจ

ครั้นเสร็จสำเร็จได้ฤกษ์ดี ทั้งสองเสนีขึ้นขี่แคร่
ข่าวตามเปนขนัดอัดแอ ข้างแห่นำน่าจรลี

๏ ๘ คำ ๏ เชิด

๏ ฝ่ายดะหมังจัดแจงแต่งเสนา ให้ไปทูลอนุชาทั้งสองศรี
บอกบรรดาเมืองขึ้นทุกธานี ตามมีรับสั่งภูวไนย

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น เสนีซ้ายขวาน้อยใหญ่
รับคำอำลาคลาไคล ขึ้นม้ารีบไปไม่หยุดยั้ง

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงเวียงไชยพระอนุชา ปะหมันนัคราแลปาหยัง
จึงตรงเข้าไปในวัง แจ้งข้อรับสั่งแก่เสนี

๏ ๒ คำ ๏ เจรจา

๏ บัดนั้น อำมาตย์ได้ฟังถ้วนถี่
ก็เข้าไปทูลแถลงแจ้งคดี ซึ่งจะมีการณรงค์สงคราม

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระตูปาหยังชาญสนาม
ท้าวปะหมันสลัดฦๅนาม ครั้นแจ้งความถ้วนถี่ที่มีมา
จึงให้ผูกช้างต้นคชาธาร ตรวจเตรียมทวยหาญอาสา
เราจะยกพยุหยาตรยาตรา ไปช่วยพระเชษฐาชิงไชย

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น เสนารับสั่งบังคมไหว้
ออกมาเร่งรัดจัดพลไกร ทุกหมู่หมายนายไพร่พร้อมกัน
บ้างเบิกลูกเบิกดินหินผา หมวกเสื้อศาตราทุกสิ่งสรรพ์
แล้วผูกคชาชาวสารซับมัน มาเทียบเกยสุวรรณรูจี

๚ ๔ คำ ๚ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระตูปาหยังเรืองศรี
ท้าวปะหมันสลัดภูมี มาเข้าที่สระสรงคงคา
ทรงสุคนธ์รวยรินกลิ่นเกลา แล้วสอดสนับเพลาภูษา
ทรงเครื่องประดับองค์อลงการ์ พระหัตถ์ขวากุมกฤชฤทธิรณ
เสด็จมาเกยรัตน์ชัชวาลย์ ทวยหาญตั้งโห่สามหน
พระขึ้นสู่คชสารชาญชน ให้เคลื่อนพลกองน่าจรจรัล

๚ ๖ คำ ๚ เชิด

๏ ฝ่ายระตูเมืองขึ้นทั้งปวงหมด ก็ยกจากชนบทเขตรขัณฑ์
เสียงสนั่นลั่นฆ้องเปนสำคัญ บรรจบกันทางร่วมทุกทัพไป

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ รีบรั้นพลมาไม่หยุดยั้ง ถึงกะหมังกุหนิงกรุงใหญ่
พร้อมกันทุกกองทัพไชย สองระตูภูวไนยก็ปรีดา
ต่างองค์ลงจากช้างต้น กับพระยาสามนต์พร้อมหน้า
เข้าในพระโรงรัตนา บังคมพระเชษฐาธิบดี

๚ ๔ คำ ๚

◎ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงเรืองศรี
เสด็จเหนือแท่นรัตน์มณี ภูมิเห็นสองอนุชา
จึงตรัสเรียกให้นั่งร่วมอาศน์ สำราญราชหฤทัยหรรษา
แล้วปราไสระตูบรรดามา ยังปรึกษาผาศุกฤๅทุกข์ภัย
ซึ่งเราให้หามาทั้งนี้ จะไปติดาหากรุงใหญ่
ระตูทุกนครอย่านอนใจ ช่วยเราชิงไชยให้ทันการ

๏ ๖ คำ ๏

◎ เมื่อนั้น เหล่าระตูปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
จึงสนองมธุรศพจมาน พระมีการสงครามแต่ละครั้ง
จะตั้งหน้าอาสาออกชิงไชย มิได้ย่อท้อถอยหลัง
สู้ตายไม่เสียดายชีวัง กว่าจะสิ้นกำลังของข้านี้

๏ ๔ คำ ๏

◎ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงเรืองศรี
ฟังระตูทูลตอบชอบที สมถวิลยินดีปรีดา
จึงตรัสว่าท่านมาเหนื่อยนัก จงไปพักพลขันธ์ให้หรรษา
ตรัสพลางทางชวนอนุชา เข้ามหาปราสาทรูจี

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

◎ ลดองค์ลงนั่งบนแท่นทอง กับด้วยพระน้องทั้งสองศรี
จึงตรัสเล่าความตามคดี จนใช้เสนีถือสารไป

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　　　　สองกระษัตริย์ฟังแจ้งแถลงไข
จึงทูลขัดทัดทานทันใด　　　　เปนไฉนผ่านเกล้ามาเขาความ
อันสุริวงศ์เทวัญอสัญหยา　　　　เรื่องเดชเดชาชาญสนาม
ทั้งโยธีก็ชำนาญการสงคราม　　　　ฦๅนามในชวาระอาฤทธิ์
กรุงกระษัตริย์ขอขึ้นก็นับร้อย　　　　เราเปนเมืองน้อยกะจิหริด
ดังหิ่งห้อยจะแข่งแสงอาทิตย์　　　　เห็นผิดระบอบบุราณมา
ใช่จะไร้ธิดาทุกธานี　　　　มีงามแต่บุตรีท้าวดาหา
พระองค์จงควรตรึกตรา　　　　ไพร่ฟ้าประชากรจะร้อนนัก

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　　　ท้าวกะหมังกุหนิงมีศักดิ์
จึงบ่ายเบี่ยงเลี่ยงตอบพระน้องรัก　　　　ใช่จะหาญหักวงศ์เทวัญ
ด้วยบิดาขึ้นบุตรีดาหา　　　　จรกาให้มาตุนาหงัน
เราจะยกพลไกรไปโรมรัน　　　　ช่วงชิงนางนั้นกับจรกา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　　　สองระตูทูลตอบพระเชษฐา
เมื่อนางยังอยู่กับบิดา　　　　ที่ในดาหากรุงไกร
แม้นเกิดการสงครามช่วงชิง　　　　ท้าวดาหาฤๅจะนิ่งดูได้
จะบอกความไปสามเวียงไชย　　　　กรีธาทัพใหญ่มามากมาย
จะเปนศึกกระหนาบน่าหลัง　　　　เหลือกำลังโยธาทั้งหลาย
ถ้าเสียทีเพลี่ยงพล้ำสิซ้ำร้าย　　　　จะอัปรยศอดอายแก่จรกา

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงนาถา
จึ่งตรัสตอบสองพระน้องยา ซึ่งว่าน้เจ้าไม่เข้าใจ
อันระเด่นมนตรีกุเรปั่น ก็ชิดข้องเคืองกันเปนข้อใหญ่
ไปอยู่เมืองหมันหยากว่ายี่ไป ที่ไหนจะยกพลมา
แต่กาหลังสิงหัดส่าหรี จะกลัวดีเปนกะไรหนักหนา
ฝ่ายเราเล่าก็สามภารา เปนใหญ่ในชวาแว่นแคว้น
ถึงทัพจรกาล่าสำนั้น พี่ไม่พรั่นให้มาสักสิบแสน
จะหักโหมโจมตีให้แตกแตน พักเดียวก็จะแล่นเข้าย่ำไป
เจ้าอย่าย่อท้อไม่พอที่ แต่เพียงนี้ไม่พรั่นหวั่นไหว
เอนดูนัดดาโศกาไลย ว่ามิได้อรไทยจะมรณา
แม้นวิหยาสะกำมอดม้วย พี่ก็คงตายด้วยโอรสา
ไหนไหนในจะตายวายชีวา ถึงเร็วถึงช้าก็เหมือนกัน
ผิดก็ทำสงครามดูตามที เคราะห์ดีก็จะได้ดังใฝ่ฝัน
พี่ดังพฤกษาพนาวัน จะอาสัญเพราะลูกเหมือนกล่าวมา

ฯ ๑๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น สองกระษัตริย์ฟังตรัสพระเชษฐา
จะเซ้าซี้ก็จะขัดพระอัชฌา ต่างก้มภักตราไม่พาที

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงเรืองศรี
ชวนสองอนุชาธิบดี เข้าสู่ที่บรรธมสำราญ

ฯ ๒ คำ ฯ ตระ

๏ บัดนั้น ฝ่ายทูตจำทูลราชสาร
เดินทางอรัญกันดาร รีบมาประมาณสิบห้าวัน
ครั้นถึงด่านดาหาธานี ก็หยุดยั้งโยธีอยู่ที่นั่น
จึงบอกแก่ขุนด่านด้วยพลัน ตามบัญชาใช้ให้มา

๚ ๔ คำ ๚ เจรจา

๏ บัดนั้น ขุนด่านซึ่งพิทักษ์รักษา
ถามไถ่ไม่แคลงแจ้งกิจจา ก็ขึ้นม้าควบขับเข้าธานี

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงศาลาลูกขุนใน จึงกราบไหว้เสนาทั้งสี่
แล้วเรียนเรื่องความตามมี ถ้วนถี่แถลงให้แจ้งใจ

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น ทั้งสี่เสนีผู้ใหญ่
ได้ฟังกิจจาก็คลาไคล เข้าไปยังท้องพระโรงคัล
ก้มเกล้าประณตบทบงสุ์ พระผู้วงศ์เทวากระยาหงัน
ทูลว่าท้าวกะหมังกุหนิงนั้น แต่งเครื่องสุวรรณบรรณาการ
ให้ทูตถือมาถึงธานี บัดนี้ยังหยุดอยู่ปลายด่าน
จะขอเข้ามาเฝ้าบทมาลย์ พระผู้ผ่านเขตรขัณฑ์สวรรยา

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระองค์ทรงพิภพดาหา
จึงตรัสสั่งดะหมังเสนา เร่งไปรับเข้ามาบัดนี้

๚ ๒ คำ ๚

๏ ขัดนั้น　　ตะหมังรับสั่งใส่เกษี
ก้มเกล้ากรายงามสามที　　มากะเกณฑ์ตามมีพจมาน
จัดเครื่องแห่แหนต่างต่าง　　ตามอย่างเคยรับราชสาร
ครั้นเสร็จพร้อมกันมิทันนาน　　ให้เจ้าพนักงานรีบไป

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ ขัดนั้น　　เสนีนายร้อยน้อยใหญ่
นำกระบวนโยธาคลาไคล　　ออกจากเวียงไชยฉับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงแจ้งกิจจา　　แก่ทูตานุทูตคนขยัน
แล้วคำนับรับราชสารพลัน　　แห่แหนแน่นนันต์เข้าธานี

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ พาไปสู่ศาลาที่อาไศรย　　ทั้งนายไพร่เปนศุขเกษมศรี
จ่ายเสบียงเลี้ยงเหล่าโยธี　　มิให้มีเดือดร้อนวิญญา

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ ขัดนั้น　　ตำมะหงงตะหมังยาสา
ครั้นถึงวันแขกเมืองจะเข้ามา　　ก็ตรวจตราตามเคยเหมือนทุกครั้ง
ให้ผูกเครื่องม้าช้างนางพระยา　　เอาพานทองรองหญ้าเข้ามาตั้ง
บรรดาโรงขึ้นใหญ่ที่ในวัง　　เกณฑ์ฝรั่งอยู่ประจำรายไป
เหล่านั่งกัลยาทนั้นจัดแจง　　เอาเสื้อแดงหมวกแดงมาให้ใส่
ราชวัตรรายคั่นกันไว้　　พนักงานของใครก็ตรวจดู

ข้างตกแต่งปราสาทราชฐาน เพดานระย้าย้อยห้อยภู่
พรมเจียมสอาดลาดปู แท่นที่นั่งตั้งอยู่ท่ามกลาง
เครื่องอานพานพระศรีแลพระแสง จัดแจงแต่งตั้งตามยศอย่าง
ผูกม่านสุวรรณกั้นกาง พวกขุนนางนั่งเฝ้าเปนเหล่ามา

๚ ๑๐ คำ ๚ เจรจา

๏ เมื่อนั้น พระองค์ทรงพิภพดาหา
ครั้นสุริฉายบ่ายสามนาฬิกา ก็โสรจสรงคงคาอ่าองค์
ทรงเครื่องประดับสรรพเสร็จ แล้วเสด็จย่างเยื้องยูรหงษ์
ออกยังพระโรงคัลบรรจง นั่งลงบนบัลลังก์รูจี
ยาสาบังคมบรมนารถ เบิกทูตถือราชสารศรี
จึงดำรัสตรัสสั่งไปทันที ให้เสนีนำแขกเมืองมา

๚ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น อำมาตย์รับสั่งใส่เกษา
ออกไปพาสองทูตา เข้ามาประนตบทมาลย์

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น เสนีผู้ใหญ่ฝ่ายทหาร
จึงให้อาลักษณ์พนักงาน รับราชสารมาอ่านพลัน

๚ ๒ คำ ๚

๏ ช้า ในสารพระผู้ผ่านนัคเรศ กะหมังกุหนิงนิเวศน์เขตรขัณฑ์
ขอถวายประนมบังคมคัล พระผู้วงศ์เทวัญศักดา

ไม่ควรเคืองเบื้องบาทบทศรี ด้วยข้าน้อยนี้มีโอรสา
เดิมไปไล่ล้อมมฤคา ได้รูปพระธิดาในกลางไพร
ชรอยเปนบุพเพนิวาศา เทวาอารักษ์มาชักให้
มีความเสนหาอาไลย แต่หลงใหลใฝ่ฝันรันทด
หวังเปนเกือกทองรองบาทา พระผู้วงศ์เทวาอันปรากฎ
จะขอพระบุตรีมียศ ให้โอรสข้าน้อยดังจินดา
อันกรุงไกรไอสูรย์ทั้งสอง จะเปนทองแผ่นเดียวไปวันน่า
ขอพำนักพักพึ่งพระเดชา ไปกว่าชีวันจะบรรไลย

ฯ ๑๐ คำ ฯ

ร่าย
๏ เมื่อนั้น องค์ศรีปัตหราเปนใหญ่
ฟังสารทราบอรรถแล้วตรัสไป แก่เสนาในทั้งสองนั้น
อันอะหนะบุษบายังอร ครั้งก่อนจรกาตุนาหงัน
ได้ปลดปลงลงใจให้ปั้น นัดกันจะแต่งการวิวาห์
ซึ่งจะรับของสู่ระตูนี้ เห็นผิดประเพณีหนักหนา
ฝูงคนทั้งแผ่นดินจะนินทา สิ่งของที่เอามาจงคืนไป

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ทูตานุทูตแถลงไข
ท้าวกะหมังกุหนิงภูวไนย สั่งให้ข้าทูลพระภูมี
ถ้าแม้นมิยินยอมอนุญาต ให้พระราชธิดามารศรี
เร่งระวังพระองค์ให้จงดี ตกแต่งบุรีให้มั่นคง

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　　　　พระผู้ผ่านไอสูรย์สูงส่ง
ปกาสิตสีหนาทอาจอง　　　จะณรงค์สงครามก็ตามใจ
ตรัสพลางย่างเยื้องยุรยาตร　　จากอาศน์แท่นทองผ่องใส
พนักงานยึดม่านทันใด　　　เสด็จเข้าข้างในฉับพลัน

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

๏ บัดนั้น　　　　　ทูตานุทูตก็ผายผัน
ออกจากภาราดาหานั้น　　　พากันกลับไปมิได้ช้า

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ เมื่อนั้น　　　　　พระสุริวงศ์องค์ศรียัตหรา
เผยสีหบัญชรแล้วบัญชา　　ตรัสสั่งเสนาชิยดี
จงเร่งไปทูลเหตุพระเชษฐา　　อิกองค์อนุชาทั้งสองศรี
บอกระตูจรกาอย่าช้าที　　　ว่าไพรีจะยกมาชิงไชย

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น　　　　　เสนีสี่นายบังคมไหว้
มาขึ้นม้าเร็วรีบไป　　　ออกจากกรุงไกรพร้อมกัน

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงสิงหัดส่าหรี　　　ก็ลงจากพาชีขมีขมัน
ให้ยาสาพาเข้าไปเฝ้าพลัน　　บังคมคัลทูลแถลงแจ้งกิจจา

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　　　　ท้าวสิงหัดส่าหรีนาถา
ครั้นทราบดังนั้นจึงบัญชา　　เสนาเร่งกลับไปฉับไว

ทูลพระเชษฐาสุริวงศ์ อย่าให้ทรงพระวิตกหมกไหม้
เราจะให้สุหรานากงไป ช่วยพระชิงไชยด้วยไพรี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น เสนาประนตบทศรี
บังคมลามาขึ้นพาชี รีบไปบุรีไม่หยุดยั้ง

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น ฝ่ายอำมาตย์ที่มากาหลัง
ครั้นถึงนัคเรศนิเวศน์วัง ก็ไปยังพระโรงรัตน์ชัชวาลย์
จึงบังคมก้มเกล้าเคารพ พระองค์ทรงพิภพราชฐาน
ทูลแถลงแจ้งเหตุทุกประการ ให้ทราบบทมาลย์พระผ่านฟ้า

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ท้าวกาหลังฟังแจ้งไม่กังขา
จึงมีพจนาตถ์ประพาศมา พระเชษฐาทำผิดจะโทษใคร
เอาอะหนะไปยกให้ระตู ศัตรูจึงประมาทหมิ่นได้
แล้วสั่งตำมะหงงเสนาใน เร่งตรวจเตรียมทัพไชยอย่าช้าที
ท่านเปนแม่ทัพกับดะหมัง ยกไปยังดาหากรุงศรี
สั่งเสร็จเสด็จจรลี เข้าปราสาทมณีพรายพรรณ

ฯ ๖ คำ ฯ เสมอ

๏ บัดนั้น ฝ่ายเสนาม้าใช้คนขยัน
รีบมาถึงเมืองกุเรปั่น จึงแจ้งความทั้งนั้นแก่เสนา

แล้วพากันคลาไคลเข้าไปเฝ้า ก้มเกล้าบังคมเหนือเกษา
กราบทูลคดีซึ่งมีมา ให้ทรายยาทาทุกประการ

๑ ๔ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น พระยี่หนาพกุเรปั่นราชฐาน
แจ้งว่าไพร่มารอนราญ พระจึงให้แต่งสารหนังสือลับ
ครั้นเสร็จสั่งสองเสนา จงถือไปหมันหยาสองฉบับ
ใบหนึ่งนั้นเร่งกองทัพ กำชับอิเหนาให้ยกมา
ใบหนึ่งนั้นไปให้ระตู ท้าวผู้ผ่านเมืองหมันหยา
จงรีบไปให้ถึงภารา แต่ในสิบห้าราตรี

๑ ๖ คำ ๑

๏ บัดนั้น ตะหมังรับสั่งใส่เกศี
จึงนำสาราจรลี มาจากที่พระโรงไชยฉัยพลัน
เรียกหาบ่าวไพร่ได้พร้อมหน้า ตะหมังขึ้นขี่ม้าผายผัน
ออกจากนัคเรศกุเรปั่น พากันเร่งรีบคลาไคล

๑ ๔ คำ ๑ เชิด

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวกุเรปั่นเปนใหญ่
ครั้นตะหมังเสนาทูลลาไป พระตรึกไตรในคดีด้วยปรีชา
แล้วตรัสแก่กะหรัดตะปาตี อันสงครามครั้งนี้เห็นหนักหนา
จะเปลี่ยวเปล่าเศร้าใจอนุชา ไม่มีที่จะปฤกษาหารือใคร

เจ้าจงยกพลขันธ์ไปบรรจบ　　สมทบทัพอิเหนาให้จงได้
ชวนกันยกรีบเร็วไป　　อย่าทันให้ข้าศึกจามิตรติดภารา

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　　กะหรัดตะปาติโอรสา
ก้มเกล้าทูลสนองพระบัญชา　　จะถวายบังคมลาพรุ่งนี้

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　　พระยิ้นภพกุเรปันกรุงศรี
ฟังโอรสาพาที　　จึงตรัสสั่งเสนีทันใด
จงเร่งเกณฑ์พวกพหลรณยุทธ　　ให้สรรพด้วยอาวุธน้อยใหญ่
กำหนดกันให้ทันยกไป　　แต่ในย่ำรุ่งสุริยา

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น　　ปาเตะรับสั่งใส่เกษา
รีบออกไปยังศาลา　　ให้หาพันพุฒกับพันพรหม

๏ ๒ คำ ๏ เจรจา

ยานี
๏ เร่งรัดขุนหมื่นสัสดี　　ทำบาญชีหางว่าวเหล่าเลขสม
เกณฑ์ทหารพลเรือนเดือนระดม　　มาพร้อมกันทุกกรมมากมาย
ขุนนางเจ้าตำแหน่งแสงนอก　　เอาดาบหอกขึ้นผาออกมาจ่าย
หมวกเสื้อสำหรับรบครบไพร่นาย　　แจกจำหน่ายลูกดินศิลา
ผู้กำกับนับอ่านประมาณคน　　ได้สิบหมื่นพื้นพลอาสา
ตั้งกองท้องสนามตามตำรา　　เตรียมรถคชาพาชี

ให้ผูกสินธพที่นั่งทรง　　พร้อมขนัดจัตุรงค์คองมี่
ที่ข่าวไพร่ใครมาไม่ทันที　　นายหมวดตรวจตีกันวุ่นไป

๏ ๘ คำ ๏ เจรจา

ร่าย
๏ เมื่อนั้น　　กะหรัดตะปาติศรีใส
ครั้นรุ่งรางสุริยาก็คลาไคล　　เข้าในที่สนานสำราญองค์

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

โทน
๏ รดชำระมลทินอินทรีย์　　มุรธาวารีภิเศกสรง
ลูบไล้เสาวคนธารทรง　　บรรจงสอดซับสนับเพลา
ภูษายกพื้นดำอำไพ　　สอดใส่ฉลององค์ทรงวันเสาร์
เจียรบาดคาดรัดหน่วงเนา　　ปั้นเหน่งเพ็ชรเพริศเพราพรรณราย
ตาบทิศทับทรวงห่วงห้อย　　สวมสร้อยสังวาลประสานสาย
ทองกรแก้วกิ่งพริ้งพราย　　ธำมรงค์เรือนรายพลอยเพ็ชร
ทรงชฎามาไลยดอกไม้ทัด　　กรรเจียกจรจำรัสตรัสเตร็จ
เหน็บพระแสงกั้นหยั่นกัลเม็ด　　แล้วเสด็จขึ้นเฝ้าพระบิดา

๏ ๘ คำ ๏ เสมอ

ร่าย
๏ กัมเกล้าเคารพอภิวาท　　พระบิ่นภพภูวนารถนาถา
ยับยั้งคอยฟังพระวาจา　　จะบัญชาให้ยกโยธี

๏ ๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น　　องค์ท้าวกุเรปั่นเรืองศรี
จึงอำนวยอวยพรสวัสดิ์　　ให้เจ้ามีเดชาวราฤทธิ์

อันเหล่าศัตรูหมู่ร้าย จงแพ้พ่ายอย่ารอต่อติด
อานุภาพปรายปรามไปทั่วทิศ ปัจจามิตรจงเกรงฤทธิรอน

ฯ ๔ คำ ฯ

◉ เมื่อนั้น กะหรัดตะปาติชาญสมร
กรายถวายบังคมประนมกร รับพรพระบิดาแล้วคลาไคล

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

◉ ครั้นถึงเกยชาลาน่าพระลาน พร้อมหมู่ทวยหาญน้อยใหญ่
เสด็จทรงมิ่งม้าอาชาไนย ให้เคลื่อนพลไกรยาตรา

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

◉ รอนแรมมาในพนาเวศ ถึงทางร่วมนัคเรศหมันหยา
พระสั่งให้หยุดพลโยธา คอยท่าท้าวพระเด่นมนตรี

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

◉ บัดนั้น ฝ่ายดะหมังสิงหัดส่าหรี
เร่งกะเกณฑ์พลขันธ์ทันที ตามบาญชีใหม่เก่าเข้างบ

ฯ ๒ คำ ฯ

ยานี
◉ เลือกเหล่าอาสาล้วนกล้าหาญ วิชาการโล่ห์เขนเจนจบ
แปดหมื่นพันสกรรจ์ครันครบ เคยรุกรบไพรีมีฝีมือ
ไพร่นายชำนาญในการยุทธ เลือกหาอาวุธสำหรับถือ
ทดลองคะนองศึกฝึกปรือ แต่ยอกชื่อไพรีก็ดีใจ
ตั้งกองเต็มท้องสนามนอก ทวนธงดาบหอกอยกไสว
ม้าช้างต่างตรวจเตรียมไว้ ปืนใหญ่ใส่ล้อลากมา

เกณฑ์ถ้วนกระบวนทัพน่าหลัง   พร้อมพรั่งปีกซ้ายปีกขวา
ผูกสินธพประทับกับเกยลา   คอยท่ารับเสด็จจรลี

๏ ๘ คำ ๏ เจรจา

ร่าย
๏ เมื่อนั้น   สุหรานากงเรืองศรี
ครั้นอรุณรุ่งรางราตรี   ก็เข้าที่สระสรงคงคา

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

โทน
๏ สระสรงทรงสุคนธ์ปนทอง   ชมพูนุทผุดผ่องมังษา
สอดใส่สนับเพลาเพราตา   ภูษาเชิงกรวยรูจี
ฉลององค์โหมดม่วงดวงระยับ   เจียรบาดคาดทับสลับสี
ขันเหน่งลงยาราชาวดี   ทับทรวงดวงมณีเจียรไน
สังวาลเพ็ชรพรรณรายสายสร้อย   เฟื่องห้อยพลอยแดงแสงใส
ทองกรภุกามแก้วแววไว   สอดใส่เนาวรัตน์ธำมรงค์
ทรงชฎาประดับเพ็ชรเตร็จตรัจ   ห้อยทัดพวงสุวรรณต้นหยง
ถือเช็ดหน้าเหน็บกฤชฤทธิรงค์   มาทรงมโนไมยไชยชาญ

๏ ๘ คำ ๏

ร่าย
๏ ได้ฤกษ์ให้เลิกโยธี   แสนสุรเสนีทวยหาญ
เข้าในไพรระหงดงดาล   ข้ามห้วยเหวธารผ่านไป

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ บัดนั้น   ตำมะหงงกาหลังกรุงใหญ่
ทั้งดะหมังมหาเสนาใน   เร่งเกณฑ์ทัพไชยฉับพลัน

จัดทหารอาสาได้ห้าหมื่น แต่พื้นกำแหงแข็งขัน
ช้างม้าอาวุธครบครัน ธงสำคัญคอยนำดำเนินพล
ทั้งสองเสนขึ้นขี่ม้า โยธาเยียดยัดอัดถนน
ทนายเดินเคียงข้างกางสัปทน ยกพลออกจากธารา

๏ ๖ คำ ๏ เชิด

๏ มาถึงทางร่วมริมดง พบสุหรานากงวงศา
สองทัพสมทบโยธา ยกล่วงมรรคามาพร้อมกัน

๏ ๒ คำ ๏ เชิด

๏ บัดนั้น ทั้งสองทูตาคนขยัน
ซึ่งถือสารไปเมืองดาหานั้น พากันรีบกลับมาฉับไว
ถึงกะหมังกุหนิงนัคเรศ มายังนิเวศน์วังใหญ่
พอเวลาเฝ้าท้าวไท ก็เข้าไปในพระโรงรจนา

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

๏ จึงประนมก้มเกล้าเคารพ ทูลพระองค์ทรงภพนาถา
ข้าไปได้ถวายสารา ท้าวดาหาทราบสิ้นทุกประการ
ตรัสขาดว่าราชบุตรี จรกาชิงดีมากล่าวขาน
พระยกให้ได้กำหนดนัดงาน ยังแต่จะแต่งการวิวาห์กัน
บรรดาของถวายนั้นไม่รับ ส่งกลับคืนมาทุกสิ่งสรรพ์
มิได้คิดเกรงองค์พระทรงธรรม์ ยากยั่นสลัดตัดรอน
ข้าทูลความตามสั่งนอกสารา ว่ามิให้พระชิดาดวงสมร
จงเร่งตกแต่งพระนคร รับทัพภูธรจะยกมา

จะชิงนางโฉมยงให้จงได้ ใครมีไชยก็จะสมปราถนา
ท้าวตรัสว่าตามแต่วิญญา พระราชาจงทราบบาทมูล

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงนเรนทร์สูร
ได้ฟังทั้งสองทูตทูล ให้อาดูรเดือดใจดังไฟฟ้า
จึงบัญชาตรัสด้วยขัดเคือง ดูดู๋เจ้าเมืองดาหา
เราอ่อนง้อขอไปในสารา แต่ว่าจะรับไว้ก็ไม่มี
ถึงจรกามากล่าวนางไว้ ได้ยกให้เขาก่อนก็ควรที่
จะโอภาปราไสมาให้ดี นี่สิตัดไมตรีให้ขาดทาง
เราก็เรืองฤทธาศักดาเดช อาณาจักรนัคเรศกว้างขวาง
จำต้องมีมานะไม่ละวาง จะชิงนางบุษบาลาวรรณ
แม้นมิได้สมคิดดังจิตรปอง ไม่คืนครองกรุงไกรไอสวรรย์
จะสงครามตามตีติดพัน ไปกว่าชีวันจะบรรไลย

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ บัดนั้น สองทูตทูลแจ้งแถลงไข
ข้าได้ยินตระหนักประจักษ์ใจ ท้าวดาหาตรัสใช้เสนี
ให้รีบไปแจ้งเหตุพระเชษฐา กับภาราสิงหัดส่าหรี
อนุชากาหลังธิบดี อีกบุรีระตูจรกา
เห็นกระษัตริย์ทั้งสี่ธานีนั้น จะมาช่วยป้องกันกรุงดาหา
เมื่อวันข้าออกจากเมืองมา เสนาก็ไปพร้อมกัน

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงแขงขัน
ได้ฟังกริ้วโกรธดังเพลิงกัลป์ จึงกระชั้นสีหนาทประภายไป
ถึงว่ากระษัตริย์ทั้งสี่กรุง จะมาช่วยรบพุ่งเปนศึกใหญ่
กูก็ไม่ครั่นคร้ามขามใคร จะหักให้เปนภัศม์ธุลีลง
ว่าพลางทางมีพจนาตถ์ สั่งอำมาตย์กะหมังกำมะหงง
เร่งเกณฑ์พวกพลรณรงค์ ที่สามารถอาจองในสงคราม
เลือกสรรโยธีทั้งสี่หมู่ เคยทำลายค่ายคูขวากหนาม
แต่กองร้อยรบพันไม่ครั่นคร้าม ให้ครบสามสิบหมื่นพื้นตัวดี
เอาวิหยาสะกำเปนกองน่า ตรวจตราเตรียมกระบวนถ้วนถี่
อันกองหลังรั้งพลมนตรี ทั้งสองศรีอนุชาผู้ใจภักดิ์
กูจะเปนจอมพลโยธา หนุนทัพลูกยาเข้าโหมหัก
ไม่เกรงวงศ์เทวาสุรารักษ์ ให้ปรากฏยศศักดิ์เลียครั้งนี้
ครั้นเสร็จสั่งมหาเสนา จึงถามขุนโหราทั้งสี่
เราจะยกพลไกรไปต่อตี พรุ่งนี้ดีร้ายประการใด

๏ ๑๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น พระโหราราชครูผู้ใหญ่
รับรศพจนาตถ์ภูวไนย คลี่ตำหรับขับไล่ไปมา
เทียบดูดวงชตาพระทรงยศ กับโอรสถึงฆาฏชัณยา
ทั้งชั้นโชคโยคยามยาตรา พระเคราะห์ขัดฤกษ์พาสารพัน
จึงทูลว่าถ้ายกวันพรุ่งนี้ จะเสียไชยไพรีเปนแม่นมั่น
งดอยู่อย่าเสด็จสักเจ็ดวัน ถ้าพ้นนั้นก็เห็นไม่เปนไร

ขอพระองค์จงกำหนดคงคยาตรา พึ่งคำโหราหาฤกษ์ใหม่
อันการยุทธยิงชิงไชย หนักหน่วงน้ำพระไทยดูให้ดี

๏ ๘ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงเรืองศรี
ได้ฟังโหราพาที จึ่งมีพจนาดถ์ประภายไป
เมื่อเราบัญชาการกำหนดทัพ แล้วจะกลับงดอยู่อย่างไรได้
อายแก่ไพร่ฟ้าเสนาใน จะว่ากลัวฤทธิไกรไพริน
จำจะไปต้านต่อรอฤทธิ์ ถึงม้วยมิดมิให้ใครดูหมิ่น
เกียรติยศจะไว้ในธรณินทร์ จนสุดสิ้นดินแดนแผ่นฟ้า
ประการหนึ่งถ้าว่าช้าวันไป ทัพใหญ่จะมาพร้อมยังดาหา
จะต้องหักหนักมือโยธา เห็นจะยากยิ่งกว่านี้ไป
สุดแท้แต่บุญกับกรรม จะพึ่งคำโหรานั้นหาไม่
ตรัสพลางเสด็จคลาไคล เข้าในไพชยนต์มณเฑียรทอง

๏ ๑๐ คำ ๏ เสมอ

๏ บัดนั้น ดำมะหงงดะหมังทั้งสอง
ให้ประชุมนายทัพนายกอง พร้อมกันที่ท้องสนามใน

๏ ๒ คำ ๏

ยานี ๒ จึ่งเกณฑ์กำหนดกฎหมาย ทุกมุลนายตรวจตราหาไพร่
หมวดหมู่ผู้คนของใคร จะบอกขาดป่วยไข้นั้นไม่ฟัง
ที่มีเกวียนเกณฑ์บรรทุกลำเลียง ใส่เสบียงครบคนละสิบถัง
ไพร่หลวงต่างกรมสมกำลัง พร้อมพรั่งเนืองนัดขนัดขึ้น

บ้างจัดหาหอกดาบหาบคอน จอบพร้าผ้าผ่อนหลายผืน
เอาโคต่างช้างม้าออกมายืน คั่งคับนับหมื่นมากมาย
พวกกองนอกนั้นเกณฑ์ทำทาง ปลูกฉางถางที่ตั้งค่าย
แบ่งกองป้องกันอันตราย ไพร่นายทั้งปวงให้ล่วงไป
จัดถ้วนกระบวนทัพน่าหลัง กองฝรั่งตั้งเตรียมปืนใหญ่
แล้วเทียมรถประทับกับเกยไว้ สารวัดตรวจไตรไปมา

ๆ ๑๐ คำ ๆ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงนาถา
บรรธมตื่นฟื้นฟังนาฬิกา พอเวลาย่ำรุ่งราตรี
จึงตรัสเรียกโอรสยศยง ชวนองค์อนุชาทั้งสองศรี
ต่างเสด็จจากแท่นมณี ไปเข้าที่โสรจสรงคงคาไลย

ๆ ๔ คำ ๆ เสมอ

โทน ๑ สององค์ชำระสระสนาน สำราญสารพางค์ผ่องใส
สุคนธากลิ่นฟุ้งจรุงใจ ต่างใส่สนับเพลาเชิงงอน
ภูษายกแย่งครุฑภุชงค์ ฉลององค์ตาดโหมดม่วงอ่อน
ผ้าทิพขลิบสลับซับซ้อน ปั้นเหน่งค่าพระนครคาดรัด
ทับทรวงสังวาลประดับเพ็ชร น้ำหนักแต่ละเม็ดเจ็ดกะหรัด
ทองกรมุกดาดวงช่วงชัด ธำมรงค์เนาวรัตน์รจนา
ทรงใส่ชฎาแก้วแพร้วพราย กรรเจียกห้อยพลอยรายซ้ายขวา
เหน็บกฤชฤทธิไกรแล้วไคลคลา เสด็จไปเกยชาลาน่าพระลาน

ๆ ๘ คำ ๆ

ร่าย
◎ ต่างองค์ขึ้นทรงรถมณี ให้จรลีกรีธาทวยหาญ
ออกตามทิศพิชิโขลนทวาร ล่วงด่านผ่านมาในอารญ

๚ ๒ คำ ๚ กราวนอก

โทน
◎ รถเอยราชรถแก้ว ทั้งสี่รถพรายแพร้วเวหน
บัลลังก์ลอยคล้อยเคลื่อนมากลางพล งอนระหงธงบนสบัดปลาย
สารถีนั่งน่าถือธนู เทียมอาชาห้าคู่ผันผาย
เครื่องสูงครบสิ่งเรียงราย อภิรุมชุมสายพรายพรรณ
กองน่าแต่พื้นถือยื้นแดง ม้าแซงช้างเขนสลับคั่น
กองหลวงกองหลังประดังกัน ประโคมฆ้องกลองลั่นสนั่นดง
ทัพหนุนเนื่องแน่นพนาสิน ลูกดินหาบหามตามส่ง
ข้างลากปืนจินดาจ่ารง สำคัญธงนำน่าคลาไคล

๚ ๘ คำ ๚ เชิด

ร่าย
◎ มาถึงแดนเมืองบุหราหงัน เขตรขัณฑ์ดาหากรุงใหญ่
จึงตรัสสั่งเสนาบรรดาไป หมวดกองของใครกำชับกัน
หยุดไหนให้ตั้งค่ายนอน ทุกสำนักพักผ่อนพลขันธ์
จะเดินทัพน่าหลังทั้งนั้น ให้กองพันกองร้อยระวังระไว
เกลือกศัตรูจะจู่โจมตี ในทางที่จะข้ามแม่น้ำใหญ่
ถึงช่องแคบช่องเขาเข้าแห่งไร อย่าไว้ใจจัดกองออกป้องกัน

๚ ๖ คำ ๚

◎ บัดนั้น เสนาสามนต์คนขยัน
รับสั่งพระองค์ทรงธรรม์ มาบอกกันกำชับทั้งทัพไชย

นายกองซ้ายขวาน่าหลัง　คอยระวังมิให้เสียกระบวนได้
หยุดพลจตุรงค์ลงไว้　ตรวจไตรตามพระบัญชาการ

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ บัดนั้น　ฝ่ายพวกกองเกณฑ์ตระเวนด่าน
นั่งทางอยู่กลางดงดาล　คอยเหตุเภทพาลไพรี
ได้ยินเสียงพื้นไม้ในไพรเพรียก　ก็ร้องเรียกพวกเพื่อนออกจากที่
มาแอบพังริมฝั่งวาริ　เสียงช้างม้าอื้ออึงไป
บ้างชวนกันขึ้นบนต้นไม้มอง　แลเห็นเปนกองทัพใหญ่
หมายประมาณพวกพลสกลไกร　ดูไปไม่สิ้นสุดตา
ต่างคนแจ้งใจในเหตุการณ์　ก็ลนลานลงจากพฤกษา
ค่อยเล็ดลอดดอดด้อมมองมา　ที่ชายดงพงคาป่าชัฏ
พบคนสองคนค้นตัดไม้　พร้อมกันออกไล่ล้อมสกัด
รุมจับตัวได้ให้ผูกมัด　แล้วพาลัดเลาะป่ามานอกทาง

ๆ ๑๐ คำ ๆ เชิด

๏ ครั้นถึงเมืองรีบมาหาผู้รั้ง　ให้บ่าวคุมคนนั่งอยู่ข้างล่าง
ขุนด่านคลานขึ้นศาลากลาง　กราบพลางทางเรียนเนื้อความไป
ข้าเลียบด่านพานพบกองทัพ　ก็ซุ่มอยู่จู่จับคนได้
ชาวกะหมังกุหนิงกรุงไกร　เห็นจะเปนศึกใหญ่ยกมา
ไพร่พลนับแสนแน่นดง　ทวนธงแดงดาดไปทั้งป่า
แต่ที่พบกองทัพกับภารา　แม้นว่าเดินลำลองก็สองวัน

ๆ ๖ คำ ๆ

๏ บัดนั้น ระตูผู้รั้งบุหราหงัน
ยุกระบัตรปลัดนั่งพร้อมกัน ฟังข่าวคิดพรั่นอยู่ในใจ
เจ้าเมืองจึงสั่งบังคับ เอาตัวคนที่จับมันมาได้
ทำมรงจงถามซักไซ้ ว่าผู้ใดใครมาเปนแม่ทัพ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ทำมรงพร้อมพรั่งนั่งกำกับ
เอาคนโทษออกถามตามบังคับ บ้างสำทับขู่ว่าจะฆ่าตี
พวกพลเท่าไรใครยกมา เร่งว่าตามจริงจงถ้วนถี่
จะเปนศึกเสนาขี้ยดี ฤๅทัพท้าวเจ้าบุรียกมา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ทั้งสองคนจวนตัวกลัวจะฆ่า
ยกมือไหว้ใจนึกภาวนา ให้การว่าตามจริงทุกสิ่งอัน

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น ผู้รั้งฟังความเห็นเหมาะมั่น
จึงปฤกษากรมการทั้งนั้น จำจะคิดป้องกันเมืองไว้
ว่าพลางทางสั่งหลวงพล เร่งแบ่งคนผ่อนครัวเสียจงได้
บ้านเมืองรายทางที่ห่างไกล ออกไปบอกกันให้ทันที
แล้วเกณฑ์คนเข้ามารักษาค่าย จงรอบรายประจำทุกน่าที่
ปืนผาอาวุธของใครมี กฤชกระบี่สำหรับมือให้ถือมา

ข้าศึกสองคนที่จับได้ มหาดไทยคุมตัวไปคาหา
แต่งหนังสือบอกคดีตีตรา รีบไปในเวลาพรุ่งนี้

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ บัดนั้น พระหลวงขุนหมื่นอิงมี่
รับคำผู้รั้งสั่งคดี ต่างไปจากที่ศาลา
บ้างกะเกณฑ์ผู้คนอลหม่าน นายบ้านเที่ยวเร่งเรียกหา
ทั้งนอกเมืองในเมืองเนืองมา พร้อมกันยังน่าศาลากลาง
ตัวนายจ่ายขึ้นสำหรับยุทธ ตรวจเตรียมอาวุธต่างต่าง
ยกขึ้นฉัตรไชยขึ้นใส่ราง ผูกประจำที่ทางทุกข้อมไป
บ้างบอกเหล่าชาวบ้านให้รู้ทั่ว จงผ่อนครัววัวควายแอกไถ
เร่งเก็บของเข้าอย่าเอาไว้ อพยพยกไปในพรุ่งนี้
มหาดไทยให้ทำหนังสือบอก จำลองลอกลงกระดายถ้วนถี่
เรียกหาข่าวไพร่ได้ทันที ให้คุมไพร่ที่จับมา
จำโตงกใส่ลิ่มขื่อมือ ผู้คุมถือเชือกเดินนำน่า
แล้วขุนมหาดไทยไปขึ้นม้า เร่งรัดรีบพากันคลาไคล

ฯ ๑๒ คำ ฯ เชิด

๏ บัดนั้น ฝูงคนชนบทน้อยใหญ่
ครั้นรู้ข่าวศึกมาไม่ไว้ใจ บ้านช่องของใครก็ผ่อนครัว
พวกผู้หญิงวิ่งหาแสรกคาน ลนลานแย่งเสบียงไว้ให้ผัว
เอาผ้าคาดอกมั่นพันพัว เตรียมตัวเก็บของใส่หาบคอน

บ้างขนของน้ำย้ำย่ายาย พึ้มผ้ายฟูกเบาะเมาะหมอน
ช่วยกันหาบหิ้วหอบที่นอน ลูกอ่อนอุ้มจูงมารุงรัง
บ้างชวนชักพรรคพวกพี่น้อง ยักย้ายเงินทองไปเที่ยวฝั่ง
ซุบซิบพูดกันมิให้ดัง ซ่อนมิดปิดบังไม่บอกใคร
เหล่าพวกแม่หม้ายไร้ลูกผัว หาบคอนของตัวมาตามได้
เข้าประสมกรมการที่คุ้มไป พูดจาเกลี้ยไกล่เป็นไมตรี
ทุกถิ่นฐานบ้านเรือนรายทาง ก็ยกครัววัวต่างออกจากที่
ทั้งครอบครัวหัวเมืองบรรดามี อพยพหลบหนีเข้าป่าดง

๑๒ คำ ๆ เชิด

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงสูงส่ง
หยุดสำนักพักพลจัตุรงค์ ประทับแรมริมดงพงไพร
ครั้นอรุณเรืองแรงแสงทอง ให้ลั่นฆ้องสำคัญหวั่นไหว
ทัพน่าดำเนินธงไชย คลาไคลเคลื่อนพลไกรจรจรัล

๔ คำ ๆ เชิด

๏ ครั้นถึงริมฝั่งคงคา ฟากท่าน่าเมืองบุหราหงัน
เห็นป้อมค่ายคูรอบขอบคัน หอรบนางจรัลเรียงราย
จึงดำรัสตรัสสั่งบังคับ แก่นายทัพนายกองทั้งหลาย
เร่งข้ามพหลพลนิกาย เดินค่ายเข้าประชิดติดธารา

๔ คำ ๆ

๏ บัดนั้น เสนีนายกองทัพน่า
ได้แจ้งแห่งราชบัญชา ต่างคุมโยธามาทันใด

วางกองเหนือน้ำประจำฝั่ง　　ขุดสนามเพลาะบังขึ้นใหญ่
ลูกหาบเร่งรัดตัดไม้　　ขนส่งลงไปริมวาริ

๏ ๔ คำ ๏

๏ ขณะนั้น　　ชาวเมืองไม่ท้อถอยหนี
ประจุขึ้นย้อมพลันทันที　　หมายที่ท่าข้ามคนประชุม
เห็นตรงทางแล้ววางขึ้นใหญ่　　ฉัตรไชยมณฑกนกคุ่ม
จุดขึ้นหลักลั่นควันคลุ้ม　　กลบกลุ้มไปกลางคงคา

๏ ๔ คำ ๏

๏ ขณะนั้น　　พวกทหารชาญไชยใจกล้า
พูนสนามเพลาะตั้งบังเข้ามา　　วัดวาน่าที่ทำการ
ข้างลงหลักปักเรือออกไป　　ผ่าไม้ตีตล้อมอลหม่าน
ขนศิลามาใส่เปนเสาตะพาน　　ตะม่อค้ำซ้ำกรานขาทราย
บนหลังรอดทอดตงเรียงชิด　　ผูกยึดลูกซะเนาะเปลาะหวาย
ที่น้ำฦกเปนห้วงพ่วงแพราย　　ทอดสายทุ่นถ่วงหน่วงรั้ง
ข้างตีเรือกรัดขัดลายสาม　　ปูพื้นตะพานข้ามไปถึงฝั่ง
แล้วฉายที่ตลิ่งชันกันพัง　　ประชิดตั้งค่ายตับขึ้นฉับพลัน

๏ ๘ คำ ๏

๏ ขณะนั้น　　กรมการตัวนายในค่ายมั่น
จัดแจงแบ่งคนได้สามพัน　　ยกออกทลวงฟันทันที

ทหารปืนยืนยิงกลางแปลง ข้างวิ่งเข้าโถมแทงจนถึงที่
หักด้านตะพานเรือกริมวาริ ต่อติดลุมบอนรอนรบ

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ บัดนั้น พวกกองทัพรับไว้ไม่หลีกหลบ
แย้งยิงปืนระดมสมทบ รุกรบไพรีติประดา
เหล่าพวกลำลองกองแซง ขับม้าทวนแทงแข่งหน้า
แยกปืนหลีกเลยลงมา กระหนาบข้างซ้ายขวาผ่าแทง

ๆ ๔ คำ ๆ เชิด

๏ บัดนั้น ชาวเมืองบุหราหงันขันแขง
คนน้อยถอยล่อต่อแย้ง แอบแฝงไม้ยิงหยุดรับ
ผลัดกันรั้งหลังระวังทาง หนีพลางวางปืนปล่อยตับ
ติฆ้องสำคัญสัญญาทัพ ม้วนธงถอยกลับเข้าในเมือง

ๆ ๔ คำ ๆ เชิด

๏ บัดนั้น พวกทัพน่าทัพหนุนแน่นเนื่อง
ขุดดินค่ายตับขยับเยื้อง ถึงมุมเมืองคูคั่นชั้นใน
ทำหอรบเสร็จสรรพ์วิหลั่นบัง ยกตั้งประชิดเข้าไปใกล้
เกณฑ์คนขึ้นคอยประจำไว้ ปืนใหญ่ยิงตอบกันไปมา

ๆ ๔ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำใจกล้า
ให้กองทัพประชิดติดภารา เห็นว่าเกือบใกล้ได้ท่วงที

จึ่งตรัสสั่งสารวัดให้ตรวจค่าย จงไปบอกตัวนายทุกน่าที่
เร่งคนปล้นขึ้นเข้าบุรี รีบตีอย่าไว้ให้ช้าวัน

๏ ๔ คำ ๏

๏ บัดนั้น สารวัดกองตรวจกวดขัน
รับสั่งแล้วรีบเร็วพลัน ไปบอกกันตามมีพระบัญชา

๏ ๒ คำ ๏ เจรจา

๏ บัดนั้น พวกทหารตัวนายค่ายน่า
ให้ตีกลองสำคัญสัญญา ต่างต้อนโยธาเข้าชิงไชย
หลายรั้วขวากลงตรงประตู เอาแตะทิ้งทับคูข้ามได้
ระดมขึ้นครีนครันสนั่นไป ยกบันไดพาดขึ้นขึ้นทันที

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

๏ บัดนั้น ชาวเมืองซึ่งประจำน่าที่
สอดแทงแย้งยิงไพรี ไม่ท้อถอยคอยทีต้านทาน
วางขึ้นตับตอบรอบค่าย คนรายรักยาน่าด้าน
ชักปี้กกากั้นประจัญบาน ยกกระดานขึ้นตั้งบังตน
บนหอรบเรียงขึ้นใหญ่ยิง บ้างทุ่มทิ้งหินผาดังห่าฝน
ตัวนายรายกำกับพวกพล ต่างคนคอยรบรับไว้

๏ ๖ คำ ๏

๏ บัดนั้น พวกทหารโห่สนั่นหวั่นไหว
ยัดขึ้นยืนยิงชิงไชย หนุนกันขึ้นไปมากมาย

ข้างวิ่งทิ้งถอนขวากเขากวาง คืนขว้างเข้าไปในค่าย
เอาเชื้อกฉุดจุดคบเพลิงราย เผาทำลายค่ายล่อหอคอย
กองช้างขับช้างเข้างางแย่ง งวงคว้างาแทงไม่ท้อถอย
กรุยแตะเสาไต้ใหญ่น้อย พังทับยับย่อยลงทันใด

๚ ๖ คำ ๚ เชิด

๏ บัดนั้น ชาวเมืองน่าด่านไม่ทานได้
ต่างทิ้งปืนผาอาวุธไว้ วิ่งวนซนไปออกประตู
ผู้รั้งทั้งปลัดกับหลวงพล สกัดกั้นพื้นคนไว้ไม่อยู่
ข้างด้านหลังพังเขื่อนขวากคู เหยียบกันไปไม่รู้ว่าไพร่นาย
ข้างโจนจากสนามเพลาะเลาะลัด บุกพงหลงพลัดเข้าเซิงหวาย
ข้างปีนขึ้นต้นไม้ไล่ตะกาย จวนตัวกลัวตายเต็มที
ลางคนสุดกำลังลงนั่งหอบ เสียงใบไม้กรอบก็วิ่งหนี
แลเห็นพวกเพื่อนว่าไพรี ท่อยทีตื่นตระหนกตกใจ
ข้างบุกชัฏลัดดงหลงป่า ไม่รู้ว่าหนทางอยู่ข้างไหน
ต่างคนต่างพลัดกันไป นายไพร่ไม่เปนสมประดี

๚ ๑๐ คำ ๚ รัว

๏ บัดนั้น พวกทหารองอาจดังราชสีห์
ครั้นหักเข้าได้ในบุรี ขึ้นค้นทุกน่าที่ทั่วไป
เก็บเอาหอกดาบปืนผา สาตราอาวุธน้อยใหญ่
ขนมาศาลากลางวางไว้ ส่งให้นายหมวดนายกอง

ข้างจัดแจงแต่งพลโยธา ไปลาดหาเสบียงทุกบ้านช่อง
ให้เหล่าทหารขึ้นพื้นลำลอง ตั้งกองประจำไว้ในภารา

๏ ๖ คำ ๏ เจรจา

๏ บัดนั้น ฝ่ายขุนมหาดไทยใจกล้า
ถือหนังสือคุมคนโทษมา นอนทางกลางป่ามาหลายวัน
ลุถึงดาหาธานี ลงจากพาชีขมีขมัน
จึงนำเอาหนังสือบอกนั้น พากันมายังวังใน

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

๏ ครั้นถึงจึงตรงไปศาลา วางตราเสมียนเวรผู้ใหญ่
แล้วนำนักโทษนั้นเข้าไป กราบไหว้แจ้งการท่านเสนา

๏ ๒ คำ ๏ เจรจา

๏ บัดนั้น ปาเตะได้ฟังไม่กังขา
ก็ลนลานลงจากศาลา รีบมาพระโรงคัลมิทันนาน

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

๏ ก้มเกล้ากราบทูลมูลเหตุ พระปิ่นปักนัคเรศราชฐาน
บัดนี้มีหนังสือกรมการ บอกขานข่าวศึกมาติดพัน
จับคนมาได้ให้การว่า จะเข้าตีภาราบุหราหงัน
ราษฎรผ่อนครัวเข้าไพรวัน พระทรงธรรม์จงทราบฝ่าธุลี

๏ ๔ คำ ๏

ช้า
๏ เมื่อนั้น พระผ่านภพดาหากรุงศรี
ได้ฟังข่าวราชไพรี ภูมีสั่งปะหรัดกะติกา

ให้ตรวจทัพเมืองขึ้นของเรานั้น มาพร้อมกันอยู่นอกคาหา
ให้ตั้งค่ายรายรอบภารา รักษาเปนสองชั้นมั่นไว้

๚ ๔ คำ ๚

ร่าย ◎ บัดนั้น ปะหรัดกะติกาบังคมไหว้
รับพระบัญชาแล้วคลาไคล ริบไปเร็วพลันทันที

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

◎ จึ่งบอกกล่าวท้าวพระยาทั้งหลาย เร่งตั้งค่ายรายรอบกรุงศรี
ข้าศึกเห็นจะมาถึงธานี รับสั่งครั้งนี้อย่านอนใจ

๚ ๒ คำ ๚

◎ บัดนั้น ท้าวพระยาสามนต์น้อยใหญ่
ฟังกำหนดพจนาตถ์ภูวไนย ก็ตรวจตราหาไพร่ให้พรั่งพร้อม
เร่งตั้งค่ายรายรอบกำแพงเมือง ยักเยื้องมิให้บังน่าป้อม
ชักปีกกาถึงกันเปนหลั่นล้อม วงอ้อมโอบรอบขอบคู
ยกหอรบหอคอยลอยตระหง่าน สับกระดานต้านตั้งบังอยู่
รั้วขวากชั้นในไว้ประตู เสากระทู้เขื่อนขันธ์มั่นคง
ทุกน่าค่ายภายนอกออกไป ก็โค่นไม้ขุดตอไม่หลอหลง
ฉายจอมปลวกปรายรายลง ให้เตียนตรงป้อมปืนในภารา
สนามเพลาะในค่ายรายปืนน้อย วางคนประจำคอยอยู่รักษา
แล้วนายกองรีบรัดจัดโยธา เปนหมู่หมวดตรวจตราทุกราตรี

๚ ๑๐ คำ ๚

◎ เมื่อนั้น ฝ่ายวิหยาสะกำเรืองศรี
ครั้นหักศึกมีไชยได้บุรี ให้ตรวจเตรียมโยธีทุกกระทรวง
แล้วยกพลนิกายกองน่า ยาตราดำเนินนำทัพหลวง
ตีเมืองรายทางทั้งปวง เลยล่วงไปตามมรคา

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

◎ สิบวันดั้นเดินในไพรพง ก็สิ้นดงตกทุ่งกรุงดาหา
แลไปเห็นกำแพงภารา ทั้งมหาปราสาทเรียงรัน
จึ่งยับยั้งพังองค์พระทรงยศ จะกำหนดให้ตั้งค่ายมั่น
กองทัพนับแสนแน่นนันต์ พร้อมกันหยุดอยู่ที่ชายไพร

๚ ๔ คำ ๚ เจรจา

◎ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงเป่นใหญ่
เร่งรีบรี้พลสกลไกร มาใกล้ทิวทุ่งธานี
เห็นลหานธารน้ำไหลหลั่ง ร่มไทรไบยังสุรีศรี
จึ่งดำรัสตรัสสั่งเสนี ให้ตั้งที่นาคนามตามตำรา

๚ ๔ คำ ๚

◎ ยัดนั้น ดะหมังรับสั่งใส่เกษา
ออกมาเกณฑ์กันดังบัญชา ให้โยธาถางที่นั้นนั้น
ทำค่ายน่าค่ายหลังตั้งบรรจบ ยกหอรบขึ้นปรับสับวิหลั่น
ชักปีกกาขึ่งไปถึงกัน ผูกราวสามชั้นขันชะเนาะ
หว่างข้อมเปนจังหวะระยะแย่ง ใส่ยังตางาแซงมั่นเหมาะ
พูนดินเต็มตามสนามเพลาะ ไม้ไผ่เจาะรวงปล้องเปนช่องขึ้น

ข้างปลูกโรงรถคชา ทั้งที่ผูกช้างม้ามิให้ตื่น
เสาตลุงหลักแหล่งแปลงขึ้น พ่างพื้นปรายเลี่ยนเตียนตา
ข้างเร่งทำตำหนักน้อยใหญ่ เพิงรายรอบในซ้ายขวา
ข้างนอกค่ายยั่กขวากดายดา ชักเขื่อนเข้าหาประจบมุม
ข้างจัดคนลำลองทุกกองเกณฑ์ ออกตระเวนนั่งทางวางหลุม
คอยเล็ดลอดสอดแนมจับกุม ชั้นในให้ประชุมจัตุรงค์

๏ ๑๒ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงสูงส่ง
เห็นตั้งค่ายเสร็จพลันมั่นคง จึงชวนองค์โอรสธิบดี
ตรัสเรียกสองราชอนุชา เสด็จจากรถาเรืองศรี
พร้อมด้วยกิดาหยันเสนี จรลีขึ้นสุวรรณพลับพลา

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

๏ บัดนั้น กองร้อยคอยเหตุข้างดาหา
ออกสอดแนมอยู่นอกภารา เห็นไพร่ยกมาถึงชายไพร
กระบวนทัพน่าหลังมาตั้งลง ทิวธงซ้อนซับไม่นับได้
เสียงคนอึงอัดตัดไม้ รายไปทั้งป่าพนาลี
ต่างคนต่างเผ่นขึ้นหลังม้า พลางประมาณหมายตาดูถ้วนถี่
แล้วอ้อมออกนอกทุ่งทันที ขับควบพาชีเข้าเวียงไชย

๏ ๖ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงไปแจ้งกิจจา　　แก่ปาเตะเสนาผู้ใหญ่
เล่าความแต่ต้นจนปลายไป　　โดยได้เห็นสิ้นทุกสิ่งอัน

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น　　ปาเตะตกใจไหวหวั่น
ให้จดเอาถ้อยคำสำคัญ　　แล้วผายผันเข้าพระโรงรจนา

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ จึงก้มเกล้าประนตบทบงสุ์　　ทูลพระองค์ทรงพิภพดาหา
ว่าไพรีตีเมืองล่วงมา　　รี้พลโยธามากมาย
ม้ารถคชกรรม์ครั่นครื้น　　ดังเสียงคลื่นในสมุทไม่ขาดสาย
บัดนี้มาตั้งอยู่เนินทราย　　ที่ชายทุ่งกับป่าต่อกัน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　องค์ศรีบัตหรารังสรรค์
ได้ฟังปาเตะทูลพลัน　　พระทรงธรรม์ตริตรึกนึกใน
อันศึกครั้งนี้ซึ่งมีมา　　เพราะเขาขอบุษบาเราไม่ให้
จึงเปนเสี้ยนศัตรูหมู่ไภย　　น้อยใจด้วยอิเหนานัดดา
แกล้งจะให้เกิดการโกลาหล　　ร้อนรนไปทั่วทุกเส้นหญ้า
เสื่อมเดชเพศพงศ์เทวา　　ศึกมาถึงราชธานี
คิดพลางทางสั่งเสนาใน　　เร่งให้เกณฑ์คนขึ้นน่าที่
รักษามั่นไว้ในบุรี　　จะดูทีข้าศึกซึ่งยกมา
อนึ่งจะคอยท่าม้าใช้　　ที่ให้ไปแจ้งเหตุพระเชษฐา
กับสองศรีราชอนุชา　　ยังจะมาช่วยฤาประการใด

แม้นจะเคืองขัดตัดรอน ทั้งสามพระนครหาช่วยไม่
แต่ผู้เดียวจะเคี่ยวสงครามไป จะยากเย็นเปนกะไรก็ตามที

๚ ๑๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น ปาเตะประนตบทศรี
ออกมาเกณฑ์ไพร่พลมนตรี ตามมีพระราชบัญชาการ

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

ยานี
๏ เร่งรัดจัดพลอาสา ขึ้นประจำเสมาทุกน่าด้าน
ประตูเมืองสี่ทิศให้ปิดบาน ลงเขื่อนมั่นลั่นดานทันใด
เหล่าพวกกองฝรั่งพรั่งพร้อม ขึ้นอยู่ป้อมประจุปืนใหญ่
กะเกณฑ์กองกลางวางไว้ เสียงปืนหนักไหนก็ให้ทัน
อันโยธาอาสาหกเหล่า ทั้งเกณฑ์หัดจัดเข้าเปนกองขัน
สามารถอาจออกทลวงฟัน รายกันตั้งกองริมกำแพง
ล้อมวังตั้งรอบพระนิเวศน์ วางม้าคอยเหตุไว้สี่แห่ง
กองตระเวนสารวัดจัดแจง ตกแต่งตรวจตราทั้งธานี

๚ ๘ คำ ๚

อิเหนาเล่ม ๑๐

ร่าย
๏ มาจะกล่าวบทไป ถึงสุหรานากงเรืองศรี
กับเสนากาหลังบุรี ยกพลมนตรีรีบมา

แรมร้อนนอนป่าสิบห้าวัน ก็ลุถึงเขตรขัณฑ์ดาหา
ได้ข่าวปัจจามิตรติดภารา ก็เร่งยกโยธาเข้ากรุงไกร

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงกึ่งกลางพระนคร จึ่งให้หยุดพลนิกรน้อยใหญ่
แล้วชวนตำมะหงงคลาไคล เข้าไปที่เฝ้าพระผ่านฟ้า

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

๏ เมื่อนั้น พระองค์ทรงพิภพดาหา
เห็นสุหรานากงพระนัดดา กับเสนากาหลังบุรี
จึ่งมีบัญชาปราไส เราขอบใจอนุชาทั้งสองศรี
ให้ยกมาช่วยต่อตี ก็เห็นซอยท่วงทีดีนัก
แต่การศึกครั้งนี้ไม่ควรเปน เกิดเข็ญเพราะลูกอัปรลักษณ์
จะมีคู่ผู้ชายก็ไม่รัก จึ่งหักให้สาสมใจ
อันองค์พระบรมเชษฐา เห็นจะให้ใครมาฤๅหาไม่
เจ้ามาในทางพนาไลย ยังได้ข่าวบ้างฤๅนัดดา

๚ ๘ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น สุหรานากงวงศา
ก้มเกล้าทูลสนองพระบัญชา ข้ามาแจ้งข่าวที่กลางคัน
ให้พระปิ่นภพกุเรปันธานี ให้กะหรัดตะปาตีเข่นทัพขัน
ยกจากเวียงไชยได้หลายวัน บรรจบกันกับระเด่นมนตรีมา

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　พระองค์ทรงพิภพดาหา
ฟังสุหรานากงนัดดา　　จึงมีบัญชาว่าไป
อันกะหรัดตะปาติจะมาช่วย　　พอจะเห็นจริงด้วยไม่สงไสย
แต่อิเหนาเขาจะมาทำไม　　ผิดไปเจ้าอย่าเจรจา
พระเชษฐาให้สารไปกี่ครั้ง　　เขายังไม่จากหมันหยา
จนสลัดตัดการวิวาห์　　ศึกติดภาราก็เพราะใคร
เห็นจะรักเมียจริงยิ่งกว่าญาติ　　ไหนจะคลาศจากเมืองหมันหยาได้
ถึงมาทจะมาก็จำใจ　　ด้วยกลัวภัยพระราชบิดา
เราอย่าคอยเขาเลยณหลานรัก　　ก้มภักตร์รบศึกไปดีกว่า
แต่ว่าวันนี้เจ้าเหนื่อยมา　　จงไปพักโยธาให้สำราญ

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　สุหรานากงใจหาญ
ก้มเกล้าสนองพจมาน　　อันการสงครามครั้งนี้
จะขอเอาเมืองขึ้นบรรดามา　　กับโยธาสิงหัดส่าหรี
ยกออกโรมรันประจัญตี　　ดูที่ฝีมือปัจจามิตร
ถ้าเห็นศึกย่นย่อท้อกำลัง　　จะโหมหักมิให้ตั้งต่อติด
จะอาสากว่าจะสิ้นสุดฤทธิ์　　ชีวิตรอยู่ใต้บาทบงสุ์

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　พระผ่านภพดาหาสูงส่ง
จึงตรัสตอบสุหรานากง　　เจ้าคิดอ่านการณรงค์ทนงนัก

ทัพเขายกมาย่อมสามารถ　　ทั้งสิทธิ์ขาดความคิดแหลมหลัก
ม้ารถคชพลก็พร้อมพรัก　　หมายจะหักที่กล้าด้วยกัน
ไม่ควรจะด่วนออกชิงไชย　　ซอยอยู่ในภารารักษามั่น
แม้นข้าศึกประชิดติดพัน　　ยุกยันเข้าปล้นขึ้นกำแพง
เราจะรบรับไว้ให้หยุดยั้ง　　แต่พอผ่อนหย่อนกำลังเข้มแขง
จึ่งยกหนักออกหักเอากลางแปลง จะมีไชยไม่แคลงวิญญา
ทัพช่วยก็ไม่ช้าจะมาทัน　　พร้อมกันตีกระหนาบหลังน่า
รุกรบกระทบนอกเข้ามา　　เห็นศึกก็จะล่าเลิกไป
เจ้าเปนผู้บัญชาในธานี　　โยธาน่าที่เอาใจใส่
ตรัสแล้วลีลาคลาไคล　　เข้าในปราสาทรจนา

๑ ๑๒ คำ ๑

๏ เมื่อนั้น　　สุหรานากงวงศา
ครั้นเสด็จขึ้นแล้วก็ไคลคลา　　ออกมาที่อยู่พระภูมิ

๑ ๒ คำ ๑ เสมอ

๏ บัดนั้น　　ฝ่ายตะหมังกุเรบั่นกรุงศรี
ครั้นถึงหมั้นหยาธานี　　ก็ตรงไปยังที่ประเสบัน
ขึ้นบนชานพักตำหนักนอก　　พอเห็นเสด็จออกกิดาหยัน
จึ่งเข้าไปใกล้องค์พระทรงธรรม์ อภิวันท์แล้วถวายสารา

๑ ๔ คำ ๑

๑ เมื่อนั้น　　พระโฉมยงวงศ์อสัญแดหวา
คลี่สารสมเด็จพระบิดา　　พลางทอดทัศนาทันใด

๏ ๒ คำ ๏

เอกบท ๑ ในลักษณ์นั้นว่าบัจจามิตร　　มาตั้งติดดาหากรุงใหญ่
จงเร่งรีบรี้พลสกลไกร　　ไปช่วยชิงไชยให้ทันที
ถึงไม่เลี้ยงบุษบาเห็นว่าชั่ว　　แต่เขารู้อยู่ว่าตัวนั้นเปนพี่
อันองค์ท้าวดาหาธิบดี　　นั้นมิใช่อาว์ฤๅว่าไร
มาทแม้นเสียเมืองดาหา　　จะพลอยอายขายหน้าฤๅหาไม่
ซึ่งเกิดศึกสาเหตุเภทไภย　　ก็เพราะใครทำความไว้งามภักตร์
ครั้งหนึ่งก็ให้เสียวาจา　　อายชาวดาหาอาณาจักร
ครั้งนี้เร่งคิดดูจงนัก　　จะซ้ำให้เสียศักดิ์ก็ตามที
แม้นมิยกพลไกรไปช่วย　　ถึงเราม้วยก็อย่ามาดูผี
อย่าดูทั้งเปลวอัคคี　　แต่วันนี้ขาดกันจนบรรไลย

๏ ๑๐ คำ ๏

ร่าย ๑ ครั้นอ่านสารเสร็จสิ้นพระทรงฤทธิ์ ถอนฤทัยคิดแล้วสงไสย
บุษบาจะงามสักเพียงไร　　จึงต้องใจระตูทุกบุรี
หลงรักรูปนางแต่อย่างนั้น　　จะพากันมาม้วยไม่พอที่
แม้นงามเหมือนจินตะหราวาตี　　ถึงจะเสียชีวีก็ควรนัก
แล้วว่าแก่ตะหมังเสนา　　เราจะยกโยธาไปโหมหัก
มิให้เสียวงศาสุรารักษ์　　งดสักเจ็ดวันจะยกไป

๏ ๖ คำ ๏

๏ บัดนั้น กะหมังบังคมประนมไหว้
ทูลว่าข้านักพระภูวไนย เกลือกไปไม่ทันจะเสียที
เชิญเสด็จคลาไคลไปก่อน แล้วจึงค่อยผันผ่อนมากรุงศรี
อันข้าศึกซึ่งยกมาต่อตี ป่านนี้จะประชิดติดกรุงไกร

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวาอัชฌาไศรย
สุดที่จะยืดเยื้อนเลื่อนวันไป ด้วยเกรงในบิตุเรศตัดมา
ความกลัวความรักสลักทรวง ให้เปนห่วงหนหลังกังวลน่า
แต่เรรวนหวนนึกตรึกตรา พระราชาสท้อนถอนใจ
จึงดำรัสตรัสสั่งตำมะหงง เร่งเตรียมจัตุรงค์ทัพใหญ่
ม้ารถคชสารชาญไชย รีบรัดจัดไว้ให้ครบครัน
เลือกสรรโยธาจงสามารถ ที่อยู่คงองอาจแขงขัน
แต่ยืนตึงถึงทันควัน เข้าโรมรุกบุกบั่นฟันแทง
เราจะตัดศึกใหญ่ให้ย่อยยับ ด้วยกำลังรี้พลเข้มแขง
แม้นไพรีหนีมือกลางแปลง เห็นหักได้ไม่แคลงวิญญา
ฤกษ์รุ่งพรุ่งนี้จะยกไป ชิงไชยช่วยกรุงดาหา
สั่งเสร็จเสด็จทรงอาชา ไปเฝ้าท้าวหมันหยาฉับพลัน

๏ ๑๒ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงนิเวศน์วังใน ลงจากมโนไมยผายผัน
ยุรยาตรนาดกรจรจรัล เข้าพระโรงสุวรรณทันใด

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

๏ บัดนั้น　　ดะหมังกุเรปั่นกรุงใหญ่
จึ่งรีบไปหาเสนาใน　　แถลงไขข้อความตามคดี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น　　อำมาตย์หมันหยากรุงศรี
ได้แจ้งแห่งดะหมังเสนี　　ก็พาไปยังที่พระโรงคัล

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ก้มเกล้าประนตบทมาลย์　　พระผู้ผ่านเวียงไชยไอสวรรย์
ทูลเบิกดะหมังเสนานั้น　　ว่าพระยี่กุเรปั่นใช้มา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น　　ดะหมังผู้มียศถา
นบนิ้วบังคมคัลวันทา　　ทูลถวายสาราพระภูมี

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　ระตูหมันหยาเรืองศรี
รับสารมาจากเสนี　　แล้วคลี่ออกอ่านทันใด

ฯ ๒ คำ ฯ

เอกบท ๏ ในลักษณ์อักษรสารา　　ว่าระตูหมันหยาเปนผู้ใหญ่
มิราชธิดายาใจ　　แกล้งให้แต่งตัวไว้ยั่วชาย
จนลูกเราร้างคู่ตุนาหงัน　　ไปหลงรักผูกพันมั่นหมาย
จะให้ชิงผัวเขาเอาเด็ดดาย　　ช่างไม่อายไพร่ฟ้าประชาชน
บัดนี้ศึกประชิดติดดาหา　　กิจจาฦๅแจ้งทุกแห่งหน
เสียงานการวิวาห์จลาจล　　ต่างคนต่างข้องหมองใจ

การสงครามครั้งนี้มิไปช่วย ยังเห็นชอบด้วยฤๅไฉน
จะตัดวงศ์ตัดญาติให้ขาดไป ก็ตามแต่น้ำใจจะเห็นดี

๏ ๘ คำ ๏

ร่าย
๏ ทรงอ่านสารเสร็จสิ้นเรื่อง กลัวจะเคืองขุ่นข้องหมองศรี
จึงยื่นสารให้ระเด่นมนตรี แล้วมีพจนาดถ์วาจา
เห็นงามอยู่แล้วฤๅหลานรัก เจ้าหาญหักไม่ฟังคำข้า
มาพลอยได้ความผิดด้วยนัดดา เมื่อกระนี้จะว่าประการใด
แม้นมิยกพลขันธ์ไปพันตู หาให้อยู่กับจินตะหราไม่
อย่าหน่วงหนักชักช้าเร่งคลาไคล รีบไปให้ทันท่วงที
อันระเด่นดาหยนวงศา จงคุมพลหมันหยากรุงศรี
สมทบทัพระเด่นมนตรี ได้ฤกษ์รุ่งพรุ่งนี้จงยาตรา

๏ ๘ คำ ๏

๑ เมื่อนั้น พระโฉมยงพงศ์อสัญแดหวา
รับสั่งแล้วบังคมลา ไปปราสาทจินตะหราวาตี

๏ ๒ คำ ๏ เสมอ

๏ ครั้นถึงห้องสุวรรณบรรจง นั่งแนบแอบองค์นางโฉมศรี
ทอดถอนฤทัยพลางทางพาที ภูมีแจ้งความแก่ทรามวัย
บัดนี้ดะหมังเสนา ถือสารพระบิดามาให้
เปนเหตุด้วยดาหาเวียงไชย เกิดการศึกใหญ่ไพรี
ให้พี่กรีธาทัพขัน ไปช่วยป้องกันกรุงศรี
จะรีบยกพหลมนตรี พรุ่งนี้ให้ทันพระบัญชา

อยู่จงดีเถิดพี่จะลาน้อง อย่าหม่นหมองเศร้าสร้อยละห้อยหา
เสร็จศึกวันใดจะไคลคลา กลับมาสู่สมภิรมย์รัก

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น จินตะหราวาตีมีศักดิ์
ฟังตรัสขัดแค้นฤทัยนัก สบัดภักตร์ผินหลังไม่บังคม
แล้วตอบถ้อยน้อยฤๅพระทรงฤทธิ์ ช่างประดิษฐ์คิดความพองามสม
ล้วนกล่าวแกล้งแสร้งเสเล่ห์ลม คดคมแยบคายหลายชั้น
พระจะไปดาหาปราบข้าศึก ฤๅรำฦกถึงคู่ตุนาหงัน
ด้วยสงครามในจิตรยังติดพัน จึ่งบิดผันพจนาไม่อาไลย
ไหนพระผ่านฟ้าสัญญาน้อง จะปกป้องครองความพิศมัย
ไม่นิราศแรมร้างห่างไกล จนบรรไลยมอดม้วยไปด้วยกัน
พระวาจาน่าเชื่อเป่นพ้นนัก จึ่งหลงรักภักดีไม่เดียดฉันท์
พาซื่อสุจริตคิดสำคัญ หมายมั่นว่าเมตตาปรานี
มิรู้มาอาภัพกลับกลาย จะหลีกเลี่ยงเบี่ยงบ่ายหน่ายหนี
ยังสมคำสัญญาที่พาที ก็ร้อยปีพระจะกลับคืนมา

ฯ ๑๒ คำ ฯ

โลม
๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวัญอสัญหยา
โลมนางพลางกล่าววาจา จงผินมาพาทีกับพี่ชาย
ซึ่งสัญญาว่าไว้กับนวลน้อง จะคงครองไมตรีไม่หนีหน่าย
มิได้แกล้งกลอกกลับอภิปราย อย่าสงกาว่าจะวายคลายรัก

จะจำจากโฉมเฉลาเยาวเรศ เพราะเกรงเดชบิตุรงค์ทรงศักดิ์
ข้อความงามแคลงกินแหนงนัก ด้วยเจ้าไม่ประจักษ์ที่จริงใจ
สมเด็จพระบิดาให้หาพี่ ใช่แต่ครั้งนี้นั้นหาไม่
ถึงสองครั้งพี่ขัดรับสั่งไว้ ยังมิได้บอกเจ้าให้แจ้งการ
บัดนี้เกิดศึกก็สุดคิด จนจิตรที่จะขัดพระบรรหาร
สารามีมาเปนพยาน พระยื่นสารให้นางทัศนา

๏ ๑๐ คำ ๏

ร่าย ๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ระเด่นจินตะหรา
ค้อนให้ไม่แลดูสารา กัลยาคั่งแค้นแน่นใจ
แล้วว่าอนิจาความรัก พึ่งประจักษ์ดั่งสายน้ำไหล
ตั้งแต่จะเชี่ยวเปนเกลียวไป ที่ไหนเลยจะไหลคืนมา
สัตรีใดในพิภพจบแดน ไม่มีใครได้แค้นเหมือนอกข้า
ด้วยไผ่รักให้เกินภักตรา จะมีแต่เวทนาเปนเนืองนิตย์
โอ้ว่าน่าเสียดายตัวนัก เพราะเชื่อลิ้นหลงรักจึ่งช้ำจิตร
จะออกชื่อฦๅชั่วไปทั่วทิศ เมื่อพลั้งคิดผิดแล้วจะโทษใคร
เสียแรงหวังฝั่งฝากชีวิต พระจะมีเมตตาก็หาไม่
หมายบำเหน็จจะรีบเสด็จไป ก็รู้เท่าเข้าใจในทำนอง
ด้วยระเด่นบุษบาโฉมตรู ควรคู่ภิรมย์สมสอง
ไม่ต่ำศักดิ์รูปชั่วเหมือนตัวน้อง ทั้งพวกพ้องสุริวงศ์พงศ์พันธุ์

โอ้แต่นี้สืบไปภายน่า จะอายชาวดาหาเปนแม่นมั่น
เขาจะค่อนนินทาทุกสิ่งอัน นางรำพรรณว่าพลางทางโศกา

๗ ๑๔ คำ ๗ โอด

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวัญอสัญหยา
ปลอบนางพลางเช็ดชลนา ดวงยิหวาอย่าทรงโศกี
จงส่างสิ้นกินแหนงแคลงใจ ที่ในบุษยามารศรี
พี่สลัดตัดใจไม่ไยดี มิได้มีปราถนาอาไลย
จรกาจึ่งได้มาว่าขาน กำหนดนัดทำงานการใหญ่
พอกะหมังกุหนิงรู้ไป ก็ซ้ำให้มากล่าวกัลยา
ครั้นขอนางมิได้ดังใจจง จึ่งเกิดการรณรงค์ในดาหา
เพราะแหนหวงช่วงชิงวนิดา ใช่ว่านางเปล่าอยู่เมื่อไร
อันฤๅข่าวบุษยาว่างามนัก จะดีกว่าน้องรักนั้นหาไม่
นี่จำเปนจึ่งจำจากไป เพราะกลัวไภยพระราชบิดา
แม้นเสียดาหาก็เสียวงศ์ อัปรยศถึงองค์อสัญหยา
เจ้ากับพี่ก็จะมิแต่นินทา แก้วตาจงดำริห์ตริตรอง
ถึงไปก็ไม่อยู่นาน เยาวมาลย์อย่าโศกเศร้าหมอง
พระจุมพิตชิดเชยปรางทอง กรประคองนฤมลขึ้นบนเพลา

๗ ๑๔ คำ ๗

๏ เมื่อนั้น จินตะหราวาตีโฉมเฉลา
ได้เห็นสารทราบความตามสำเนา ค่อยบันเทาเบาทุกข์ที่แคลงใจ

จึงเคลื่อนองค์ลงจากพระเพลาพลาง นวลนางบังคมแถลงไข
ซึ่งพระจะเสด็จไปชิงไชย ก็ตามใจไม่ขัดอัธยา
แม้นสำเร็จราชการงานศึก แล้วรำฦกอย่าลืมหม่นหยา
จงเร่งรีบยกทัพกลับมา น้องจะนับวันท่าภูวไนย

ๆ ๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น พระทรงโฉมประโลมพิศมัย
รับขวัญกัลยาแล้วว่าไป พี่จะลืมปลื้มใจไยมี
เปนเวรากรรมจึงจำจาก ขอฝากมาหยารัศมี
กับนางสะการะวาตี ด้วยทรามไวยไร้ที่พึ่งพา
นางไกลบิตุราชมาตุรงค์ โฉมยงอย่าเคียดขึ้งหึงษา
ถ้าพลั้งผิดสิ่งไรได้เมตตา อย่าถือโทษโกรธาเทวี
ว่าพลางทางเปลื้องสังวาลทรง ให้องค์จินตะหรามารศรี
จงเจ้าเอาเครื่องประดับนี้ ไว้ดูต่างภักตร์พี่จะขอลา

ๆ ๘ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น โฉมยงองค์ระเด่นจินตะหรา
ได้ฟังพระราชบัญชา กัลยานอบนบอภิวันท์
แล้วทูลว่าพระองค์อย่าสงไสย น้องมิได้รังเกียจเคียดฉัน
จะรักใคร่ในสองนางนั้น เหมือนพี่น้องร่วมครรภ์กันมา
ว่าพลางนางเปลื้องสไบทรง ถวายองค์ทรงเดชเชษฐา
เกลือกจะลืมคำมั่นสัญญา ได้เห็นผ้าเปนเพื่อนเตือนฤไทย

ๆ ๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีศรีใส
เห็นนางค่อยส่างโศกาไลย ภูวไนยตรัสบอกบังอร
บัดนี้พี่ขออำลา ไปสั่งสองสุดาดวงสมร
ว่าพลางผันผายกรายกร บทจรไปห้องสองนารี

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

๏ เสด็จนั่งบัลลังก์รัตน์รจนา แล้วตรัสบอกมาหยารัศมี
ทั้งนางสการะวาตี ตามในสารศรีซึ่งมีมา
พรุ่งนี้พี่จะลาเจ้าไป ชิงไชยไพรีถึงดาหา
ค่อยอยู่เถิดนวลน้องสองสุดา อุส่าห์อุประถัมภ์บำรุงกัน
จะผิดชอบสิ่งไรให้ปรองดอง มิควรข้องเคืองขุ่นอย่าหุนหัน
เจ้าก็ร่วมสุริวงศ์พงศ์พันธุ์ ถนอมน้ำใจกันไว้ให้ดี
จงอดออมถ่อมคำจำนรรจา ฝากตัวจินตะหรามารศรี
โฉมเฉลาอย่าเศร้าโศกี พอศึกเสร็จแล้วพี่จะกลับมา

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น สองนางแน่งน้อยเสนหา
ได้ฟังดังจะม้วยชีวา กัลยาครวญคร่ำรำพรรณ
โอ้อนิจาณอกเอ๋ย กะไรเลยไม่วายที่โศกศัลย์
แต่จากบิดามารดานั้น ก็โศกาจาบัลย์พันทวี
ได้พึ่งบาทยงสุพระทรงเดช ดังฉัตรแก้วกั้นเกษเกศี
ฤๅจะซ้ำจำจากพระภูมี ครั้งนี้จะบ่ายหน้าไปหาใคร

จะกินแต่น้ำตาต่างอาหาร ทนทุกข์ทรมานหม่นไหม้
ชรอยเวรากรรมได้ทำไว้ จึงจำให้ได้ความเวทนา
โอ้แต่นี้นับจะลับเนตร จะแสนเทวศเศร้าสร้อยละห้อยหา
ร่ำพลางยังอรข้อนอุรา กอดบาทภัศดาเข้าโศกี

ฯ ๑๐ ฯ คำ โอด

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
เห็นสองสุดานารี โศกีกอดบาทไม่คลาศคลาย
พระจุมพิตชิดชมเชยปราง โลมลูบปฤษฎางค์นางโฉมฉาย
เช็ดชลนาพลางทางภิปราย เจ้าสายสุดที่รักจงหักใจ
จำเปนจำร้างห่างน้องแก้ว เปนกรรมของเราแล้วจะทำไฉน
พี่นี้มิใคร่จะจากไป แต่จนใจด้วยกิจการณรงค์

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น สองนางแน่งน้อยนวลหง
ฟังถ้อยค่อยคลายกำสรดทรง โฉมยงทูลฝากน้องรัก
อันสังคามารตากุมาร ไม่ชำนาญการรบหาญหัก
ทั้งความคิดก็ยังเยาว์เบานัก พระทรงศักดิ์จงได้เมตตา
เกลือกจะประมาทราชกิจ ถ้าพลั้งผิดพระจะลงโทษา
จงโปรดปรานขอประทานชีวา เหมือนเห็นแก่ข้าทั้งสองนี้

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระผู้พงศ์เทวาในราชี
ฟังนางพลางกล่าววาที แก้วพี่อย่าประหวั่นพรั่นใจ

อันองค์พระน้องของเจ้า พี่รักเท่าดวงตาก็ว่าได้
ถึงผิดพลั้งจะสั่งสอนไป จะเอาไว้เปนเพื่อนชีวี
ว่าพลางทางถอดธำมรงค์ ให้โฉมยงมาหยารัศมี
ทรงเปลื้องซ่าโบะของภูมี ให้สการะวาตีกัลยา
แล้วว่าซ่าโบะกับธำมรงค์ สององค์เอาไว้ดูต่างหน้า
พอระงับดับความโศกา ให้คลายทุกข์ถวิลหาอาวรณ์

๗ ๘ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น นวลนางพี่น้องสองสมร
ได้ธำมรงค์ทรงสพักภูธร ยังอรค่อยคลายวายโศกี
นางมาหยารัศมีนงลักษณ์ จึ่งถอดปิ่นที่ปักเกษี
นวลนางสการะวาตี ถอดสพังมณีออกจากกรรณ
ต่างประนมก้มกรายกับบาทา ทูลถวายภัศดารังสรรค์
แต่พอได้ไปเห็นเปนสำคัญ ให้ทรงธรรม์ชมพลางต่างภักตรา

๗ ๖ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงวงศ์อสัญแดหวา
เห็นเครื่องทรงของสองสุดา ยิ่งแสนเสนหาอาไลย
กรกอดประทับไว้กับทรวง เปนห่วงด้วยความพิศมัย
ชมโฉมโลมเล้าเอาใจ เห็นทรามไวยค่อยคลายจาบัลย์
จึ่งตรัสว่าพี่ยาจะลาแล้ว จงผ่องแผ้วผาศุกเกษมสันต์
สั่งนางพลางเสด็จจรจรัล ไปปราสาทแก้วกัลยาณี

๗ ๖ คำ ๆ เสมอ

๏ ครั้นถึงห้องทองรจนา　　พระกุมกรจินตะหรามารศรี
ขึ้นบนแท่นรัตน์รูจี　　ภูมิศร้วมสอดกอดประคอง
หยอกเย้าเคล้าดวงบุษบง　　โฉมยงยึดพระหัดถ์ยั้ดย้อง
พระจุมพิตชิดเชยปรางทอง　　นวลลอองค้อนคมในยนา
รศรักหนักจิตรพิศวง　　สองทรงโศกสั่งเสนหา
พลางภิรมย์สมสนิทนิทรา　　อยู่บนแท่นไสยาพรายพรรณ

๚ ๖ คำ ๚ กล่อม

๏ บัดนั้น　　ตำมะหงงเสนาคนขยัน
กับสี่เลี้ยงทรงธรรม์　　พากันมาจัดโยธา

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

ยานี ๏ กะเกณฑ์พลขันธ์บรรจบ　　สมทบกองทัพหมันหยา
ตั้งเปนกระบวนเบญจเสนา　　ทัพน่าทัพหลังทั้งปวง
จัดทหารน่าช้างพระที่นั่ง　　พร้อมพรั่งทวนทองกองหลวง
ปีกขวาปีกซ้ายตามกระทรวง　　มิให้ล่วงหมู่หมวดตรวจกัน
จัดช้างชนะงาออกมายืน　　ผูกปืนสัปคับเครื่องมั่น
โลดแล่นโจมทัพซับมัน　　พลายพังคั่งกันแซกแซง
เกณฑ์ถ้วนกระบวนทัพคชสาร　　หมอควาญขับขี่เข้มแขง
ล้วนใส่เสื้อแดงหมวกแดง　　ตกแต่งเตรียมไว้ทั้งไพร่นาย
ผูกช้างพระที่นั่งหลังคาทอง　　เรืองรองพระสูตรรูดสาย
ประสันตาตัวดีขึ้นขี่ท้าย　　คอยพระโฉมฉายจรลี

๚ ๑๐ คำ ๚

ร่าย
◎ เมื่อนั้น　　ระเด่นมนตรีเรืองศรี
บรรทมเหนือแท่นรัตน์รูจี　　ด้วยจินตะหราวาตีกัลยา
ประคองเชยชื่นชมสมสวาดิ　　แล้วทุกข์ที่จะนิราศเสนหา
แต่เวียนสั่งทรามไวยอาไลยลา　　จนสุริยาเยี่ยมยอดยุคันธร
ไก่ขันกระชั้นเสียงอยู่แจ้วแจ้ว　　ฟังแว่วหวั่นใจจะไกลสมร
พิศภักตร์วนิดายิ่งอาวรณ์　　พลางสท้อนถอนจิตรขาลัย

๏ ๖ คำ ๏ โอด

◎ อุ้มองค์นงลักษณ์ใส่ตักไว้　　ลูบไล้โลมนางพลางรับขวัญ
จำเปนจำพรากจากกัน　　สาวสวรรค์ค่อยอยู่สวัสดี

๏ ๒ คำ ๏

◎ เมื่อนั้น　　นวลนางจินตะหรามารศรี
ให้ละห้อยสร้อยเศร้าแสนทวี　　สงสารที่ถ้อยคำพระอำลา
ก้มภักตร์ลงเช็ดชลเนตร　　พลางทูลภูวเรศเชษฐา
น้องจะอยู่ผู้เดียวเปลี่ยววิญญา　　ทุกข์ถึงคนึงหาไม่เว้นวาย
เสด็จไปจงดีมีศุข　　ให้ห่างไภยไกลทุกข์ทั้งหลาย
อันศัตรูนอกกายในกาย　　สารพัดแพ้พ่ายอย่าพ้องพาน
แม้นเสร็จศึกนิกกลับมาหมันหยา　　ให้สมซึ่งสัญญาได้ว่าขาน
อย่าลืมคำลืมเคยที่โปรดปราน　　เยาวมาลย์ทูลพลางทางโศกี

๏ ๘ คำ ๏ โอด

◎ เมื่อนั้น　　ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ตรัสปลอบขนิษฐาแล้วพาที　　แก้วพี่อย่าพะวงสงกา

ถึงตัวพี่จะไปรณรงค์ แต่ใจจงพุ่มพวงดวงยิหวา
แต่พอเสร็จพันตูไม่อยู่ช้า จะเร่งรีบกลับมาหาน้อง
พระโลมลาลูบหลังแล้วสั่งเล่า ขวัญเข้าค่อยอยู่อย่าหม่นหมอง
ตรัสพลางย่างเยื้องจากแท่นทอง เสด็จไปยังห้องสองนารี

ฯ ๖ คำ ฯ เพลง

๏ นั่งแนบแอบองค์กัลยา ประคองชมมาหยารัศมี
เชยปรางนางสการะวาดี ตรัสสั่งสองศรีด้วยสุนทร
ค่อยอยู่เถิดน้องอย่าหมองไหม้ พี่จะลาทรามไวยไปก่อน
อย่ากรรแสงโศกาอาวรณ์ เปนกรรมจำจรจากกัน
จงรู้รักอดออมถนอมจิตร สิ่งใดอย่าได้คิดเคียดฉัน
สั่งเสร็จเสด็จจรจรัล ขึ้นเฝ้าทรงธรรม์เจ้าธานี

ฯ ๖ คำ ฯ เสมอ

๏ ก้มเกล้าประนตบทบงสุ์ ทูลองค์ประหมันทั้งสองศรี
พระองค์จงอยู่สวัสดี หลานนี้ขอถวายบังคมลา

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระตูผู้ผ่านหมันหยา
ทั้งประไหมสุหรีศรีโสภา พึ่งราชนัดดาก็อาวรณ์
ต่างองค์อำนวยอวยไชย เจ้าไปให้เปนศุขสโมสร
อันเหล่าอาสัตย์ศัตรูกร จงพ่ายแพ้ฤทธิรอนพระหลานรัก

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีมีศักดิ์
รับพระภูวไนยด้วยใจภักดิ์ ยังคมลามาตำหนักประเสบัน

๚ ๒ คำ ๚ เพลง

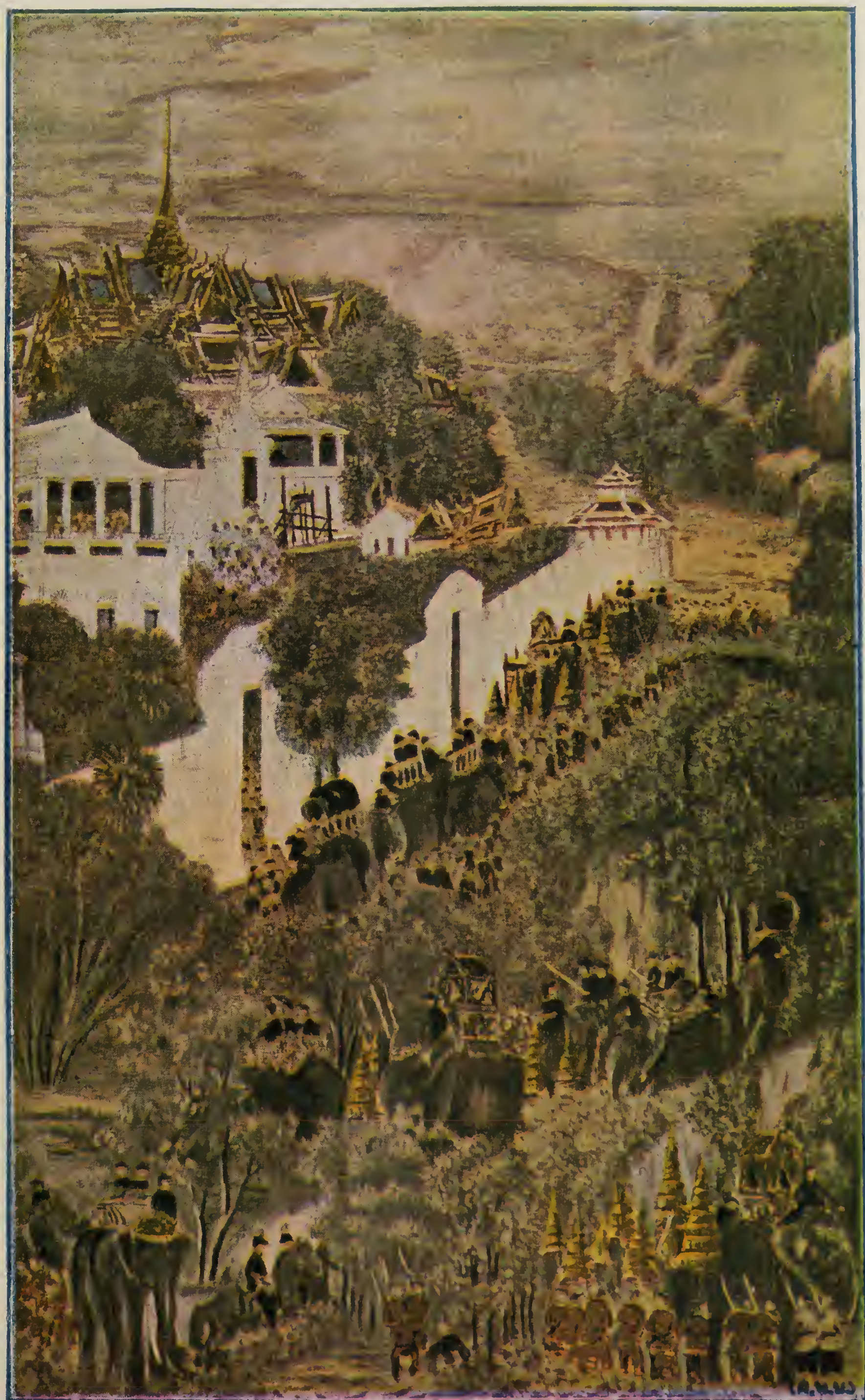
๏ ครั้นถึงมณเฑียรที่ข้างน่า พร้อมหมู่เสนากิดาหยัน
เสด็จเข้ามณฑลพิธีกรรม์ นั่งเหนือเตียงสุวรรณบรรจง
ราชครูปีกูประมาหนา ถวายอาเศียรพาทภิเศกสรง
ลูบไล้สุคนธาอ่าองค์ บรรจงทรงเครื่องวันอาทิตย์

๚ ๔ คำ ๚

โทน
๏ ทรงภูษาแย่งยกกระหนกกระหนาบ ฉลององค์เข้มขาบคดกฤช
ห้อยน่าปั้กทองกรองดอกชิด สังวาลวรรณวิจิตรจำรัสเรือง
ทับทรวงพวงเพ็ชรเม็ดแตง ทองกรแก้วแดงประดับเนื่อง
ธำมรงค์รจนาค่าเมือง อร่ามเรืองเพ็ชรรัตน์ตรัจไตร
ทรงมงกุฎกรรเจียกจรสุวรรณ วาววแววแก้วกุดั่นดอกไม้ไหว
ห้อยอุบะบุหงามาไลย เหน็บกฤชฤทธิไกรแล้วไคลคลา

๚ ๖ คำ ๚ เสมอ

ร่าย
๏ ขึ้นเกยกิริณีที่ประทับ ผันภักตร์สู่พายัพทิศา
พร้อมหมู่อำมาตย์มาตยา โหรา ชีบดีชีพราหมณ์
พอได้ศุภฤกษ์ก็ลั่นฆ้อง ประโคมคึกกึกก้องท้องสนาม
ปโรหิตฟันไม้ข่มนาม ทำตามตำราพิไชยยุทธ
ทัพน่าทัพหลวงทัพหลัง พร้อมพรั่งตั้งโห่อึงอุตม์
ทหารโบกธงทองกระบี่ครุธ ฝรั่งจุดปืนใหญ่ให้สัญญา

ครั้นออกมานอกนัคเรศร์ พระทรงเดชเศร้าสร้อยละห้อยให้
เหลียวหลังตั้งตาดูเวียงไชย หฤไทยหวั่นหวั่นถึงกัลยา

น่า ๓๓๕

ชีพ่อก็เบิกโขลนทวาร โอมอ่านอาคมคาถา
เสด็จทรงช้างที่นั่งหลังคา คลาเคลื่อนโยธาทุกหมวดกอง

๏ ๘ คำ ๏

โทน ๏ ช้างเอยช้างที่นั่ง สพัดพังหลังดีไม่มีสอง
งามสรรพสรรพางค์หางยังคลอง ผูกจำลองจำหลักลายพรายพรรณ
สองหูภู่ห้อยพร้อยแพร้ว จงกลแก้วแวววาวดาวกุดั่น
ปกตระพองพรรณรายข่ายสุวรรณ ผูกชนักจักกรั่นรังรัด
ประดับด้วยอภิรุมชุมสาย ธงฉานธงชายมยุรฉัตร
ม้าอาสาแซงนอกล้วนหอกซัด เบียดเสียดเยียดยัดอัดแอ
ขนัดหอกขนัดดาบโล่ห์ดั้ง คับคั่งธงทวนกระบวนแห่
สนั่นเสียงปี่กลองฆ้องกระแต สังข์แตรแซ่เสนาะเพราะเพรียง
เสียงช้างเสียงม้าโกลาหล เสียงคนอึงอื้ออึนฦๅเสียง
กองหลังรั้งท้ายคุมลำเลียง รีบร้นขนเสบียงตามไป

๏ ๑๐ คำ ๏

โอ้ร่าย ๏ ครั้นออกมานอกนัคเรศ พระทรงเดชเศร้าสร้อยละห้อยไห้
เหลียวหลังตั้งตาดูเวียงไชย หฤไทยหวั่นหวั่นถึงกัลยา
โอ้ว่าเจ้าดวงยิหวาพี่ ป่านนี้จะคร่ำครวญหวนหา
ใครจะปลอบโฉมงามสามสุดา แต่พอพาใจเศร้ายันเทาคลาย
สงสารน้ำคำที่พร่ำสั่ง คิดถึงความหลังแล้วใจหาย
ครวญพลางกำสรดระทดกาย แล้วคิดอายพวกพลมนตรี

จึงชักม่านทองทั้งสี่ทิศ ดังจะปิดบังแสงสุริยศรี
ลมหวนอวลกลิ่นสุมาลี เหมือนกลิ่นผ้ายาหยีซึ่งเปลี่ยนมา
แว่วเสียงสำเนียงบุหรงร้อง ว่าเสียงสามนิ่มน้องเสนหา
พระแย้มเยี่ยมม่านทองทัศนา เห็นแต่ป่าพุ่มไม้ใบบัง
เอนองค์ลงอิงพิงเขนย กรเกยก่ายภักตร์ถวิลหวัง
รศรักร้อนรนพ้นกำลัง ชลนัยไหลหลั่งลงพรั่งพราย

ฯ ๑๒ คำ ฯ โอด

ร่าย
๏ บัดนั้น ประสันตาพี่เลี้ยงพระโฉมฉาย
ขี่ช้างพระที่นั่งมาข้างท้าย เห็นพระไม่สบายคลายทุกข์ทน
จึงเสแสร้งแกล้งกล่าววาจา ป่านี้สนุกกว่าทุกแห่งหน
แต่เห็นมามากมายหลายตำบล ก็ยังไม่ชอบกลเหมือนป่านี้
แม้นไม่มีราชการงานเดือน คงจะมาปลูกเรือนอยู่ที่นี่
น้ำท่าหาง่ายสบายดี สารพัดจะมีไม่ยากใจ
ถ้าเลิกทัพกลับมาหมันหยา จะจำป่าไว้ทูลแถลงไข
ให้พระพาสามสมรอรไทย มาประพาศพรรณไม้ให้สำราญ

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวาศักดาหาญ
นิ่งฟังประสันตาอยู่ช้านาน ค่อยคลายร้อนรำคาญวิญญา
จึงลุกขึ้นตรัสถามทันที ป่านี้ฤาสนุกนักหนา
ตรัสพลางทางทอดทัศนา ไหนนี่บอกมาอย่าลวงกัน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ประสันตาแสนกลคนขยัน
ทำตกใจทูลองค์พระทรงธรรม์ ข้าสำคัญมั่นคงอยู่ดังนี้
ด้วยช้างขาทย่างที่สเทิน เดินเกินตำบลมาพ้นที่
เขาว่าดงน่าก็ยังมี ถึงจะชี้เชิญให้ทัศนา

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงวงศ์อสัญแดหวา
ยิ้มพลางทางตอบประสันตา ปดเล่นต่อหน้าไม่อายใจ
ครั้นซักไซ้ไล่หาความจริง ยังกลอกกลิ้งกลับลวงไปใหม่
ซอยผลักให้พลัดลงไป คนอะไรเช่นนี้ก็ยังมี

ฯ ๔ คำ ฯ

ชมดง
๏ ว่าพลางทางชมคณานก โผนผกจับไม้อึงมี่
เบญจวรรณจับวัลซาลี่ เหมือนวันพี่ไกลสามสุดามา
นางนวลจับนางนวลนอน เหมือนพี่แนบนวลสมรจินตะหรา
จากะพรากจับจากจำนรรจา เหมือนจากนางสะการะวาตี
แขกเต้าจับเต่าร้างร้อง เหมือนร้างห้องมาหยารัศมี
นกแก้วจับแก้วพาที เหมือนแก้วพี่ทั้งสามสั่งความมา
ตระเวนไพรร่อนร้องตระเวนไพร เหมือนเวรใดให้นิราศเสนหา
เค้าโมงจับโมงอยู่เอกา เหมือนพี่นับโมงมาเมื่อไกลนาง
คับแคจับแคสันโดยเดี่ยว เหมือนเปล่าเปลี่ยวคับใจในไพรกว้าง
ชมวิหคนกไม้ไปตามทาง คนึงนางพลางรีบโยธี

ฯ ๑๐ คำ ฯ เชิด

ร่าย
๏ แรมร้อนนอนพักมาหลายวัน ถึงทางร่วมกุเรปันกรุงศรี
พบทัพกะหรัดตะปาติ ภูมิให้หยุดโยธา

๚ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ เมื่อนั้น กะหรัดตะปาติเชษฐา
เห็นระเด่นมนตรีก็ปรีดา จึงเสด็จมาหาทันใด
แล้วบอกว่าสมเด็จพระบิดร ให้ข้าคุมนิกรน้อยใหญ่
มาบรรจบทัพพระองค์ไป ช่วยพิไชยดาหาธานี
หลายวันแล้วแต่มาคอยท่า ยับยั้งโยธาอยู่ที่นี่
ข่าวศึกว่าประชิดติดบุรี มาจะจรลีรีบไป

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉลยไข
ข้าก็เร่งรีบร้อนไม่นอนใจ แต่ทางไกลอ้อมกว่ากุเรปัน
ว่าแล้วสองกระษัตริย์ก็จัดทัพ พร้อมสรรพพหลพลขันธ์
เข้ากระบวนสมทบบรรจบกัน แล้วยกจากที่นั่นรีบมา

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงเนินทรายชายทุ่ง แว่นแคว้นแดนกรุงดาหา
จึงให้หยุดกองทัพตั้งพลับพลา ที่ต้องนามครุฑาเกรียงไกร
แล้วบัญชาใช้ตำมะหงง ท่านจงรีบเข้าไปกรุงใหญ่
ทูลศรีปัตหราเรืองไชย แก้ไขอย่าให้เคืองบาทา

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น ตำมะหงงรับสั่งใส่เกษา
ก้มเกล้ากรายถวายบังคมลา มาขึ้นม้าควบขับไปฉับพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงแจ้งคดี แก่ยาสาเสนีคนขยัน
บัดนี้องค์อิเหนากุเรปั่น กรีธาทัพขันธ์ยกมา
สองทัพกับกะหรัดตะปาตี มาช่วยบุรีดาหา
จงพาเราเข้าเฝ้าพระผ่านฟ้า จะกราบทูลกิจจาให้แจ้งการ

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ บัดนั้น ยาสาปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
จึงพากันเข้าไปมิทันนาน ยังสถานท้องพระโรงรูจี

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ นบนิ้วประนมบังคมคัล กราบทูลทรงธรรม์ถ้วนถี่
บัดนี้ระเด่นมนตรี กับกะหรัดตะปาตียกมา
รี้พลมากมายหลายแสน ตั้งอยู่ปลายแดนกรุงดาหา
ใช้ให้ตำมะหงงเสนา เข้ามาเฝ้าเบื้องยาทยงสุ์

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น พระปิ่นปักนัคเรศสูงส่ง
แจ้งว่าอิเหนาสุริวงศ์ มาช่วยรณรงค์ราวี
มีความเกษมสันต์หรรษา ดังได้ผ่านเมืองฟ้าราศี
ด้วยนัดดาเรืองอิทธิฤทธิ์ เห็นว่าบุรีไม่อันตราย

พระเปรมปรีดิ์ดีใจอยู่ในภักตร์ มิให้ประจักษ์คนทั้งหลาย
จึงแย้มเยื้อนเอื้อนโอยฐ์อภิปราย ซึ่งหลานชายของเราอุส่าห์มา
ตำมะหงงไปบอกให้ถ้วนถี่ ว่ากูนี้ขอบใจนักหนา
เชิญให้เข้ามาในภารา จะได้พักโยธาให้สำราญ

๏ ๘ คำ ๏

๏ บัดนั้น ตำมะหงงได้ฟังพระบรรหาร
จึงสนองมธุรศพจมาน พระหลานรักถวายบังคมมา
ให้ข้าทูลองค์พระทรงฤทธิ์ ด้วยโทษผิดติดพันอยู่หนักหนา
จะขอทำการสนองพระบาทา เสร็จแล้วจึงจะมาอัญชลี

๏ ๔ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านดาหากรุงศรี
ได้ฟังตำมะหงงเสนี มิได้มีพจมานประการใด
จึงผันพระภักตร์มาบัญชา แก่สุหรานากงศรีใส
บัดนี้อิเหนาชาญไชย กรีธาทัพใหญ่ยกมา
กับกะหรัดตะปาตีพี่ยานั้น แม่นมั่นเหมือนคำของเจ้าว่า
เจ้าจะอยู่ทำการในภารา ฤๅจะช่วยเชษฐาราวี

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น สุหรานากงเรืองศรี
ได้ฟังผ่านฟ้าพาที อัญชลีแล้วสนองพระบัญชา
แต่มาอยู่ดาหาก็ช้านาน ยังมิได้ทำการอาสา
ขอรายบาทภูวนารถบังคมลา ออกไปช่วยเชษฐาชิงไชย

ทูลพลางทางถวายอัญชลี ลาศรีบี้ตหราเปนใหญ่
ออกมาที่อยู่ภูวไนย ตรวจเตรียมทัพไชยฉับพลัน
ครั้นเสร็จเสด็จทรงอาชา พร้อมพี่เลี้ยงเสนากิดาหยัน
ยกจากพระนครจรจรัล ตำมะหงงกุเรปั่นก็ตามมา

ๆ ๘ คำ ๆ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงหยุดจัตุรงค์ เสด็จไปเฝ้าองค์พระเชษฐา
ท่อยที่มิ่งใจปรีดา ตรัสสั่งสนทนาพาที
แล้วแถลงแจ้งเหตุบรรยาย แต่ต้นจนปลายถ้วนถี่
วันเมื่อน้องมาถึงธานี ได้ทูลว่าพระพี่จะยกมา
ดูที่ท้าวตรัสเห็นขัดเคือง ว่าไหนจะจากเมืองหมันหยา
เมียเขาเขารักดังแก้วตา ฤๅจะอาจคลาศคลาเห็นผิดไป
แต่พระเชษฐาให้หาตัว ก็ไม่มีความกลัวยังขัดได้
เกิดณรงค์สงครามก็เพราะใคร จนเดือดร้อนทั่วไปทั้งธานี
นับประสาอะไรแก่ตัวเรา ถึงตายเขาก็ไม่ดูผี
เห็นเคืองขัดตรัสซ้ำอยู่ดังนี้ พระภูมีจงทราบบทมาลย์

ๆ ๑๐ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีใจหาญ
ฟังสุหรานากงแจ้งการ จึงตอบพจมานอนุชา
ซึ่งท่านขุ่นแค้นเคืองนัก ก็ประจักษ์แจ้งใจไม่กังขา
ไม่ถือโทษโกรธตอบพระผ่านฟ้า จะตั้งหน้าหักหาญพาลไภย

เสร็จศึกจะเข้าไปอัญชลี จะค่าติก็ตามอัชฌาไศรย
เมื่อได้เกินแล้วก็จนใจ ตามแต่ภูวไนยจะปรานี

๏ ๖ คำ ๏

๏ บัดนั้น ตำมะหงงบังคมเหนือเกษี
จึงกราบทูลแถลงแจ้งคดี องค์ศรีปัตหรารับสั่งมา
ให้ข้าบังคมทูลภูวไนย ว่ารู้ชอบขอบพระไทยหนักหนา
ขอเชิญเข้าไปในภารา จะได้พักโยธาพลากร
ข้าจึงทูลสนองพจมาน พระนัดดาจะทำการแก้ตัวก่อน
เสร็จศึกจึงจะบทจร มาเฝ้าภูธรชิดี
พระมิได้ตอบคำว่าขาน ตรัสแต่กิจการกรุงศรี
แต่ดูพระกิริยาพาที เหมือนจะเคลื่อนคลายที่โกรธา

๏ ๘ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น พระโฉมยงพงศ์อสัญแดหวา
ได้ฟังตำมะหงงเสนา เกษมสันต์หรรษาเปนพ้นไป
จึงเสด็จคลาไคลเข้าในห้อง ให้ชักปิดม่านทองสองไข
สุหรานากงทรงไชย ก็กลับไปที่ประทับพลับพลา

๏ ๔ คำ ๏ เสมอ

อิเหนาเล่ม ๑๑

๏ บัดนั้น　　ฝ่ายกองร้อยคอยเหตุอาสา
ข้างกะหมังกุหนิงภารา　　เห็นทัพใหญ่ยกมามากมี
รี้พลคณนานับแสน　　อเนกแน่นรถรัตน์หัตถี
ต่างตื่นตกใจไม่สมประดี　　ก็เผ่นขึ้นพาชีควบไป

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเข้าในค่ายหลวง　　เอากิจจาทั้งปวงแถลงไข
บอกแก่ยาสาเสนาใน　　โดยได้ไปเห็นรี้พล

ฯ ๒ คำ ฯ เจรจา

๏ บัดนั้น　　ยาสาได้แจ้งแห่งเหตุผล
จึงพาม้าใช้ทั้งสองคน　　รีบร้นมายังพลับพลาไชย

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ ก้มเกล้ากราบทูลภูวเรศ　　ว่าคอยเหตุได้เห็นทัพใหญ่
ยกมาแน่นคงพงไพร　　ดูไปไม่สิ้นโยธา
เซงแซ่แตรสังข์ฆ้องกลอง　　ช้างร้องเรียกมันสนั่นป่า
เสียงโกลนกระทบแผงข้างม้า　　ดังว่าเสียงพยุอึงอล
อันแสงอาวุธหอกดาบ　　ปลาบแปลบแวบวาบเวหน
ผงคลีมืดคลุ้มโพยมบน　　บดบังสุริยนในท้องฟ้า

ขงน่ามาขี้กลงขัดใจ แลไปไม้รายไปทั้งข้ำ
แล้วมีทัพออกจากภารา เข้าหาสมทบบรรจบกัน
กำลังสงครามครั้งนี้ ดูที่ยิ่งยวดกวดขัน
พรุ่งนี้น่าที่จะโรมรัน พระทรงธรรม์จงทรายผ่าชุลี

ๆ ๑๐ คำ ๆ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงเรืองศรี
ได้ฟังยาสาเสนี จึงมีสีหนาทประภายไป
กูเห็นจะเป่นทัพจรกา ทั้งเชษฐาล่าสำกรุงใหญ่
บรรจบกับทัพชาวเวียงไชย พลไกรจึงมากโดยประมาณ
แต่อรุณฤกษ์รุ่งพรุ่งนี้ จำจะยกไปตีให้แตกฉาน
จงตรวจตราม้าช้างที่ชำนาญ จัดทัพทวยหาญเตรียมไว้

ๆ ๖ คำ ๆ

๏ ขัดนั้น เสนารับสั่งบังคมไหว้
มาเร่งรัดจัดทัพทันใด ตามในพระราชบัญชา

ๆ ๒ คำ ๆ เสมอ

ยานี ๏ เกณฑ์ทหารหอกขึ้นพื้นลำลอง เป่นกองสอดแนมให้เดินน่า
แล้วกองร้อยคอยหนุนเนื่องมา กระทั่งถึงโยธากองพัน
อันกองซุ่มเสือป่าแมวเซา ให้ลอบเข้าโจมตีทัพขัน
กองกลางห้าหมื่นพื้นสกรรจ์ หนักไหนช่วยนั่นให้ทันที
เกณฑ์ถ้วนกระบวนทัพน่า กองวิหยาสะกำเรืองศรี
ทัพหลวงล้วนทหารตัวดี สิบหมื่นพื้นมีฝีมือรบ

โยธาป่าหยังกับประหมัน   เป็นปีกป้องกองขันธรราย
ตำมะหงงรั้งหลังตั้งครบ   พลรบกองละห้าหมื่นปลาย
แล้วให้ผู้กสินธพอาชา   คอยท่ารับเสด็จผันผาย
พรั่งพร้อมพหลพลนิกาย   ตัวนายตรวจตราในราตรี

ฯ ๑๐ คำ ฯ เจรจา

ร่าย ◎ เมื่อนั้น   ท้าวกะหมังกุหนิงเรืองศรี
ครั้นแสงทองส่องพื้นปัถพี   พระตื่นจากที่บรรธมใน
จึงชวนสองระตูอนุชา   กับโอรสาพิศมัย
บทจรจากอาศน์อำไพ   เสด็จไปที่สรงคงคา

ฯ ๔ คำ ฯ เสมอ

โทน ◎ สี่องค์สรงน้ำพิธีสนาน   สุคนธ์ธารประทิ่นกลิ่นบุหงา
ต่างใส่สนับเพลารจนา   ทรงภูษาแย่งยกกระหนกพัน
เกราะเพ็ชรเก็จกรองฉลององค์   เจียรบาดบรรจงทรงกระสัน
กาดยั่นเหน่งพรรณรายสายสุวรรณ   สลับคั่นประจำยามอร่ามเรือง
ใส่สังวาลสำหรับรณรงค์   ทับทรวงทรงสายสร้อยห้อยเฟื่อง
ตาบทิศทับทิมแสงประเทือง   ทองกรประดับเนื่องเนาวรัตน์
ทรงมหาชำมรงค์เรือนครุธ   มงกุฎกรรเจียกจรจำรัส
อุบะเพ็ชรพวงผจงทรงทัด   สี่กระษัตริย์ทรงกฤชแล้วคลาไคล

ฯ ๘ คำ ฯ เสมอ

ร่าย ◎ เสด็จยังเกยรัตน์รูจี   พร้อมกระบวนโยธีทัพใหญ่
ต่างองค์ขึ้นทรงมโนไมย   เสนาในอภิวาทดาษดา

ได้ฤกษ์เลิกพลรณรงค์ ให้ดำเนินเดินธงทัพน่า
สารวัดรัดเร่งโยธา ออกจากค่ายชายป่าพนาลี

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

๏ พระรีบเร่งพลขันธ์ผันผาย มาตามชายทิวทุ่งกรุงศรี
ทอดพระเนตรแลดูหมู่โยธี ภูมิเห็นเป่นอัศจรรย์
อันทวนทองธงฉานธงไชย แลไปไม่มีสีสัน
จะดูดินฟ้าพนาวัน สารพันอัประภาคหลากลาง
มิ่งม้าพาชีที่นั่งทรง พะเอิญงงหงอยเงื่องเยื่องย่าง
กาเหยี่ยวเฉี่ยวฉายมาริมทาง ข้ามขวางน่าฉานผ่านไป
ให้อาเภทเหตุเห็นวิปริต ก็แจ้งจิตรว่าจะม้วยไม่สงไสย
ยิ่งคิดคร้ามครั่นพรั่นใจ พระสั่งให้หยุดพหลมนตรี

๏ ๘ คำ ๏ เจรจา

๏ บัดนั้น เสนารับสั่งใส่เกษี
ให้นายกองเอาฆ้องกะแตตี สัญญาโยธีให้หยุดยั้ง
ขุนพลผู้ใหญ่ไปตรวจตรา วางกองโยธาน่าหลัง
ปีกขวาปีกซ้ายรายระวัง จัดตั้งให้ต้องนามนาคา

๏ ๔ คำ ๏ เจรจา

๏ บัดนั้น ฝ่ายทหารกุเรปั่นแกล้วกล้า
นั่งทางอยู่ท้ายภารา เห็นไพรียกมาแต่ชายไพร

ม้ารถคชพลคับคั่ง หยุดตั้งกลางทุ่งกรุงใหญ่
ต่างคนเผ่นขึ้นมโนไมย ควบขับกลับไปยังพลับพลา

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงลงจากพาชี เห็นเสนีพี่เลี้ยงอยู่พร้อมหน้า
จึงเข้าไปแจ้งความตามกิจจา โดยได้เห็นโยธาไพรี

๚ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ บัดนั้น พระพี่เลี้ยงแจ้งเหตุถ้วนถี่
ก็เข้าไปยังคมคัลอัญชลี ทูลระเด่นมนตรีกุเรปั่น
บัดนี้ม้าคอยมรคา กลับมาแต่ชายพนาสัณฑ์
เห็นทัพท้าวกะหมังกุหนิงนั้น ออกจากค่ายมั่นยกมา
หยุดยั้งตั้งกองอยู่กลางทุ่ง ที่เนินทรายท้ายกรุงดาหา
ขอพระองค์ผู้ทรงศักดา จงทราบยาทาฝ่าธุลี

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระผู้พงศ์เทวาในราษี
ได้ฟังพี่เลี้ยงทูลคดี จึงมีพระบัญชาการ
ตำมะหงงจงเร่งไปตรวจตรา เกณฑ์พลโยธาทวยหาญ
เราจะออกหักโหมโรมราญ ริบรัดจัดการให้พร้อมไว้

๚ ๔ คำ ๚

๏ บัดนั้น ตำมะหงงกุเรปั่นกรุงใหญ่
รับสั่งบังคมลาคลาไคล ออกไปจัดทัพฉับพลัน

๚ ๒ คำ ๚ เสมอ

ยานี ๏ เกณฑ์กระบวนทัพน่าห้าหมื่น แต่พื้นพวกยี่กมาหงัน
จัดลำลองกองร้อยกองพัน ทั้งกองกันกองแล่นล้วนตัวดี
ยี่กซ้ายนายไพร่พร้อมหน้า ล้วนโยธาสิงหัดส่าหรี
ยี่กขวากองกะหรัดตะปาติ จัดพลโยธิให้เท่ากัน
พวกอาสาพาชีช้างเขน เกณฑ์เปนกองแซงแขงขัน
ทัพหลวงล้วนทหารกุเรปั่น สิบหมื่นพื้นสกรรจ์สรรมา
กองหลังรั้งท้ายทั้งนายไพร่ พื้นพวกพลพิไชยหมันหยา
เกณฑ์ถ้วนกระบวนเบญจเสนา นายหมวดตรวจตราทั้งห้าทัพ
แล้วให้ผูกพาชีที่นั่งทรง เครื่องกุดั่นบรรจงดาวประดับ
จัตุรงค์พร้อมพรั่งคั่งคับ เตรียมทัพรับเสด็จจรจรัล

๚ ๑๐ คำ ๚ เจรจา

ร่าย ๏ เมื่อนั้น พระผู้พงศ์เทวากระยาหงัน
ครั้นฤกษ์ดีแจ่มดวงสุริยันต์ ทรงธรรม์ชวนกะหรัดตะปาติ
ทั้งสุหรานากงอนุชา สังคามารตาเรืองศรี
กับระเด่นดาหยนผู้ภักดี มาเข้าที่สรงน้ำทิพมนต์

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

โทน ๏ ห้าองค์ชำระสระสนาน กิดาหยันถวายพานเครื่องต้น
บรรจงทรงทาพระสุคนธ์ ปรุงปนเกสรสุมาลี
สอดใส่สนับเพลาภูษาทรง ฉลององค์โหมดตาดต่างสี
เจียรบาดค่าดรัดรูจี ปั้นเหน่งเพ็ชรพลอยมณีหนุนซับ

ทรงมหาสังวาลพิไชยยุทธ ชมพูนุทเฟื่องห้อยพลอยประดับ
ทองกรแก้วภุกามวามวับ ธำมรงค์รุ้งระยับจับตา
ทรงมงกุฎกุณฑลทัดตรับเตร็จ อุบะเพ็ชรแพร้วพรายพระเวหา
เหน็บกฤชฤทธิไกรแล้วไคลคลา เสด็จมายังเกยแก้วมณี

๏ ๘ คำ ๏ เสมอ

ร่าย ๏ ต่างองค์ขึ้นทรงม้าต้น พร้อมพลจัตุรงค์ทั้งสี่
กิดาหยันพี่เลี้ยงเคียงพาชี ถวายกลดโหมดสีต่างกัน
ให้เดินทัพโยธาห้ากอง เสียงฆ้องกลองเสียงขับครีนครั่น
ผงคลีมืดคลุ้มชอุ่มควัน รีบร้นพลขันธ์คลาไคล

๏ ๔ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นมาใกล้กองทัพไพรี เห็นโยธีธงทิวปลิวไสว
ช้างม้าดาษทุ่งเปนแถวไป พระสั่งให้หยุดพลจัตุรงค์

๏ ๒ คำ ๏

๏ บัดนั้น จึงมหาเสนาตำมะหงง
รับราชบัญชาพระโฉมยง ให้หยุดธงสำคัญสัญญา
แล้วรีบรัดจัดพลรณยุทธ ตั้งที่นามครุธปักษา
วางกองเยื้องกันเปนพื้นปลา ให้โยธาคอยยิงชิงไชย

๏ ๔ คำ ๏ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงเปนใหญ่
เห็นทัพมาตั้งมั่นกันเมืองไว้ พลไกรเพียบพื้นปัถพี

จึงตรัสเรียกโอรสยศยง กับองค์อนุชาทั้งสองศรี
ต่างรีบกะระตะพาชี ออกยืนที่ประจำกองโยธา
แล้วมีสีหนาทโองการ ประกาศสั่งทวยหาญกองน่า
จงเร่งเข้าตีทัพให้อัปรา หักเอาตาหาในวันนี้

๚ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น ตะหมังรับสั่งใส่เกษี
ก็เร่งพลเร่งพวกพาชี เข้าต่อตีหักโหมโจมทัพ
บ้างเป่าชุดจุดยิงปืนใหญ่ ฉัตรไชยมณฑกนกสับ
นายกองแกว่งดาบวาบวับ ต่างขับพลวิ่งเข้าชิงไชย

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ บัดนั้น นายทหารกุเรปั่นไม่หวั่นไหว
ให้ระดมปืนตับรับไว้ แล้วไล่โยธีตีประจัญ
ต่างดื้มผื้มอืออึง วางวิ่งเข้าถึงอาวุธสั้น
ดาบสองมือถือโถมทลวงฟัน เหล่ากฤชติดพันประจัญรบ
ทหารหอกกลอกกลับสัประยุทธ ป้องปัดอาวุธไม่หลีกหลบ
พวกพลพาชีตีกระทบ รำทวนสวนประจบโถมแทง
บ้างสกัดซัดพุ่งหอกคู่ เกาทัณฑ์ธนูน้าวแผลง
ตลุมบอนฟอนฟันกันกลางแปลง ต่อแย้งยุทธยิงชิงไชย
ตายระดับทับกันดังฟอนฟาง เลือดนองท้องช้างเหลวไหล
กองหลังประดังหนุนขึ้นไป ตัวนายไล่ไพร่เข้าบุกบัน

๚ ๑๐ คำ ๚ เชิด

๏ เมื่อนั้น　　　　　สังคามารตาแข็งขัน
เห็นพวกพลไพริศป่ระจัญ　　　　　โยธาขะยั่นหยุดยั้ง
พระกริ้วโกรธนักดังอัคคี　　　　　แกว่งกระบี่ขี่ขับม้าที่นั่ง
โรมรุกบุกไปแต่ลำพัง　　　　　ไล่หลังพวกพลเข้ารณรงค์

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ เมื่อนั้น　　　　　ระเด่นมนตรีสูงส่ง
กับระเด่นทั้งสามสุริวงศ์　　　　　ต่างองค์ผันแปรแลตาม
เห็นสังคามารตากล้านัก　　　　　ยังอ่อนศักดิ์หักศึกไม่เกรงขาม
มิไว้ใจในที่ทำสงคราม　　　　　ต่างขับม้าตามไปทันใด

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　　　　ท้าวกะหมังกุหนิงเป่นใหญ่
เห็นระเด่นทั้งสี่จึงถามไป　　　　　เจ้าผู้ใดที่ชื่อจรกา

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　　　　ระเด่นมนตรีใจกล้า
ยิ้มพลางทางตอบวาจา　　　　　เรายกมาแต่กรุงกุเรปั่น
จะสังหารผลาญพวกปัจจามิตร　　　　　ที่มาติดดาหาเขตรขัณฑ์
ซึ่งท่านถามหาจรกานั้น　　　　　มิได้มาด้วยกันในกองนี้

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น　　　　　ท้าวกะหมังกุหนิงเรืองศรี
รู้ว่าระเด่นมนตรี　　　　　ภูมิครั่นคร้ามขามวิญญา

แต่มานะตอบไปด้วยใจหาญ　เจ้าผู้วงศ์วารอสัญหยา
แต่ละองค์ทรงโฉมโสภา　ชัณษาอายุก็ยังเยาว์
ได้เห็นก็เปนน่าเสียดาย　จะพากันมาตายเสียเปล่าเปล่า
ไม่ควรคู่สู้รบกับเรา　ครั้นจะฆ่าเสียเล่าก็อายใจ
อนึ่งตัวเจ้ากับเรานี้　จะราคีเคืองกันก็หาไม่
ให้จรกามาเถิดจะชิงไชย　เจ้าจะได้ดูเล่นเปนขวัญตา

ฯ ๘ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　พระองค์วงศ์อสัญแดหวา
จึงตอบว่าอันตัวจรกา　มิได้อยู่ดาหาธานี
เมื่อหลับตามารบให้ผิดเมือง　รี้พลตายเปลืองไม่พอที่
จะรบกับจรกาดังว่านี้　จงล่าเลิกโยธีถอยไป
แม้นไม่รู้แห่งเมืองจรกา　จะช่วยชี้มรรคาบอกให้
ถ้าขึ้นตั้งประชิดติดกรุงไกร　คงชิงไชยไม่พึ่งท่านพาที
ถึงมาทแม้นจรกามิมาเล่า　ตัวเราจำช่วยด้วยเปนพี่
เมตตาว่าน้องเปนสัตรี　จะทอดทิ้งมารศรีเสียอย่างไร
ใช่นางเกิดในประทุมา　สุริวงศ์พงศานั้นหาไม่
จะมาช่วงชิงกันดังผลไม้　อันจะได้นางไปอย่าสงกา

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　ท้าวกะหมังกุหนิงใจกล้า
จึงว่าเรายกโยธา　หมายมาจะชิงพระบุตรี

ถึงจะรับของสู่ระดูไว้ ยังมิได้ทำการภิเศกศรี
จรกาไม่มาก็ยิ่งดี ไม่มีผู้หวงแหนเกียจกัน
สุดแท้แต่นางอยู่ที่ไหน เราก็จะชิงไชยที่นั่น
อันชิงนางอย่างนี้ไม่ผิดธรรม์ ธรรมเนียมนั้นมีแต่บุราณมา
สุดแต่ใครดีก็ใครได้ การอะไรของเจ้าผู้เชษฐา
จงยกทัพกลับคืนไปภารา เบื้องน่าจะได้สืบสุริวงศ์

ๆ ๘ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีตอบตามประสงค์
ซึ่งจะให้เรายกจัตุรงค์ คืนคงกรุงไกรนั้นไม่ควร
อับอายไพร่ฟ้าประชาชน เสนีรีพลจะแซ่สรวล
ฤๅหมายไม่สมคเนเรรวน จึงชวนพูดจาหย่าทัพ
อย่าพักพูดอุบายให้ตายใจ ท่านมิยกคืนไปก็ไม่กลับ
รี้พลจะพลอยย่อยยับ เรากับระดูมาสู้กัน
จะได้ดูฤทธิฝีมือ ให้ฦๅชื่อในชวาเขตรขัณฑ์
ฤๅรักตัวกลัวจะม้วยชีวัน บังคมคัลจะให้คืนไปภารา

ๆ ๘ คำ ๆ

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำใจกล้า
ได้ฟังคั่งแค้นแทนบิดา จึงร้องตอบวาจาว่าไป
ดูก่อนอริราชไพรี อย่าพาทีลบหลู่ท่านผู้ใหญ่
โอหังบังอาจประมาทใคร จะนบนอบยอบไหว้อย่าพึงนึก

มิเราก็เจ้าจะตายลง　　อย่าหมายจิตรคิดทนงในการศึก
ยังมิทันพันตูมาขู่คึก　　จะรับแพ้แลฦกไม่มีลาย

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　สังคามารตาเฉิดฉาย
ฟังวิหยาสะกำอภิปราย　　หยายคายเคืองขัดอัธยา
จึ่งทูลองค์ระเด่นมนตรี　　น้องนี้จะขออาสา
สู้วิหยาสะกำผู้ศักดา　　พระองค์จงยืนม้าเปนประธาน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　ระเด่นมนตรีใจหาญ
จึ่งตอบอนุชาไชยชาญ　　เจ้าจะต้านต่อฤทธิ์ก็ตามใจ
แต่อย่าลงจากพาชี　　เพลงกระบี่ยังหาชำนาญไม่
เพลงทวนสันทัดชัดเจนใจ　　เห็นจะมีไชยแก่ไพรี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　สังคามารตาเรืองศรี
น้อมองค์ลงถวายอัญชลี　　กะระตะพาชีขึ้นไปพลัน

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ ยืนม้าอยู่ตรงวิหยาสะกำ　　แสร้งทำเปนทีเย้ยหยัน
แล้วว่าใครไม่คิดแก่ชีวัน　　จะชิงตุนาหงันพระธิดา
จงมาเล่นทวนด้วยกันก่อน　　ให้เห็นฤทธิรอนแกล้วกล้า
แม้นควรคู่กับวงศ์เทวา　　จึ่งจะยกกัลยาให้ไป

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำศรีใส
ได้ฟังแค้นขัดกลัดใจ จึงตอบคำไปด้วยพลัน
ดูก่อนเจ้าผู้เรืองฤทธิรงค์ รูปทรงงามสมคมสัน
เชื้อชาติญาติวงศ์พงศ์พันธุ์ อยู่เขตรขัณฑ์ธานีบุรีไร
ฤๅเปนวงศ์อสัญแดหวา ในสี่นัคราเปนไฉน
จึ่งขึ้นหน้ามาต่อฤทธิไกร ไม่กลัวชีวาไลยจะมรณา
ที่ยืนม้าอยู่ข้างหลังนั้น กั้นกลดพื้นสุวรรณโอ่อ่า
นามวงศพงศ์ใดจงบอกมา แจ้งกิจจาแล้วจึงจะรบกัน

๚ ๘ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น สังคามารตาเฉิดฉัน
ได้ฟังดังศรเสียบกรรณ จึงตอบไปพลันทันใด
อันองค์สมเด็จพระปิ่นเกล้า คืออิเหนากุเรปั่นเปนใหญ่
นั่นกะหรัดตะปาติชาญไชย ร่วมในสุริวงศ์ธิบดี
นี่สุหรานากงทรงสวัสดิ์ องค์อะหนะสิงหัดส่าหรี
นั่นระเด่นดาหยนภูมี อยู่หมันหยาธานีกรุงไกร
เราชื่อสังคามารตา หน่อท้าวปักมาหงันเปนใหญ่
ได้เปนอนุชาเรืองไชย ภูวไนยองค์ระเด่นมนตรี

๚ ๘ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำเรืองศรี
ยิ้มแล้วจึงกล่าววาที ซึ่งว่ามานี้ยังแคลงใจ

อันกาหลังสิงหัดส่าหรีนั้น ฅาหากุเรขึ้นกรุงใหญ่
ทั้งหมันหยาธานีนั้นไซ้ ก็แจ้งใจว่าวงศ์กันสืบมา
ตัวสิอยู่ยี่กมาหงัน ใช่วงศ์อสัญแดหวา
เหตุใดว่าเปนอนุชา นับในวงศาประการใด
ฤๅหนึ่งพึ่งจะมาเปนน้อง เกี่ยวข้องรักกันเปนไฉน
เราคิดเห็นผิดประหลาดใจ จงบอกไปแต่จริงบัดนี้

๏ ๘ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น สังคามารตาเรืองศรี
ฟังวิหยาสะกำพาที ดังตรีเพ็ชรขาดในอุรา
จึ่งร้องว่าเหวยไพริน ลมลิ้นหยาบคายนักหนา
มาถามไถ่ไล่เอากิจจา คือจะปราถนาสิ่งใด
สุดแต่ว่าจิตรพิศวาศ ก็นับเปนวงศ์ญาติกันได้
อย่าซักเจรจาให้ช้าไป จะชิงไชยให้เห็นฝีมือกัน
ว่าพลางทางกรายปรายทวน ร่ำร่ายเปนกระบวนหวนหัน
ซักอาชาชิดติดพัน เข้าประจัญจ้วงโจมโถมแทง

๏ ๘ คำ ๏ เชิดฉิ่ง

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำเข้มแขง
ขับม้าเลี้ยวล่อต่อแย้ง กรายพระแสงทวนรำเปนทำนอง
กลอกกระหยับกลับแทงซ้ายขวา สังคามารตาขับค้อง
ท่อยทีหนีไล่รับรอง เปลี่ยนท่าทวนทองแทงกัน

๏ ๔ คำ ๏ พระยาเดิน

๏ เมื่อนั้น สังคามาระตาแขงขัน
ขับม้าไวว่องย่องประจัญ เปนเชิงชั้นชิงไชยในที่ทวน
ร่ายรับกลับแทงไม่แพลงพล้ำ วิหยาสะกำผัดผันหันหวน
ต่างเรียงเคียงร่ายย้ายกระบวน ปะทะทวนรวนรุกคลุกคลี

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น วิหยาสะกำเรืองศรี
ชักม้าวงวิ่งชิงที โหมหักไพรีด้วยแรงฤทธิ์
โถมแทงแล้วแปลงเปลี่ยนกระบวน ทบทวนม้าที่นั่งไม่พลั้งผิด
หมายเขม้นเข่นฆ่าบั่จจามิตร ตามติดต้านทานราญรอน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น สังคามารตาชาญสมร
รบรับเคี่ยวขับอัศดร ยอกย้อนเปลี่ยนกลรณรงค์
กลับกลอกรำร่ายกรายพระแสง ปะทะแทงลวงไปให้ใหลหลง
แล้วทำเสียเชิงชักม้าทรง ตลบวงเวียนหันไปทันที

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ในยเนตรมุ่งหมายวิหยาสะกำ เห็นถลำเลี้ยวไล่ได้ที่
พระแทงสอดลอดเกราะถูกไพรี ตกจากพาชีมรณา

ฯ ๒ คำ ฯ โอด

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงใจกล้า
เห็นโอรสต้องสาตรา ตกจากอาชาบรรไลย

กริ้วโกรธโกรธาบ้าจิตร จะรอรั้งยั้งคิดก็หาไม่
แกว่งหอกคู่ขับอาชาไนย เข้ารุกไล่สังคามารตา

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์พงศ์อสัญแดหวา
เห็นไพรีรุกไล่อนุชา พระขับม้าถลันออกกั้นกาง
กลับกลอกหอกทรงพุ่งสกัด ระตูรับผันผัดไม่ขัดขวาง
พระซักอาชาไนยไว้วาง สบัดย่างเชือนชายย้ายทำนอง

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงไวว่อง
ขับม้าวกวิ่งชิงคลอง เคล่าคล่องกลับกลอกหอกซัด
ขยับกรผ่อนพุ่งข้างละทิ ระเด่นมนตรีป้องปัด
ระตูตามติดพันด้วยสันทัด ผันผัดอาวุธกันไปมา

๚ ๔ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระผู้พงศ์เทวัญอสัญหยา
รับพลางทางชักอาชา รั้งรารอไว้ไม่รอนราญ
จึงคิดว่าระตูผู้นี้ ท่วงทีสามารถอาจหาญ
ทั้งอาวุธต่างต่างก็ชำนาญ จะผลาญบนหลังม้าเห็นยากใจ
อย่าเลยจะชวนติกระบี่ ได้ทีจะฆ่าเสียให้ได้
คิดแล้วจึงร้องประกาศไป ดูก่อนภูวไนยธิบดี
เรารบกันบนหลังอาชา ต่างกล้าสามารถไม่ถอยหนี
มาจะลงยังพื้นปัถพี ติกระบี่ให้เห็นฝีมือกัน

ว่าพลางลงจากอัศดร　　พระกรทรงกระบี่ผาดผัน
รำร่ายหันเหียนเวียนระวัน　　หมายมั่นเข่นฆ่าราวี

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　ท้าวกะหมังกุหนิงเรืองศรี
จึ่งถอดโกลนโจนจากพาชี　　ภูมิไม่ยั้งรั้งรา
ทรงกระบี่รำเรียงเคียงร่าย　　ประปรายปลายกระบี่แล้วให้ท่า
กระหยับหันผันหลังออกมา　　แล้วกลับหน้าจ้วงโจมเข้าฟันแทง

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　พระสุริวงศ์เทวากล้าแขง
กลับกระบี่ให้ท่าเปลี่ยนแปลง　　ต่อแย้งย่างเท้าเข้าชิด
แทงต้องระตูแล้วฟันซ้ำ　　ไม่ชอกช้ำผิวหนังแต่สักหนิด
ต่างทรงศักดาวราฤทธิ์　　เลี้ยวไล่ตามติดต้านทาน

ฯ ๔ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น　　ท้าวกะหมังกุหนิงห้าวหาญ
แกว่งกระบี่ผัดผันประจันบาน　　ไม่ย่อท้อต่อต้านราญรบ
แทงหลวงจ้วงฟันทันที　　ระเด่นมนตรีหลีกหลบ
กระบี่ต่อกระบี่ตีกระทบ　　เปนประกายกลุ้มกลบกันไปมา

ฯ ๔ คำ ฯ กลอง

๏ เมื่อนั้น　　ระเด่นมนตรีใจกล้า
เห็นระตูต่อตีมีศักดา　　คงทั้งสาตราอาวุธ

ท่วงหนีทีไล่ไวว่อง เพลงกระบี่ตีคล่องเปนที่สุด
ยากที่ใครจะรอต่อยุทธ เปนบุรุษผู้หนึ่งในแดนไตร
จำกูจะสังหารผลาญด้วยกฤช ซึ่งเทเวศร์ประสิทธิ์ประสาทให้
คิดพลางชักกฤชฤทธิไกร แล้วร้องว่าไปมิได้ช้า
ดูก่อนระตูภูมิ เพลงกระบี่ตีกันจนสิ้นท่า
ต่างคนไม่แพ้ฤทธา เรามารำกฤชสู้กัน
ว่าพลางทางถอดกฤชกราย เยื้องย้ายร่ายรำบิดผัน
กวักพระหัตถ์ตรัสเรียกระตูพลัน พระทำทีเย้ยหยันไพรี

ฯ ๑๐ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น ท้าวกะหมังกุหนิงเรืองศรี
ได้ฟังชื่นชมยินดี ครั้งนี้เหนาจะวายชนม์
อันเพลงกฤชชวามลายู กูรู้สิ้นทัดไม่ขัดสน
คิดแล้วชักกฤชฤทธิรณ ร่ายรำทำกลมารยา
กรขวานั้นกุมกฤชกราย พระหัตถ์ซ้ายนั้นถือเช็ดหน้า
เข้าประทะประกฤชด้วยฤทธา ผัดผันไปมาไม่ครั่นคร้าม

ฯ ๖ คำ ฯ กลอง

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีชาญสนาม
พระกรกรายฉายกฤชติดตาม ไม่เข็ดขามคร้ามถอยคอยรับ
หลบหลีกไวว่องป้องกัน ผัดผันหันออกกลอกกลับ
ประทะแทงแสร้งทำลำทับ ย่างกระหยับรุกไล่มิได้ยั้ง

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

เห็นระดูถอยเท้าก้าวผิด　พระกรายกฤชแทงอกตลอดหลัง
ล้มลงด่าวดิ้นสิ้นกำลัง　มอดม้วยชีวังปลดปลง

น่า ๓๖๑

๏ เห็นระตูถอยเท้าก้าวผิด พระกรายกฤชแทงอกตลอดหลัง
ล้มลงดาวดิ้นสิ้นกำลัง มอดม้วยชีวังปลดปลง

๚ ๒ คำ ๚ โอด

๏ เมื่อนั้น กะหรัดตะปาติสูงส่ง
ทั้งระเด่นดาหยนสุริวงศ์ สุหรานากงทรงฤทธิ
เห็นระเด่นมนตรีต่อสู้ แทงระตูแม่ทัพดับจิตร
สามองค์ทรงม้ากระชั้นชิด จะสังหารผลาญชีวิตรไพรี
ต่างเข้าลุยไล่ไม่รอรั้ง ท้าวปาหยังประหมันผันหนี
ทหารโห่เอาไชยได้ที ตามตีโยธาผ้าพื้น

๚ ๖ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น องค์ระตูปาหยังประหมัน
สุดที่จะรับรองป้องกัน พลขันธ์พังพ่ายตายยับ
ไพร่พลัดจากนายกระจายหนี เห็นเสียทีตีม้าควบขับ
ปลอมพลปนไปในกองทัพ ไม่ผันหน้ามารับแต่สักคน
บ้างข่าวเข้าคนละข่าพานายวิ่ง ประเจียดเครื่องเปลื้องทิ้งไว้เกลื่อนกล่น
บ้างหนามเกี่ยวหัวหูไม่รู้ตน ซุกซนดั้นไปแต่ลำพัง
บ้างเหนื่อยไถ้เข้าเขนงขึ้น รอตื่นเสียงเพื่อนกันข้างหลัง
ที่ถูกปืนป่วยขาละล้าละลัง อุส่าห์คลานเซซังซุกไป

๚ ๘ คำ ๚ เชิด เจรจา

๏ ครั้นมาถึงท้ายค่ายมั่น ท้าวประหมันปาหยังเปนใหญ่
จึ่งหยดปฤกษากันทันใด อันเราจะหนีไปเห็นไม่พ้น

ครั้นจะคืนเข้าค่ายรายรับ ไม่ทันทีกองทัพยังสับสน
จะซ้ำเสียเสนีรพล จำจะผ่อนให้พ้นมรณา
มาเราจะเข้าบังคมคัล พระผู้พงศ์อสัญแดหวา
จึ่งให้ยกธงอัประา โยธายั้งหยุดพร้อมกัน

ฯ ๖ คำ ฯ

๏ สององค์ลงจากอาชา เสด็จมากับหมู่กิดาหยัน
เสนาแวดล้อมแน่นนันต์ จรจรัลมาสมรภูมิไชย

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึ่งแจ้งกิจจา แก่ตำมะหงงเสนาผู้ใหญ่
เราผู้น้องระตูที่บรรไลย ตั้งใจจะมาเฝ้าบาทบงสุ์

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ บัดนั้น จึ่งมหาเสนาตำมะหงง
พาระตูพี่น้องทั้งสององค์ มาเฝ้าพระสุริวงศ์ทรงธรรม์

ฯ ๒ คำ ฯ เสมอ

๏ วันทาทูลแถลงแจ้งคดี บัดนี้ท้าวปาหยังกับประหมัน
น้องระตูผู้ม้วยชีวัน มาบังคมคัลพระภูวไนย

ฯ ๒ คำ ฯ

๏ เมื่อนั้น สองระตูตัวสั่นหวั่นไหว
ก้มกรายบาทมูลแล้วทูลไป ภูวไนยได้ทรงพระเมตตา
ข้าน้อยทั้งสองเปนไพรี โทษผิดครั้งนี้นักหนา
จงโปรดปรานประทานชีวา ไว้เปนข้าใต้เบื้องบทมาลย์

ขอเอาพระเดชปกเกษเกล้า ตรายเท่าสิ้นชีวังสังขาร
ถึงปีจะมีบรรณาการ มาถวายตามบุราณประเพณี

๏ ๖ คำ ๏ เจรจา

ช้า
๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ฟังระตูสองราพาที ภูมีจึงตรัสตอบไป
ซึ่งท่านมาวอนง้อขอโทษ เราจะถือโกรธนั้นหาไม่
อันเชษฐานัดดาซึ่งบรรไลย เพราะใจโอหังกำลังพาล
ท่านจงรับศพทั้งสองนั้น พากันกลับไปยังถิ่นฐาน
บูชาเพลิงปลงส่งสการ ให้พร้อมพงศ์วงศ์วารในธานี

๏ ๖ คำ ๏

ร่าย
๏ ตรัสพลางย่างเยื้องยุรยาตร องอาจดังไกรสรสีห์
สองระตูตามเสด็จจรลี ไปที่วิหยาสะกำตาย
มาเห็นศพทอดทิ้งกลิ้งอยู่ พระพินิจพิศดูแล้วใจหาย
หนุ่มน้อยโสภาน่าเสียดาย ควรจะนับว่าชายโฉมยง
ทนต์แดงดังแสงทับทิม เพริศพริ้มเพรารับกับขนง
เกษาปลายงอนงามทรง เอวองค์สารพัดไม่ขัดตา
กระนี้ฤๅบิดามิพิศวาศ จนพินาศด้วยโอรสา
แม้นว่าระตูจรกา งามเหมือนวิหยาสะกำนี้
จะมิได้ร้อนรนด้วยปนศักดิ์ น่ารักรูปทรงส่งศรี
ตรัสแล้วลีลาขึ้นพาชี กลับไปยังที่พลับพลาพลัน

๏ ๑๐ คำ ๏ เชิด

๏ เมื่อนั้น　　　　　　　　　　สองระตูวิโยคโศกศัลย์
กอดศพเชษฐาเข้าจาบัลย์　　　พิไรร่ำรำพรรณโศกา

๚ ๒ คำ ๚ โอด

โอ้ ๏ โอ้ว่าพระองค์ผู้ทรงยศ　　　พระเกียรติปรากฏในแหล่งหล้า
สงครามทุกครั้งแต่หลังมา　　　ไม่เคยอัปราแก่ไพรี
ครั้งนี้ควรฤๅมาพินาศ　　　เยาจิตรคิดประมาทไม่พอที่
เพราะรักบุตรสุดสวาดิแสนทวี　　　จะทัดทานภูมิไม่เชื่อฟัง
อนิจาวิหยาสะกำเอ๋ย　　　เวรสิ่งใดเลยแต่หนหลัง
เสียแรงเรืองฤทธิ์มีกำลัง　　　มาวอดวายชีวังแต่ยังเยาว์
ตั้งแต่นี้ไปไม่เห็นหน้า　　　กลับคืนภาราจะเงียบเหงา
สองกระษัตริย์กำสรดซบเซา　　　ให้ละห้อยสร้อยเศร้าวิญญา

๚ ๘ คำ ๚ โอด

ร่าย ๏ ครั้นคลายวายโศกกรรแสงศัลย์ ให้เชิญศพทรงธรรม์เชษฐา
กับศพศรีราชนัดดา　　　ขึ้นมหายุยกรถไชย
ระตูสององค์ทรงอัศดร　　　เลิกนิกรโยธาทัพใหญ่
เข้าในพนมพนาไลย　　　กลับไปยังราชธานี

๚ ๔ คำ ๚ เชิด

๏ บัดนั้น　　　　　　　　　　เสนาดาหากรุงศรี
เห็นอิเหนามีไชยแก่ไพรี　　　ก็เผ่นขึ้นพาชีรีบมา

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงที่ท้องพระโรงคัล อภิวันท์องค์ศรีปัตหรา
ทูลว่าอิเหนานัดดา เข่นฆ่าไพรีวายปราณ

๚ ๒ คำ ๚

๏ เมื่อนั้น พระปิ่นปักนัคเรศราชฐาน
แจ้งว่าข้าศึกประไลยลาญ มีความเกษมสานต์โสมนัศ
ซึ่งกาลเดือดนัดดามาแต่หลัง ก็ค่อยคลายแค้นคั่งเคืองขัด
เสด็จจากแท่นที่นั่งบัลลังก์รัตน์ เข้าปราสาทจำรัสรูจี

๚ ๔ คำ ๚ เสมอ

๏ บัดนั้น ดำมะหงงกุเรปั่นกรุงศรี
จึงสั่งเจ้าพนักงานทันที บัดนี้เสร็จการชิงไชย
จะเชิญเสด็จพระโฉมยง ไปสรงสนานในสระใหญ่
ริมเชิงกุหนุงมาไลย เร่งไปปลูกเกยแลพลับพลา
ประชุมเหล่าโหราราชครู พราหมณ์ชีปีกูประมาหนา
สำหรับราชพิธีกระยัตรา ให้พร้อมแต่เวลาตะวันชาย

๚ ๖ คำ ๚

๏ บัดนั้น จึงเจ้าพนักงานทั้งหลาย
รับสั่งบังคับคำนับนาย ออกจากค่ายเข้าป่าพากันไป

๚ ๒ คำ ๚ เชิด

๏ ครั้นถึงซึ่งฝั่งสระศรี ริมเชิงคีรีเขาใหญ่
เกณฑ์กันปลูกเกยพลับพลาไชย ทุกหมวดหมายนายไพร่ระดมกัน

๚ ๒ คำ ๚ เจรจา

๏ บัดนั้น ตำมะหงงเสนาคนขยัน
เข้าไปเฝ้าองค์พระทรงธรรม์ บังคมคัลแล้วทูลทันใด
ประเพณีกระษัตรามาแต่ก่อน รณรงค์ราญรอนศึกใหญ่
แม้นชนะไพรีมีไชย ย่อมไปสระสนานสำราญองค์
ขอเชิญเสด็จพระภูวนารถ ลีลาศไปชำระสระสรง
ยังสระชื่อเบญจบุษบง ให้เป่นมงคลสวัสดิ

๏ ๖ คำ ๏

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ฟังคำตำมะหงงเสนี ภูมีชื่นชมภิรมยา
จึงเสด็จขึ้นม้าที่นั่งทรง กับระเด่นสององค์วงศา
พร้อมม้าพี่เลี้ยงแลเสนา ม้าหมู่โยธาพลไกร
ครบถ้วนกระบวนพาชี ขับขี่สบัดย่างวางใหญ่
ควบแข่งแซงเสียดกันไป ตามแถวแนวไม้ชายดง

๏ ๖ คำ ๏ เชิด

๏ ครั้นถึงซึ่งสระประทุเมศ อยู่นอกนัคเรศสำหรับสรง
เสด็จจากพาชีที่นั่งทรง แล้วลงสรงสนานสำราญกาย

๏ ๒ คำ ๏

สระบุหร่ง ๏ ชี้ชมโกสุมภ์ประทุมาศ ขาวแดงเดียรดายประหลาดหลาย
ชูก้านบานกลีบคลี่คลาย เกสรร่วงรายเรณูนวล
เหล่าระเด่นเล่นน้ำในสระนั้น ยิ้มแย้มหยอกกันเกษมสรวล
พระทรงฤทธิ์คิดกระสันรันจวน คนึงนวลโฉมงามสามสุดา

บุษบงส่งรศรวยริน หอมลม้ายคล้ายกลิ่นจินตะหรา
ถวิลวันลงสรงคงคา เมื่อไปฌาปนกิจไอยกี
เห็นหมู่มัจฉาว่ายคล้ายคล่ำ เหมือนเจ้าว่ายแหวกน้ำหนีพี่
โหยหวนครวญคร่ำถึงเทวี ภูมิเศร้าสร้อยกำสรดทรง

๚ ๘ คำ ๚ ลงสรง

ร่าย
๏ สรงเสร็จเสด็จคลาไคล ประพาศไปริมฝั่งสระสรง
กับระเด่นทั้งสี่สุริวงศ์ ต่างองค์สัพยอกหยอกกัน
พระหักก้านโกสุมภ์ประทุมา รำท่ากระบี่บิดผัน
กับระเด่นสิงหัดส่าหรีนั้น ป้องปัดผัดผันอลวน
อันองค์กะหรัดตะปาตี รำกระบี่กับระเด่นดาหยน
สังคามารตานั้นประจญ ด้วยเสนาสามนต์ไปมา
ยะรุเดะสันทัดกั้นหยั่น คู่กันกับกะระตาหลา
ปูนตาคู่กับประสันตา รำกฤชซวาว่องไว

๚ ๘ คำ ๚ กลอง

๏ ครั้นเสร็จพระเสด็จจรลี ไปยังที่พลับพลาอาไศรย
ทรงภูษาโขมพัตรอำไพ แล้วตรงไปขึ้นเกยพิธีการ

๚ ๒ คำ ๚

๏ บัดนั้น ปโรหิตโหรามหาศาล
ต่างตนประนตบทมาลย์ โอมอ่านไสยเวทขึ้นฉับพลัน

๚ ๒ คำ ๚ สาธุการ

๏ จึงเอาใบมะพร้าวมาจำหลัก เปนรูปจักรหอกดาบพระแสงขรรค์
ทั้งกฤชแลเสน่าเกาทัณฑ์ สารพันอาวุธนานา
ลอยลงในน้ำพิธีการ ซ้ำอ่านอาคมคาถา
โสรจสรงห้าองค์กระษัตรา ให้เมาะตาริยะกัดสวัสดิ์

ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเรืองศรี
ครั้นเสร็จสรงน้ำพิธี ภูมีชื่นชมภิรมยา
จึงสำอางอ่าองค์ทรงเครื่อง อร่ามเรืองจำรัสทัดบุหงา
ขึ้นทรงสินธพอาชา ควยขับกลับมาพลับพลาทอง

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

๏ ครั้นถึงจึงเสด็จขึ้นเหนืออาศน์ ภูวนารถทุกข์ทนหม่นหมอง
คนึงสามทรามสงวนนวลน้อง ตรึกตรองแต่จะคืนไปภารา

ฯ ๒ คำ ฯ

ช้า
๏ พระสุริยาสายัณห์สิ้นแสง ศศิธรแจ่มแจ้งเวหา
พระดูเดือนเหมือนผิวภักตรา ระเด่นจินตะหรายาใจ
โอ้ว่าเจ้าดวงยิหวาพี่ อนิจาป่านนี้จะเปนไฉน
จะตั้งแต่อาวรณ์ร้อนฤไทย คร่ำครวญหวนให้ไม่เว้นวัน
สรงเสวยเคยศุขจะทุกข์ร้อน ยามนอนจะวิโยคโศกศัลย์
ใครจะปลอบอรไทยวิไลยวรรณ ให้สร่างกรรแสงเศร้าโศกา
จะได้แต่ปรับทุกข์กันทั้งสาม จะนับวันคืนยามคอยหา
อกเอ๋ยจำใจไกลสุดา เพราะต้องมาปราบราชไพรี

บัดนี้การศึกก็เสร็จสรรพ　　พี่จะเร่งรีบกลับไปสมศรี
พระครวญคร่ำกำสรดแสนทวี　　คิดอยู่แต่ที่จะคลาไคล

ๆ ๑๐ คำ ๆ

ร่าย
๏ จึงสั่งระเด่นดาหยน　　จงจัดพลโยธาทัพใหญ่
พร้อมทั้งม้ารถคชไกร　　ตรวจตราเตรียมไว้ในราตรี
พรุ่งนี้จะเข้าไปทูลลา　　กลับไปหมันหยากรุงศรี
สั่งเสร็จเสด็จจรลี　　เข้าในแท่นที่ไสยา

ๆ ๔ คำ ๆ เสมอ

[จบสมุดเล่ม ๑]

